

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВІСНИК
ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 3 (114)

Науковий журнал,
заснований у серпні 1998 року

Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
Житомир
2023

Видається за рішенням вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 18 від 29.09.2023 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор **Григорій Грибан**;
Заступник головного редактора – доктор педагогічних наук, професор **Олена Антонова**;
Заступник головного редактора – кандидат педагогічних наук, доцент **Наталія Бірук**.

Члени редакційної колегії:

Аргіропоулос Дімітріс – доктор педагогіки, професор факультету педагогічних дисциплін (Італійська Республіка);
Зюлковський Пшемислав – доктор гуманістичних наук у галузі педагогіки (Республіка Польща);
Лукач Едвард – доктор філософії у галузі педагогіки, доцент, доцент кафедри андрагогіки факультету гуманітарних та природничих наук (Словацька Республіка);
Фантоззі Донателла – доктор філософії у галузі педагогіки, професор у галузі спеціальної педагогіки (Італійська Республіка);

Антонов Олексій – кандидат філологічних наук;
Васянович Григорій – доктор педагогічних наук, професор;
Вербовський Ігор – кандидат педагогічних наук, доцент;
Вітвицька Світлана – доктор педагогічних наук, професор;
Вознюк Олександр – доктор педагогічних наук, доцент;
Дубасенюк Олександра – доктор педагогічних наук, професор;
Жуковський Євгеній – кандидат педагогічних наук, доцент;
Коновальчук Іван – доктор педагогічних наук, доцент;
Кривонос Олександр – кандидат педагогічних наук, доцент;
Ленчук Іван – доктор педагогічних наук, професор;
Лобода Світлана – доктор педагогічних наук, професор;
Мирончук Наталія – доктор педагогічних наук, доцент;
Новицька Інеса – кандидат педагогічних наук, доцент;
Павленко Віта – кандидат педагогічних наук, доцент;
Павлик Надія – доктор педагогічних наук, доцент;
Плахотнік Ольга – доктор педагогічних наук, професор;
Пронтенко Костянтин – доктор педагогічних наук, професор;
Романюк Руслана – доктор педагогічних наук, професор;
Сейко Наталія – доктор педагогічних наук, професор;
Сидорчук Нінель – доктор педагогічних наук, професор;
Щерба Наталія – доктор педагогічних наук, доцент.

Свідоцтво Міністерства юстиції України про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 23684-13524 ПР від 27.12.2018 р.

Наукове періодичне видання

Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки: науковий журнал /
[гол. ред. Г.П. Грибан, заст. гол. ред. О.Є. Антонова]. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені
І. Франка, 2023. Вип. 3 (114). 232 с.

Журнал "Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки"
внесено до переліку наукових фахових видань України (Категорія "Б"), в яких можуть публікуватися
результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата педагогічних наук –
наказ МОН України № 409 від 17 березня 2020 р.

Журнал індексується в таких наукометричних та реферативних базах:

Index Copernicus, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, CiteFactor, WordCat,
Bielefeld Academic Search Engine (BASE), CrossRef, Scilit, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Сайт видання: <http://pedagogy.visnyk.zu.edu.ua>

Макетування: **Кривонос О.М.**

Коректор англійської версії: **Антонов О.В.**

В усіх статтях збережено орфографію та пунктуацію авторів.

Підписано до друку 20.10.2023 р. Формат 60x90/8. Папір офсетний. Гарнітура Bookman Old Style.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 19.9 Обл.-вид. арк 26.8. Тираж 100. Замовлення 37.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua

Україна, 10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40. тел. (0412)431195, 431417

Ministry of Education and Science of Ukraine
Zhytomyr Ivan Franko State University

ZHYTOMYR
IVAN FRANKO
STATE UNIVERSITY
JOURNAL

PEDAGOGICAL SCIENCES

Volume 3 (114)

Scientific journal,
founded in August 1998

Zhytomyr Ivan Franko State University Press
Zhytomyr
2023

*Approved for publication by the Academic Council of Zhytomyr Ivan Franko State University
(protocol № 18 dated from 29.09.2023).*

EDITORIAL BOARD:

Editor-in-chief – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor **Grygoriy Griban**;
Co-editor-in-chief – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor **Olena Antonova**;
Co-editor-in-chief – Candidate of Sciences (Pedagogy), Docent **Nataliia Biruk**.

Argiropoulos Dimitris – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the Faculty of Pedagogical Disciplines (Republic of Italy);
Ziulkovskyi Pshemyslav – PhD in Humanistic Sciences (the Field of Pedagogy) (Republic of Poland);
Lukac Eduard – PhD in Pedagogy, Docent, доцент кафедри андрагогіки факультету гуманітарних та природничих наук (Slovak Republic);
Fantozzi Donatella – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor in the Sphere of Special Pedagogy (Republic of Italy);

Antonov Oleksii – Candidate of Sciences (Philology);
Vasianovych Hryhorii – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Verboskyi Igor – Candidate of Sciences (Pedagogy), Docent;
Vitvytska Svitlana – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Vozniuk Oleksandr – Doctor of Sciences (Pedagogy), Docent;
Dubaseniuk Oleksandra – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Zhukovskyi Yevgenii – Candidate of Sciences (Pedagogy), Docent;
Konovalchuk Ivan – Doctor of Sciences (Pedagogy), Docent;
Kryvonos Oleksandr – Candidate of Sciences (Pedagogy), Docent;
Lenchuk Ivan – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Loboda Svitlana – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Mvronchuk Nataliia – Doctor of Sciences (Pedagogy), Docent;
Novitska Inesa – Candidate of Sciences (Pedagogy), Docent;
Pavlenko Vita – Candidate of Sciences (Pedagogy), Docent;
Pavlyk Nadiia – Doctor of Sciences (Pedagogy), Docent;
Plakhotnik Olga – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Prontenko Kostiantyn – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Romaniuk Ruslana – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Nataliia Seiko – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Sydorchuk Ninel – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor;
Shcherba Nataliia – Doctor of Sciences (Pedagogy), Docent.

**Certificate of the Ministry of Justice (Ukraine) on the State Registration of Print Media
KB № 23684-13524 ІП from 27.12.2018**

Scientific Periodical

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences: scientific journal / [editor-in-chief G. Griban, co-editor-in-chief O. Antonova]. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University Press, 2023. Vol. 3 (114). 232 p.

"Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences" is included in the list of scientific professional publications of Ukraine (B category), which can publish the research results of the thesis for a Doctoral and Candidate Degree in Pedagogy – Resolution of Ministry of Education and Science of Ukraine № 409 from March 17, 2020.

The journal is indexed in: Index Copernicus, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, CiteFactor, WordCat, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), CrossRef, Scilit, Vernadsky National Library.

Website: <http://pedagogy.visnyk.zu.edu.ua>
Modelling: **Kryvonos O.M.**

Proofreader of English-language Edition: **Antonov O.V.**

Authors' spelling and punctuation are preserved in the articles.

Signed for printing 20.10.2023. Size 60x90/8. Offset Paper. Font Bookman Old Style.
Risograph printing. Conventional printed sheets 19.9. Printed sheets 26.8. Number of copies 100. Order 37.

Zhytomyr Ivan Franko State University Press

Licence of the Subject of Publishing: Series ZhT № 10 from 07.12.04.
(E-mail): zu@zu.edu.ua

Ukraine, 10008, Zhytomyr, Velyka Berdychivska Str., 40. tel. (0412)431195, 431417

ISSN (Print): 2663-6387
ISSN (Online): 2664-0155

© Zhytomyr Ivan Franko State University, 2023

METHODOLOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

UDC 37.091.33:004.774/.912

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.5-15

CONTENT ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "INFORMATION LITERACY"

S. P. Bainiashova*

The article examines the concept of "information literacy" based on the analysis of 30 psychological and pedagogical works. Various scientific approaches to the definition of this concept, which are presented in scientific articles, conference materials, dissertations, monographs, manuals on the topic of information literacy, have been analyzed and summarized. The research vector is focused on the works of Ukrainian and foreign scientists who studied information literacy in connection with related concepts ("media education", "information and digital competence", "information competence", etc.). Based on the results of the content analysis, information literacy is defined as the ability of an individual to manifest his information needs, search, analyze, evaluate and ethically use information; the ability to form an understanding of information and how it "works"; a set of skills to work with information, identify and navigate in information resources, skills necessary for the correct search, analysis and use of information. Prospects for researching the problem of forming information literacy among students in the process of learning the Ukrainian language have been determined.

Keywords: information literacy of students, content analysis, information competence, media educational approach to learning the Ukrainian language.

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ "ІНФОРМАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ"

С. П. Байняшова

У статті досліджено поняття "інформаційна грамотність" на основі аналізу 30 психолого-педагогічних праць. Проаналізовано та узагальнено різні наукові підходи до визначення цього поняття, що представлені в наукових статтях, матеріалах конференцій, дисертаціях, монографіях, посібниках з теми формування інформаційної грамотності. Вектор дослідження зосереджено на працях українських та іноземних науковців, які студіювали інформаційну грамотність у зв'язку із суміжними поняттями ("медіаосвіта", "інформаційно-цифрова компетентність", "інформаційна компетентність" тощо). На основі результатів контент-аналізу окреслено інформаційну грамотність як здатність особистості проявляти свої

* Postgraduate Student
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
lanakratuk@gmail.com
ORCID: 0009-0001-3141-6602

інформаційні потреби, шукати, аналізувати, оцінювати та етично використовувати інформацію; здатність, що формує розуміння інформації та як вона "працює"; сукупність умінь працювати з інформацією, ідентифікувати та орієнтуватися в інформаційних ресурсах, навички, необхідні для правильного пошуку, аналізу та використання інформації. Визначено перспективи дослідження проблеми формування інформаційної грамотності учнівської молоді в процесі навчання української мови.

Ключові слова: інформаційна грамотність учнівської молоді, контент-аналіз, інформаційна компетентність, медіаосвітній підхід до навчання української мови.

Introduction of the issue. The methodology of teaching the Ukrainian language has a large number of connections with other related sciences (psychology, linguistics, philosophy, pedagogy etc.), which means that it involves expanding the category and conceptual base, and the emergence of a sufficient number of concepts and terms from different disciplines. In particular, the information literacy, the media education approach, together with competence-based learning, expands the field of content-forming terms of scientific research in linguodidactics. Important for understanding the content are the concepts of "literacy", "competence", "media education approach" and others. The Ukrainian language now plays a very important role in the formation of future youth and requires proper attention and justification. "Information literacy" is a new term in the linguodidactic system, so we believe that its detailed analysis is necessary.

Current state of the issue. A large number of scientific researches and articles constantly analyse the concept of "literacy" (N. Bondarenko, V. Vitiuk, L. Tymchuk, H. Hych, L. Luzhetska, N. Kovalchuk, O. Zimonova, A. Hrytsenko). Different aspects of the issue of information literacy are outlined in the scientific research of Ukrainian and foreign researchers: pedagogical analysis of the essence of the formation of information literacy in high school students (S. Deepmala, J. McDougall, L. Naidenova, H. Onkovych, O. Semenoh); information literacy as a component of digital literacy (N. Tilikina and V. Kudlay); information literacy in the context of information competence (M. Koropatnyk, O. Baranovska, A. Gurzhiy, M. Drushlyak); the issue of digitalisation in education and the rapid

Постановка проблеми. Методика навчання української мови має велику кількість зв'язків із іншими суміжними науками (психологією, мовознавством, філософією, педагогікою тощо) відповідно передбачає розширення категорійно-поняттєвої бази на основі понять і термінів різних дисциплін. Зокрема, інформаційна грамотність, медіаосвітній підхід разом із компетентісно орієнованим навчанням розширює поле змістоутворювальних термінів наукових досліджень із лінгводидактики. Важливим для розуміння змісту є поняття "грамотність", "компетентність", "медіаосвітній підхід" до навчання предмета та інші. Українська мова як навчальна дисципліна в добу інформаційного суспільства має важливе значення для формування інформаційно грамотного мовця, що потребує належної уваги та обґрунтування. "Інформаційна грамотність" у лінгводидактичній системі – новий термін, тому вважаємо його детальний аналіз є необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники в наукових розвідках і статтях постійно аналізують поняття "грамотність" (Н. Бондаренко, В. Вітюк, Л. Тимчук, Г. Гич, Л. Лужецька, Н. Ковальчук, О. Зімонова, А. Гриценко). Різні аспекти питання інформаційної грамотності окреслено в наукових працях українських та іноземних дослідників: педагогічний аналіз сутності формування інформаційної грамотності в старшокласників (С. Діпмала (Singh Deepmala), Дж. Макдугалл (Julian McDougall), Л. Найдъонова, Г. Онкович, О. Семенов); інформаційну грамотність як компонент цифрової грамотності розглядають Н. Тілікіна та В. Кудлай; інформаційну грамотність у зв'язку з інформаційною компетентністю вивчають М. Коропатник, О. Барановська, А. Гуржій, М. Друшляк; питання цифровізації в освіті та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) висвітлено

development of information and communication technologies (ICT) (D. Belshaw, V. Bykova, L. Mironets, I. Robert, D. Tapscott, O. Savchenko).

Outline of unresolved issues brought up in the article. Existing does not fully cover the issue of information literacy in the learning process. Thus, more detailed comprehensive analysis of the above-mentioned problem is required.

Aim of research is to review psychological and pedagogical works and to distinguish the content of the concept of "information literacy" using the content analysis method based on different perspectives.

Results and discussion. Based on scientific research on information literacy, we should state that there is still no unambiguous definition of its essence. Scholars interpret the concept of "information literacy" in different ways. Let us consider approaches to defining the essence of information literacy through content analysis. The main task is to analyze and summarize different approaches to defining the key concept of "information literacy" in our study.

The content analysis was carried out according to the principle of a step-by-step algorithm proposed by scholar N. Shcherba [11: 166] in four stages:

Stage I:

- formation of the topic (to find out the basic definition of "information literacy");

- defining the task (to formulate a reasonable definition of the main concept);

- formulation of the hypothesis (to formulate the author's assumption about the understanding of the basic concept of "information literacy");

- sampling (based on the processed psychological and pedagogical literature, to determine a certain number of definitions of the keyword proposed by different authors).

Stage II: determination of units of analysis, related units and counting units.

Stage III: tabulating the necessary units.

Stage IV: calculation of the results and interpretation – formulation of the author's definition of the key concept of the study.

During the content analysis, 30 sources on pedagogical and psychological sciences

в наукових доробках зарубіжних і вітчизняних науковців й дослідників: Д. Белшоу, В. Бикова, Л. Міронець, І. Роберт, Д. Тапскотт, О. Савченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Наявні наукові публікації містять результати фрагментарних досліджень суті інформаційної грамотності здобувачів освітніх послуг та формування її в процесі навчання. Тому актуальним є студіювання інформаційної грамотності учнівської молоді у зв'язку із суміжними поняттями.

Мета статті: дослідити зміст поняття "інформаційна грамотність" методом контент-аналізу на основі студіювання психолого-педагогічних праць.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукових розвідок, присвячених інформаційній грамотності, дає підстави стверджувати, що досі немає однозначного тлумачення її сутності. Тлумачення поняття "інформаційна грамотність" науковці подають у різних аспектах. Розглянемо підходи до визначення сутності інформаційної грамотності через контент-аналіз. Головне завдання – проаналізувати та узагальнити різні підходи до визначення ключового в нашому дослідженні поняття "інформаційна грамотність".

Контент-аналіз проводили за принципом поетапного алгоритму, який запропонувала Н. Щерба [11: 166] у чотири етапи:

I етап:

- формування теми (з'ясувати основне поняття – "інформаційна грамотність");

- визначення завдання (сформулювати обґрунтоване тлумачення основного поняття);

- формування гіпотези (авторське припущення щодо розуміння поняття "інформаційна грамотність");

- вибірка (на основі опрацьованої психолого-педагогічної літератури відібрати певну кількість визначень ключового поняття, запропоновану різними авторами).

II етап: визначення одиниць аналізу, споріднених одиниць та одиниць підрахунку.

III етап: зведення в таблицю необхідних одиниць.

IV етап: підрахунок одержаних

by international and domestic authors were processed. The sources of analysis included scientific articles, materials from various conferences, dissertations, monographs, manuals, and foreign publications on the topic of information literacy.

According to the foreign researcher M. Gus, information literacy is an opportunity for ordinary citizens to develop their informed views and interact responsibly with society. In his works, he emphasized that such literacy is manifested in society in "five key contexts": *everyday life* (a person finds information every day), *citizenship* (information is an assistant in understanding the world around us), *education* (development of critical thinking), *work* (awareness contributes to employment), *health* (search for medical information) [15: 10].

Back in 1992, the progressive American researcher K. Doyle in one of her works revealed the signs of an information literate personality, namely: determines that accurate and complete information is the basis for making smart decisions; realizes that the necessary information is formulated on the basis of the information received; identifies potential sources of information; develops successful search strategies; owns sources of information, including computer and other technologies; evaluates information; organizes information for practical application; integrates new information into the existing body of knowledge; uses information in critical thinking and problem solving [13: 30].

In a manual on media education, V. Baidyk and O. Pronina define information literacy as a set of competences. The researchers also say the following: "Information literate people possess the following basic skills: critical thinking, the ability to analyze information and use it for self-expression, the ability to learn independently, create information, the willingness to be an informed citizen and professional, to participate in government activities and democratic processes in society" [8: 15]. Scholar C. Bruce notes that information literacy also implies the following person learns to

результатів та інтерпретація – формулювання авторського визначення ключового поняття дослідження.

Під час контент-аналізу опрацьовано 30 джерел із педагогічної та психологічної наук закордонних та вітчизняних авторів. До джерел аналізу увійшли наукові статті, матеріали різних конференцій, дисертації, монографії, посібники, інші публікації з теми формування інформаційної грамотності.

На думку іноземного дослідника М. Гус, інформаційна грамотність – це можливість для простих громадян розвивати їх поінформовані погляди та відповідально взаємодіяти із суспільством. Така грамотність проявляється в суспільстві в "п'яти ключових контекстах": повсякдення (людина щодня знаходить інформацію), громадянство (інформація – помічник у розумінні навколишнього світу), освіта (розвиток критичного мислення), робота (поінформованість сприяє працевлаштуванню), здоров'я (пошук медичної інформації) [15: 10].

Прогресивна американська дослідниця К. Дойл ще в 1992 в одній із праць розкрила ознаки інформаційно грамотної особистості. Зокрема, точна і повна інформація є основою для прийняття розумних рішень; така особистість, здатна формулювати запитання на основі отриманої інформації; визначає потенційні джерела інформації; розробляє успішні стратегії пошуку; володіє джерелами інформації, відповідними комп'ютерними та іншими технологіями; оцінює інформацію, організовує інформацію для практичного застосування; інтегрує нову інформацію в наявну сукупність знань; використовує інформацію під час критичного мислення та вирішення проблем [13: 30].

У посібнику з медіаосвіти В. Байдик і О. Проніна розглядають інформаційну грамотність як набір компетенцій і зазначають, що "інформаційно грамотні люди володіють такими базовими навичками: критичне мислення, вміння аналізувати інформацію і використовувати її для самовираження, здатність до незалежного навчання, створення інформації, готовність бути поінформованим громадянином і професіоналом, брати участь у державній

correctly perceive and work with information throughout his/her life and is an active participant in the information society [12: 31].

In the course of the analysis, the defining elements of the concept of "civic competence" were identified, including 3 basic meanings that outline the essence of the term "information literacy" in the context in which it is studied. The results are presented in Table 1.

діяльності і демократичних процесах, що протікають в суспільстві" [8: 15]. Відповідно до сказаного К. Брюс акцентує, що особистість навчається правильно сприймати та працювати з інформацією все своє життя та є активним діячем в інформаційному суспільстві [12: 31].

У процесі аналізу було виокремлено визначальні елементи поняття "інформаційна грамотність", з них 3 базових значення, які окреслюють сутність терміна "інформаційна грамотність" у тому контексті, у якому він (термін) досліджується. Одержані результати представлено в таблиці 1.

Table 1.

The concept of "information literacy" in the system of psychological, pedagogical and linguistic concepts

Working definitions of IL	№	Categorical features of IL	Number of sources	Absolute value in %	Number of semantic units of analysis	Absolute value in %
			WHAT?			
Information literacy – is...	1	Skill(s)	2	6,6%	2	6,6%
	2	Ability	7	23%	7	23%
	3	Availability of knowledge and skills	1	3,3%	1	3,3%
	4	Finding information quickly and efficiently	1	3,3%	1	3,3%
	5	Means	1	3,3%	1	3,3%
	6	Awareness	1	3,3%	1	3,3%
	7	Actions	1	3,3%	1	3,3%
	8	Skills and abilities	3	10%	3	10%
	9	Understanding	1	3,3%	1	3,3%
	10	Skill set	1	3,3%	1	3,3%
	11	Set of competences	1	3,3%	1	3,3%
	12	Quality	1	3,3%	1	3,3%
Information literacy – is the ability to...			WHAT?			
	13	define and articulate	1	3,3%	1	3,3%
	14	find	3	10%	3	10%
	15	search effectively	2	6,6%	2	6,6%
	16	formulate the information need	2	6,6%	2	6,6%
Information literacy			WHY?			
	17	emphasises the importance of	1	3,3%	1	3,3%

Thus, 7 (23.3%) authors believe that information literacy – is (what?) *"ability"* (Y. Nadolska and K. Vyshneva-Ilina, T. Sydorenko and O. Palazhchenko, N. Tilikina, I. Gula, M. Gus, R. Value, C. Bruse). Information literacy – is (what?) *"skills/abilities"* two repetitions, which make up (6.6%) (O. Matviychuk, O. Radzievska). Information literacy – is a skill/ability to (what?) – *"define and formulate"* is described by one author Alton Grizzle (3.3%); (what?) – *"finding"* is described by 3 authors (10%) V. Pavlenko and O. Petrenko, O. Chornous, DCMS; (what?) *"to search effectively"* is defined by M. Ossiukhina and M. Drushliak and others (6.6%); (what?) – *"to formulate an information need"* is described by two sources – S. Ivanov and S. Bolsun (6.6%). Information literacy – is (what?) – *"availability of knowledge and skills"* (one repetition, 3.3%), (for what?) according to I. Stetsenko, *"for correct identification of information, for performing a certain task, for solving a certain problem, for effective search for information, for interpretation of evaluation, for information transfer"*. What (is it?) – *"prompt and effective search for information"* what (is it?) – *"critical and competent evaluation of information"* was mentioned once (3.3%) by O. Hrytsenchuk.

Information literacy – is (what?) – a *"means"* for (what?) *"enabling people to effectively find, evaluate, use and create information"* was described in one source (3.3%) by V. Kolyadenko. Is (this) an *"awareness"* (of what exactly?) *"the need for up-to-date information"* was mentioned in one source (3.3%) by N. Gendina; it is (what?) *"giving people the skills and abilities to critically evaluate and use information and media in their professional activities"*, writes one source (3.3%) Media and information literacy.

Information literacy – is (what?) *"skills and abilities"* (for what?) *"identify information search select and analyze navigate information resources"* is defined by three sources (10%) N. Soroko, A. Dolya and S. Ruda. Information literacy – is (what?) *"information and how it works"* is described in one source (3.3%) by W. Badek; it is (what?) *"a set of skills"* (for

Отож, 7 (23,3%) авторів вважають, що інформаційна грамотність – це (що?) *"здатність"* (Ю. Надольська та К. Вишнева-Ільїна, Т. Сидоренко та О. Палажченко, Н. Тілікіна, І. Гула, М. Гус, Р. Value, С. Bruse). Інформаційна грамотність – це (що?) *"вміння/уміння"* два повтори, що становлять (6,6%) (О. Матвійчук, О. Радзівська). Інформаційна грамотність – це вміння/уміння (яке?) *"визначати та формулювати"* (один автор Alton Grizzle, 3,3%); (яке?) *"знаходити"* – описує 3 автори (10%) В. Павленко та О. Петренко, О. Чорноус, DCMS; (яке?) *"ефективно шукати"* – визначають М. Осюхіна і М. Друшляк та інші (6,6%); (яке?) *"формулювати інформаційну потребу"* – так описано в двох джерелах (6,6%, С. Іванов та С. Болсун). Інформаційна грамотність – це (що?) *"наявність знань та умінь"* (один повтор, 3,3%), (для чого?) за словами І. Стеценка, *"для правильної ідентифікації інформації, для виконання певного завдання, для вирішення певної проблеми, для ефективного пошуку інформації, інтерпретації оцінки, для передачі інформації"*. Це (що?) *"оперативне й ефективне знаходження інформації"*, (що?) *"критичне й компетентне її оцінювання"* – згадано один раз (3,3%) у О. Гриценчука. Інформаційна грамотність – це (що?) *"засіб"*, (для чого?) *"забезпечення можливості для людей ефективно знаходити, оцінювати, використовувати та створювати інформацію"* – описано в одному джерелі (3,3%, В. Коляденком). Це (що?) *"усвідомлення"* (чого саме?) *"потреб в актуальній інформації"* – зазначено за одним покликанням (3,3%, N. Gendina); це (що?) *"дії"* (які саме?) *"які дають людям навички та вміння для критичного сприйняття оцінки і використання інформації і медіа у своїй професійній діяльності"* – пише одне джерело (3,3%) Media and information literacy. Інформаційна грамотність – це (що?) *"вміння і навички"*, (для чого?) *"ідентифікувати інформацію здійснювати пошук відбирати та аналізувати орієнтуватися в інформаційних ресурсах"* – визначають три джерела (10%, Н. Сорoko, А. Доля та С. Руда. Інформаційна грамотність – це (що?) *"розуміння"* (чого?) *"інформації та того, як*

what?) "searching, analyzing and using information" is described in one vocation (3.3%) by P. Ranaweera. Information literacy – is (what?) "a set of competences" (for what?) "for obtaining, understanding, evaluating, adapting, generating, storing and presenting information used for analyzing problems and making decisions", according to one source (3.3%) by V. Badik. Information literacy – is (what?) "quality" (what exactly?) "including a set of knowledge, skills and abilities to perform various types of information activities" is explained in one source (3.3%) by M. Holovan.

According to the data presented in Table 1, we found that researchers and educators have different approaches to the interpretation of this term. Therefore, we can consider *information literacy* (hereinafter referred to as IL) as the ability of a person to express their information needs, search, analyze, evaluate and use ethically, which is formed by understanding information and how it (information) works, as a set of skills/abilities to work with information, identify and navigate information resources, and the skills necessary for the correct search, analysis and use of information. In particular, information literacy involves understanding the personal boundaries of others, ethical and legal issues related to access and use of information, personal qualities and development of the psycho-emotional sphere of the individual.

In the process of analyzing scientific works and the regulatory framework, a number of related concepts have been identified that are related to the definition of the term "information literacy". From a psychological point of view, scholars (V. Hrytsenko, N. Cherepovska, L. Naidenova and others) define information literacy as a conscious attitude of a person to the use and management of information; as a psychological formation that involves the conscious absorption of information and its reproduction, taking into account ethical and legal laws. One of the related concepts is the "media education approach". This approach is important because young people need to be

вона працює" – описано в одному джерелі (3,3%, W. Badek; це (що?) "набір навичок" (для чого?) "пошуку, аналізу та використання інформації" – одне покликання описує та визначення (3,3%, P. Ranaweera). Інформаційна грамотність – це (що?) "набір компетенцій" (для чого?) "для отримання, розуміння, оцінки, адаптації, генерування, зберігання та подання інформації, використовуваної для аналізу проблем і прийняття рішення" – зазначає одне джерело (3,3%, В. Бадика). Інформаційна грамотність – це (що?) "якість" (яка саме?) "що включає сукупність знань, умінь і навичок виконання різних видів інформаційної діяльності" – розтлумачено в одному джерелі (3,3%, автор М. Головань).

Відповідно до даних, які зазначено в таблиці 1, з'ясовуємо, що науковці по-різному підходять до тлумачення окресленого поняття. Ураховуючи наведені тлумачення, розглядаємо *інформаційну грамотність* (далі ІГ) як здатність особистості проявляти свої інформаційні потреби, шукати, аналізувати, оцінювати та етично використовувати інформацію, що формується на розумінні інформації та як вона (інформація) "працює"; як сукупність умінь працювати з інформацією, ідентифікувати та орієнтуватися в інформаційних ресурсах, навичок, необхідних для правильного пошуку, аналізу та використання інформації. Зокрема, інформаційна грамотність передбачає розуміння особистих кордонів інших, етичних та правових питань щодо доступу та використання інформації, особистісних якостей та розвитку психо-емоційної сфери особистості. У процесі аналізу наукових праць та нормативної бази, встановлено низку суміжних понять, що є дотичними до визначення терміна "інформаційна грамотність". З психологічного погляду науковці (В. Гриценко, Н. Череповська, Л. Найдьонова та інші) розглядають інформаційну грамотність як свідоме ставлення особистості до використання та керування інформацією; як психологічне утворення, котре передбачає свідоме поглинання інформації та відтворення її з урахуванням етичних і правових законів.

Одним із дотичних понять є "медіаосвітній підхід до навчання". Такий підхід важливий через те, що молоді

able to objectively perceive and understand reality in the information space. The media environment spreads certain meanings among the masses and is a means of manipulating them. Therefore, in the modern flow of information, it is necessary to be able to think critically, to determine the positive or negative effects of information disseminated by various types of media. O. Kucheruk defines the "media education approach" in her work. According to her, it is "a methodological guideline for organizing language education on the basis of media education principles and technologies that involve searching, receiving, assimilating, analyzing, evaluating, interpreting information, creating students' own texts using media, developing the ability to critically perceive media texts in the process of forming a student's linguistic personality" [6: 77]. The concept of a "media education approach" leads us to the term "media studies". It is understood as the study of media, which is associated with both knowledge of how media texts are created and distributed, as well as the development of analytical skills, interpretation and evaluation of their content [14]. Official UNESCO sources interpret the term "media education" as teaching theoretical and practical skills for mastering modern media resources and information sources, which are considered as part of a special field of knowledge in pedagogical theory and practice [4]. The task of media education is to prepare future youth for life in modern information conditions, to perceive information, to teach young people to understand it, to realize the consequences of its impact on the mental state, to master the ways of communication through technical means [3: 97]. Therefore, the media education approach can be based on media activities that will help prepare young people for life in the information space.

The concept of the New Ukrainian School as an indicator of information literacy in a person has "information and digital competence", which is one of the ten key competences [5]. This is the ability to navigate the information space, receive information and operate with it according to one's own needs [9].

потрібно вміти об'єктивно сприймати та розуміти дійсність у інформаційному просторі. Медіасередовище поширює в суспільстві певні сенси та є засобом маніпулювання людьми. Тому в сучасному потоці інформації необхідно вміти критично мислити, визначати позитивні чи негативні впливи інформації, поширюваної різними видами медіа. О. Кучерук дає визначення медіаосвітньому підходу до навчання української мови. За її словами, це "методологічний орієнтир стосовно організації мовної освіти на основі медіаосвітніх принципів та технологій, що передбачають у процесі формування мовної особистості учня пошук, отримання, засвоєння, аналіз, оцінювання, інтерпретацію інформації, створення учнями власних текстів із використанням медіа, формування здатності критично сприймати медіатекст" [6: 77]. Медіаосвітній підхід базується на понятті "медіасвіта". Його розуміють як вивчення медіа, котре пов'язане одночасно з знаннями того, як створюється та поширюється медіатекст, також із розвитком аналітичних здібностей, інтерпретації та оцінки їх змісту [14]. За фіційними джерелами ЮНЕСКО "медіасвіта" – це навчання теоретичних та практичних умінь для опанування сучасних медіаресурсів, інформаційних джерел, що розглядають як частини особливої галузі знань у педагогічній теорії та практиці [4]. Завдання медіасвіти – підготувати майбутню молодь до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття інформації, навчити молодь розуміти її, усвідомлювати наслідки її дії на психічний стан, опанувати способи спілкування за допомогою технічних засобів [3: 97]. Відповідно в основу медіаосвітнього підходу може бути покладено таку медіадіяльність, яка буде сприяти підготовці молоді до життя в інформаційному просторі.

За Концепцією нової української школи, показником сформованості інформаційної грамотності в особистості є "інформаційно-цифрова компетентність" як одна з десяти ключових компетентностей [5]. Це "вміння" орієнтуватись в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб [9].

О. Чорноус наголошує на важливості

In her research, Oksana Chornous also emphasizes the importance of transition to information learning. According to the researcher, this will result in citizens who clearly understand the functions and principles of media and other sources, critically evaluate such content and make informed decisions. In order to implement this effectively, we need to switch to electronic textbooks. Chornous argues that such a teaching tool better considers individual characteristics, motivation, competencies, learning goals, and works to develop information literacy.

A related concept to "information literacy" is "information competence". Researcher Boytsova interprets "information competence" as the ability of a citizen to have: access to information that is not hidden or prohibited, as well as to publish and disclose information, to ensure the right to free choice of sources, to produce, disseminate and use freely any information, including one's own [2: 33]. This competence works on the development of abstract thinking and reflections related to determining one's own position on information flows and beyond. Researchers (O. Marushchak, V. Korol and D. Lupiak) understand "information literacy" as: the ability to use information tools to reproduce printed documents; systematize various data using computer technology. S. Balakirova and V. Pavlenko advocate that the formation of information literacy and information competence is not an easy task for education [1; 8]. According to scientists, these are interrelated concepts.

Therefore, the study of different scientific approaches to the interpretation of the concept under study gives us grounds to consider information literacy as the ability of an individual to manifest his/her information needs, to search, analyze, evaluate and use information ethically; the ability that forms an understanding of information and how it (information) works; as a set of skills/abilities to work with information, to identify and navigate information resources, and the skills necessary for the correct search, analysis and use of information.

Conclusions and research perspectives. Thus, the analysis of basic

переходу до інформаційного навчання. Як наслідок ми матимемо громадян, за словами дослідниці, які чітко розумітимуть функції та принципи медіа й інших джерел, критично оцінюватимуть такий контент, прийматимуть обґрунтовані рішення. Щоб таке реалізувати ефективно, потрібно впроваджувати електронні підручники. О. Черноус аргументує це тим, що такий засіб навчання краще враховує індивідуальні особливості, рівень мотивації, компетенції, цілі навчання, та працює над формуванням інформаційної грамотності.

Суміжним до поняття "інформаційна грамотність" є "інформаційна компетентність". Дослідниця Бойцова трактує "інформаційну компетентність", як спроможність громадянина мати: доступ до інформації, котра не є прихованою чи забороненою, а також публікувати та розголошувати інформацію, забезпечення права на вільний вибір джерел, можливість виробництва, поширення використання вільно будь-якої інформації, у тому числі власної [2: 33]. Ця компетентність працює над розвитком абстрактного мислення та рефлексій, що пов'язані з визначенням власної позиції щодо інформаційних потоків та не тільки. Дослідники (О. Марущак, В. Король та Д. Луп'як) "інформаційну грамотність" розуміють як: уміння використовувати інформаційні засоби для відтворення друкованих документів; систематизовувати різні дані з допомогою комп'ютерних технологій. С. Балакірова та В. Павленко відстоюють думку, що формування інформаційної грамотності та інформаційної компетентності – не легке завдання для освіти [1; 8]. Тому що за словами науковців – це взаємопов'язанні поняття між собою.

Отож, студіювання різних наукових підходів до тлумачення досліджуваного роняття дає нам підстави розглядати **інформаційну грамотність** як здатність особистості проявляти свої інформаційні потреби, шукати, аналізувати, оцінювати та етично використовувати інформацію; здатність, котра формує розуміння інформації та як вона (інформація) працює; як сукупність вмінь/умінь працювати з інформацією, ідентифікувати та орієнтуватися в інформаційних ресурсах, на навичках необхідних для

and related concepts, the content analysis of the basic term "information literacy" made it possible to formulate key definitions of the concept that make up the terminology, content and context of further research, as well as determine further theoretical and practical work within the framework of the experiment. The next scientific step will be to determine the indicators of information literacy formation, which will help to trace and identify the forms and methods of forming information literacy of students in the process of teaching the Ukrainian language.

правильного пошуку, аналізу та використання інформації.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок.

Отже, аналіз базових та суміжних понять, проведений контент-аналіз осонвого терміна "інформаційна грамотність" дав змогу сформулювати ключові визначення поняття, що складають терміносистему, зміст та контекст подальшого дослідження, а також визначають подальшу теоретико-практичну роботу в межах поставленого експерименту. Подальшим науковим кроком буде визначення показників сформованості інформаційної грамотності, це допоможе прослідкувати та виокремити форми та методи формування інформаційної грамотності учнівської молоді в процесі навчання української мови.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Balakirova, S.Yu., & Pavlenko, V.V. (2012). Informatsiina kompetentnist upravlintsia v konteksti "kultury realnoi virtualnosti" [Information competence of a manager in the context of "culture of real virtuality"]. *Visnyk NTUU KPI. Filosofiia Psykholohiia. Pedahohika – Bulletin of NTUU KPI Philosophy Psychology. Pedagogy*, vyp. 1, 7-10 [in Ukrainian].
2. Boytsova, O.M. (2011). *Struktura informatsiinoi kompetentnosti ta ii analiz dlia protsesu profesiinoi pidhotovky* [The structure of information competence and its analysis for the process of professional training]. Kyiv, 312 [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, 375 [in Ukrainian].
4. Ivanov, V., & Volosheniuk, O. (2012). *Mediaosvita ta mediahramotnist* [Media education and media literacy]. 2nd ed. Kyiv, 58 [in Ukrainian].
5. *Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly* [Concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
6. Kucheruk, O.A. (2020). Navchannia ukrainskoi movy na zasadakh mediaosvity v zahalnoosvitniy shkoli: sotsiokulturnyy aspekt [Teaching the Ukrainian language on the basis of media education in secondary school: socio-cultural aspect]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Filolohichni nauky – Scientific works of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University: Philological Sciences*. Kamianets-Podilskyi, vyp. 51, 76-80 [in Ukrainian].
7. Marushchak, O.V., Korol, B.P., & Lupiak, D.M. (2015). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia tekhnolohii [Formation of professional competence of the future technology teacher]. *Naukovi zapysky. Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity – Scientific notes. Problems of methods of physical, mathematical and technological education*, vyp. 1 (7), 89-91 [in Ukrainian].
8. *Praktychna mediaosvita: mediahramotnist v osvitnomu prostori: navch.-metod. posibnyk* [Practical media education: media literacy in the educational space: a study guide] / comp. by Baidyk, V.V., & Pronina, O.V. (2021). Lysychansk, 66 [in Ukrainian].
9. *Rozvytok IT-kompetentnosti* [Development of IT competence]. Retrieved from: <https://sites.google.com/site/itkompetentnosti/> [in Ukrainian].
10. Chornous, O. (2021). Formuvannia informatsiinoi hramotnosti uchniv yak skladova elementiv navchalnoho materialu elektronnykh pidruchnykiv [Formation of

information literacy of students as a component of the elements of educational material of electronic textbooks]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of the modern textbook*, vyp. 27, 46-56 [in Ukrainian].

11. Shcherba, N.S. (2006). Zastosuvannia metodu kontent-analizu do vyznachennia poniattia "stratehichna kompetentsiia" [Application of the content analysis method to the definition of the concept of "strategic competence"]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, vyp. 29, 166-169. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/1562/1/13.pdf> [in Ukrainian].

12. Bruce, C. (1997). The seven faces of information literacy, Auslib Press, Adelaide. *Information literacy in the workplace. Information literacy: the professional issue, Proceedings of the Third National Information Literacy Conference conducted by the University of South Australia Library and the Australian Library and Information Association*. University of South Australia Library, Adelaide, 29-37 [in English].

13. Doyle, C.S. (1994). *Information Literacy in an Information Society*. Syracuse University. New York: ERIC Clearinghouse on Information and Technology, 82 [in English].

14. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Retrieved from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767023354> [in English].

15. Gus, M. (2018). *What is information literacy. News & Press: Academic & Research*. Retrieved from: <https://www.cilip.org.uk/news/421972/What-is-information-literacy.html> [in English].

Received: August 22, 2023

Accepted: September 12, 2023

UDC 37.016:378.147:001.891

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.16-28

THE RECEPTION OF AN INTERDISCIPLINARY APPROACH IN SCIENTIFIC THOUGHT

A. A. Ishchenko*

The article examines the degree of study of the interdisciplinary approach in foreign and Ukrainian scientific discourse based on the material of publications of the second half of the 20th – beginning of the 21st century. It is noted that the appearance of a large amount of research works is due to the complexity and multifaceted nature of the phenomenon.

The study traces the formation of the idea of interdisciplinarity, starting from the 70s of the XX century in the works of L. Apostel, H. Berger, M. Boisot, A. Briggs, P. Duguet, H. Heckhausen, E. Jantsch, J.T. Klein, J. Kockelmans, A. Lichnerowicz, G. Michaud, M. Nissani, J. Piaget and others. It was found that the first works focused on understanding the essence of the concept, searching for a comprehensive definition, developing classifications, distinguishing the advantages of an interdisciplinary approach compared to a disciplinary one, studying their connection and interdependence, predicting the future of the concept, etc. Attempts to present the application of the interdisciplinary approach in practice in the works of L. De Greef, G. Post, C. Vink, and L. Wenting were also considered.

In the research process, theoretical (analysis and synthesis, systematization, generalization of scientific literature) and comparative (comparison of different ideas and opinions on the problem) methods were applied. The conclusion states that the understanding of the interdisciplinary approach in the context of scientific research and the higher education system has intensified in the foreign scientific discourse. The scientists focused on the study of the theoretical dimension of the problem and the practical application of the acquired knowledge: the development of programs and projects to solve urgent scientific and educational issues. It is also noted that Ukrainian researchers, relying on the experience of foreign colleagues, are making attempts to develop models of application of the ideas of interdisciplinarity in the education system, and this contributes to the improvement of the domestic educational process.

Keywords: *interdisciplinarity, interdisciplinary approach, disciplinary approach, higher education system, scientific research, scientific discourse.*

* Postgraduate Student

(Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko)

anatoliyischenko0394@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3274-5886

ОСМИСЛЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ В НАУКОВІЙ ДУМЦІ

А. А. Іщенко

У статті досліджено ступінь вивчення міждисциплінарного підходу в зарубіжному та українському науковому дискурсі на матеріалі публікацій другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Зазначено, що поява великої кількості розвідок зумовлена складністю і багатогранністю явища.

Дослідження простежує шлях формування ідеї міждисциплінарності, починаючи з 70-х рр. ХХ ст. у працях Л. Апостела, Г. Бергера, А. Брігс, М. Буазо, П. Дуге, Дж. Т. Кляйн, Дж. Кокельманс, А. Ліхнеровича, Г. Мішо, М. Нізани, Ж. Пиаже, Х. Хекгаузена, Е. Янча та ін. З'ясовано, що перші праці зосередили увагу на осмисленні сутності поняття, пошуку вичерпної дефініції, розробці класифікації, виокремленні переваг міждисциплінарного підходу у порівнянні з дисциплінарним, вивченню їх зв'язку і взаємозалежності, прогнозуванні майбутнього концепції тощо. Також були розглянуті спроби представити застосування міждисциплінарного підходу на практиці у працях К. Вінк, А. Вінтінг, А. Де Гріф, та Г. Пост.

У процесі дослідження були застосовані теоретичні (аналіз і синтез, систематизація, узагальнення наукової літератури) та компаративний (порівняння різних ідей та думок щодо проблеми) методи. У висновку зазначено, що у закордонному науковому дискурсі активізувалося осмислення міждисциплінарного підходу у контексті наукових досліджень та системи вищої освіти. Вчені зосередили увагу на дослідженні теоретичного виміру проблеми та практичному застосуванню здобутих знань: розробці програм та проектів для вирішення нагальних наукових та освітніх питань. Також зазначено, що українські дослідники, спираючись на досвід закордонних колег, здійснюють спроби розробки моделей застосування ідей міждисциплінарності в системі освіти, і це сприяє покращенню вітчизняного навчального процесу.

Ключові слова: міждисциплінарність, міждисциплінарний підхід, дисциплінарний підхід, система вищої освіти, наукові дослідження, науковий дискурс.

Introduction of the issue. The emergence and actualization of the already existing concept, principle, method, etc., causes numerous kinds of research. Since their appearance in pedagogical thought, the terms "interdisciplinarity" and "interdisciplinary approach" have been interpreted many times in the various studies of foreign and domestic authors. Starting from the second half of the 20th century, researchers focused on finding comprehensive definitions, developing classifications, identifying, and understanding specific features of the phenomenon, attempting to predict its development, etc. At the beginning of the 21st century, numerous studies appeared that suggest using acquired theoretical knowledge in practice. Therefore, in our time, attempts to understand the interdisciplinary approach continue in multifaceted articles.

Current state of the issue. In the foreign scientific discourse, there have frequently appeared studies devoted to

the review of the works of famous researchers of interdisciplinarity, for example, L. Apostel, G. Berger, M. Boisot, P. Duguet, R. Frodeman, J.T. Klein, M. Nissani, etc. These are mainly works of theoretical orientation, which aim to investigate the genesis of interdisciplinarity, follow the formation of the terminological apparatus, note the advantages compared to the disciplinary approach, etc., and compare the opinions of scientists on these issues. These are articles by E. Aarts, P. Valcke, and T. Wilthagen, F. Darbellay and D. Wernl, J.A. Jacobs, M. Kronfeldner and R. Meunier, J.P. Martínez, J. Peiró, D.I. Rosales and A.I. Vargas, V. Politi, A. Repko and R. Szostak, H. Stuart, J. Persson and H. Thoren etc.

Attempts to present the application of an interdisciplinary approach in practice have also become widespread in the scientific discourse. The studies of the following authors attract attention: E.M. Amiri, L. Evis, S. Gimatzidis, N. Iqbal, B. Weninger, C. Von Rūden and K. Kopetzky, A. Kanmaz, Y. Karalı,

N. Rekha, T. Spinde, A. Friedow, J. Green and W. Stroup, M. Sharma, M. Shukla and E. Spelt, Li Yu and others.

Using the experience of foreign colleagues, domestic researchers paid attention to theoretical issues related to the approach application in scientific research and the organization of the educational process. An explanation of the essence of the problem and definitions of key terms can be found in A. Filipenko, O. Kazakevych, A. Kolot, Yu. Olizko, N. Terentiev, I. Shkura, and Yu. Shulyk, etc. O. Hordiichuk, I. Konovalchuk, A. Kryzhanovskiy, I. Lysyi, K. Mizin, G. Rebrov and A. Rebrov, T. Tybaikina, I. Sehetii, and others provide an understanding of individual ideas of interdisciplinarity. A description of the interdisciplinarity research methodology is available in V. Chebanov, N. Diachok, O. Kurhaiev, O. Palahin, S. Sysoieva, and others. Specific convincing examples of the introduction of innovative ideas for the domestic scientific and educational space can also be found in the works of N. Bilova, L. Dimova, A. Grinchenko, I. Humenna, G. Karas, K. Karpenko, V. Khmarovskiy, V. Krasnomovets, O. Kuzmenko, O. Melnychenko, Y. Nakhaieva, V. Ohneviuk, O. Pryiatelchuk, O. Protsenko, V. Shvatskiy, O. Strakh, O. Stupnytskiy, O. Synekop, T. Yaroshenko, V. Yarovska, L. Zahvoiska, and many others. At the same time, there is a lack of works devoted to the reception of ideas of interdisciplinarity in the domestic scientific thought, which determines the relevance of our research.

Aim of research is to identify the degree of study of the interdisciplinarity approach in foreign and Ukrainian scientific discourse.

Results and discussion. The interdisciplinarity approach was actualized in the 20th century due to the international scientific seminar of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) in 1970, the UNESCO conference "World Conference on Higher Education in the Twenty-first

Century. Vision and Action". It is accentuated by a number of regulatory documents: Prague, Berlin, Bergen declarations, Yerevan, Paris and Rome communiques, etc [3; 4]. In scientific discourse interdisciplinarity is understood as "the application of insights and perspectives from more than one conventional discipline" [31]. Contemporary researchers are convinced that the increased attention to the interdisciplinarity approach is explained by the following reasons: 1) the complexity of economic, social, management and other systems, the acquisition and development of which is impossible without borrowing knowledge, approaches and methods of various sciences (disciplines); 2) increasing mobility, transience, rapid changeability of everything that surrounds a person and the institutions created by him; 3) deepening the specialization of sciences (disciplines) [5]. Active development of the information space and constant updating of knowledge requires restructuring of the educational system according to the principle of synergy. This was the reason for the emergence of a large number of transdisciplinary scientific disciplines: synergetics (a special transdisciplinary reflection), acmeology, pedagogical anthropology, and earlier – pedology (as a synthesis of human sciences), anthroposophy (which arose at the intersection of psychology, art theory, intelligence, information, structural linguistics), suggestopedia (uses the achievements of physiology, medicine, psychology, psychotherapy, pedagogy), social pedagogy (integrates social and psychological-pedagogical research), pedagogical synergetics (applies universal principles of synergetics – systemicity, integrity, bifurcation, etc.), ecology, chronobiology, psychophysics, symmetry, homeostatics, evolution, biosymmetry, chronobiology, cosmopsychobiology, semantics, psychosemantics, paleopsychology (as a synthesis of human sciences and his cosmoplanetary environment), sexology (synthesis of all human sciences,

including biology, anthropology, ethnology, philosophy, psychology, medicine, cultural studies) and others [8: 22-23].

Despite the fact that the idea of interdisciplinarity arose in the 20s of the 20th century within the scope of activity of the US Social Science Research Council, its scientific justification began much later, in the 1970s [31].

The first significant work devoted to the understanding of the concept was the report of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) "Interdisciplinarity: problems of teaching and research in universities" (1972) [9]. The document is of international importance, because scientists from Australia, Austria, Belgium, Canada, Denmark, Finland, France, the Federal Republic of Germany, Greece, Iceland, Ireland, Italy, Japan, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Portugal, and Spain took part in its preparation. The authors of the report consider interdisciplinarity as "an important key to the innovations required in universities to meet the intellectual and social demands of the present time" and interpret the interdisciplinary approach as a promising way that will help "to unify knowledge" [9: 11]. The researchers define the main goal of the work – to find out how effective interdisciplinarity is. They note that during the writing of their work, they relied only on the research of the problems in the universities of the OECD countries in a certain historical period – the 70s of the XX century, and therefore do not claim universality.

One of the authors of the work, P. Duguet, considers the actualization of interdisciplinarity in the system of higher education to be a natural phenomenon that comes from a disciplinary approach, which, combining different subjects, "displays the claim to universality and in a way to unity" in achieving the goal – to obtain the necessary set of knowledge in a particular specialty [9: 24]. Since the terminological apparatus was not formed at that time, the researcher explains the difference between "pluridisciplinary"

and "interdisciplinary". Thus, by the first concept, he understands "simply ... the juxtaposition of disciplines"; by the second – "the integration of concepts and methods in these disciplines", i.e., relationship.

Based on the results of a survey among OECD universities, Guy Berger believes that the development of interdisciplinarity is explained by the demands of modern society and its nostalgia for the scientific and literary humanism of the eighteenth century. The researcher notes that "the eternal theme of a science of sciences or of absolute knowledge, the demand which science makes as the result of its expansion, the crisis in the university all these elements no doubt blend together to give the current historic dimension to interdisciplinarity" [9: 24].

In the section "Terminology and Concepts" Leo Apostel cites and analyses the reports of his colleagues Heinz Heckhausen, Marcel Boisot, Erich Jantsch, Andre Lichnerowicz, and Jean Piaget. The researcher believes that before talking about interdisciplinarity, it is necessary to clarify the essence of the concept of "discipline": it is "the concept of a transformation of non-legalised facts into organised facts, related to each other by laws, a transformation that is never completely finished and always leaves behind a certain residue yet to be transformed" [9: 78]. In the second part of the chapter, Leo Apostel presents his vision of the problem, emphasizing the ways of developing interdisciplinary scientific research developed by the Movement for Unified Science (Wiener Kreis), the Society for General Systems Research, the "Centre International d'Epistémologie Génétique" and related groups at Harvard and Stanford, through the application of general praxeology to the history of Science, made by Håkan Törnebohm, various groups of scientists and philosophers in the countries of Eastern Europe, who tried to apply the general principles of dialectical materialism to certain branches of science and considered in the "hermeneutics" of science as a system of

symbols (Kassirer). The author considers these attempts to be promising, although "none of them is completely successful as yet" [9: 141]. The researcher concludes that it is impossible to avoid an interdisciplinary approach in this historical period, "every science becomes an inter-science", and researchers work in conditions of knowledge synthesis [9: 179-180].

In the part of the collection "Problems and solutions" Asa Briggs (Asa Briggs) and Guy Michaud (Guy Michaud) focus attention on understanding the process of changes in the university as an institution and approaches to the accumulation and transfer of scientific knowledge, emphasizing interdisciplinarity as a phenomenon that "lies at the meeting point of these two currents, and is the direct consequence of them, so that it emerges as one of the key elements in any solution to the crisis in the University" [9: 183]. The researchers developed a model of an interdisciplinary university with a special emphasis on "international relations", which prioritizes communication between teachers and students "at the level of group life". They are convinced that the proposed model of the university contributes to the modelling of creativity, the creation by students of a new style of communication aimed at the future, etc.

The book "Interdisciplinarity and higher education" (1979), edited by Joseph J. Kockelmans, became the next important for understanding the problem. Like his predecessors, the researcher emphasizes the need to find comprehensive definitions of terms. In the chapter "Why interdisciplinarity?" he examines the essence of key concepts, understands directly interdisciplinarity "in the limited sense" of this word and characterizes the phenomenon of transdisciplinarity. The author understands interdisciplinarity as solving "important problems to be found in areas lying between the domains of existing disciplines, which neither of the respective disciplines is capable of adequately formulating and treating" [29: 94]. J. Kockelmans notes that in the

scientific literature, this concept is considered in a broad (all non-disciplinary efforts in research, educational or administrative activities) and narrow (creation of a new discipline, the scope of which lies between two other disciplines that already exist) meanings. An example of the latter is social psychology, biophysics, psycholinguistics, etc.

In the 1970s and 1980s, UNESCO became interested in the problem of interdisciplinarity in education and science, dedicating to it the collections "Seminar on the training of teachers for and through interdisciplinarity" (1970) [36], "Interdisciplinarity in Higher Education" (1983) [35], "Interdisciplinarity in General Education" (1986) [34]. The reports note the rapid development of the approach, because "numerous problems of modern science lie on the borderlines of, and overlap, several disciplines" [34: 4]. At the same time, the absence of a clear definition of the term in the scientific discourse is emphasized. The UNESCO Symposium on Interdisciplinarity therefore proposed a definition (from the Director-General of Unesco to the Executive Board on the preparation of the Medium-Term Plan for 1984-1985 (113 EX/4, para. 426)), which was supported by all participants: "In epistemological terms, the concept of interdisciplinarity may be regarded as a form of co-operation between various disciplines, which contribute to the achievement of a common end and which, through their association, further the emergence and advancement of new knowledge" [34: 7]. In addition to searching for a comprehensive definition, important theoretical questions of classification, forms, themes, problems, and ideas were also considered.

The next important work for understanding the essence of the interdisciplinary approach was the collection of materials of the OECD conference "Interdisciplinarity Revisited: Re-Assessing the Concept in the Light of Institutional Experience" (1985). The participants of the event stated that, compared to the 1970s, interest in

interdisciplinary interaction decreased, and disciplinarity began to dominate again. Thus, the debate about the interconnection and effectiveness of both approaches continued: "interdisciplinarity, even when it succeeds in unscrambling existing curricula, remains a hostage to the disciplines" [30: 208]. As a result, the researchers came to the conclusion about the need for the cooperation of disciplines to solve important scientific problems.

Starting with the actualization of the interdisciplinary approach in the 1970s works dedicated to the understanding of the problem in the context of the educational process in a higher educational institution repeatedly appeared in the scientific discourse: S. Bailis "Interdisciplinary Curriculum Design and Instructional Innovation" (2002) [10], D. Mills and M. Huber "Anthropology and the Educational "Trading Zone": Disciplinarity, Pedagogy and Professionalism" (2005) [32], F. Gabelnick "Achieving Interdisciplinary Innovation: Leading and Learning in Community" (2002) [18], N. Heckhausen "Discipline and Interdisciplinarity" (1972) [20], etc. In particular, De Zure (1999), borrowing the ideas of J.T. Klein [27: 55], explains the functioning of the approach in the educational process as follows: "interdisciplinary initiatives are often described by the form or structure they take (e.g. team teaching), the motivation behind them (e.g. to serve societal or employment needs), how the disciplines will interrelate (e.g. math will be taught in the service of chemistry), or by labelling the level of integration (e.g. from borrowing to synthesis)" [16]. The researcher notes that the term "interdisciplinarity" in education is used in different ways as a concept, methodology, process, way of knowing and even philosophy.

In the period from the 70s to the 90s, many works aimed at distinguishing and characterizing the types of interdisciplinarity were published. In particular, J. Kockelmans is convinced that in the narrow sense of the concept

of interdisciplinarity, it is distinguished from other non-disciplinary approaches in science and education using the terms: "multidisciplinarity" – teaching and research are carried out by teachers, who in each case act as disciplinary persons, under the guidance which, for example, a person can learn simultaneously or sequentially Greek, French and mathematics; "pluridisciplinarity" – scientific work (teaching, research, training), performed by one or several scientists, involves such a combination of different disciplines, with the help of which competence in one discipline implies the presence of thorough knowledge of others, for example, a biologist who is well understands physics, chemistry and mathematics; "crossdisciplinarity" – scientific work performed by one or more scientists who try to solve one or more problems using ideas and methods or techniques of some related disciplines (for example, economists, sociologists, doctors and architects try to find a better solution to the housing problem in a big city); "transdisciplinarity" is scientific work performed by a group of scientists, each of whom has an education in one or more different disciplines, to systematically study the possibilities of overcoming the negative side effects of specialization in order to make education (and research) more socially meaningful. Also, the author separately explains the meaning of the concept "disciplinary" – scientific work (research, teaching, or both) performed by one or several scientists within the same discipline (for example, the work of one mathematician or a group of mathematicians in the field of the discipline "mathematics") [29: 70-71]. Forming the list of concepts and their definition the researcher was guided by the following principles: the list of terms should not contain anything that is not directly related to the discussion on interdisciplinary issues; the list should be comprehensive in the sense that the labels chosen are adequate to characterize various non-disciplinary endeavours in teaching, research, and management; terminology

should be defined as clearly as possible; neither the terminology itself nor the provided definitions should contain explicit references to scientific, methodological, socio-political or philosophical issues on which there is no common agreement [29: 69].

M. Boisot proposed another type of classification, dividing the phenomena he defines as "the materialization of interaction between objects" into "crude" (have no explanation) and "legalised" (explained). The researcher's classification contains the following points: 1) linear interdisciplinarity – "crude" phenomena of one discipline are legalised (explained) by the laws of another discipline; 2) structural interdisciplinarity – "interactions between two or more disciplines lead to the creation of a body of new laws forming the basic structure of an original discipline that cannot be reduced to the formal combination of its generator"; 3) restrictive interdisciplinarity – although there is no direct interaction between the disciplines, they come into play through the field of application, where "each restrictive discipline imposes technical, economic or human bounds on the others" [12: 94-95].

It is also worth mentioning the investigations devoted to the study of the factors that lead to the emergence of interdisciplinarity. For example, D. Brewer, analysing the state of studying environmental problems, notes about interdisciplinarity as a means of filling the gaps existing in the traditional disciplinary system: "much high-quality science illuminates environmental problems, but it is often poorly organised or incomplete. It often does not have an interdisciplinary integration and synthesis that permit problems to be seen in a larger context, especially in an ecologically sensitive and sensible one" [13: 327]. The researcher emphasizes that a combination of different disciplines and methods is needed to solve a certain problem. A unanimous opinion is expressed by B. Rosamond, who explains the need for an interdisciplinary approach by the

strengthening of globalization processes, that "is nothing less than an invitation to think about the pathological constraints that disciplinarity imposes upon the development of knowledge about globalisation and its consequences" [33: 518]. He believes that an interdisciplinary approach will be productive when researchers are aware of the "knowledge gap" that interdisciplinarity creates [33: 530].

It is worth mentioning the works in which doubts were expressed about the effectiveness of the increased accentuation of the interdisciplinary approach. Thus, J. Witte and J. Robitscher in the study "Interdisciplinarity and the Disciplines" (1999) note "bland intellectual ecumenism" – an attempt to unite all disciplines into one collective discourse or set of methods. Researchers worry that this drive will turn interdisciplinarity into a bureaucratic discipline that will produce simplistic knowledge [14]. B. Hansson also expressed arguments against interdisciplinarity in the work "Interdisciplinarity: For What Purpose?", defining it as a phenomenon that is "parasitical and cannot exist without disciplines" and something that cannot be achieved in practice [19: 340].

In the 70-90s of XX century considerable attention was paid to the study of the relationship between disciplinary and interdisciplinary approaches. For example, Bechtel [11; 22: 6] identified the following patterns of interaction: the development of conceptual connections using a point of view in one discipline to change the point of view in another discipline; recognition of a new level of organization with its processes to solve unresolved problems in the existing field; using research methods developed in one discipline to develop a theoretical model in another; modification and expansion of the theoretical basis from one area for application in another; development of a new theoretical framework that can change the conceptualization of research in a separate field, trying to integrate

them. Another researcher, A. Karlqvist in his work "Going Beyond Disciplines: The Meanings of Interdisciplinarity" (1999) [21] singled out the types of interdisciplinary research: 1) unification of knowledge (an attempt to demonstrate that two things are a manifestation of the same structure. If this happens, a new theory is formed and new methods are developed); 2) adding or accumulating knowledge from many fields to achieve a common goal; 3) knowledge is compatible, but requires additional interpretation to be meaningful; 4) not only the theories, but also the underlying assumptions and paradigmatic foundations for the theories differ, as in cases where the natural and social sciences merge; 5) the essence of theories and methods differs, and there are interpretive and conceptual differences in culture.

Reynolds considers disciplinary and interdisciplinary approaches to be equally effective, and their use depends on the type of problem situation. He singles out the following [22: 13]: intellectual tasks from a traditional discipline (disciplinarity); multidisciplinary problems, which are mainly intellectual, are not political activities but cannot be successfully implemented within the limits of one discipline (crossing the boundaries of particular disciplines); generated multidisciplinary problems increasingly by society and is characterized by relatively short courses that call in some cases for the result of a strategy, and in other cases for a quick technological solution to the problem (interdisciplinarity).

American professor Julie Thompson Klein made a significant contribution to the reception of interdisciplinarity. She has many works that are referred to by modern researchers: "Interdisciplinarity: History, theory, and practice" (1990) [27], "Crossing boundaries: Knowledge, disciplinarity, and interdisciplinarity" (1996) [24], "Transdisciplinarity: Joint problem solving among science, technology, and society: An effective way for managing complexity" (2001) [28],

"Interdisciplinarity and complexity: An evolving relationship" (2004) [26], "Humanities, culture and interdisciplinarity" (2005) [25], "Beyond interdisciplinarity: Boundary work, communication, and collaboration in the 21st century" (2021) [23] and others.

In the 1990s, J.T. Klein interprets interdisciplinarity as a promising approach. She explores the genesis of the phenomenon, noting that over the last century its essence has been explained as a methodology, a concept, a process, a way of thinking, a philosophy, and a reflexive ideology, etc. The researcher is convinced: the desire to improve the educational process, to avoid fragmented knowledge is the factor that contributed to the constant return to the problem in different chronological periods. The author gives such a definition of the concept: "Interdisciplinarity is a means of solving problems and answering questions that cannot be satisfactorily addressed using single methods or approaches. Whether the context is a short-range instrumentality or a long-range reconceptualization of epistemology, the concept represents an important attempt to define and establish common ground" [27: 196]. The professor analyses the current state of the higher education system and notes: boundaries between disciplines are disappearing with the help of borrowing knowledge, increasing specialization within disciplines, and involving (and financing) the solution of complex social and technical problems: "The interactions and re-organisations that boundary crossing creates are as central to the production and organisation of knowledge as boundary formation and maintenance and further that close inspection of boundary crossing reveals that disciplinarity and interdisciplinarity are productive tensions in a dynamic of supplement, complement and critique" [24: 2]. At the same time, the author notes that academic departments, funding mechanisms, and expert evaluation processes remain traditionally within the boundaries of a disciplinary

approach, and this hinders the development of innovativeness [24].

An important achievement in the study of the interdisciplinary approach is the publication of "The Oxford Handbook of Interdisciplinarity" [17], which was created over 25 years and was published in 2010 and 2017 and is positioned as a summary of long-term studies of the problem. The authors of the chapters are well-known researchers of the problem G. Bammer, K.L. Hall, S. Henry, K. Holley, J.A. Jacobs, J.T. Klein, P.J.S. Marti, B.A. Stipelman, S. Turner, A.L. Vogel, etc. The book consists of the following parts: "The Landscape of Knowledge", "Inter- and Transdisciplinarity and the Disciplines", "Interdisciplinary Fields", "Crosscutting and Integrating Perspectives", "Transdisciplinarity and the Professions", "Institutionalizing of Inter- and Transdisciplinarity". The researchers focused on studying the typology of interdisciplinarity, the correlation of disciplinary and interdisciplinary approaches in the system of higher education, gave examples of methods and techniques teaching, characterized interdisciplinary curricula, analysed the involvement of interdisciplinarity in the teaching of humanitarian and technical disciplines, biology, mathematics, physics, etc.

In the 2000s, attempts to present the application of an interdisciplinary approach in practice also became widespread in the scientific discourse. The works of E.M. Amiri, E. Blankenship, C. Doumet-Serhal, A. Friedow, S. Gimatzidis, J. Green, L. Evis, N. Iqbal, K. Kopetzky, A. Kanmaz, Y. Karalı, N. Rekha, T. Spinde, W. Stroup, M. Sharma, M. Shukla and E. Spelt, C. Von Rüden, B. Weninger, Li Yu and others attract attention. There have also been thorough works that present the experience of the development and implementation of interdisciplinary education in higher educational institutions. For example, the practical guide L. De Greef, G. Post, C. Vink, and L. Wenting "Designing Interdisciplinary Education" (2017),

presents the authors' twenty-year experience in teaching and learning at the University of Amsterdam using an interdisciplinary approach. The work also includes a literature review on the topic and examples of other interdisciplinary initiatives at the University of Amsterdam, Utrecht University, the University of Wageningen, the University of Leuphana, the University of Manchester, Imperial College London, University College London, the US-based Association for Interdisciplinary Studies, and many others. Researchers note that with the development of society and modern technologies, globalization processes cause the emergence of various issues that can be solved only with an interdisciplinary approach: "Now, more than ever, higher education is challenged to educate students to see beyond the limits of their own discipline and to come up with innovative integrated solutions to our contemporary problems" [15: 11]. The guide presents a "constructive alignment" experience (outcome-based, related to a constructivist understanding of learning) [15: 12], in which students are not passive individuals who simply absorb knowledge but actively learn by integrating new material with previous knowledge and experience. Teaching and learning are positioned as an interactive system of four components: 1) intended learning outcomes; 2) what the teacher does; 3) what the student does; 4) assessment of the educational process. Such a model "enables course and programme developers to align content, teaching and learning activities with the intended interdisciplinary learning outcomes. A correct match between these components helps to make the overall learning experience transparent and meaningful to students" [15: 12]. The authors conclude that using the approach is the basis of effective academic practice.

The reception of interdisciplinarity in the Ukrainian scientific discourse has been actualized since the 2010s. One of the works that present the reasoning for using the concept in the higher

education system is I. Nechytailo's research "Interdisciplinarity as the basis of the development of a modern university and its educational programs" (2020). Among the factors that actualize using the approach, the author singles out problems "related to the health of the population, social inequality and discrimination, the ecological situation and many others, which cannot be grasped with the internal resources of one science (specialty, discipline)". The modern labour market requires higher education institutions to educate specialists who "can balance at the intersection of various sciences (specialties, disciplines), see the situation comprehensively and multifaceted" [6: 370]. I. Nechytailo notes that it is the dominance of the competence approach in the modern education system that contributes to ensuring the "flexibility of graduates' professional trajectories". She emphasizes that in a modern Ukrainian university, the use of interdisciplinary ideas is not a "tribute to fashion", but an urgent need.

Works devoted to the specifics of the functioning of ideas of interdisciplinarity in the Ukrainian scientific discourse are important. In particular, O. Ahapova notes: "In the context of the integration of the Ukrainian research space into the European research space, it is worth paying special attention to multidisciplinary, interdisciplinary, and transdisciplinary research as key elements of scientific progress" [1: 34]. The author sees expediency in the active development of integration scientific projects, which have the following features: 1) research is carried out on the principle of combining two disciplines (the result is the formation of a new discipline); 2) research is conducted within the framework of several closely related disciplines, which involves extensive borrowing of concepts and methods; 3) research involves experts from different disciplines who work on a common complex problem, which "not only improves understanding but also supports actions to solve a common problem" [1: 35]. Similar ideas can also

be traced in V. Zhelanova's study "Implementation of interdisciplinary strategies in modern higher education" (2021), which explains the increased attention to the approach "by socio-economic, innovative and educational transformations in the life of Ukraine, as well as globalization and European integration processes oriented towards the integration of our state with the world community, a new interpretation of education as a socio-cultural and axiological phenomenon, the transience and variability of modern society, which objectively cause changes in the development vectors of all branches of education in the direction of implementing the ideas of an interdisciplinary approach in the format of interdisciplinary integration" [2: 477]. The researcher gives an example of the effective application of the approach at the Department of Theory and History of Pedagogy of the Pedagogical Institute of Borys Grinchenko Kyiv University, where students of the second (master's) level of higher education are trained under the educational and professional program 011.00.01 "Pedagogy of the Higher Education".

V. Ohneviuk, O. Protsenko, and O. Melnychenko give their example of the practical application of the ideas of interdisciplinarity. They are convinced that the approach is relevant since it allows them to penetrate the essence of a particular phenomenon, "to look at it from different angles, to evaluate and analyse the received information objectively" [7: 3], which is extremely important in our time of increasing globalization processes. The authors emphasize that the main task of teachers is to select such connections between disciplines that "are capable of evoking higher-order thinking, rejecting weak connections that can provoke cognitive dissonance. Interdisciplinary research creates a more innovative and stimulating educational environment and introduces new ways of thinking and doing, defining the knowledge and competencies of each person" [7: 4]. The authors prove the effectiveness of the

interdisciplinary approach in the professional training of higher education graduates of the educational program "Management of an Educational Institution" based on the experience of teaching the course "Educology" of the Borys Grinchenko Kyiv University as an interdisciplinary study subject. Interdisciplinarity was implemented through the integration of knowledge from the philosophy of education, history of education, educational policy, educational law, management of education, economics of education, sociology of education, and cultural studies of education. The researchers state that the approach significantly expanded their scientific worldview and raised the level of methodological culture, contributing to the awareness of current problems in the field of education and the search for ways to solve them.

Conclusions and research perspectives. In the 70s of the XX century the understanding of the interdisciplinary approach and its

implementation in scientific research and the education system intensified in the foreign scientific discourse. Scientists focused on the study of the theoretical dimension of the problem: developing a terminological apparatus, substantiating the perspective of applying the ideas of interdisciplinarity, developing a typology, distinguishing the advantages compared to a disciplinary approach, predicting prospects, etc. Considerable attention is also paid to the practical application of acquired knowledge: the development of programs and projects to solve urgent scientific and educational issues.

Since the 2010s, Ukrainian researchers in their investigations have increasingly turned to the development of models for the application of interdisciplinarity ideas in the education system, which is explained by the longing to improve the domestic educational process by appealing to the world tradition.

We see the prospect of further research in the study of promising interdisciplinary master's programs.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ahapova, O. (2022). Mizhdystsyplinarnist v ukrainskomu doslidnytskomu prostori yak dominantna naukovykh innovatsii [Interdisciplinarity in the Ukrainian research space as a dominant factor in scientific innovation]. *Ukrainskyi doslidnytskyi prostir v umovakh viiny: Adaptatsiia y perezavantazhennia tekhnichnykh i yurydychnykh nauk – Ukrainian research area in the conditions of military intervention: adaptability and update of the technical and legal sciences*. Kharkiv-Riga, 34-36 [in Ukrainian].
2. Zhelanova, V. (2021). Vprovadzhenia stratehii mizhdystsyplinarnosti v suchasni vyshchii osviti [Implementation of interdisciplinary strategy in modern higher education]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: "Pedagogika. Sotsialna robota" – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work"*, vyp. 1 (48), 477-480 [in Ukrainian].
3. Ishchenko, A. (2022a). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid yak priorytetna stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v krainakh YeS [Interdisciplinary approach as a priority strategy for higher education development in EU countries]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii: naukovyi zhurnal – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies. The Scientific Journal*, 2 (116), 255-266 [in Ukrainian].
4. Ishchenko, A. (2022b). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u pidhotovtsi mahistriv: dosvid proektiv prohramy Erasmus+ [Interdisciplinary approach in master's training: the experience of the Erasmus+ program projects]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii: naukovyi zhurnal – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies. The Scientific Journal*, 3 (117), 274-286 [in Ukrainian].
5. Kolot, A. (2014). *Mizhdystsyplinarnyi pidkhid yak dominantna rozvytku ekonomichnoi nauky ta osvitnoi diialnosti [Interdisciplinary approach as dominant of the development of economic science and educational activity]*. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/32609714.pdf> [in Ukrainian].

6. Nechytailo, I. (2020). Mizhdystsyplinarnist yak osnova rozvytku suchasnoho universytetu ta yoho osvitynikh prohram. [Interdisciplinarity as a basis for the development of a modern university and its educational programs]. *Shliakh uspikhu i perspektyvy rozvytku (do 26 richnytsi zasnovannia Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – The path of success and prospects for development (to the 26th anniversary of the founding of the Kharkiv National University of Internal Affairs)*. 369-372 [in Ukrainian].
7. Ohneviuk, V., Protsenko, O., & Melnychenko, O. (2021). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh mahistratury (na prykladi navchalnoi dystsypliny "Osvitohiia") [Interdisciplinary approach in the training of master's degree students (on the example of the course "Educology")]. *Educological discourse*, 2 (33), 1-15 [in Ukrainian].
8. Vozniuk, O.V. (2012). *Pedahohichna synerhetyka: heneza, teoriia i praktyka: monohrafiia. [Pedagogical synergetics: genesis, theory and practice: monograph]*. Zhytomyr: Ivan Franko State University Publishing House [in Ukrainian].
9. Apostel, L., Berger, G., Briggs, A., & Michaud, G. (1972). *Interdisciplinarity. Teaching and Research Problems in the Universities*. Paris: OECD/Centre for Educational Research and Innovation [in English].
10. Bailis, S. (2002). Interdisciplinary Curriculum Design and Instructional Innovation: Notes on the Social Science Programme at San Francisco State University. In: Haynes, C. (ed.). *Innovations in Interdisciplinary Teaching*. Washington, DC: American Council on Education / Oryx Press, 3-15 [in English].
11. Bechtel, W. (1986). *The Nature of Scientific Integration*. Integrating Scientific Disciplines. Dordrecht: Martinus Nijhoff [in English].
12. Boisot, M. (1972). Discipline and interdisciplinarity. In: L. Apostel, et al. (eds.). *Interdisciplinarity: Problems of Teaching and Research in Universities*. Paris: OECD, 89-97 [in English].
13. Brewer, D.G. (1995). Environmental Challenges: Interdisciplinary Opportunities and New Ways of Doing Business. *The 1995 MISTRA Lecture*. Stockholm: MISTRA [in English].
14. Chettiparamb, A. (2007). Interdisciplinarity: A literature review. *Report of Interdisciplinary Teaching and Learning Group, Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies*. University of Southampton [in English].
15. De Greef, L., Post, G., Vink, C., Wenting, L. (2017). *Designing Interdisciplinary Education*. Amsterdam University Press B.V.: Amsterdam [in English].
16. De Zure, D. (1999). *Interdisciplinary Teaching and Learning*. Retrieved from: <https://podnetwork.org/content/uploads/V10-N4-DeZure.pdf> [in English]
17. Frodeman, R., Klein, J.T., & Pacheco, R.C.S. (2017). *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*. Oxford University Press [in English].
18. Gabelnick, F. (2002). Conclusion: Achieving Interdisciplinary Innovation: Leading and Learning in Community. In: Haynes, C. (ed.). *Innovations in Interdisciplinary Teaching* Washington: American Council on Education / Oryx Press, 275-290 [in English].
19. Hansson, B. (1999). Interdisciplinarity: For What Purpose? *Policy Sciences*, 32, 339-343 [in English].
20. Heckhausen, H. (1972). Discipline and Interdisciplinarity. In: L. Apostel, et al. (ed.). *Interdisciplinarity: Problems of Teaching and Research in Universities*. Paris: OECD, 83-89 [in English].
21. Karlqvist, A. (1999). Going Beyond Disciplines: The Meanings of Interdisciplinarity. *Policy Sciences*, 32 (4), 379-383 [in English].
22. Klein, J.T. (2000). A Conceptual Vocabulary of Interdisciplinary Science. In: Weingart, P. & Stehr, N. (eds.). *Practising Interdisciplinarity*. London: University of Toronto Press, 3-24 [in English].

23. Klein, J.T. (2021). *Beyond interdisciplinarity: Boundary work, communication, and collaboration in the 21st century*. New York, NY: Oxford University Press [in English].
24. Klein, J.T. (1996). *Crossing boundaries: Knowledge, disciplinarity, and interdisciplinarity*. Charlottesville, VA: University Press of Virginia [in English].
25. Klein, J.T. (2005). *Humanities, culture and interdisciplinarity*. Albany: State University of New York Press [in English].
26. Klein, J.T. (2004). Interdisciplinarity and complexity: An evolving relationship. *CO Special Double Issue Vol. 6, Nos. 1-2, 2-10* [in English].
27. Klein, J.T. (1990). *Interdisciplinarity: History, theory, and practice*. Detroit, MI: Wayne State University Press [in English].
28. Klein, J.T., Grossenbacher, W., Haberli, R., Bill, A., Scholz, R.W., & Welti, M. (eds). (2001). *Transdisciplinarity: Joint problem solving among science, technology, and society: An effective way for managing complexity*. Basel, Switzerland: Birkhauser Verlag [in English].
29. Kockelmans, J.J. (1979). Why interdisciplinarity? In: J.J. Kockelmans (ed.). *Interdisciplinarity in higher education*. University Park: Pennsylvania State University Press, 123-160 [in English].
30. Levin, L., & Lind, I. (1985). *Interdisciplinarity Revisited – Re-assessing the Concept in the Light of Institutional Experience*. Stockholm: Liber [in English].
31. Miller, Raymond, C. (2010). Interdisciplinarity: Its Meaning and Consequences. In: Robert A. Denemark (ed.). *The International Studies Encyclopedia*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, vol. VI, 3900-3915 [in English].
32. Mills, D., & Huber, M. (2005). Anthropology and the Educational "Trading Zone": Disciplinarity, Pedagogy and Professionalism. *Arts and Humanities in Higher Education*, 4 (1), 9-32 [in English].
33. Rosamond, B. (2006). Disciplinarity and the Political Economy of Transformation: The Epistemological Politics of Globalisation Studies. *Review of International Political Economy*, 13 (3), 516-532 [in English].
34. UNESCO. (1986). *Interdisciplinarity in General Education*. A study by Louis d'Hainaut following an International Symposium on Interdisciplinarity in General Education held at Unesco Headquarters from 1 to 5 July 1985 [in English].
35. UNESCO. (1983). *Interdisciplinarity in Higher Education*. European Centre for Higher Education. Bucharest [in English].
36. UNESCO. (1970). *Seminar on the training of teachers for and through interdisciplinarity*. Cote d'Ivoire, 24 March – 4 April 1970. Final Report. Paris, Unesco [in English].

Received: July 06, 2023
Accepted: August 03, 2023

UDC 378(04)+33(091):316.35
DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.29-38

FORMATION OF BUSINESS EDUCATION IN INDEPENDENT UKRAINE: CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE PROBLEM

O. V. Krasnov*

The article analyses the concept of "business education" during its formation period in independent Ukraine for the purpose of establishing a scientifically grounded definition. The availability of scientific research on the problem of business education in economics or management and their actual lack in pedagogy is noted. The traditional and modern models of business education in the world practice are analyzed, which also affects the definition of the concept. The conclusion that the definition of business education depends on the basic scientific approaches is made. The approaches are: andragogical (business education is considered as a necessary component of lifelong learning), institutional (this type of educational services is defined as a social educational institution with a different ratio of formal and informal components depending on a specific public demand), pedagogical (business education is defined as a type of educational services and economic education provided under educational programmes (formal model) or without relevant licensed educational programmes (non-formal model) in a traditional or innovative form). The article analyses the specifics of the interpretation of the concept of business education within different scientific paradigms – axiological (business education as a system of personal values), procedural (as a learning process in a formal or informal model), target (as a result of obtaining a set of knowledge, skills and soft skills in the learning process), systemic (as a systemic formation with a corresponding set of components). The definition of business education is based on scientific definitions of the concept of education, highlighting the specific properties of business as a scope of knowledge, skills and personal characteristics. On the basis of the carried out categorical and conceptual analysis, the author formulates a definition of business education as a process and result of providing educational services of formal or non-formal type (in the form of a traditional or modern model) within specially created educational institutions under licensed foreign or national educational programs, with the corresponding educational degrees recognized by Ukraine.

Keywords: education, business education, concept, model, paradigm, MBA (Master of Business Administration).

* Postgraduate Student
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
Oleksandr.Krasnov@ua.dsv.com
ORCID: 0009-0003-4542-9791

СТАНОВЛЕННЯ БІЗНЕС-ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: ПОНЯТІЙНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

О. В. Краснов

У статті здійснено аналіз поняття "бізнес-освіта" періоду його становлення в незалежній українській державі з метою встановлення науково обгрунтованого визначення. Відзначено наявність наукових розвідок з проблеми бізнес-освіти в галузі економіки чи менеджменту і їх фактичну нестачу в педагогіці. Проаналізовано традиційну та новітню моделі бізнес-освіти у світовій практиці, що впливає й на окреслення поняття. Сформульовано висновок про залежність визначення поняття бізнес-освіти від базових наукових підходів – андрагогічного (бізнес-освіта розглядається як необхідний складник освіти упродовж життя), інституційного (цей різновид освітніх послуг окреслюється як соціально-освітній інститут з різним співвідношенням формального й неформального складника залежно від конкретного суспільного запиту), власне педагогічного (бізнес-освіта визначається як різновид освітніх послуг, як вид економічної освіти, що надається за освітніми програмами (формальна модель) чи без відповідних ліцензованих освітніх програм (неформальна модель) в традиційній чи інноваційній формі). Проаналізовано специфіку тлумачення поняття бізнес-освіти в межах різних наукових парадигм – аксіологічної (бізнес-освіта як система цінностей особистості), процесуальної (як процес навчання у формальній чи неформальній моделі), цільової (як результат отримання сукупності знань, вмінь та soft skills у процесі навчання), системної (як системне утворення з відповідною сукупністю складників). Визначення поняття бізнес-освіти побудоване на основі наукових окреслень поняття освіти з виділенням специфічних властивостей бізнесу як площини знань, вмінь, навичок та особистісних характеристик. На підставі здійсненого категоріально-понятійного аналізу сформульовано визначення бізнес-освіти як процесу і результату надання освітніх послуг формального чи неформального типу (у вигляді традиційної чи новітньої моделі) в межах спеціально створених освітніх інституцій за ліцензованими зарубіжними або ж вітчизняними освітніми програмами, з отриманням відповідних освітніх ступенів, визнаних українською державою.

Ключові слова: освіта, бізнес-освіта, поняття, модель, парадигма, МДА (магістр ділового адміністрування).

Introduction of the issue. The problem of the formation and development of business education in independent Ukraine is determined, according to the implementation experience of its main models in the global context, by several main factors, namely: 1) globalization processes in the world community, which lead to a certain standardization and unification of the development of the social economic, social and cultural spheres; 2) insufficient development of the scientific and pedagogical thesaurus of the problem of business education; 3) the need to take into account national experience of business management and training personnel for this area in the process of developing basic business education models.

As a relatively new component of the educational services market, business education involves the acquisition of an appropriate amount of knowledge and

Постановка проблеми. Проблема становлення та розвитку бізнес-освіти в незалежній Україні визначається, як свідчить досвід реалізації основних її моделей у світовому контексті, кількома основними чинниками, а саме: 1) глобалізаційними процесами у світовому співтоваристві, що зумовляють певну стандартизацію й уніфікацію розвитку соціально-економічної й соціокультурної сфери; 2) недостатньою розробленістю науково-педагогічного тезаурусу проблеми бізнес-освіти; 3) необхідністю урахування вітчизняного досвіду ведення бізнесу та підготовки кадрів для цієї сфери, у процесі розробки основних бізнес-освітніх моделей.

Як порівняно новий складник ринку освітніх послуг, бізнес-освіта передбачає опанування відповідного обсягу знань та навичок суб'єктами бізнес-процесу, причому в найкоротші терміни.

skills by business process subjects in the shortest possible time. An innovative economy, to which the Ukrainian economic system is tending, can only develop through the latest knowledge, specialized information, and modern technologies. The rejection of the post-Soviet society of raw materials and mining type requires a large number of specialists who are constantly developing within the knowledge economy model.

Thus, we define the national model of business education as a phenomenon to be analyzed from the point of view of the andragogical approach within the framework of formal, informal, and non-formal education in Ukraine. However, the very concept of business education in the national (as well as in foreign) pedagogical science is categorically vague, not substantiated according to the rules for constructing basic scientific definitions. In this regard, there is a need for the most scientifically sound and balanced interpretation of the concept of business education, taking into account the specifics of its formation and development during the period of Ukrainian independence.

Current state of the issue. Scientists (Yu. Krasovska, 2012) [1] traditionally associate the concept of business education with the activities of MBA programmes in Ukraine, that is with postgraduate education of the German or American model. We consider such an interpretation of business education to be rather narrow, since it has, in our opinion, a multidimensional structure and can be considered in a broad (as a result and process of the knowledge economy) and narrow (as a specially organised educational institution of formal, informal or non-formal content) sense. On the other hand, we agree with the opinion of a large group of scholars who advocate andragogical principles of business education as a reflection of the concept of lifelong learning.

Some aspects of the study of the problem of business education development in Ukraine and abroad are presented in scientific publications by Yu. Bagliuk, O. Yakushev (2009) [2], O. Vagonova, O. Horpynych, V. Shapoval

Інноваційна економіка, до якої тяжіє українська економічна система, може розвиватися виключно за рахунок новітніх знань, спеціалізованої інформації, новітніх технологій. Відмова від пострадянського суспільства сировинно-видобувного типу потребує великої кількості фахівців, що постійно розвиваються в межах моделі економіки знань.

Таким чином, вітчизняна модель бізнес-освіти окреслюється нами як феномен, що підлягає аналізу з точки зору андрагогічного підходу в межах формальної, інформальної й неформальної освіти в Україні. Але саме поняття бізнес-освіти у вітчизняній (як і в зарубіжній) педагогічній науці є категоріально розмитим, не обґрунтованим згідно правил побудови базових наукових визначень. У зв'язку з цим постає завдання якомога більш науково обґрунтованого й виваженого тлумачення поняття бізнес-освіти з урахуванням специфіки її становлення й розвитку в період української незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці (Ю. Красовська, 2012) [1] традиційно пов'язують поняття бізнес-освіти з діяльністю в Україні програм МДА, тобто з післядипломною освітою німецької чи американської моделі. Вважаємо таке тлумачення бізнес-освіти досить вузьким, оскільки вона має, на нашу думку, багатоплощинну структуру і може розглядатися в широкому (як результат і процес економіки знань), та у вузькому (як спеціально організована освітня інституція формального, інформального чи неформального змісту) значенні. З іншого боку, погоджуємося з думкою численної групи науковців, які відстоюють андрагогічні засади бізнес-освіти, як відображення концепції освіти упродовж життя.

Окремі аспекти дослідження проблеми розвитку бізнес-освіти в Україні та за кордоном представлені в наукових публікаціях Ю. Баглюк, О. Якушева (2009) [2], О. Вагонової, О. Горпинич, В. Шаповал (2017) [3], О. Кадол (2009) [4], Н. Крахмальової, Є. Хвощенко (2022) [5],

(2017) [3], O. Kadol (2009) [4], N. Krahmaliova, Ye. Khvoshchenko (2022) [5], S. Opatska (2002) [6], L. Khyzhniak (2014) [7], and others. In addition, in the process of analysing scientific sources, we did not find any scientific works that would offer author's definitions of the concept of "business education", which increases the relevance of the topic and problem of the publication.

Outline of unresolved issues brought up in the article. Despite a sufficient number of scientific publications on the development of economic education, training of specialists for the social economic and business spheres, we believe that the terminological analysis of the research problem, including the determination of the ratio of basic definitions – "business education", "education in the field of business", "economic education", "knowledge economy", etc.

Aim of the research is to provide a scientific and pedagogical substantiation of the concept of business education for further establishing the main stages of its development in Ukraine.

Results and discussion. In order to define the concept of business education as a basic one for the study of its formation in independent Ukraine, we consider it necessary to substantiate the methodological significance of the conceptual analysis of scientific pedagogical problems. As it is known (V. Lysyi, 2012) [8], categories, concepts, terms, and definitions are within the methodological scope of scientific research. Categories reflect the most general conclusions about the nature and scope of the conceptual space of pedagogical science. They traditionally include philosophical and pedagogical concepts of being, consciousness, ideal, development, etc., as well as purely pedagogical ones – training, upbringing, education, development, socialization, etc. As a rule, the main methodological load in methodological terms falls on the concept. A linguistic definition of a concept is embodied in a term, and each term has its own definition (a verbal definition of a concept set out in the form of a term).

С. Опацької (2002) [6], Л. Хижняк (2014) [7] та ін. Крім того, наукових робіт, які б пропонували авторські визначення поняття "бізнес-освіта", у процесі аналізу наукових джерел, нами виявлено не було взагалі, – що й підвищує актуальність теми і проблеми публікації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Попри достатню кількість наукових публікацій з проблем розвитку економічної освіти, підготовки фахівців для соціально-економічної сфери та для сфери бізнесу, вважаємо, що поза увагою науковців досі знаходиться термінологічний аналіз досліджуваної проблеми, включно з визначенням співвідношення базових дефініцій – "бізнес-освіта", "освіта у сфері бізнесу", "економічна освіта", "економіка знань" та ін.

Мета статті полягає в науково-педагогічному обґрунтуванні поняття бізнес-освіти з метою подальшого встановлення основних етапів її розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. З метою окреслення поняття бізнес-освіти як базового для дослідження її становлення в незалежній Україні вважаємо за потрібне обґрунтувати методологічне значення понятійного аналізу дослідницьких науково-педагогічних проблем. Як відомо (В. Лисий, 2012) [8], в межах методологічної площини наукового пошуку знаходяться категорії, поняття, терміни і дефініції. Категорії відображають найбільш загальні умозаключення про сутність і обсяг понятійного простору педагогічної науки; до них традиційно відносять філософсько-педагогічні поняття буття, свідомості, ідеалу, розвитку тощо, а також суто педагогічні – навчання, виховання, освіти, розвитку, соціалізації та ін. Основне методологічне навантаження в методологічному відношенні, як правило, припадає на поняття. Мовне окреслення поняття втілюється в терміні, а кожен термін має власну дефініцію (словесне визначення поняття, викладеного у формі терміна).

Складність обґрунтування поняття

The difficulty of substantiating the concept of business education in Ukraine during the period of independence lies in the fact that the world science still does not have any single approach to defining this concept, or to "assigning" the concept of business education to a particular model acceptable for each specific country or group of countries. It should be added that this concept is not included in any state regulatory document that regulates the organizational and legal framework for the functioning of the education sector in Ukraine (the Law of Ukraine "On Education" (2017), the Law of Ukraine "On Higher Education" (2014), etc.).

Most often, business education is correlated with additional or postgraduate education, which can be obtained on the basis of the traditional (economic, natural or humanitarian) education system. At the same time, for example, the American model provides for business schools, where students can be both university graduates and young people with secondary education. In this regard, we agree with the estimates of O. Krasovska (2012) [1] that in the world experience of business education, two main models have finally formed – traditional and innovative (new). The definition of the concept of business education also depends on belonging to a particular model. Thus, within the *traditional* definition of business education, it is defined as additional (postgraduate, pre-qualification, retraining, lifelong learning, etc.). In fact, within the traditional definition of business education, the MBA (Master of Business Administration) degree is considered to be its pinnacle. It can be obtained at one of the business schools around the world. Scientists (L. Brzezicki, 2018) [9] point out the numerous advantages of the MBA system compared to other business education systems and emphasize its effectiveness.

As for the modern (*new*) definition of business education, this model is based mainly on the *American* experience of organizing an educational environment for everyone on a formal and informal basis (J. Zimmerman, 2001) [10]. O. Nozhovnik (2016) [11] notes that the American model

бізнес-освіти в Україні періоду незалежності полягає в тому, що світова наука досі не має якогось єдиного підходу до окреслення цього поняття, або ж до "присвоєння" поняття бізнес-освіти тій чи іншій моделі, прийнятній для кожної конкретної країни чи групи країн. Додаймо, що це поняття не включене в жоден державний нормативний документ, який регламентує організаційні й правові засади функціонування сфери освіти в Україні (Закон України "Про освіту" (2017), Закон України "Про вищу освіту" (2014) та ін.).

Найчастіше бізнес-освіту співвідносять з додатковою чи післядипломною, яка може здобуватися на базі традиційної (економічної, природничої чи гуманітарної) системи освіти. Водночас, наприклад, американська її модель передбачає наявність бізнес-шкіл, студентами/слухачами яких можуть бути і випускники університетів, і молоді люди з середньою освітою. У зв'язку з цим погоджуємося з оцінками О. Красовської (2012) [1] про те, що у світовому досвіді бізнес-освіти сформувалися остаточно дві основні моделі – традиційна та інноваційна (нова). Від належності до тієї чи іншої моделі залежить і формулювання самого поняття бізнес-освіти. Отож, у межах *традиційного* окреслення бізнес-освіти її визначають як *додаткову* (післядипломну, докваліфікацію, перекваліфікацію, освіту упродовж життя тощо). Власне, в межах традиційного окреслення бізнес-освіти її вершиною вважається ступінь МДА (Магістр ділового адміністрування), який можна здобути в одній з бізнес-шкіл по цілому світу. Науковці (Л. Бжезіцкі, 2018) [9] зазначають про численні переваги системи МДА порівняно з іншими системами бізнес-освіти й наголошують на її ефективності.

Щодо новітнього (*нового*) окреслення бізнес-освіти, то ця модель ґрунтується переважно на *американському* досвіді організації освітнього середовища для кожного бажаного на формальних та неформальних засадах (Дж. Зіммерман, 2001) [10]. О. Ножовнік (2016) [11] зазначає, що в американській моделі

of business education combines the interests of each individual citizen and society as a whole. The model of business education in the USA is based on the needs of the American economy and is aimed at realizing the need of the individual for constant knowledge updating.

In general, on the base of the analysis of scientific sources of Ukrainian and foreign scholars, it can be concluded that there are several main *approaches to the definition of business education*:

1. *Andragogical*, within the framework of which business education is considered as a necessary component of lifelong learning for those categories of adults who have experience in professional activities in the economic sphere and need to update their knowledge for further career growth.

2. *Institutional* approach, which defines business education as a specific social and educational institution with a different ratio of formal and informal components depending on the specific social demand.

3. *Purely pedagogical* approach, according to which business education is defined as a type of educational services, a type of economic education provided under educational programmes (formal model) or without relevant licensed educational programmes (non-formal model) in a traditional or innovative form.

The specifics of all the above scientific approaches to defining the concept of "business education" are presented in Table 1.

бізнес-освіти поєднуються інтереси кожного окремого громадянина й суспільства загалом. Модель бізнес-освіти в США спирається на потреби американської економіки і спрямовується на реалізацію потреби особистості в постійному оновленні знань.

Загалом з аналізу наукових джерел українських та зарубіжних науковців можна зробити висновок про наявність кількох основних *підходів до визначення поняття бізнес-освіти*:

1. *Андрагогічний*, в межах якого бізнес-освіта розглядається як необхідний складник освіти упродовж життя для тих категорій дорослих, які мають досвід професійної діяльності в економічній сфері і потребують поповнення знань для подальшого кар'єрного росту.

2. *Інституційний* підхід, за яким бізнес-освіта окреслюється як специфічний соціально-освітній інститут з різним співвідношенням формального й неформального складника залежно від конкретного суспільного запиту.

3. *Власне педагогічний* підхід, згідно з яким бізнес-освіта визначається як різновид освітніх послуг, як вид економічної освіти, що надається за освітніми програмами (формальна модель) чи без відповідних ліцензованих освітніх програм (неформальна модель) в традиційній чи інноваційній формі.

Специфіка всіх названих вище наукових підходів щодо визначення поняття "бізнес-освіта" представлена нами в таблиці 1.

Table 1.

Characteristics of the content and essence of the concept of business education in the light of basic scientific approaches

Scientific approach to defining the concept of business education	The essence of the scientific approach	The essence and content of the concept of business education in the light of a scientific approach
Andragogical	Within the andragogical approach, any pedagogical phenomenon or process is analysed in terms of continuity of educational processes throughout a person's life. At the same time, the forms and methods of education can be different, determined by the historical era, individual psychological	Business education is considered as a necessary component of lifelong learning for those categories of adults who have professional experience in the economic sphere and need

	needs of a person, social and cultural demands of society, specifics of the development of a professional cluster, etc.	to update their knowledge for further career growth.
Institutional	Within the framework of the institutional approach, pedagogical phenomena, facts, and processes are considered in terms of the creation, formation, development and decline of certain social institutions and institutions characterized by the social and status positions of the subjects in the process under study and their relations in the process of solving the goals set for each individual institution in the overall structure of society.	Business education is defined as a specific social educational institution with a different ratio of formal and informal components depending on the specific social demand.
Purely pedagogical	Within the framework of a purely pedagogical approach, the phenomena under study are analyzed in terms of their pedagogical content and essence, as well as their correlation with basic pedagogical categories – development, training, upbringing, education, etc.	Business education is defined as a type of educational services, a type of economic education provided under educational programmes (formal model) or without relevant licensed educational programmes (non-formal model) in a traditional or innovative form.

[Source: compiled by the author]

Since we are primarily interested in the essence and content of a purely pedagogical approach to defining the concept of business education, we must proceed from the concept of education and substantiate the peculiarities of the business segment in this basic pedagogical concept. As is well known, there are many definitions of education and each of these definitions contains the research position of its author, who may proceed from axiological, procedural, target, systemic or other scientific positions. The most common is the definition of the category of education as an institutionalized purposeful process of transferring values, knowledge, skills and abilities from one person, community, group to another (L. Glynska, 2013) [12]. Various scientific approaches to defining the concept of education and their impact on the definition of business education are presented in Table 2.

Оскільки нас, передовсім, цікавить сутність і зміст суто педагогічного підходу до окреслення поняття бізнес-освіти, то маємо виходити з поняття освіти й обґрунтувати особливості бізнес-сегменту в цьому базовому педагогічному понятті. Як відомо, визначень поняття освіти існує досить багато; кожне з таких визначень містить у собі дослідницьку позицію його автора, який може виходити з аксіологічних, процесуальних, цільових, системних чи інших наукових позицій. Найбільш поширеним є визначення категорії освіти як інституалізованого цілеспрямованого процесу передачі цінностей, знань, вмінь і навичок від одних людей, спільнот, груп до інших (Л. Глинська, 2013) [12]. різноманітні наукові підходи до окреслення поняття освіти та їх вплив на визначення поняття бізнес-освіти нами представлено у таблиці 2.

Table 2.

Definition of the concept of "education" and its influence on the definition of business education in pedagogical science

The scientific paradigm within the framework of which the concept of education is defined	The essence of the concept of education	The influence on the definition of business education
Axiological	Education within the axiological paradigm is interpreted as a universal value that reflects the totality of values of the individual and society.	In accordance with the axiological paradigm, the definition of business education should contain a value component as the value of personal development of business education subjects according to the requirements of society.
Procedural	Education in the light of the procedural approach is defined as the process of training and upbringing of a person, taking into account the duration of educational processes, their technological effectiveness, the dynamics of educational results, etc.	The procedural characteristics of the concept of business education are determined by the specifics of these educational processes, their duration, the ability to implement modern forms, methods, techniques and technologies of training in the process of business education, as well as the ability to monitor its effectiveness using parametric and nonparametric methods recognized by the international community (first and foremost, the non-parametric DEA methodology) [9: 135].
Target	In accordance with the goal-oriented paradigm, education is defined as the result of the process of learning and upbringing. This result, in turn, is stimulated by axiological and procedural determinants.	Within the target paradigm, business education is defined as the result of organizing and implementing a specially organized (formal, informal, non-formal) educational process with appropriate confirmation of the educational status obtained (diploma, certificate, etc.).
Systemic	In the light of the systemic paradigm, education is interpreted as a system with its own internal structure and hierarchy of components (institutional, organizational, subjective, etc.).	The systemic paradigm makes it possible to define business education as a phenomenon that combines systemic characteristics: interconnectedness and interdependence of components/elements; interpretation of each system components as a self-sufficient system; implementation of the compensation principle for hidden tensions, etc.

[Source: compiled by the author]

Based on the analyzed scientific literature and the substantiation of certain scientific approaches and paradigms, we can provide the following definition of business education. *Business education* is the process and result of providing formal or informal educational services (traditional or modern models) within specially created educational institutions under licensed foreign or national educational programmes, with the corresponding educational degrees recognized by Ukraine.

Conclusions and research perspectives. So, we have substantiated the concept of business education during the period of its formation in the independent Ukraine. The existence of scientific research on the problem of business education in the field of economics or management and their actual lack in pedagogy is noted. The conclusion that the definition of the concept of business education depends on the basic scientific approaches – andragogical, institutional, and pedagogical – is made. The specifics of the interpretation of the concept of business education within different scientific paradigms – axiological, procedural, target, systemic – is analyzed. On the basis of the carried out categorical and conceptual analysis, the author formulates a definition of business education as a process and result of providing educational services of formal or non-formal type (in the form of a traditional or modern model) within specially created educational institutions under licensed foreign or national educational programmes, with the corresponding educational degrees recognized by Ukraine.

Prospect for further research is to substantiate the main periods and stages of development of business education in Ukraine during the period of independence.

Виходячи з проаналізованої нами наукової літератури, обґрунтування окремих наукових підходів та парадигм можемо подати таке визначення поняття бізнес-освіти. *Бізнес-освіта* – це процес і результат надання освітніх послуг формального чи неформального типу (традиційна чи новітня моделі) у межах спеціально створених освітніх інституцій за ліцензованими зарубіжними або ж вітчизняними освітніми програмами, з отриманням відповідних освітніх ступенів, визнаних українською державою.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, нами здійснено обґрунтування поняття бізнес-освіти періоду її становлення в незалежній українській державі. Відзначено наявність наукових розвідок з проблеми бізнес-освіти в галузі економіки чи менеджменту і їх фактичну нестачу в педагогіці. Сформульовано висновок про залежність визначення поняття бізнес-освіти від базових наукових підходів – андрагогічного, інституційного, власне педагогічного. Проаналізовано специфіку тлумачення поняття бізнес-освіти в межах різних наукових парадигм – аксіологічної, процесуальної, цільової, системної. На підставі здійсненого категоріально-понятійного аналізу сформульовано визначення бізнес-освіти як процесу і результату надання освітніх послуг формального чи неформального типу (у вигляді традиційної чи новітньої моделі) в межах спеціально створених освітніх інституцій за ліцензованими зарубіжними або ж вітчизняними освітніми програмами, з отриманням відповідних освітніх ступенів, визнаних українською державою.

Перспектива подальших досліджень полягає в обґрунтуванні основних періодів та етапів розвитку бізнес-освіти в Україні в період незалежності.

REFERENCES (TRANSLATED&TRANSLITERATED)

1. Krasovska, O.Iu. (2012). Suchasni modeli realizatsii biznes-osvity v umovakh hlobalizatsii svitovoho osvitnoho prostoru [Modern models of implementation of business education in the conditions of globalization of the world educational space]. *Biuleten mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu – Bulletin of the International Nobel Economic Forum*, 1 (5), 167-171 [in Ukrainian].

2. Bahliuk, Yu.B., & Yakushev, O.I. (2013). Vzaiemodiia suspilstva, osvity ta biznesu [Interaction of society, education and business]. *Stratehiia pidpriemstva: zmina paradyhmy upravlinnia ta innovatsiini rishennia dlia biznesu: kol. monohrafiya – Strategy of enterprise: change of management paradigm and innovative decisions for business: collective monograph*. Kyiv: KNEU, 381-383 [in Ukrainian].
3. Vahonova, O.H., Horpynych, O.V., & Shapoval, V.A. (2017). Biznes-osvita yak chynnyk implementatsii ekonomiky znan [Business education as a factor in the implementation of the knowledge economy]. *Ekonomichnyi visnyk Dniprovskoi politekhniki – Economic Bulletin of Dnipro University of Technology*, 3 (59), 142-154 [in Ukrainian].
4. Kadol, O.M. (2018). Realizatsiia biznes-osvity v Ukraini [Implementation of business education in Ukraine]. *Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise*. Le Mans, France, part 2, 127-129 [in Ukrainian].
5. Krakhmalova, N., & Khvoshchenko, Ye. (2022). Biznes-osvita yak vazhlyvyi faktor ekonomichnoho zrostannia Ukrainy v pisliavoiennyi period [Business education as an important factor in the economic growth of Ukraine in the post-war period]. *Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii – Problems of integration of education, science and business in conditions of globalization*. Kyiv: KNUTD, 76-77 [in Ukrainian].
6. Opatska, S.V. (2002). Rozvytok biznes-osvity v Ukraini v umovakh transformatsii ekonomiky [Development of business education in Ukraine in conditions of economic transformation]. *Extended abstract of candidate`s thesis*. Lviv, 19 [in Ukrainian].
7. Khyzhniak, L.M. (2014). Zamysel byznes-obrazovanyia i problemy eho realizatsyy na razlychnykh etapakh rozvytia predprynymatelstva v Ukraini [The idea of business education and the problems of its implementation at various stages of entrepreneurship development in Ukraine]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva – Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society*, 20, 310-314 [in russian].
8. Lysyi, V. (2012). Katehorii i poniattia, yikhnie spivvidnoshennia [Categories and concepts, their relationship]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filosofski nauky – Visnyk of the Lviv university. Series philosophical science*, 15, 22-28 [in Ukrainian].
9. Brzezicki, Ł. (2018). Efektywność studiów Master of Business Administration (MBA) w Polsce [The effectiveness of Master of Business Administration (MBA) studies in Poland]. *Nauka i szkolnictwo Wyższe*, 22 (52), 199-214. DOI 10.14746/nisw.2018.2.4 [in Polish].
10. Zimmerman, J.L. (2001). Can American business schools survive? *The Bradley Policy Research Center Working Paper*, 5 September. Retrieved from: <http://papers.ssrn.com/abstract=283112> [in English].
11. Nozhovnik, O.M. (2016). Fundamentalizatsiia ekonomichnoi osvity: zarubizhnyi dosvid formuvannia pidpriemnytskykh navychok [Fundamentalization of economic education: foreign experience in the formation of business skills]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii Pedagogika, Psykholohiia – Bulletin of the National aviation university. Series Pedagogy, Psychology*, 9, 108-114 [in Ukrainian].
12. Hlynska, L. (2013). Sotsiologichni pidkhody do analizu osvity yak metodolohichna osnova yii modernizatsii [Sociological approaches to the analysis of education as a methodological basis for its modernization]. *Sotsiologichni studii – Sociological studies*, 2 (3), 82-88 [in Ukrainian].

Received: August 14, 2023

Accepted: September 07, 2023

EARLY CHILDHOOD EDUCATION ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

UDC 373.2-37.014.3

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.39-58

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE PROFESSIONAL STANDARD "HEAD (DIRECTOR) OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION": MODERN VECTOR

O. H. Kosenchuk*

In the article, the author analyzes the current state of the problem of implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution", analyzes the current regulatory documents; conducts all-Ukrainian monitoring of the implementation of the Professional Standard in educational institutions, analyzes the directions of implementation at all levels. Priority forms and methods of implementation were identified. The components of the roadmap are designed, the main ways and directions of implementation of the Professional Standard in practice at different levels of education are outlined: state, regional, local, local (preschool education institution) and personal.

The tasks for the implementation of the Professional Standard for different target groups are defined: heads of preschool educational institutions, founders of preschool educational institutions, in-service training subjects, centers for professional development of pedagogical workers, professional communities of pedagogical workers, higher education institutions.

The results of the online training of regional trainers for 95 people from all regions of Ukraine are presented, including 21 teachers of preschool education departments of higher education institutions, 28 teachers of preschool education departments (laboratories) of postgraduate pedagogical education institutions, 22 specialists of professional development centers for pedagogical workers, 24 heads (directors) of preschool education institutions.

The article focuses on designing an individual professional development trajectory. All priority areas of activity are interconnected, forming a single through system, creating a continuous process. Effective solutions for the implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" are predicted. The approaches to the professional development of pedagogical workers in the process of implementing the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" are substantiated. The results of the training of preschool teachers according to the standard program for the implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education" are presented.

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent,
Head of the department of preschool education
(State Institution "Ukrainian Institute of Education Development", Kyiv),
Docent
(National Aviation University, Kyiv)
olha.kosenchuk@npp.nau.edu.ua
ORCID: 0000-0002-1733-5937

The experience of implementing the Professional Standard in different regions is presented. The further steps of the Professional Standard implementation are determined.

Keywords: professional standard, reform, competence, manager, implementation, roadmap.

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ "КЕРІВНИК (ДИРЕКТОР) ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ": СУЧАСНИЙ ВЕКТОР

О. Г. Косенчук

У статті автором здійснено аналіз сучасного стану проблеми імплементації професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти", здійснено аналіз чинних нормативних документів; проведено всеукраїнський моніторинг впровадження Професійного стандарту у закладах освіти, проаналізовано напрями імплементації на всіх рівнях. Визначено пріоритетні форми та методи імплементації. Спроектовані компоненти дорожньої карти, окреслені основні шляхи та напрями імплементації Професійного стандарту в практичну діяльність на різних рівнях освіти: державному, регіональному, місцевому, локальному (заклад дошкільної освіти) на особистісному.

Визначено завдання щодо імплементації Професійного стандарту для різних цільових груп: керівникам ЗДО, засновникам ЗДО, суб'єктам підвищення кваліфікації, Центрам професійного розвитку педагогічних працівників, професійним спільнотам педагогічних працівників, закладам вищої освіти.

Представлені результати онлайн підготовки регіональних тренерів 95 осіб усіх регіонів України, з них 21 викладач кафедр дошкільної освіти закладів вищої педагогічної освіти, 28 викладачів кафедр (лабораторій) дошкільної освіти закладів післядипломної педагогічної освіти, 22 фахівці центрів професійного розвитку педагогічних працівників, 24 керівники (директори) закладів дошкільної освіти.

У статті акцентовано увагу на проектуванні індивідуальної траєкторії професійного розвитку. Всі пріоритетні сфери діяльності взаємопов'язані між собою, становлять єдину наскрізну систему, створюючи безперервний процес. Спрогнозовано ефективні рішення, щодо імплементації професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти". Обґрунтовано підходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників у процесі імплементації професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти". Презентовано результати підготовки педагогів закладів дошкільної за типовою програмою щодо впровадження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти".

Представлено досвід імплементації Професійного стандарту в різних регіонах. Визначено подальші кроки імплементації Професійного стандарту.

Ключові слова: професійний стандарт, реформування, компетентність, керівник, імплементація, дорожня карта.

Introduction of the issue. The reform of the education system of Ukraine has led to qualitative conceptual changes in educational policies, one of which is the training of heads of preschool education institutions that meet modern requirements for professional qualifications. The issue of forming professional competencies of heads (directors) of preschool education institutions within the framework of the approval of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" is of particular relevance [5].

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні зумовило якісні концептуальні зміни, в освітніх політиках, одна з них – підготовка керівників закладів дошкільної освіти, які відповідають сучасним вимогам до професійних кваліфікацій. Особливої актуальності набуває питання формування професійних компетентностей керівників (директорів) закладів дошкільної освіти у рамках затвердження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" [5].

Fig. 1. National Qualifications Framework of Ukraine

The following components are considered during the research: access to preschool education (preschool education services are physically and economically accessible to all families and their children; preschool education facilities are participatory, inclusive, and accepting of diversity); educators (highly qualified staff who initiate their own continuous learning and retraining to fulfill their professional roles; supportive working conditions, including professional leadership, that create opportunities for observation, reflection, planning, teamwork, and collaboration with parents) that use the approaches that allow children to realize their full potential. Thus, the educational component is based on pedagogical goals, values, and through a holistic approach; a curriculum that requires teaching staff to collaborate with children, colleagues, and parents, and to reflect on their own work.

Monitoring and evaluation (monitoring and evaluation provide information at the appropriate local, regional and/or national level for continuous improvement of policy and practice; monitoring and evaluation are in the best interests of the child).

Governance and financing (all stakeholders in the ECCE system have a clear understanding of their roles and responsibilities and are aware that they must collaborate with partner organizations; legislation, regulation and/or financing facilitate progress towards securing legal rights to funding or subsidizing ECCE, and results are continuously communicated to all

У процесі дослідження враховувалися наступні компоненти: доступ до дошкільньої освіти (послуги дошкільньої освіти фізично та економічно доступні для всіх сімей та їхніх дітей; заклади дошкільньої освіти заохочують до участі, інклюзивні та приймають різноманіття).

Педагогічні працівники (висококваліфіковані працівники, які ініціюють власне постійне навчання та перепідготовку з метою виконання професійних функцій; сприятливі умови праці, включно з професійним керівництвом, які створюють можливості для спостереження, роздумів, планування, колективної роботи та співпраці з батьками).

Освітній компонент заснований на педагогічних цілях, цінностях і підходах, які дозволяють дітям повністю реалізувати свій потенціал на основі комплексного підходу; навчальна програма, яка потребує від педагогічного персоналу співпраці з дітьми, колегами і батьками, рефлексії щодо власної діяльності.

Моніторинг та оцінювання (моніторинг та оцінювання дозволяють отримувати інформацію на відповідному місцевому, регіональному та/ або національному рівні з метою постійного підвищення якості політики і практики; моніторинг та оцінювання відповідають найкращим інтересам дитини).

Управління та фінансування (усі сторони в системі дошкільньої освіти мають чітке розуміння своєї ролі і обов'язків, усвідомлюють, що вони повинні співпрацювати з організаціями-партнерами; законодавство, регулювання та/або фінансування сприяють прогресу у

stakeholders).

The quality of preschool education is influenced by the professional development of teachers. Early childhood education workers need professional competencies, as well as a deep understanding of child development and fundamental knowledge of early childhood pedagogy.

Algorithm for planning professional development. The author determined the following professional development planning algorithm: setting priorities; conducting an audit; outlining goals, approximately 3 to 5 to focus on; developing a plan (for each goal, develop a roadmap and determine an algorithm for achieving it).

The updated Professional Standard is based on a new management philosophy, meets international standards, the updated version of the Basic Component of Preschool Education [4], and reveals the content of the professional activity of the head of a preschool education institution, and the requirements for his or her qualifications. The development and implementation of the updated Professional Standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" is caused by the following factors: establishment of uniform requirements for the professional competence of the head; updating the content of professional training and professional development. After the adoption of the updated Professional Standard, an important task arises – the implementation of the professional standard in the education system of Ukraine, whether the professional competencies of heads of preschool educational institutions meet the professional standard; what measures are taken at different levels to implement the Professional Standard "Head (Director) of Preschool Education Institution".

According to the Law of Ukraine "On Preschool Education", the system of preschool education consists of preschool education institutions, scientific and methodological institutions, educational authorities, education and upbringing in the family [2]. An important role in regulating the activities of all components of this system belongs to the head of the

частині забезпечення юридичних прав на фінансування чи субсидію дошкільної освіти, результати постійно висвітлюються усім зацікавленим сторонам).

На якість дошкільної освіти впливає професійний розвиток педагогів. Працівники дошкільної освіти потребують професійних компетентностей, а також глибокого розуміння розвитку дитини та фундаментальних знань дошкільної педагогіки.

Алгоритм планування професійного розвитку. Визначення пріоритетів; проведення аудиту; окреслення цілей, орієнтовно від 3 до 5 на яких потрібно зосередитися; розроблення плану (до кожної цілі розробіть дорожню карту та визначають алгоритм її досягнення).

Оновлений Професійний стандарт, ґрунтується на новій управлінській філософії, відповідає міжнародним стандартам, оновленій редакції Базового компонента дошкільної освіти [4], і розкриває зміст професійної діяльності керівника закладу дошкільної освіти, вимоги до його кваліфікації.

Розробка та запровадження оновленого Професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" викликано такими чинниками: встановлення єдиних вимог до професійної компетентності керівника; оновлення змісту фахової підготовки та підвищення кваліфікації. Після прийняття оновленого Професійного стандарту, постає важливе завдання – імплементації професійного стандарту у систему освіти України, чи відповідають професійні компетентності керівників ЗДО професійному стандарту; які заходи здійснюють на різних рівнях щодо імплементації Професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти".

Відповідно до Закону України "Про дошкільну освіту" систему дошкільної освіти становлять заклади дошкільної освіти, наукові і методичні установи, органи управління освітою, освіта і виховання в сім'ї [2]. Важлива роль у регулюванні діяльності всіх складових цієї системи належить саме керівнику закладу дошкільної освіти, фахівцю, спроможному розв'язувати на високому рівні професійні завдання, пов'язані з освітою, вихованням дітей дошкільного віку, забезпеченням необхідних умов для їхнього повноцінного

preschool education institution, a specialist who is able to solve professional tasks related to education, upbringing of preschool children, providing the necessary conditions for their full development, etc.

Legislation stipulates that the head of a preschool education institution may be a person who is a citizen of Ukraine, is fluent in the state language, has a higher education (for directors of state and municipal preschool education institutions – higher pedagogical education), at least three years of pedagogical and/or scientific and pedagogical experience (except for heads of private and corporate educational institutions), organizational skills, and a state of physical and mental health that does not interfere with the performance of professional duties.

However, the realities of today (work under conditions of prolonged quarantine, the COVID epidemic, the introduction of martial law in Ukraine, etc.) require the modern head of an educational institution to have such qualities as entrepreneurship, mobility, the ability to continuously develop and improve, highly developed leadership and organizational skills, the ability to adapt to constant change, find a compromise and resolve conflicts correctly, find alternative ways to solve problems and act in crisis situations, a high level of stress resistance, openness to innovation, economic literacy and digital competence, development orientation, the professional standard "Head (Director) of a Preschool Education Institution" was approved and included in the General Register of Professional Standards. The Law of Ukraine "On Education" defines a professional standard as duly approved requirements for the competencies of employees that serve as the basis for the formation of professional qualifications [1]. On the basis of the Professional Standard, standards of higher and professional higher education are developed, which are used to develop and improve educational programs for training future professionals.

The necessary professional competencies for the head of the IPE are as follows:

- health care,
- designing, and
- operational management of preschool education institution,

розвитку тощо.

На законодавчому рівні окреслено, що керівником закладу дошкільної освіти може бути особа, яка є громадянином України, вільно володіє державною мовою, має вищу освіту (для директорів державних, комунальних закладів дошкільної освіти – вищу педагогічну освіту), стаж педагогічної та/або науково-педагогічної роботи не менше трьох років (крім керівників приватних, корпоративних закладів освіти), організаторські здібності, стан фізичного і психічного здоров'я, що не перешкоджає виконанню професійних обов'язків.

Однак реалії сьогодення (робота за умов тривалого карантину, COVID-епідемії, введення воєнного стану в Україні та ін.) вимагають від сучасного керівника ЗДО наявності таких якостей, як підприємливість, мобільність, здатність до неперервного розвитку й самовдосконалення, наявність високо розвинених лідерських якостей та організаторських здібностей, вміння адаптуватися до постійних змін, знаходити компроміс і правильно розв'язувати конфлікти, знаходити альтернативні шляхи розв'язання проблем і діяти в кризових ситуаціях, високого рівня стресостійкості, відкритості до новаторства, економічної грамотності та цифрової компетентності, зорієнтованості на розвиток всіх членів колективу та інші.

28 вересня 2021 року було затверджено професійний стандарт "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" й внесено його до загального Реєстру професійних стандартів. У Законі України "Про освіту" професійний стандарт визначено як затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій [1]. На основі Професійного стандарту розробляються стандарти вищої та фахової передвищої освіти, що використовуються для розроблення та вдосконалення освітніх програм підготовки майбутніх фахівців.

Необхідними професійними компетентностями для керівника ЗДО визначено такі:

- здоров'язбережувальна,
- проєктувальна,
- операційне управління закладом

- organizational and methodological,
- communicative,
- lifelong learning ability,
- information and communication,
- leadership,
- emotional and ethical,
- strategic management and development of preschool education institution,
- strategic communication,
- regulatory and legal.

It should be noted that the modern head of a preschool educational institution is faced with tasks that require the development of a number of competencies that are necessary for this period and are conditioned by circumstances. For example, the head/director of an institution of preschool education today must be able to organize a safe educational environment for children, establish the educational process remotely, make the necessary decisions in crisis situations, etc. These and other competencies are reflected in the Professional Standard, but there is an urgent need to develop further methodological materials to take into account new realities.

It is worth noting that the implementation of the Professional Standard of the Head of the Educational Establishment is carried out through the development of methodological recommendations, professional development programs for pedagogical staff, webinars, trainings, seminars, conferences, and information support for this process.

Current state of the issue. Many international and Ukrainian scholars focus on the problem of professional development of heads of educational institutions I. Androshchuk, V. Andrushchenko, V. Bondar, M. Hryneva, I. Zyazyun, L. Karamushka, V. Lugovyi, O. Pometun, T. Sorochan. The works of professional development of heads of preschool education institutions (A. Bogush, N. Havrysh, O. Kosenchuk), implementation of professional standards in the practical activities of teachers (N. Avsheniuk, I. Androshchuk, L. Hrynevych, O. Linnik); in the practical activities of preschool teachers (A. Bogush, N. Havrysh, O. Kosenchuk, N. Omelianenko, I. Romaniuk) are of significant interest for this study.

- дошкільної освіти,
- організаційно-методична,
- комунікативна,
- здатність до навчання впродовж життя,
- інформаційно-комунікаційна,
- лідерська,
- емоційно-етична,
- стратегічне управління та розвиток закладу дошкільної освіти,
- стратегічна комунікація,
- нормативно-правова.

Необхідно зазначити, що перед сучасним керівником ЗДО поставлено такі завдання, що вимагають від фахівця розвиненості низки компетентностей, які є необхідними саме для цього періоду і обумовлені обставинами. Так, керівник/директор закладу дошкільної освіти сьогодні має вміння організувати безпечне освітнє середовище для дітей, налагоджувати освітній процес дистанційно, мобільно приймати необхідні рішення в кризових ситуаціях тощо. Ці та інші компетентності відображені у Професійному стандарті, проте актуалізується потреба у розробленні подальших методичних матеріалів з урахуванням нових реалій.

Варто відзначити, що впровадження Професійного стандарту керівника ЗДО відбувається через розроблення методичних рекомендацій, програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, проведення вебінарів, тренінгів, семінарів, конференцій, забезпечення інформаційного супроводу цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У центрі уваги багатьох міжнародних та українських учених знаходиться проблема професійного розвитку керівників закладів освіти І. Андрощук, В. Андрущенко, В. Бондар, М. Гриньова, І. Зязюн, Л. Карамушка, В. Луговий, О. Пометун, Т. Сорочан. Суттєвий інтерес для цього дослідження становлять роботи професійного розвитку керівників закладів дошкільної освіти (А. Богущ, Н. Гавриш, О. Косенчук) імплементації професійних стандартів в практичну діяльність вчителя (Н. Авшенюк, І. Андрощук, Л. Гриневич, О. Лінник); в практичну діяльність вихователя закладу дошкільної освіти А. Богущ, Н. Гавриш, О. Косенчук, Н. Омеляненко, І. Романюк.

Outline of unresolved issues brought up in the article. However, the problem of implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" requires detailed study and is of scientific and practical interest.

Aim of research is to carry out all-Ukrainian monitoring of the implementation of the Professional Standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" in educational institutions and to outline the main directions of implementation of the Standard at different levels of education – state, regional, local, preschool and personal levels.

Results and discussion. A professional standard is a set of requirements for the competencies of employees approved in accordance with the established procedure, which serve as the basis for the formation of professional qualifications (Article 39 of the Law of Ukraine "On Education") [1].

The professional standard reveals the requirements for the qualifications of heads of preschool education institutions, requirements for their competencies, which are determined by legislators and serve as the basis for the formation of professional qualifications.

In addition, it is a tool for creating job descriptions by the heads of various institutions, training of specialists, and, finally, for self-assessment and evaluation of institutional staff by the head of the preschool education institution.

This is a certain algorithm that can be used by the head of a preschool education institution for self-assessment and building an individual trajectory of professional growth. The professional standard defines the content and scope of competencies of knowledge, skills and abilities in the context of qualification categories, the trajectory of development of each competency, which is very important in the context of the fact that the professional standard and the professional competencies, knowledge, skills and abilities defined by it are guided by teachers of higher education institutions in the training of future specialists, and the qualification characteristics themselves are included in the standard of higher education.

Thus, the Professional Standard "Head (Director) of an Institution of Preschool

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Проте проблема імплементації професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" потребує детального вивчення і становить науковий і практичний інтерес.

Метою статті є здійснення всеукраїнського моніторингу щодо імплементації Професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" у закладах освіти та окреслити основні напрями імплементації Стандарту на різних рівнях освіти – державному, регіональному, місцевому, рівні ЗДО та на особистому рівні.

Виклад основного матеріалу.

Професійний стандарт – це затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій (стаття 39 Закону України "Про освіту") [1].

Професійний стандарт розкриває вимоги до кваліфікації керівників закладів дошкільної освіти, вимоги до їхніх компетентностей, що визначаються законодавцями та слугують основою для формування професійних кваліфікацій.

Крім того, є інструментом для створення посадових інструкцій керівниками різних інституцій, підготовки фахівців, а також, що не менш важливо, для самооцінювання та оцінювання діяльності персоналу інституцій керівником закладу дошкільної освіти.

Це певний алгоритм, яким може користуватися керівник закладу дошкільної освіти з метою самооцінювання та побудови індивідуальної траєкторії професійного росту. Професійний стандарт визначає зміст і обсяг компетентностей знань, умінь і навичок в розрізі кваліфікаційних категорій, траєкторію розвитку кожної компетентності, що є дуже важливим в контексті того, що на професійний стандарт і на визначенні ним професійні компетентності, знання, уміння і навички орієнтуються викладачі закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх фахівців, а самі кваліфікаційні характеристики внесені в стандарт вищої освіти.

Отже, Професійний стандарт "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" включає 5 трудових функцій, що є

Education" includes 5 labor functions that are cross-cutting; 12 professional competencies; 80 knowledge, skills, abilities, and attitudes required for the head of an institution of preschool education.

The structure of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" includes the following aspects: general information of the professional standard; training and professional development; regulatory framework governing the relevant professional activity; general competencies; list of job functions, symbols; description of job functions; professional competencies; knowledge, skills and abilities; data on the development and approval of the professional standard (developer of the standard; subject of the standard review; date of approval of the standard.

наскрізними; 12 професійних компетентностей; 80 знань, умінь, навичок, необхідних для керівника ЗДО.

Структура професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" включає в себе наступні аспекти: загальні відомості професійного стандарту; навчання та професійний розвиток; нормативно-правова база, що регулює відповідну професійну діяльність; загальні компетентності; перелік трудових функцій, умовні позначення; опис трудових функцій; професійні компетентності; знання, уміння та навички; дані щодо розроблення та затвердження професійного стандарту (розробник стандарту; суб'єкт перевірки стандарту; дата затвердження стандарту; дата внесення стандарту до державного реєстру професійних стандартів; рекомендована дата наступного перегляду стандарту).

Fig. 2. Checklist for the implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution"

In accordance with the letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 13, 2023, No. 1/554-23, the order of the Ukrainian Institute of Education Development dated January 17, 2023 No. 08-ag and in order to improve the methodological and practical levels of professional competence of pedagogical workers in the field of preschool education regarding the implementation of the professional standard "Head (Director) of a preschool education institution" (hereinafter – the Professional Standard), the Ministry of

Відповідно до листа МОН від 13.01.2023 № 1/554-23, наказу ДУ "УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ОСВІТИ" від 17.01.2023 № 08-ag та з метою підвищення методичного й практичного рівнів професійної компетентності педагогічних працівників галузі дошкільної освіти щодо впровадження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" (далі – Професійний стандарт) Міністерством освіти і науки України спільно з Державною установою "Український інститут розвитку освіти" за підтримки

Education and Science of Ukraine together with the State Institution "Ukrainian Institute for Education Development" with the support of the Ranok Publishing House conducted online training for trainers in the period from February 07 to March 16, 2023.

According to the model program for the implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution", Order of the Ministry of Education and Science of 29.11.2022 No. 1068 "On Approval of the Model Program for the Professional Development of Teachers on the Implementation of the Professional Standard "Head (Director) of Preschool Education Institution".

The online training was attended by 95 trainers from all regions of Ukraine, who received the relevant certificates. In particular, 21 teachers of preschool education departments of higher education institutions, 28 teachers of preschool education departments (laboratories) of postgraduate pedagogical education institutions, 22 specialists of professional development centers for pedagogical workers, 24 heads (directors) of preschool education institutions.

Implementation of the Professional Standard is a long process. Based on the results of the training, the trainers continued to implement the Professional Standard at the local level.

Higher education institutions that train specialists in the field of preschool education analyzed educational and professional programs for educational institutions of the second (master's) level of higher education in the specialty 012 "Preschool Education". In particular: general competences in educational programs were modified to align them with both the Standard of Higher Education in the specialty 012 "Preschool Education" [3] and the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" (Kryvyi Rih State Pedagogical University of Dnipro Region), the content of the ОК--03 was changed and supplemented: ОК-031, ОК-032 with topics on regulatory and legal support of preschool education institutions;

видавництва "Ранок" проведено онлайн-навчання з підготовки тренерів у період з 07 лютого по 16 березня 2023 року.

За типовою програмою щодо імплементації професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" наказ МОН від 29.11.2022 № 1068 "Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо впровадження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти".

В онлайн-навчанні взяли участь 95 тренерів з усіх регіонів України, які отримали відповідні сертифікати. Зокрема, 21 викладач кафедр дошкільної освіти закладів вищої педагогічної освіти, 28 викладачів кафедр (лабораторій) дошкільної освіти закладів післядипломної педагогічної освіти, 22 фахівці центрів професійного розвитку педагогічних працівників, 24 керівники (директори) закладів дошкільної освіти.

Імплементація Професійного стандарту – тривалий процес. За результатами навчання тренери продовжили впровадження Професійного стандарту локальних рівнях.

Зкладами вищої освіти, що готують фахівців галузі дошкільної освіти, було проаналізовано освітньо-професійні програми для закладів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 "Дошкільна освіта". Зокрема:

- в освітніх програмах модифіковані загальні компетентності з метою їх узгодження як зі Стандартом вищої освіти за спеціальністю 012 "Дошкільна освіта" [3], так і з професійним стандартом "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" (Криворізький державний педагогічний університет Дніпропетровської області), змінено та доповнено зміст ОК-03: ОК-031, ОК-032 темами з нормативно-правового забезпечення діяльності закладів дошкільної освіти; організації роботи та дотримання вимог з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану; з ознайомлення з професійними стандартами керівника (директора) та педагогічних працівників закладів

organization of work and compliance with the requirements for occupational health and safety in preschool education institutions under martial law; familiarization with the professional standards of the head (director) and pedagogical staff of preschool education institutions (Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University of Zaporizhzhia region).

Changes were made to the educational program, in particular, to the following: LC 10. (ability to manage a preschool education institution in accordance with the job functions of the head (director) of a preschool education institution using modern, scientifically sound, traditional, and innovative means, methods, techniques, technologies) and PLO 13. (to know the dominants of the competence paradigm of education, the system of modern requirements and the specifics of the professional activity of the head (director) of a preschool education institution, leading ideas for optimizing professional self-improvement of the individual) to the topic 5 "Head of preschool education institution" of the EP "Organization and management of educational process in educational institution" added general competencies of the head (director) of preschool education institution; labor functions of the head (director) of preschool education institution; individual trajectory of professional development of the head (director) of preschool education institution (National University "Chernihiv Collegium" named after T. Shevchenko); The following disciplines have been added to the list of mandatory components: The following disciplines have been added to the list of mandatory components: "Supervision and Mentoring in Inclusive Education" (Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi); "Computer and Information Technologies in Preschool Education", "Organization and Management in Preschool Education", "Actual Problems of Preschool and Inclusive Education", "Methodological Support of Educational Activities in Preschool Education Institution", "Comparative Pedagogy" (Rivne State

дошкільної освіти (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького Запорізької області);

- до освітньої програми внесено зміни, зокрема, КС 10. (здатність здійснювати управління закладом дошкільної освіти відповідно до трудових функцій керівника (директора) закладу дошкільної освіти з використанням сучасних, науково обґрунтованих, традиційних та інноваційних засобів, методів, прийомів, технологій) і ПРН 13. (знати доміанти компетентнісної парадигми освіти, систему сучасних вимог та специфіку професійної діяльності керівника (директора) закладу дошкільної освіти, провідні ідеї щодо оптимізації професійного самовдосконалення особистості конкурентоздатного менеджера дошкільної освіти) (Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка);

- до теми 5 "Керівник закладу дошкільної освіти" ОП "Організація та керівництво освітнім процесом у закладі освітньої освіти" додано загальні компетентності керівника (директора) ЗДО; трудові функції керівника (директора) ЗДО; індивідуальна траєкторія професійного розвитку керівника (директора) ЗДО (Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка);

- до переліку обов'язкових компонентів внесено такі дисципліни:

- "Супервізія і наставництво в інклюзивній освіті" (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського);

- "Комп'ютерно-інформаційні технології в галузі дошкільної освіти", "Організація і управління в дошкільній освіті", "Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти", "Методичний супровід освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти", "Порівняльна педагогіка" (Рівненський державний гуманітарний університет);

- "Організаційно-методична та управлінська діяльність у ЗДО", "Медіапедагогіка в дошкільній освіті" (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди);

- "Організаційно-управлінська

University of the Humanities):

- "Organizational, methodological and managerial activities in preschool educational institutions", "Media pedagogy in preschool education" (H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University);

- "Organizational and Management Activities in Preschool Education", "Methodological Work in Preschool Education Institution" (Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University), etc;

- the list of elective components includes the following disciplines: "Designing the Educational Environment of Preschool Institutions", "Monitoring the Quality of Education of Preschool Educators", "Formation of the Media Culture of a Modern Teacher" (Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi);

- "Pedagogical Ethics / Pedagogical Conflictology", "Psychology of Professional Communication / Prevention and Overcoming of Professional and Emotional Burnout", "Gender Approach in Education and Upbringing / Psychology of Extreme and Crisis Situations", "Upbringing and Education of Children with SEN / Psychological and Pedagogical Support of a Family, Psychology of Management / Personal Development Training, Leadership and Pedagogical Partnership with Different Social Institutions / Image of Preschool Education Institution, Alternative Forms of Preschool Education / Distance Education Means (Rivne State University of the Humanities); "Pedagogy of Partnership in Preschool Education", "Professional Image of the Head of Preschool Education Institution", "Ecoculture of the Teacher's Personality", "Creative Development of the Teacher in the Information Space" / "Professional Development and Improvement of the Teacher" / "Self-Management in the Professional Activity of the Teacher" (Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University), etc;

- Program learning outcomes were expanded, in particular, the following components were added to the EP: organize nutrition, medical care, health improvement of children; ability to plan and coordinate financial and economic

діяльність у дошкільній освіті", "Методична робота в закладі дошкільної освіти" (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького) тощо;

- до переліку вибіркових компонентів внесено такі дисципліни:

- "Проектування освітнього середовища ЗДО", "Моніторинг якості освіти вихователя закладу дошкільної освіти", "Формування медіакультури сучасного педагога" (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського);

- "Педагогічна етика / Педагогічна конфліктологія", "Психологія професійного спілкування / Профілактика та подолання професійного та емоційного вигорання", "Гендерний підхід у в освіті і вихованні / Психологія екстремальних і кризових ситуацій", "Виховання та навчання дітей з ООП / Психолого-педагогічний супровід родини, що виховує дитину з ООП", "Психологія управління / Тренінг особистісного розвитку", "Лідерство і педагогічне партнерство з різними соціальними інституціями / Імідж закладу дошкільної освіти", "Альтернативні форми дошкільної освіти/Засоби дистанційної освіти" (Рівненський державний гуманітарний університет);

- "Педагогіка партнерства в дошкільній освіті", "Професійний імідж керівника закладу дошкільної освіти", "Екокультура особистості педагога", "Креативний розвиток педагога в умовах інформаційного простору" / "Професійне становлення та вдосконалення педагога" / "Самоменеджмент у професійній діяльності педагога" (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького) тощо;

- розширено програмні результати навчання, зокрема до ОП додані компоненти: організувати харчування, медичне обслуговування, оздоровлення дітей; уміння планувати та координувати фінансово-господарську діяльність закладів дошкільної освіти тощо (Український державний університет імені Михайла Драгоманова м. Київ);

- розширено спеціальні компетентності (КС-1, КС-12) та програмні результати навчання (ПРН-2, ПРН-14, ПРН-15, ПРН-16) у ОПІ (Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-педагогічна

activities of preschool education institutions, etc. (Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv); special competencies and program learning outcomes were expanded in the EPP (Municipal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council);

- Updated the topics of qualification works taking into account the need for scientific development of psychological, pedagogical and social problems in preschool education caused by the martial law in Ukraine and the introduction of professional standards for the head (director) and pedagogical staff of preschool education institutions (Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University, Zaporizhzhia region).

Methodological support and content of the EC programs were updated: "Management in the system of preschool education"; "Educational policy and leadership"; "Design and methodological support of the educational process in preschool educational institutions"; "Pedagogical partnership with various social institutions" (Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv).

Updated curricula of the disciplines "Management of Education", "Organization and Management in Preschool Education", "Philosophy of Education", "Actual Problems of Preschool Pedagogy" of the EPP. The learning outcomes for these educational components were supplemented with professional competencies (knowledge, skills and abilities) defined by the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Lviv Oblast); the key positions of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" are taken into account when formulating the topics of qualification papers (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Lviv Oblast);

- practice programs have been completely updated (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Lviv region);

- an additional form of certification was introduced – a qualification exam to confirm

академія" Харківської обласної ради);

- оновлено теми кваліфікаційних робіт із урахуванням необхідності наукової розробки психолого-педагогічних та соціальних проблем в дошкільній освіті, зумовлених воєнним станом в Україні та впровадженням професійних стандартів керівника (директора) та педагогічних працівників закладів дошкільної освіти (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького Запорізької області);

- оновлено методичне забезпечення та зміст програм ОК: "Управління в системі дошкільної освіти"; "Освітня політика і лідерство"; "Проектування та методичний супровід освітнього процесу в ЗДО"; "Педагогічне партнерство з різними соціальними інституціями" (Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ);

- оновлено робочі програми навчальних дисциплін "Менеджмент освіти", "Організація і управління в дошкільній освіті", "Філософія освіти", "Актуальні проблеми дошкільної педагогіки" ОПП. Результати навчання за цими освітніми компонентами доповнено професійними компетентностями (знаннями, уміннями та навичками), визначеними професійним стандартом "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка Львівської області);

- ключові позиції професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" враховані при формулюванні тематики кваліфікаційних робіт (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка Львівської області);

- повністю оновлено програми практик (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка Львівської області);

- внесено додаткову форму атестації – кваліфікаційний екзамен для підтвердження професійної кваліфікації, що включатиме перелік запитань з таких основних освітніх компетентностей: Моніторинг якості дошкільної освіти, Організації і управління в дошкільній освіті, Методичний супровід освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти,

professional qualifications, which will include a list of questions on the following core educational competencies: Monitoring the Quality of Preschool Education, Organization and Management in Preschool Education, Methodological Support of Educational Activities in Preschool Education Institutions, Current Issues of Preschool and Inclusive Education (Rivne State University of the Humanities).

Amendments were made to the pedagogical (inspection and methodological) practice, namely to the 1st credit on the analysis of legislative and regulatory documents and the development of tasks in accordance with labor functions (Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi);

- the requirements of the Professional Standard are taken into account when awarding a professional qualification: 1210.1 Head (Director) of a preschool education institution for applicants for the second (master's) level of higher education (OPP "Preschool Education (Psychology in Preschool Education Institutions)" for the second (master's) level of higher education) (Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education)).

Higher education institutions that train specialists in the preschool sector and regional institutes of postgraduate pedagogical education (academies of continuing education) have developed and implemented 28 certified programs to implement the professional standard "Head (Director of Preschool Education)". In particular, higher education institutions – 3 programs (Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko and National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko), institutions of postgraduate pedagogical education (academies of continuing education) – 25 programs (Khmelnitskyi Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (5 programs), Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (2 programs), Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (2 programs), Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical

Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти (Рівненський державний гуманітарний університет);

- внесено зміни до педагогічної (інспекторсько-методичної) практики, а саме до 1-го кредиту щодо аналізу законодавчо-нормативних документів та розробки завдань відповідно до трудових функцій (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського);

- враховано вимоги Професійного стандарту при присвоєнні професійної кваліфікації: 1210.1 Керівник (директор) закладу дошкільної освіти здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти (ОПП "Дошкільна освіта (Психологія в закладах дошкільної освіти)" для другого (магістерського) рівня вищої освіти) (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (кафедра педагогіки та психології дошкільної освіти)).

Закладами вищої освіти, що готують фахівців дошкільної галузі, та обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти (академіями неперервної освіти) розроблено і впроваджено 28 сертифікованих програм щодо впровадження професійного стандарту "Керівник (директор закладу дошкільної освіти)". Зокрема, закладами вищої освіти – 3 програми (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка та Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка), закладами післядипломної педагогічної освіти (академіями неперервної освіти) – 25 програм (Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (5 програм), Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (2 програми), КЗ "Запорізький обласний Інститут післядипломної педагогічної освіти" Запорізької облради (2 програми), Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (2 програми), КЗВО "Вінницька академія безперервної освіти", Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, Інститут післядипломної освіти Київського

Education (2 programs), Vinnytsia Academy of Continuing Education, Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Transcarpathian Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Institute of Postgraduate Education of Borys Grinchenko Kyiv University, Municipal Institution "Vasyl Sukhomlynskyi Kirovohrad Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education", Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Municipal Higher Education Institution "Odesa Academy of Continuing Education of Odesa Regional Council", Poltava Academy of Continuing Education named after M.V. Ostrohradskyi, Rivne Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Municipal institution Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Ternopil Regional Municipal Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Municipal Higher Education Institution Kharkiv Academy of Continuing Education, Municipal Higher Education Institution Kherson Academy of Continuing Education of Kherson Regional Council, Cherkasy Regional Institute of Postgraduate Education of Pedagogical Workers of Cherkasy Regional Council).

In addition, *institutions of postgraduate pedagogical education (academies of continuing education)* have amended 23 programs for the in-service training of heads (directors) of preschool education institutions. In particular, changes were made to the subject matter of the PDA educational programs:

- "Implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" (Volyn IPPE);

- "Preschool education in the context of the present: strategies and tactics", "Professional and creative activity of teachers as a motivator of the educational process in preschool educational institutions", "Features of professional activity of the head of preschool educational institutions" (Zhytomyr Regional Council);

- "Organization of a safe and healthy educational environment", "Strategic development and internal system of quality assurance of education in the IPE",

університету імені Бориса Грінченка, Комунальний заклад "Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського", Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Комунальний заклад вищої освіти "Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради", Полтавська академія неперервної освіти ім. М.В. Остроградського, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, Комунальний вищий навчальний заклад "Харківська академія неперервної освіти", Комунальний вищий навчальний заклад "Херсонська академія неперервної освіти" Херсонської обласної ради, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради).

Окрім того, *зкладами післядипломної педагогічної освіти (академіями неперервної освіти)* внесено зміни до 23 програм підвищення кваліфікації керівників (директорів) закладів дошкільної освіти. Зокрема, внесено зміни в тематику освітніх програм КПК:

- "Впровадження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" (Волинський ІППО);

- "Дошкільна освіта в контексті сьогодення: стратегії і тактики", "Професійно-творча діяльність педагогів як мотиватор освітнього процесу в ЗДО", "Особливості професійної діяльності керівника ЗДО" (КЗ "Житомирський ОІППО" Житомирської облради);

- "Організація безпечного та здорового освітнього середовища", "Стратегічний розвиток та внутрішня система забезпечення якості освіти ЗДО", "Управління освітнім процесом в ЗДО", "Моніторинг розвитку компетентності дитини як сучасний засіб управління якістю освіти в ЗДО", "Управління інноваційною діяльністю в ЗДО", "Медіаосвіта в діяльності директора ЗДО", "Професійний розвиток директора ЗДО. Лідерство і партнерська взаємодія",

"Management of the educational process in the IPE", "Monitoring the development of child competence as a modern means of managing the quality of education in the IPE", "Management of innovation in the IPE", "Media education in the activities of the IPE director", "Professional development of the IPE director. Leadership and partnership interaction", "Organization of healthy, safe, developmental environment of the IPE", "Management of IPE in modern economic conditions. Marketing approach in the management of preschool educational institutions. Social partnership and creating the image of the institution", "Interaction of teachers" (Zaporizhzhia Regional Council); "Individual Trajectory of Professional Development of the Head (Director) of Preschool Education Institution as a Tool for Ensuring Competitiveness in the Labor Market", "Continuous Personal and Professional Development of the Head (Director) of Preschool Education Institution", "Development of Professional Competencies of the Head (Director) of Preschool Education Institution" (Municipal Educational Institution of the Kyiv Regional Council "Kyiv Regional Institute of Postgraduate Education of Pedagogical Personnel");

- "Labor Functions and Professional Competencies of the Professional Standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" and "Modeling the Trajectory of Professional Growth of the Head (Director)" (Municipal Institution "Kirovohrad Vasyly Sukhomlynskyi VET Institute");

- "Formation and development of professional competencies of the head of a preschool educational institution" (Luhansk OIPPE); "Formation of a strategy for the development of the institution", "Management functions of the head of the institution and control over the maintenance of business records", "Inclusive space: priority areas for ensuring equal access to education for children with special educational needs", "Education quality management system: modeling the internal system of quality assurance: algorithm of development", "Self-assessment of educational, professional and managerial activities of employees of the institution", "Modern approaches to the

"Організація здорового безпечного, розвивального середовища ЗДО", "Управління ЗДО в сучасних економічних умовах. Маркетинговий підхід в управлінні ЗДО. Соціальне партнерство та створення іміджу ЗДО", "Взаємодія педагогів" (КЗ "Запорізький ОІППО" Запорізької облради);

- "Індивідуальна траєкторія професійного розвитку керівника (директора) закладу дошкільної освіти як інструмент забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці", "Безперервний особистісний та професійний розвиток керівника (директора) закладу дошкільної освіти", "Розвиток професійних компетентностей керівника (директора) закладу дошкільної освіти" (Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів");

- "Трудові функції та професійні компетентності професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" та "Моделювання траєкторії професійного зростання керівника (директора)" (Комунальний заклад "Кіровоградський ОІППО імені Василя Сухомлинського");

- "Формування й розвиток професійних компетентностей керівника ЗДО", (Луганський ОІППО);

- "Формування стратегії розвитку ЗДО", "Функції управління керівника ЗДО та здійснення контролю за веденням ділової документації", "Інклюзивний простір: пріоритетні напрями забезпечення рівного доступу до освіти дітей з особливими освітніми потребами", "Система управління якістю освіти: моделювання внутрішньої системи забезпечення якості освіти: алгоритм розбудови", "Самооцінювання освітньої, фахової та управлінської діяльності працівників ЗДО", "Сучасні підходи до організації та оцінювання освітнього середовища ЗДО", "Бар'єри у взаємодії між вихователями ЗДО та батьками вихованців", "Господарсько-фінансова діяльність керівника ЗДО" (Рівненський ОІППО);

- "Використання Професійного стандарту керівниками (директорами) закладів дошкільної освіти" (Комунальний

organization and evaluation of the educational environment of the institution", "Barriers to interaction between

- "Use of the Professional Standard by Heads (Directors) of Preschool Education Institutions" (Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of the Kherson Regional Council), "Professional Standard as a Key Element of Labor Market and Human Resources Management Interaction", "Leadership and Partnership: Leadership and Emotional and Ethical Competencies", "Individual Trajectory of Professional Development of the Head (Director) of Preschool Education Institution as a Tool for Ensuring Competitiveness in the Labor Market" (Khmelnysky OIPPE);

- Modules of the PDA program were added – MODULE 1. Conceptual framework for the implementation of the professional standard of the head (director) of an EI (Zakarpattia IPPE); changes have been made to the content of the educational process in accordance with the requirements of the Professional Standard (Mykolaiv OIPE, Municipal Higher Education Institution "Odesa Academy of Continuing Education of the Odesa Regional Council", Poltava Academy of Continuing Education named after M.V. Ostrogradsky, Municipal Institution Sumy OIPE, Ternopil Regional Municipal IPE, Municipal Higher Education Institution "Kharkiv Academy of Continuing Education", Municipal Higher Education Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of the Kherson Regional Council, Cherkasy)

- The individual task of the CPD of the heads of EI "Development of professional competencies of a pedagogical worker" includes a mechanism for in-depth formation of professional competencies, as well as self-assessment by students of the level of their own professional competencies (by labor action or group of labor actions included in them) (Municipal Institution "Zhytomyr OIPPE" of Zhytomyr Regional Council); At the same time, in order to carry out effective and efficient work on the implementation of the Professional Standard, various scientific

вищий навчальний заклад "Херсонська академія неперервної освіти" Херсонської обласної ради), "Професійний стандарт як ключовий елемент взаємодії ринку праці та управління персоналом", "Лідерство та партнерська взаємодія: лідерська та емоційно-етична компетентності", "Індивідуальна траєкторія професійного розвитку керівника (директора) ЗДО як інструмент забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці" (Хмельницький ОІППО);

- додано модулі програми КПК – МОДУЛЬ 1. Концептуальні засади реалізації професійного стандарту керівника (директора) ЗДО (Закарпатський ІППО);

- внесено зміни до змістового наповнення освітнього процесу відповідно до вимог Професійного стандарту (Миколаївський ОІППО, Комунальний заклад вищої освіти "Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради", Полтавська академія неперервної освіти ім. М.В. Остроградського, Комунальний заклад Сумський ОІППО, Тернопільський обласний комунальний ІППО, Комунальний вищий навчальний заклад "Харківська академія неперервної освіти", Комунальний вищий навчальний заклад "Херсонська академія неперервної освіти" Херсонської обласної ради, Черкаський ОІПОП Черкаської обласної ради);

- в індивідуальне завдання КПК керівників ЗДО "Розвиток професійних компетентностей педагогічного працівника" закладено механізм поглибленого формування професійних компетентностей, а також самооцінювання слухачами рівня власних професійних компетентностей (за трудовою дією або групою трудових дій, що входять до них) (КЗ "Житомирський ОІППО" Житомирської облради);

Водночас, з метою здійснення ефективної та дієвої роботи щодо імплементації Професійного стандарту було організовано та проведено для науково-педагогічних працівників, вихователів-методистів і керівників ЗДО та для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня різноманітні наукові й методичні заходи, забезпечено

and methodological activities were organized and conducted for research and teaching staff, educators and heads of preschool educational institutions and for applicants for higher education of the second (master's) level, and information support was provided for the implementation of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" at various levels.

Higher education institutions held:

- 3 all-Ukrainian scientific and practical conferences (H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University);

- 3 methodological seminars (Kryvyi Rih State Pedagogical University of Dnipropetrovska oblast, Rivne State Humanitarian University, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University);

- 2 webinars (H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University).

The regional institutes of postgraduate pedagogical education (academies of continuing education) organized and held:

- 1 meeting (Institute of Postgraduate Education of Borys Grinchenko Kyiv University);

- 3 seminars (Institute of Postgraduate Education of Borys Grinchenko Kyiv University);

- 5 webinars (Odesa Academy of Continuing Education of Odesa Regional Council, Kherson Academy of Continuing Education of Kherson Regional Council);

- 1 training (Institute of Postgraduate Education of Borys Grinchenko Kyiv University).

Such forms of pedagogical education as good practices "Methodological case: Skills of a Modern Educator" (effective tools for implementing the individual trajectory of professional development of a modern head of an IPE) (Zhytomyr IPE of Zhytomyr Regional Council), "School of Young Heads of IPE" (Institute of Postgraduate Education of Borys Grinchenko Kyiv University), "University of Knowledge" (Mykolaiv IPE), and a master class (Odesa Academy of Continuing Education of Odesa Regional Council).

At the same time, in order to highlight topical issues related to the implementation of the Professional Standard, in particular, the development of

інформаційний супровід впровадження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" на різних рівнях.

Зокрема, *зкладами вищої педагогічної освіти* проведено:

- 3 всеукраїнські науково-практичні конференції (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди);

- 3 методичних семінари (Криворізький державний педагогічний університет Дніпропетровської області, Рівненський державний гуманітарний університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича);

- 2 вебінари (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди).

Обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти (академіями неперервної освіти) організовано й проведено:

- 1 нараду (Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка);

- 3 семінари (Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка);

- 5 вебінарів (КЗВО "Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради", КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради");

- 1 тренінг (Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка).

Застосовано такі форми педагогічної просвіти як добрі практики "Методичний кейс: навички сучасного педагога" (ефективні інструментарії реалізації індивідуальної траєкторії професійного розвитку сучасного керівника ЗДО) (КЗ "Житомирський ОППО" Житомирської облради), "Школа молодих керівників ЗДО" (Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка), "Університет знань" (Миколаївський ОППО), проведення майстер-класу (КЗВО "Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради").

Водночас, з метою висвітлення актуальних питань щодо впровадження Професійного стандарту, зокрема,

the competencies of the head (director) of the IPE, taking into account the personality-oriented, integrated, competence, and activity approaches, information is posted in a closed Facebook community for teachers of preschool education institutions in Mykolaiv region "Preschoolers of Mykolaiv Region" (Mykolaiv Regional Institute of Pedagogy and Psychology) and on the websites of higher postgraduate pedagogical education institutions.

The centers for professional development of teachers also work to provide information support for the implementation of the Professional Standard at the local level. This includes organizing and conducting:

- 3 seminars (Rozhnyativ Village Council of Ivano-Frankivsk Oblast, Rubizhne City Council of Luhansk Oblast, Artsyz City Council of Odesa Oblast);

- 6 webinars (Municipal Institution "CRPDP" of Novovolynsk City Council of Volyn Oblast, Municipal Institution "CRPDP of Rozhnyativ Village Council" of Ivano-Frankivsk Oblast, Municipal Institution "CRPDP" of Artsyzsk City Council of Odesa Oblast, Municipal Institution "CRPDP" of Balakliya City Council of Kharkiv Oblast, Municipal Institution "CRPDP" of Lozova City Council of Kharkiv Oblast (2), Municipal Institution "CRPDP" of Balakliya City Council of Kharkiv Oblast);

- individual consultations (Municipal Institution "REC" of Novovolynsk City Council of Volyn Oblast);

- 1 pedagogical workshop (Municipal Institution "Rohatyn City Council REC", Ivano-Frankivsk region);

- 1 round table (Municipal Institution "Rozhnyativ Village Council REC", Ivano-Frankivsk Oblast);

- 1 training (Municipal Institution "REC" of Artsyz City Council of Odesa Oblast);

- 2 working meetings (Municipal Enterprise "Kolomyia City Council REC" of Ivano-Frankivsk Oblast).

Conclusions and research perspectives.

The article does not exhaust all aspects of the research problem. We consider it promising to study the international experience of professional training of future

формування компетентностей керівника (директора) ЗДО з урахуванням особистісно-орієнтованого, інтегрованого, компетентнісного, діяльнісного підходів розміщується інформація у закритій спільноті у мережі фейсбук для педагогів закладів дошкільної освіти Миколаївської області "Дошколярики Миколаївщини" (Миколаївський ОППО) та на сайтах закладів вищої післядипломної педагогічної освіти.

Центрами професійного розвитку педагогічних працівників також проводиться робота щодо забезпечення інформаційного супроводу впровадження Професійного стандарту на місцевому рівні. Це організація й проведення:

- 3 семінари (КУ "ЦПРПП Рожнятівської селищної ради" Івано-Франківської області, КУ "ЦПРПП" Рубіжанської міської ради Луганської області, КУ "ЦПРПП" Арцизької міської ради Одеської області);

- 6 вебінарів (КУ "ЦПРПП" Нововолинської міської ради Волинської області, КУ "ЦПРПП Рожнятівської селищної ради" Івано-Франківської області, КУ "ЦПРПП" Арцизької міської ради Одеської області, Балаклійської міської ради Харківської області, КУ "ЦПРПП" Лозівської міської ради Харківської області (2), КУ "ЦПРПП" Балаклійської міської ради Харківської області);

- індивідуальні консультації (КУ "ЦПРПП" Нововолинської міської ради Волинської області);

- 1 педагогічний практикум (КУ "ЦПРПП Рогатинської міської ради" Івано-Франківської області);

- 1 круглий стіл (КУ "ЦПРПП Рожнятівської селищної ради" Івано-Франківської області);

- 1 тренінг (КУ "ЦПРПП" Арцизької міської ради Одеської області);

- 2 робочих наради (КУ "ЦПРПП Коломийської міської ради" Івано-Франківської області).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Перспективним вважаємо вивчення міжнародного досвіду фахової підготовки майбутніх керівників закладів дошкільної освіти. Вивчення практик імплементації професійного стандарту

heads of preschool education institutions. Studying the practices of implementing the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution in the Regions, studying the implementation models of various social institutions that will help improve the general and professional competencies of heads (directors) of preschool education institutions in the field of effective management, taking into account the leading directions of the state educational policy and providing information support for the implementation of the Professional Standard. In particular, by:

- revision of educational and professional programs for educational institutions of the second (master's) level of higher education in the specialty 012 "Preschool Education" (institutions);

- development and implementation of certified programs for the implementation of the Professional Standard;

- amendments to the "Professional Development Program" for directors of preschool educational institutions;

- conducting webinars, trainings, seminars, conferences, providing information support for this process at the local level.

"Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" в регіонах, вивчення моделей імплементації різними соціальними інститутами, які сприятимуть удосконаленню загальних і професійних компетентностей керівників (директорів) закладів дошкільної освіти у сфері ефективного управління з урахуванням провідних напрямів державної освітньої політики та забезпеченню інформаційного супроводу впровадження Професійного стандарту. Зокрема, шляхом:

- перегляду освітньо-професійних програм для закладів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 "Дошкільна освіта" (закладам);

- розробки і запровадження сертифікованих програм щодо впровадження Професійного стандарту;

- внесення змін до "Програми підвищення кваліфікації" директорів ЗДО;

- проведення вебінарів, тренінгів, семінарів, конференцій, забезпечення інформаційного супроводу цього процесу на місцевому рівні.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"] vid 05.09.2017 № 2145-VIII*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

2. *Zakon Ukrainy "Pro doshkilnu osvitu" [The Law of Ukraine "On Preschool Education"] vid 11.07.2001 № 2628-III*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> [in Ukrainian].

3. *Nakaz MON [Order of the Ministry of Education and Science] vid 21.11.2019 № 1456 "Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 012 "Doshkilna osvita" dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity" ["On approval of the standard of higher education in the specialty 012 "Preschool Education" for the first (bachelor's) level of higher education"]*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukrainian].

4. *Nakaz MON [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine] vid 12.01.2021 № 33 "Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity (Derzhavnogo standartu doshkilnoi osvity) nova redaktsiia" ["On Approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education), new edition"]*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS34727> [in Ukrainian].

5. *Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy [Order of the Ministry of Economy of Ukraine] vid 28.09.2021 № 620-21 "Pro zatverdzhennia profesiinogo standartu "Kerivnyk (dyrektor) zakladu doshkilnoi osvity" ["On approval of the professional standard" Head (Director) of preschool education institution"]*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti> [in Ukrainian].

6. *Yevropeiska ramka yakosti doshkilnoi osvity ta dohliadu [European Quality Framework for Early Childhood Education and Care]. Retrieved from: <https://education.ec.europa.eu/about-eea/working-groups#ECEC> [in Ukrainian].*

Received: August 10, 2023

Accepted: September 07, 2023

TERTIARY EDUCATION ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

UDC 37.091.3:37.014.542:378

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.59-74

PECULIARITIES OF MANAGEMENT DIGITALISATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

I. A. Verbovskyi*

The article deals with the peculiarities of management digitalization of educational activities of a higher education institution. The author analyses key research and scientific publications related to preparation for professional activities, organization of educational and cognitive activities of participants in the educational process, management and development of theoretical and applied foundations of management of an educational institution. The practical application of software and digital technologies in the educational process and other aspects related to these issues are studied. It is noted that the solution to the problems of modernization of education begins with the professional training of teachers aimed at developing their skills to effectively manage the educational process. The author analyses the components that ensure the functioning of the process of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution as a single cyclic system. The need to simplify and improve management functions, such as management, analysis, accounting, planning, forecasting, and continuous monitoring, is highlighted. The methods and principles that were applied in the process of implementing the model of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution are described. The impact of digitalization on the management of educational activities in higher education institutions is considered. It is highlighted that the use of modern software tools and digitalization technologies leads to a complete transformation of the working conditions of all participants in the educational process. It is noted that the automation of various stages of information processes and management activities significantly increases the requirements for the quality and reliability of information, the variety of programmes, the spread of innovations and the democratization of the process of management, education, and training. It is proved that the introduction of a model of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution forms the entire group of skills used by the head of the institution in professional activities. The main directions of improving the management of the educational process of a higher education institution are described. It is observed that digital technologies create effective conditions for self-realization and solving problems of training modern professional staff in accordance with the State standards. The research presented in the article is an important step in the study of the digital transformation of higher education and requires further research.

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
super_iagrik2011@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7202-3429

Keywords: educational process, digitalization, model of digitalization of educational management, digital technologies, management, management of educational activities of a higher education institution.

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

І. А. Вербовський

У статті представлено особливості цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти. Проведено аналіз ключових досліджень та наукових публікацій, що стосуються підготовки до професійної діяльності, організації навчально-пізнавальної діяльності учасників освітнього процесу, управління та розробки теоретико-прикладних основ управління закладом освіти. Вивчено практичне застосування програмних засобів та цифрових технологій у навчальному процесі та інші аспекти, пов'язані з цими питаннями. Зазначається, що вирішення проблем модернізації освіти починається з професійної підготовки педагогів, спрямованої на формування їх умінь ефективно управляти освітнім процесом. Проаналізовано складові, які забезпечують функціонування процесу цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти як єдиної циклічної системи. Висвітлено необхідність спрощення та удосконалення управлінських функцій, таких як керівництво, аналіз, облік, планування, прогнозування та постійний контроль. Описано методи та принципи, які були застосовані в процесі впровадження моделі цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти. Розглянуто вплив цифровізації на управління освітньою діяльністю у закладах вищої освіти. Висвітлено, що використання сучасних програмних засобів і технологій цифровізації призводить до повного перетворення умов діяльності всіх учасників освітнього процесу. Зазначається, що автоматизація різних етапів інформаційних процесів та управлінської діяльності суттєво підвищує вимоги до якості та достовірності інформації, різноманітності програм, поширення інновацій та демократизації процесу керування, виховання і навчання. Доведено, що впровадження моделі цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти формує усю групу умінь, які використовує керівника закладу у професійній діяльності. Охарактеризовано основні напрями удосконалення управління освітнього процесу закладу вищої освіти. Зазначено, що цифрові технології створюють ефективні умови для самореалізації та вирішення проблем підготовки сучасних професійних кадрів відповідно до державних стандартів. Дослідження, представлене в статті, є важливим кроком у вивченні цифрової трансформації вищої освіти та вимагає подальших наукових розвідок.

Ключові слова: освітній процес, цифровізація, модель цифровізації управління освітньою діяльністю, цифрові технології, управління, управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти.

Introduction of the issue. Digital technologies play an important role in all spheres of society, including education. Educational institutions are looking for effective and innovative ways to manage in order to meet modern challenges and improve the quality of educational services.

Digitalization of educational institution management may include the introduction of electronic management systems, the use of data analytics for decision-making, the development of online courses and distance learning, the introduction of interactive technologies in the learning process, and the provision of an effective communication

Постановка проблеми. Цифрові технології відіграють важливу роль у всіх сферах суспільства, включаючи освіту. Освітні заклади шукають ефективні та інноваційні способи управління, щоб відповідати сучасним викликам та покращувати якість надання освітніх послуг.

Цифровізація управління освітнім закладом може включати в себе впровадження електронних систем управління, використання аналітики даних для прийняття рішень, розвиток онлайн-курсів та дистанційного навчання, впровадження інтерактивних

environment between teachers, students, and administration.

These changes can lead to optimized management processes, improved access to learning resources, and increased student engagement and motivation. In addition, digital technologies can help personalize learning and create more flexible educational programmes.

Given the rapid development of technology and constant changes in society, the study of the peculiarities of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution is quite important for studying and understanding the impact of digital innovations on the educational sphere.

Current state of the issue. Recently, much attention has been paid to the analysis of issues related to the training of future specialists in the management of educational activities of higher education institutions and their digitalization. These aspects are studied by such scholars as L.V. Breskina, M.V. Zolochavska, Z.P. Koviagina, N.M. Kyrylenko, O.M. Pekhota, I.P. Pidlasii, M.M. Potashnyk and others. The specialisation of some researchers covers the problems of preparation for professional activity, as well as the study of pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the educational process. The analysis of the organization of educational and cognitive activities of participants in the educational process, management and development of theoretical and applied foundations of management of an educational institution is presented in the works of such scholars as V.I. Bondar, L.I. Danilenko, Y.A. Konarzhevskiy, V.I. Lugovyi, V.I. Maslov, V.S. Pikelna, N.G. Protasova, I.P. Rachenko, S.O. Sysoieva, T.I. Shamova. Scientific works that study the aspects of modelling management systems include the works of such scientists as L.M. Zabrodska, Y.A. Konarzhevskiy, V.S. Pikelna and others. Studies conducted by S.U. Goncharenko, I.A. Ziazun, O.V. Kyrychuk, V.M. Madzigon, Y.I. Malovanyi, M.D. Yarmachenko show that social and information changes have a decisive impact on the organization of the educational process in a higher education

технологій у навчальний процес, а також забезпечення ефективного комунікаційного середовища між викладачами, студентами та адміністрацією.

Здійснення цих змін може призвести до оптимізації управлінських процесів, поліпшення доступу до навчальних ресурсів, а також підвищення залученості та мотивації студентів. Крім того, цифрові технології можуть сприяти персоналізації навчання та створенню більш гнучких освітніх програм.

З урахуванням швидкого розвитку технологій та постійних змін у суспільстві, дослідження особливостей цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти є досить важливим для вивчення та розуміння впливу цифрових інновацій на освітню сферу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом велика увага вчених спрямовується на аналіз питань, пов'язаних із підготовкою майбутніх фахівців до управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти та його цифровізацією. Дослідження зазначених аспектів ведуть такі науковці, як Л.В. Брескіна, М.В. Золочевська, З.П. Ковязіна, Н.М. Кириленко, О.М. Пехота, І.П. Підласий, М.М. Поташник та інші. Спеціалізація деяких дослідників охоплює проблеми підготовки до професійної діяльності, а також вивчення педагогічних умов, що забезпечують ефективність освітнього процесу. Аналіз організації навчально-пізнавальної діяльності учасників освітнього процесу, управління та розробки теоретико-прикладних основ управління закладом освіти представлений у працях таких науковців як В.І. Бондар, Л.І. Даниленко, Ю.А. Конаржевський, В.І. Луговий, В.І. Маслов, В.С. Пікельна, Н.Г. Протасова, І.П. Раченко, С.О. Сисоєва, Т.І. Шамова. Наукові праці, що досліджують аспекти моделювання систем управління, включають праці таких вчених, як Л.М. Забродська, Ю.А. Конаржевський, В.С. Пікельна та інші. Дослідження,

institution. It is important to note that these aspects are the subject of research by many scientists in various aspects.

The use of software tools and information technologies in the educational process of a higher education institution is considered in the scientific works of authors such as V.P. Bezpalko, V.Y. Bykov, M.Z. Gleuzman, Y.O. Doroshenko, M.I. Zhaldak, N.V. Morse, S.A. Rakov, Y.S. Ramsky, V.G. Rozumovsky and others.

The analysis of literary and scientific-pedagogical research on this problem indicates that certain aspects of informatization of educational institutions have been studied and considered. However, the issue of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution and the development of methodological recommendations for its improvement require further scientific research, considering the current requirements of society and education.

Given the above, the **aim of the article** is to systematically study and analyze the features of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution.

Results and discussion. According to the world experience and the experience of the formation of the modern system of higher education, solving the problems of modernization of education begins with the professional training of teachers, in particular, the formation of their skills to manage the educational process. The main tasks of a modern teacher's professional activity include the ability to select and apply the technologies that meet the purpose of studying a particular discipline and the educational process in general. In this context, it is important to understand all the challenges and to be timely oriented to the new changes that the information society puts forward to the level and quality of education, including digital technologies. At the same time, there is a need to simplify and improve management activities and functions, namely:

- Management;
- Analysis;
- Accounting;
- Planning;

проведені С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, О.В. Киричук, В.М. Мадзігон, Ю.І. Мальований, М.Д. Ярмаченко, свідчать про те, що соціальні та інформаційні зміни мають вирішальний вплив на організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти. Важливо відзначити, що вказані аспекти є предметом досліджень багатьох вчених у різних аспектах.

Застосування програмних засобів та інформаційних технологій у навчальному процесі закладу вищої освіти розглянуто в наукових працях авторів, таких як В.П. Безпалько, В.Ю. Биков, М.З. Глеузмман, Ю.О. Дорошенко, М.І. Жалдак, Н.В. Морзе, С.А. Раков, Ю.С. Рамський, В.Г. Розумовський та інші.

Аналіз літературних та науково-педагогічних досліджень щодо даної проблеми вказує на те, що певні аспекти інформатизації закладів освіти були вивчені та розглянуті. Однак питання цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти та розробка методичних рекомендацій для його поліпшення вимагають подальшого наукового дослідження, враховуючи сучасні вимоги суспільства та освіти.

З огляду на вищезазначене, **мета статті** полягає у систематичному дослідженні та аналізі особливостей цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить світовий досвід та досвід становлення сучасної системи вищої освіти, вирішення проблем модернізації освіти починається з професійної підготовки педагогів, зокрема, формування у них умінь управляти освітнім процесом. До основних завдань професійної діяльності сучасного педагога відносять уміння кваліфіковано обирати і застосовувати саме ті технології, які відповідають меті вивчення конкретної дисципліни і освітньому процесу в цілому. В даному контексті важливо усвідомити всі виклики та вчасно орієнтуватися на нові зміни, котрі висуває інформаційне суспільство до рівня та якості освіти, до яких належать цифрові технології. Паралельно з цим є потреба спростувати та

- Forecasting;
- Continuous monitoring.

The positive contribution to the process of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution is that the use of computer technologies in management activities allows to free up time for creative activity, individual work, contributes to the improvement of professional qualifications, which in turn even justifies significant material and other costs.

However, the positive results of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution can be obtained by combining:

- efforts of the manager as a generator of management decisions;
- of the teaching staff and university-wide staff as the organizer of the educational process;
- educational and methodological support, regulatory documentation as a source of information and computer tools and technologies as tools for working with information.

The introduction of up-to-date systems and models of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution allows to improve the educational process in the following areas

- introduction of educational management mechanisms based on the use of automated databases;
- improvement of methodology and strategies of content, methods and organizational forms of education;
- creation and use of computer-based test diagnostic methods for controlling and assessing the level of students' knowledge [1].

Nowadays, higher education institutions embody modern models of digitalization of educational management, as only under such conditions it is possible to stay in the market of competitive services. Thus, today, in addition to standard teaching technologies, credit transfer, cloud and digital technologies are introduced into the organization of the educational process.

In the context of our study, we will investigate the digitalization of the educational process using innovative

удосконалювати управлінські види та функції діяльності, а саме:

- керівництво
- аналіз
- облік
- планування
- прогнозування
- постійний контроль.

Позитивним внеском в процес цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти стало те, що використання в управлінській діяльності комп'ютерних технологій дозволяє вивільнити час для творчої діяльності, індивідуальної роботи, сприяє підвищенню фахової кваліфікації, що в свою чергу навіть виправдовує значні матеріальні та інші витрати.

Однак, позитивні результати цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти можна отримати за умови поєднання:

- зусиль керівника, як генератора управлінських рішень;
- професорсько-викладацького та загальноуніверситетського колективу, як організатора освітнього процесу;
- навчально-методичного забезпечення, нормативної документації, як джерела інформації та комп'ютерних засобів і технологій, як інструментарію роботи з інформацією.

Впровадження актуальних систем і моделей цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти дозволяє вдосконалювати освітній процес у таких напрямках як:

- запровадження механізмів управління освітою на основі використання автоматизованих банків даних;
- вдосконалення методології та стратегій змісту, методів і організаційних форм навчання;
- створення і використання комп'ютерних тестових діагностичних методик контролю й оцінки рівня знань студентів [1].

Нині заклади вищої освіти уособлюють собою сучасні моделі цифровізації управління освітньою діяльністю, бо лише за таких умов можливо триматися на ринку надання конкурентних послуг. Так,

technologies. Considering that this process is implemented mainly by means of a computer. According to academician M.I. Zhaldak, modern information technology is a set of methods and technical means for collecting, creating, organising, storing, processing, transmitting, presenting and using information [2]. P.R. Vyshnevsky's research allowed him to add that new information technologies are technologies that include fundamentally new methods and means of obtaining and processing information that meet the needs of the educational process at the present stage of education development [1].

The following methods were used in the process of digitalizing the management of educational activities of a higher education institution:

- abstraction and concretization;
- analysis and synthesis;
- induction and deduction;
- formalization and actualization;
- visualization;
- structuring;
- algorithmization and programming;
- information and mathematical modelling;
- computer modelling and computational experiment;
- testing;
- monitoring [1].

The use of such methods of presenting, analyzing, understanding, monitoring and controlling any information that supports the educational process, allows for maximum consideration of interdisciplinary connections, and requires each employee and teacher of the institution to have a higher qualification than traditional teaching technologies.

In particular, the level of qualification of an employee of a higher education institution providing the educational process is complicated by the fact that he or she:

- must have knowledge not less than that contained in the computer programme;
- when individualizing learning through computerization, to possess and apply a significant number of innovative methods;
- know the software and its components

сьогодні в організацію освітнього процесу окрім стандартних технологій навчання впроваджено кредитно-трансферні, хмарні та цифрові технології.

В розрізі нашого дослідження будемо досліджувати цифровізацію освітнього процесу навчання за допомогою інноваційних технологій. Враховуючи при цьому, що даний процес реалізовується в основному за допомогою комп'ютера. Відповідно до тлумачення сучасних інформаційних технологій академіком М.І. Жалдаком – це сукупність методів і технічних засобів для збирання, створення, організації, зберігання, опрацювання, передавання, подання і використання інформації [2]. Наукова розвідка П.Р. Вишневського дозволила доповнити, що нові інформаційні технології – це технології, котрі включають принципово нові методи і засоби одержання та обробки інформації, які відповідають запитам навчально-виховного процесу на сучасному етапі розвитку освіти [1].

В процесі цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти було покладено наступні методи:

- абстракція і конкретизація
- аналіз і синтез
- індукція і дедукція
- формалізація та актуалізація
- візуалізація
- структурування
- алгоритмізація і програмування
- інформаційне й математичне моделювання
- комп'ютерне моделювання й розрахунковий експеримент
- тестування
- моніторинг [1].

Використання таких методів подачі, аналізу, усвідомлення, моніторингу та контролю будь-якої інформації, що забезпечує освітній процес, дозволяє максимально враховувати міжпредметні зв'язки, вимагає від кожного працівника, викладача закладу кваліфікації вищої ніж традиційні технології навчання. Зокрема, рівень кваліфікації працівника закладу вищої освіти, що забезпечує освітній процес ускладнюється тим, що він:

at such a level as to help a higher education student at every stage of the lesson.

All this stimulates the teaching activity of the teacher, creates favorable conditions for managing the educational process.

Classically, there are such areas of computerization of the educational process as ensuring general computer literacy and using a computer as a means of improving the effectiveness of learning through various types of computer programmes. In particular, the use and preparation of teaching materials and tools that determine the method and sequence of presentation of these materials [1].

At present, a PC, as a means of providing informatization of the management of planning the educational process of a higher education institution, can perform various functions:

- organisation of cognitive activity of a higher education student;
- implementation of the system of educational actions;
- control and correction of the educational process;
- modelling of new forms of relationships between a higher education student and a teacher, including distance learning, between the management of the institution and a higher education student, between the management of the institution and the teaching staff, between the university and public organizations, etc [3].

In addition, the use of computer technology in education makes it possible to manage and improve the life of the institution in the following areas:

- as an object of study;
- as a means of educational activity;
- computer as a component of the pedagogical management system;
- as a means of improving the efficiency of scientific and pedagogical activities;
- as a way to disseminate information.

The introduction and application of modern software tools and the latest digitalization technologies for managing the educational activities of a higher education institution completely changes the conditions of activity of all participants in the educational process. Taking into account the automation of certain stages of

– повинен володіти знаннями не меншими, ніж ті, що містяться в комп'ютерній програмі;

– при індивідуалізації навчання за рахунок комп'ютеризації володіти та застосовувати значну кількість інноваційних методик;

– знати програмне забезпечення, його складові на такому рівні, щоб допомогти здобувачу вищої освіти на кожному етапі заняття.

Все це стимулює навчальну діяльність викладача, створює сприятливі умови для управління освітнім процесом.

Класично виділяють такі напрямки комп'ютеризації освітнього процесу як забезпечення загальної комп'ютерної грамотності та використання комп'ютера як засобу підвищення ефективності навчання за допомогою різних типів комп'ютерних програм. Зокрема, використання і підготовка навчальних матеріалів та засобів, які визначають спосіб і послідовність пред'явлення цих матеріалів [1].

На сьогодні комп'ютер, як засіб забезпечення інформатизації управління плануванням освітнього процесу закладу вищої освіти, може виконувати різні функції:

- організація пізнавальної діяльності здобувача вищої освіти;
- реалізація системи навчальних дій;
- контроль і корекція освітнього процесу;

– моделювання нових форм взаємовідносин між здобувачем вищої освіти і викладачем, включаючи дистанційне навчання, між керівництвом закладу і здобувачем вищої освіти, між керівництвом закладу і професорсько-викладацьким складом, між університетом та громадськими організаціями тощо [3].

До того ж, використання комп'ютерної техніки у сфері освіти дає можливість управляти та удосконалювати процес життєдіяльності закладу у таких напрямках:

- як об'єкт навчання;
- як засіб навчально-виховної діяльності;
- комп'ютер як компонент системи

information processes, managerial activities of the head and stages of management decision-making, the requirements for the quality and reliability of information regarding the state of the educational process, the variety of programmes, the introduction of innovations, the democratization of the management process, education, training and other aspects are increasing.

Therefore, the process of digitalization of educational management in higher education institutions involves and, accordingly, fills the information environments of the objects and subjects of the educational process, the learning process itself, the educational process management system, and the result of educational process planning.

In the course of the study, we found that the information environment of the result of planning the educational process leads to an increase in the efficiency of managing the educational process based on the digitalization of all its objects, provides planning of the educational process through the use of scientifically sound technology for collecting and presenting the necessary information in the process of management, design and control, the formation of changes in the intellectual apparatus of the subject of study, which will ensure the graduation of a specialist with the necessary level of knowledge, skills and abilities.

The important point in the digitalization of educational management is the selection and consideration of general principles, namely: scientific, integrity, reproducibility, specificity, systematicity, social determinism, complexity, compliance with goals, legal priority and legality, measure, sufficiency, completeness, openness, and feedback [5; 6].

The important point is the application of a systematic approach, since it is possible to see the whole system, with each component of the management digitalization model associated as a separate system, with the subsystems present in it. The development and implementation of the model of digitalization of educational management has indicated that the assessment of the

педагогічного керівництва;

– як засіб підвищення ефективності науково-педагогічної діяльності;

– як спосіб поширення інформації.

Проведення та застосування сучасних програмних засобів та новітніх технологій цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти повністю змінює умови діяльності всіх учасників освітнього процесу. З урахуванням автоматизації окремих етапів інформаційних процесів, управлінської діяльності керівника та етапів ухвалення управлінських рішень, збільшуються вимоги до якості та достовірності інформації, що стосується стану освітнього процесу, різноманітності програм, впровадження інновацій, демократизації управлінського процесу, виховання, навчання та інших аспектів.

Отже, процес цифровізації управління освітньою діяльністю у закладі вищої освіти передбачає і відповідно наповнює інформаційні середовища об'єктів та суб'єктів освітнього процесу, власне самого процесу навчання, системи управління освітнім процесом та результату планування освітнім процесом.

У ході проведення дослідження нами було встановлено, що інформаційне середовище результату планування освітнім процесом зумовлює підвищення ефективності управління освітнім процесом на основі цифровізації усіх його об'єктів, забезпечує планування освітнього процесу через використання науково обґрунтованої технології збору і представлення необхідної інформації в процесі управління, проектування і контролю, формування змін в інтелектуальному апараті суб'єкта навчання, які забезпечать випуск спеціаліста з необхідним рівнем знань, умінь та навичок [4].

Важливим моментом цифровізації управління освітньою діяльністю є підбір та врахування загальних принципів, а саме: науковості, цілісності, відтворюваності, конкретності, системності, соціальної детермінованості, комплексності, відповідності цілям, правової пріоритетності й законності, міри, достатності, повноти, відкритості

state of digitalization of educational management is possible through:

- identifying contradictions between the current state and the need;
- formation of specific goals and objectives of educational management;
- planning and organizing the digitalization of educational management with the orientation of management towards the achievement of goals and objectives;
- making a continuously corrective impact on digitalization;
- modernization of management of educational activities (removal of proven forms, methods, introduction of new technologies);
- analysis of the results of educational process planning by the information system of educational process management [6-8].

Since digitalization of educational management is a set of measures for the introduction of various digital technologies, its impact is manifested in the processes of forming information resources of higher education institutions, psychological and pedagogical monitoring, management of the educational process, testing and control, as well as in the decision support system. This methodology requires the use of a unified system of organizational, hardware, software, economic and other necessary support.

We know that the educational process in a higher education institution is a managed system, and the larger the object of management, the larger the organizational structure of the educational process management system. Therefore, the concept of "system" should be used as a property characterized by the rational combination and subordination of all elements, each of which contributes to the positive results of the object's activities in general. This will allow us to understand the coordination and synchronization of the actions of the administrative and managerial link of the educational process. In addition, the system is a complex of interconnected structures that act as a whole in order to achieve the goal [7; 9].

The level of organization of the processes of collecting, accumulating, storing,

та наявності зворотного зв'язку [5; 6].

Важливим моментом є застосування системного підходу, оскільки є можливість бачити всю систему загалом, при чому кожна складова моделі цифровізації управління асоціюється як окрема система, із присутніми в ній підсистемами. Розробка та впровадження моделі цифровізації управління освітньою діяльністю вказала на те, що оцінка стану цифровізації управління освітньою діяльністю можлива через:

- виявлення протиріч між наявним станом і потребою;
- формування конкретних цілей і завдань управління освітньою діяльністю;
- планування й організацію цифровізації управління освітньою діяльністю з орієнтацією управління на виконання поставлених цілей і завдань;
- здійснення постійно коригуючого впливу на цифровізацію;
- осучаснення управління освітньою діяльністю (вилучення відпрацьованих форм, методів, введення нових технологій);
- аналіз інформаційною системою управління навчально-виховним процесом результатів планування освітнього процесу [6-8].

У світлі того, що цифровізація управління освітньою діяльністю є комплексом заходів із впровадження різноманітних цифрових технологій, її вплив виявляється у процесах формування інформаційних ресурсів закладів вищої освіти, здійсненні психолого-педагогічного моніторингу, управлінні навчальним процесом, проведенні тестування та контролю, а також в системі підтримки прийняття рішень. Зазначена методика вимагає застосування єдиної системи організаційного, апаратного, програмного, економічного та іншого необхідного забезпечення.

Ми знаємо, що освітній процес у закладі вищої освіти – це керована система, і чим більше об'єкт управління, тим більшою буде організаційна структура системи управління освітнім процесом. А тому поняття "система" слід застосовувати як

searching, transmitting, and processing information and the methods of managing educational activities depends on the efficiency of educational management. In the traditional system of management of the educational process, there is a circulation of direct and reverse information flows, which does not allow to fully ensure direct and reverse links between participants in the educational process, makes the integral social and pedagogical system somewhat disconnected, deprives it of the possibility to be managed cyclically on the basis of the manager's operational activities.

In order to effectively implement the developed model, it is necessary to take into account the organizational and functional approaches to the formation of information links. Thus, the organizational approach provides an analysis of information flows according to the ways of their passage, and the functional approach examines information flows by individual tasks, procedures, functions, etc.

The traditional system of managing the educational activities of a higher education institution is a targeted impact on the participants of the educational process, the process of information processing and economic relations. It includes a number of subsystems, in particular, organizational, technical, economic, technological and social, which together form the educational process management system. The combination of individual hardware, various types of equipment for the educational process form the technical subsystem [10].

The set of stages, processes and equipment that determine the educational process is a technological subsystem that depends on the conditions of digitalization of educational process management and needs constant improvement. An important role in creating the structure of a higher education institution is played by the organizational subsystem, which ensures the creation of the institution's structure, while using equipment and labor resources. The complex of technical, technological and organizational subsystems characterizes the organizational and technical side of the

властивість, яка характеризується раціональним поєднанням і підпорядкуванням всіх елементів, кожен із них сприяє одержанню позитивних результатів діяльності об'єкту загалом. Це дозволить усвідомити координацію й синхронізацію дій адміністративно-управлінської ланки освітнього процесу. Крім того, система являє собою комплекс взаємно пов'язаних структур, що діють, як єдине ціле з метою досягнення поставленої мети [7; 9].

Від рівня організації процесів збору, накопичення, зберігання, пошуку, передачі та методів обробки інформації залежить ефективність управління освітньою діяльністю. У традиційній системі управління освітнім процесом відбувається обіг прямих і зворотних інформаційних потоків, що не дозволяє в повній мірі забезпечити прямі й зворотні зв'язки між учасниками освітнього процесу, робить цілісну соціально-педагогічну систему дещо розірваною, позбавляє її можливості бути керованою циклічно на основі оперативної діяльності керівника.

З метою ефективного впровадження розробленої моделі варто врахувати організаційний та функціональний підходи до формування інформаційних зв'язків. Так, організаційний підхід забезпечує аналіз потоків інформації відповідно до шляхів їх проходження, а функціональний – досліджує інформаційні потоки за окремими задачами, процедурами, функціями тощо.

Традиційна система управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти – це цілеспрямований вплив на учасників освітнього процесу, процес обробки інформації й господарські зв'язки. Вона включає ряд підсистем, зокрема, організаційну, технічну, економічну, технологічну та соціальну, які в комплексі утворюють систему управління освітнім процесом. Поєднання окремих апаратних засобів, різноманітні види обладнання навчально-виховного процесу утворюють технічну підсистему [10].

Сукупність стадій, процесів і обладнання, що визначають освітній процес – це є технологічна підсистема, яка

higher education institution and its management system. The combination of economic processes and ties during the educational process is provided by the economic subsystem, which also reflects the continuous purposeful functioning of the management system and has a great impact on the efficiency of the higher education institution [5; 7].

The organizational structure of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution is provided by such functional systems as a bank of information technology forms, provision of information resources of a higher education institution, support of management decisions, provision of psychological and pedagogical monitoring, testing and control, and a system for managing learning activities in classes.

The capabilities of information systems and their software make it possible to develop and implement digital technologies for managing educational and cognitive activities in various types of classes. This, in turn, determines the activities of the teacher as the head of a separate link in the educational process – the organization of the classroom.

The main aspects of improving the management of the educational process of a higher education institution are:

- analysis of the material and technical component of digital management technologies;
- analysis of the activities of structural units and their information component;
- development of a rational organizational structure of digital management technologies;
- increasing the centralization of certain management functions;
- improvement of the existing document management system in the field of education.

The use of digital management technologies is a reserve that provides a manager of any level with the correction of all management functions in order to make a rational management decision in management activities. The educational process in a higher education institution is implemented in different organizational

залежить від умов цифровізації управління освітнім процесом і потребує постійного вдосконалення. Важливу роль у створенні структури закладу вищої освіти відіграє організаційна підсистема, що забезпечує створення структури закладу, водночас використання обладнання і трудових ресурсів. Комплекс технічної, технологічної й організаційної підсистеми характеризує організаційно-технічну сторону діяльності закладу вищої освіти та систему управління ним. Поєднання господарських процесів й зав'язків під час навчально-виховного процесу забезпечує економічна підсистема, вона ж відображає неперервне цілеспрямоване функціонування системи управління і має великий вплив на ефективність роботи закладу вищої освіти [5; 7].

Організаційна структура цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти забезпечується такими функціональними системами як банк-форм інформаційних технологій, забезпечення інформаційних ресурсів закладу вищої освіти, підтримки управлінських рішень, забезпечення психолого-педагогічного моніторингу, тестування та контролю та система управління навчальною діяльністю на заняттях.

Можливості інформаційних систем і їх програмного забезпечення дають змогу розробити і впровадити цифрові технології управління навчально-пізнавальною діяльністю на заняттях різного типу. Це ж у свою чергу визначає діяльність педагога як керівника окремої ланки навчально-виховного процесу – організації навчального заняття.

Основними напрямками в удосконаленні управління освітнього процесу закладу вищої освіти є:

- аналіз матеріально-технічної складової цифрових технологій управління;
- аналіз діяльності структурних підрозділів та їх інформаційної складової;
- розробка раціональної організаційної структури цифрових технологій управління;
- підвищення централізації окремих функцій управління;
- удосконалення існуючої системи

forms using different models of management technologies.

An important point in the implementation of the model of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution is the use of digital technologies in the professional activities of the head of the institution. For the successful implementation of digital management technologies in the practical management activities of the head of a higher education institution, the following organizational and pedagogical principles should be taken into account:

- availability of hardware and software for managing the educational process in a higher education institution;
- level of information culture of participants in the educational process of a higher education institution;
- psychological readiness of the team to digitalize the management of the educational process of a higher education institution;
- availability of pedagogical conditions for the introduction of digital management technologies in a higher education institution;

The educational process is heterogeneous and labor-intensive, but it depends on the set goals of functioning and the expected results of management activities. In this sense, we discuss of a rather rigorous digitalization and technologization of a higher education institution. The introduction of digital technologies for managing the educational process in a higher education institution makes it possible to record individual steps, stages, and stages of achieving local and general goals, analyze the results of the educational process, and adjust management functions implemented by hardware and software of computing and communication technology [5; 6; 11].

The information analysis of the managerial activity of the head of a higher education institution allowed us to substantiate:

- the composition and structure of data necessary for the implementation of management functions;
- to formulate requirements for the

документообігу в галузі системи освіти.

Використання цифрових технологій управління – резерв, який забезпечує керівникові будь-якого рівня корекцію всіх управлінських функцій з метою прийняття раціонального управлінського рішення в управлінській діяльності. Освітній процес у закладі вищої освіти реалізують у різних організаційних формах із використанням різних моделей технологій управління.

Важливим моментам у впровадженні моделі цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти є використання цифрових технологій у професійній діяльності керівника закладу. Для успішного впровадження цифрових технологій управління в практичну управлінську діяльність керівника закладу вищої освіти слід врахувати наступні організаційно-педагогічні засади:

- наявність апаратного і програмного забезпечення управління освітнім процесом у закладі вищої освіти;
- рівень інформаційної культури учасників освітнього процесу закладу вищої освіти;
- психологічну готовність колективу до цифровізації управління освітнього процесу закладу вищої освіти;
- наявність педагогічних умов упровадження цифрових технологій управління в закладі вищої освіти;
- інфраструктуру закладу вищої освіти [5; 6; 9].

Освітній процес неоднорідний і трудомісткий, але залежить від поставлених цілей функціонування та очікуваних результатів управлінської діяльності. В цьому розумінні говорять про достатньо жорстку цифровізацію та технологізацію закладу вищої освіти. Упровадження цифрових технологій управління освітнім процесом у закладі вищої освіти дає змогу фіксувати окремі кроки, етапи, сходинки досягнення локальних і загальних цілей діяльності, аналізувати результати освітнього процесу, проводити корегування управлінських функцій, що реалізують апаратними і програмними засобами обчислювальної та комунікаційної техніки [5; 6; 11].

qualitative characteristics of information, including completeness, relevance, reliability, efficiency, to determine the forms of information presentation;

– choose hardware and software of digital management technologies.

The information approach to understanding the essence of the educational process of a higher education institution is chosen in connection with the intensive introduction of digital management technologies in the education sector.

The basis of the information approach is that the educational process is a kind of information channel for transferring information from the manager, teacher, employees of structural units, database centers or form banks that act as a source of information that affects the quality-of-service provision to higher education students who are consumers of this information. Nowadays, higher education institutions are increasingly using the methodology of interdisciplinary sciences and modern technologies for obtaining, storing, selective selection and prompt delivery of various types of scientific, educational, and training information, etc.

This means that the issue of peculiarities of digital technologies implementation in the management of educational activities of a higher education institution depends on the availability of an information system for managing the educational process. Given the situation of the technical support of an educational institution, the recommendations and proposals prepared by us can form the basis for the implementation of only certain sets of methods and means of digital management technologies.

The introduction of digital management technologies intensifies the learning and management process, provides modern didactic tools and new visualization and presentation equipment, ensures control of results, etc. Based on the effectiveness of the educational process, the manager defines and formulates goals and a list of functional tasks that require the use of hardware and software of digital management technologies. The result of such an analysis is the determination of

Інформаційний аналіз управлінської діяльності керівника закладу вищої освіти дозволив обґрунтувати:

– склад і структуру даних необхідних для реалізації управлінських функцій;

– сформулювати вимоги до якісних характеристик інформації, в тому числі до повноти, актуальності, вірогідності, оперативності, визначити форми уявлення інформації;

– обрати апаратні і програмні засоби цифрових технологій управління.

Інформаційний підхід до розуміння суті освітнього процесу закладу вищої освіти обирають у зв'язку з інтенсивним упровадженням цифрових технологій управління в освітню галузь.

В основу інформаційного підходу нами покладено, що освітній процес – це своєрідний інформаційний канал передачі інформації від керівника, педагога, працівників структурних підрозділів, центрів баз даних чи банк-форм, що виступають джерелом інформації, яка впливає на якість надання послуг, до здобувачів вищої освіти, які є споживачами цієї інформації. Нині все більше в закладі вищої освіти використовують методологію міждисциплінарних наук і сучасні технології отримання, зберігання, селективного відбору й оперативного постачання різноманітних видів наукової, навчальної та виховної інформації тощо.

Отже, питання особливостей впровадження цифрових технологій в управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти залежить від наявності інформаційної системи управління освітнім процесом. Враховуючи ситуацію технічного забезпечення закладу освіти, підготовлені нами рекомендації та пропозиції можуть лягати в основу впровадження лише окремих сукупностей методів і засобів цифрових технологій управління.

Упровадження цифрових технологій управління інтенсифікує процес навчання й управління, забезпечує сучасними дидактичними засобами і новим приладдям візуалізації, уявлення матеріалу, забезпечує контроль результатів тощо. На основі результативності освітнього процесу керівник визначає і формулює цілі й

the priority, complexity of tasks, the sequence of their implementation, the feasibility or inappropriateness of using hardware and software of digital technologies for managing the educational process.

We have implemented the digitalization of the management of educational activities of a higher education institution by introducing digital technologies for managing the educational process as the basis of management information technology, while identifying the management functions and activities performed by the institution's employee and the costs required to implement the model of digitalization of educational management.

The main factors influencing the choice of the composition of functional tasks and subsystems of the model of digitalization of management of educational activities of higher education institutions that implement them are:

- the availability of pedagogical and economic feasibility of introducing digital management technologies;
- the need to formalize and model management functions;
- determination of the labor intensity and frequency of solving management tasks;
- availability of support for the educational process (methodological, mathematical, informational, digital, technical, etc.) and means of its implementation;
- preparedness of teaching staff of a higher education institution for the introduction of digital technologies for managing the educational process.

In summary, the model of digitalization of educational management in a higher education institution developed and tested by us is characterized by the presence of a connection with the information educational environment by a certain set of systems, the functioning of which ensures the unity of the goals of control and monitoring of the educational space; internal organization of interaction in the management system and feedback (both internal and external), etc.

Conclusions and research

перелік функціональних завдань, виконання яких потребує застосування апаратних і програмних засобів цифрових технологій управління. Результат такого аналізу – визначення першочерговості, складності завдань, послідовності їх виконання, доцільності чи недоцільності використання апаратних і програмних засобів цифрових технологій управління освітнім процесом.

Цифровізацію управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти нами реалізовано впровадженням цифрових технологій управління освітнім процесом як основи інформаційної технології управління, при цьому було визначено управлінські функції й види діяльності, що виконує працівник закладу та витрати, яких потребує впровадження моделі цифровізації управління освітньою діяльністю.

Основними факторами, що впливають на вибір складу функціональних завдань і підсистем моделі цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти, що їх реалізують, є:

- наявність педагогічної й економічної доцільності впровадження цифрових технологій управління;
- необхідність формалізації й моделювання управлінських функцій;
- визначеність трудомісткості й періодичності розв'язання завдань управління;
- наявність забезпечення освітнього процесу (методичного, математичного, інформаційного, цифрового, технічного і т.д.) та засобів його реалізації;
- підготовленість педагогічних працівників закладу вищої освіти до впровадження цифрових технологій управління освітнім процесом.

Таким чином розроблена і апробована нами модель цифровізації управління освітньою діяльністю у закладі вищої освіти характеризується наявністю: зв'язку з інформаційним освітнім середовищем; певною сукупністю систем, функціонування яких забезпечує єдність цілей; контролю та моніторингу освітнього простору; внутрішньою організацією взаємодії в системі управління та зворотній зв'язок (як внутрішній, так і зовнішній) тощо.

perspectives. Analyzing the peculiarities of digitalization of the management of educational activities of a higher education institution to improve the management of the learning process in higher education, we conclude that the introduction of digital technologies creates effective conditions for maximum creative self-realization and solves many issues of training modern professional staff that meet state standards. The presented study does not exhaust all aspects of scientific research and requires further investigation.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Аналізуючи особливості цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти для вдосконалення управління процесом навчання у вищій школі, ми доходимо висновку, що впровадження цифрових технологій створює ефективні умови для максимальної творчої самореалізації і вирішує в багатьох питаннях проблему підготовки сучасних професійних кадрів, які відповідають державним стандартам. Представлене дослідження не вичерпує усіх аспектів наукових розвідок і вимагає подальшого дослідження.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vyshnevsky, P.R. (2005). Osoblyvosti eksperymentalnoi roboty pry perevirtsi efektyvnosti pedahohichnoho upravlinnia navchalnym protsesom kursantiv VVNZ [Peculiarities of experimental work in testing the effectiveness of pedagogical management of the educational process of cadets of higher education institutions]. *Zbirnyk naukovykh prats – Collection of scientific works*. Khmelnytsky: View in NADPSU, № 33, part II, 22-25 [in Ukrainian].
2. Zhaldak, M.I., & Oliynyk, A.G. (1989). Nova informatsiina tekhnolohiia: pytannia kompiuteryzatsii shkoly [New information technology: issues of school computerization]. *Radianska shkola – Soviet school*, № 1, 71-73 [in Ukrainian].
3. Kodzha, T.I. (2003). Avtomatyzovana systema upravlinnia ta kontroliu znan v protsesi navchannia [Automated system of management and control of knowledge in the learning process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa, 20 [in Ukrainian].
4. Gurevich, R.S., & Kademyia, M.Yu. (2005). *Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnolohii v navchalnomu protsesi ta naukovykh doslidzhenniakh: navch. posib. [Information and telecommunication technologies in the educational process and research: textbook]*. Vinnytsia: LLC "Planer", 366 [in Ukrainian].
5. Zabrodskaya, L.M. (2002). Informatyzatsiia systemy upravlinnia NVP – ody n z priorytetnykh napriamiv informatyzatsii zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Informatization of the SPE management system is one of the priority areas of informatization of secondary schools]. *Nasha shkola – Our school*, № 2, 75-77 [in Ukrainian].
6. Zabrodskaya, L.M. (2001). Pedahohichni osnovy vprovadzhennia informatsiinykh tekhnolohii v ZNZ [Pedagogical bases of introduction of information technologies in ZNZ]. *Innovatsiini tekhnolohii: nauk.-metod. zb. nauk. prats – Innovative technologies: sciences-method. collection of scientific works*. Kyiv: TsIPPO, 20-27 [in Ukrainian].
7. Verbovskiy, I.A. (2019). Tekhnolohiia vprovadzhennia modeli informatyzatsii upravlinnia planuvanniam osvitnoho protsesu u zakladi vyshchoi osvity [Technology of implementation of model of informatization of management of planning of educational process in institution of higher education]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti – Origins of pedagogical skill*, is. 24, 26-33. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14233/1/VERBOVSKYI.pdf> [in Ukrainian].
8. Verbovskiy, I.A. (2015). Informatyzatsiia upravlinnia navchalnym zakladom yak ody n zi shliakhiv pidvyshchennia efektyvnosti osvitnoi diialnosti [Informatization of educational institution management as one of the ways to increase the efficiency of educational activities]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohika – Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical*

*University. Series: Pedagogy, № 1, 317-321. Retrieved from:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2015_1_55 [in Ukrainian].*

9. Zabrodskaya, L.M. (2001). *Informatsiini tekhnolohii navchannia ta upravlinnia [Information technologies of training and management]*. Lviv: Shlyakh, 86 [in Ukrainian].

10. Novitska, I.V. (2016). Vprovadzhennia innovatsii v osviti: problemy ta perspektyvy [Implementation of innovations in education: problems and prospects]. *Proceedings of the XII International Conference "Quality Strategy in Industry and Education" (May 30 – June 2, 2016, Varna, Bulgaria). International scientific journal Acta Universitatis Pontica Euxinus*, special issue. Dnepropetrovsk–Varna, 422-426 [in Ukrainian].

11. Kalinina, L.M. (2005). Technology of information management of educational institutions [Tekhnolohiia informatsiinoho upravlinnia zakladom osvity]. *Upravlinnia shkoloiu – School Management*, № 12 (36) [in Ukrainian].

Received: September` 01, 2023

Accepted: September 14, 2023

UDC 378.147.091.33-025.12]:504

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.75-88

**DEVELOPMENT OF THE ABILITY TO INITIATE, IMPLEMENT AND ASSESS
PROJECTS OF NATURAL-ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE SUBSYSTEMS
"STUDENT-STUDENT", "TEACHER-STUDENT", "FUTURE BACHELOR OF
NATURAL SCIENCES – TEACHER-PRACTITIONER"**

N. V. Hramatyk*

The article is devoted to the study of the development of the ability to initiate, implement and assess natural-environmental projects in the "student-student", "teacher-student" and "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" subsystems. Based on the conducted self-analysis, clarifications were made to the theoretical foundations and a set of constructive ideas, which contain practical experience regarding the development of the ability of the subjects of the educational process to initiate natural-environmental projects. The influence of various factors on the process of development of this ability, in particular, psychological, sociocultural, and educational, was studied. Among them, increased attention is paid to the analysis of the subsystems "student-student", "teacher-student" and "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" as the main prerequisites of formative influence on the process of developing the ability to initiate natural-environmental projects.

Emphasis is placed on the importance of developing the ability to initiate, implement, and assess natural-environmental projects in the subsystems "student-student", "teacher-student" and "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner". The prerequisites affecting the development of the ability of project self-realization in the system of professional training of future bachelors of natural sciences are highlighted.

It has been proven that modeling and designing in the process of project activity become effective technologies of practice-oriented learning, which create conditions for creative self-realization of students, and stimulate future specialists to innovative activities and provide for their professional development. In addition, the active implementation of project technology in the educational space of a higher education institution plays a key role in global competitiveness.

The results of the research can be used to improve the educational process and prepare students for effective participation in natural-environmental projects.

Keywords: *subject of project activity, initiation, implementation, examination, educational subsystem.*

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Izmail State University of Humanities)
gramatiknadea@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0374-6954

РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ ДО ІНІЦІУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЕКСПЕРТИЗИ ПРОЄКТІВ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ У ПІДСИСТЕМАХ "СТУДЕНТ-СТУДЕНТ", "ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ", "МАЙБУТНІЙ БАКАЛАВР ПРИРОДНИЧИХ НАУК – ПЕДАГОГ-ПРАКТИК"

Н. В. Граматик

Стаття присвячена дослідженню розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування у підсистемах "студент-студент", "викладач-студент" та "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик". На основі проведеного самоаналізу внесено уточнення у теоретичні основи та сукупність конструктивних ідей, котрі містить практичний досвід стосовно розвитку здатності суб'єктів освітнього процесу до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування. Досліджено вплив різних факторів на процес розвитку цієї здатності, зокрема, психологічних, соціокультурних та освітніх. З них підвищена увага приділена аналізу підсистем "студент-студент", "викладач-студент" та "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик" як основних середовищ формувального впливу на процес розвитку здатності до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування.

Закцентовано на важливості розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування саме у підсистемах "студент-студент", "викладач-студент" та "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик". Висвітлено передумови, що впливають на розвиток здатності проєктної самореалізації в системі професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук.

Доведено, що моделювання і проєктування в процесі проєктної діяльності стають ефективними технологіями практико-орієнтованого навчання, які створюють умови для творчої самореалізації студентів, а також спрямовують майбутніх фахівців на інноваційну діяльність і передбачають їх професійний розвиток. Крім того, активне впровадження проєктної технології в освітній простір закладу вищої освіти, своєю чергою, відіграють ключову роль у глобальній конкурентоспроможності.

Результати дослідження можуть бути використані з метою вдосконалення освітнього процесу та підготовки студентів до ефективної участі в проєктах природничо-екологічного спрямування.

Ключові слова: суб'єкт проєктувальної діяльності, ініціювання, реалізація, експертиза, освітня підсистема.

Introduction of the issue. The relevance of the problem of developing the ability to initiate, implement and assess natural-environmental projects in the subsystems "student-student", "teacher-student" and "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" is substantiated by the following facts:

Firstly, it's due to growing environmental problems. Changes in the climate and environmental awareness of the population make natural-environmental projects increasingly important. The need to create and implement innovative projects is aimed at urgent necessity to preserve the natural environment and ensure sustainable development.

Secondly, the development of the ability to initiate and implement projects is an important element of the educational

Постановка проблеми розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування у підсистемах "студент-студент", "викладач-студент" та "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик" є вельми актуальною у сучасному освітньому контексті, зваживши, принаймні на таке:

По-перше, незаперечність факту зростання екологічних проблем. Зміни ж клімату та екологічної свідомості населення роблять проєкти природничо-екологічного спрямування дедалі важливішими. Потреба у створенні та реалізації інноваційних проєктів, спрямованих на збереження природного середовища та сталий розвиток, стає нагальною.

По-друге, розвиток здатності до ініціювання та реалізації проєктів є

process, which contributes to the formation of an active civic position of students and their personal and professional growth. The ability to effectively implement projects becomes one of the so-called students' "soft skills" due to importance to ensure their readiness for the current challenges of the modern labor market.

Thirdly, the subsystems "student-student", "teacher-student" and "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" play a key role in the formation and development of an individual's ability to initiate projects. This is due to the undeniable fact that the interaction between students and teachers, as well as students and educators, is necessary both for successful learning, the applied nature of the exchange of experience, and the support of students' initiative.

Therefore, the study of the problem of the development of the ability to initiate, implement and assess natural-environmental projects in the "student-student", "teacher-student" and "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" subsystems is relevant and important for the training of qualified specialists, able to effectively implement projects for sustainable development and competent preservation of the natural environment.

Current state of the issue. The analysis of previous studies and publications shows the presence of a significant amount of works focusing on this issue. Many researchers have carried out the analysis of psychological aspects of the development of the ability to initiate projects. For example, H. Kerzner and his colleagues investigated the role of motivation and self-regulation in stimulating student's initiative in the process of implementing projects [5]. Scientists have established that a high degree of self-regulation and internal motivation contribute to more successful project-related activities. However, we should note that some studies contain ideas about the interaction between students and teachers as a key factor that determines the dynamics of the development of an individual's ability to

важливим елементом освітнього процесу, який сприяє формуванню активної громадянської позиції студентів та їхньому особистісно-професійному зростанню. Здатність до ефективного впровадження проектів постає однією із "м'яких навичок" для студентів, адже на часі їх готовність до викликів сучасного ринку праці.

По-третє, підсистеми "студент-студент", "викладач-студент" та "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик" відіграють ключову роль у формуванні та розвитку здатності особистості до ініціювання проектів. Це зумовлено незаперечністю того, що взаємодія між студентами та викладачами, а також студентів і педагогів є необхідною як для успішного навчання, прикладного характеру обміну досвідом, так і підтримки ініціативності студентів.

Отже, вивчення проблеми розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проектів природничо-екологічного спрямування у підсистемах "студент-студент", "викладач-студент" та "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик" є актуальним і важливим для підготовки компетентних фахівців, здатних ефективно впроваджувати проекти для сталого розвитку та компетентного збереження природного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікації показує наявність значного обсягу досліджень, де акцентується увага на даній проблемі. Багато дослідників звернулися до аналізу психологічних аспектів розвитку здатності до ініціювання проектів. Наприклад, Х. Керцнер та його колеги досліджували роль мотивації та саморегуляції у стимулюванні ініціативності студентів у процесі реалізації проектів [5]. Вчені встановили, що високий ступінь саморегуляції та внутрішня мотивація сприяють більш успішній проектувальній діяльності. Зауважимо, що деякі дослідження містять ідеї щодо взаємодії між студентами та викладачами як ключовому факторі, котрий визначає динаміку розвитку здатності особистості до ініціювання проектів. Так, Д. Клеланд

initiate projects. Thus, D. Cleland and his co-authors investigated the interaction of students and teachers in the process of implementing natural and ecological projects; as a result, they substantiated the importance of establishing an effective communication process and joint planning to achieve successful results [6].

Some of the research that highlights the role of mentoring and support in the process of developing the ability to examine natural-environmental projects should be mentioned. Thus, L. Gale Lunsford, E.L. Dolan, G. Crisp point out that mentoring relationships can take different forms and vary in duration and functions [7]. In the context of our study, the presence of a competent mentor, who acts as the source of guidance for students and carries out projects in the field of natural sciences, contributes to the effective process of assessment and increases the quality of implemented projects.

Thus, the analysis of currently available research results and publications indicates, on the one hand, the importance of developing the ability to initiate, implement and assess natural-environmental projects in various subsystems of the educational process, and on the other hand, the fact that the issue under investigation causes increased research interest in its outlined aspects. The results obtained offer effective strategies for preparing students to participate in natural-environmental projects.

Aim of research is to deepen the scientific ideas regarding the development of the individual's ability to initiate, implement and assess natural-environmental projects in various subsystems of the educational environment in order to improve the training of competent future bachelors of natural sciences.

Results and discussion. Study and generalization of project learning experience at *Izmail State University of Humanities* and *Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University* allow us to single out the vectors of assessing the benefits of this training. Thus, our initial task was to identify the positive dynamics

та його співавтори дослідили взаємодію студентів і викладачів у процесі реалізації проєктів природничо-екологічного спрямування; як результат – обґрунтували важливість налагодження ефективного комунікаційного процесу та спільного планування для досягнення успішних результатів [6].

Привертають уваги дослідження, де висвітлюються роль менторства та підтримки в процесі розвитку здатності до експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування. Наприклад, Л. Гейл Лунсфорд, Е.Л. Долан, Г. Крисп зазначають, що менторські стосунки можуть набувати різних форм і різнитися за тривалістю та функціями [7]. У контексті нашого дослідження, наявність компетентного ментора – джерела спрямування студентів, які виконують проєкти у сфері природничих наук, сприяє ефективному процесу експертизи та підвищує якість реалізованих проєктів.

Отже, аналіз уже проведених досліджень та публікацій свідчить, з одного боку, про важливість розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування у різних підсистемах освітнього процесу, а з іншого – обумовлюють підвищений дослідницький інтерес до окреслених аспектів порушеної проблеми. Науковий фонд, що склався, утворює визначення ефективних стратегій підготовки студентів до участі в проєктах природничо-екологічного спрямування.

Метою дослідження вбачалось поглиблення наукових уявлень про розвиток здатності особистості до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування у різних підсистемах освітнього середовища задля вдосконалення підготовки компетентних майбутніх бакалаврів природничих наук.

Виклад основного матеріалу. Вивчення й узагальнення досвіду проєктного навчання в *Ізmailьському державному гуманітарному університеті* та *Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка*, дозволяє деталізувати

of the projects; secondly, we had to increase the number of fundamental and exploratory research; thirdly, we determined the process of enriching the resources of partnership and cooperation with initiative groups of communities; fourthly, the actualization of the educational process with scientific activity was carried out.

The most important educational result obtained by the student within the framework of the project is the acquisition, consolidation, or development of practically significant skills (such as **"soft skills"**), which are fundamentally important for the chosen professional activity. This makes the education seeker competitive in the labor market.

вектори, за яких можуть бути оцінені переваги цього навчання. Йдеться, по-перше, про позитивну динаміку проєктів; по-друге – збільшення кількості фундаментальних і пошукових досліджень; по-третє, про збагачення ресурсів партнерства та співпраці з ініціативними групами спільнот; по-четверте, актуалізацію освітнього процесу з науковою діяльністю.

Найважливішим освітнім результатом, який здобуває студент у рамках проєкту, є набуття, закріплення або розвиток практично значущих навичок (зокрема **"soft skills"**), принципово важливих для обраної професійної діяльності. Це робить випускника конкурентоздатним на ринку праці.

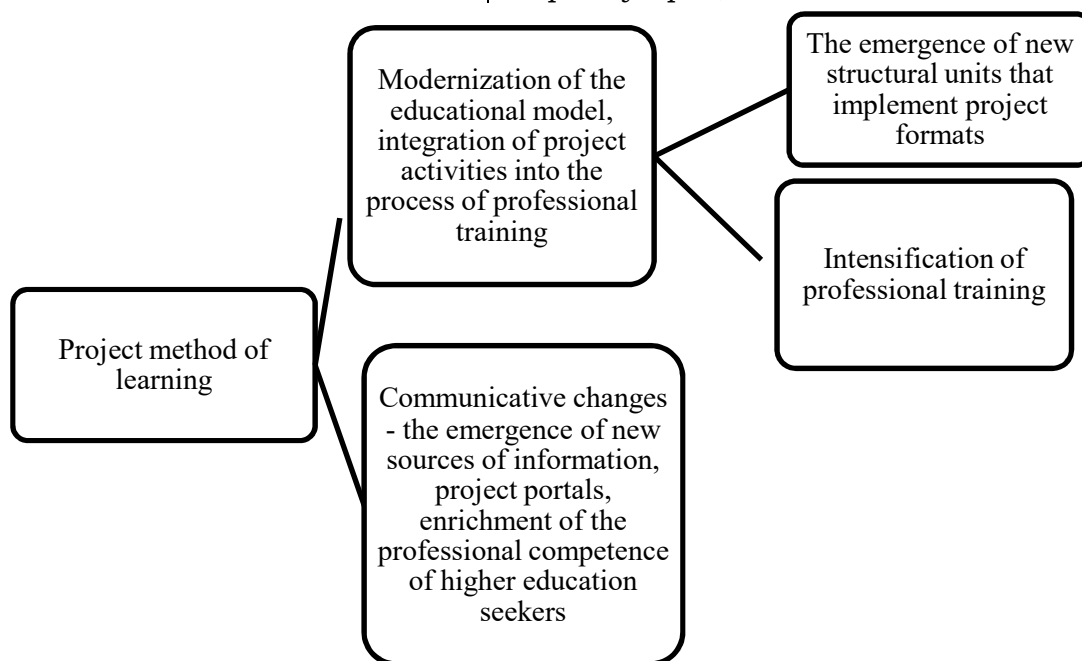

Fig. 1. Project pedagogy: vectors of leadership in HEIs

The process of developing the ability to initiate, implement and assess natural-environmental projects in such subsystems as "student-student", "teacher-student" and "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" can be activated by the presence of the following set of prerequisites:

- Formation of a proper understanding of natural and environmental problems: future specialists must acquire a deep understanding of natural sciences and environmental issues. This can be achieved through active participation in relevant courses, seminars, laboratory work and

Процес розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування у підсистемах "студент-студент", "викладач-студент" і "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик" може бути досягнутий активізованих за такою сукупністю передумов:

- Формування належного розуміння природничо-екологічних проблем: майбутнім фахівцям необхідно набутися глибокого розуміння природничих наук і екологічних проблем. Це можна досягти через активну участь у відповідних

practical sessions. Effective cooperation with teachers who have constructive experience in the field of natural sciences and ecology can also significantly enrich the knowledge of students [1].

- Involvement in research work, because the participation of students in research activities increases their awareness of natural and environmental problems at the level of beliefs. Moreover, participation in research projects, publication of articles, and presentation of research results at conferences and other events greatly impacts the effectiveness. Such research projects can be organized as joint efforts of students and teachers, or future specialists can participate in already existing projects.

- Stimulation of creative thinking, which makes it possible to invoke the development of students' creative thinking. The tools are the holding of creative competitions, the creation of opportunities for the independent solution of natural-environmental tasks, the promotion of the development of natural and ecological initiatives and their implementation. Teachers can act as mentors, providing support and constructive advice.

- Implementation of practical activities and projects involves the organization of practical-oriented activities (such as field research, expeditions, demonstration of the projects, etc.). At the same time, it is worth creating a favorable environment where future bachelors of natural sciences will have the opportunity to practically apply their knowledge, abilities, and skills.

- Implementation and use of interdisciplinary approach, which involves the integration of subjects of natural-environmental projects of actual knowledge from various fields of science aimed at stimulating future bachelors of natural sciences to study related disciplines. As experts note in this regard, this will contribute to the emergence of innovative ideas and a more comprehensive understanding of environmental problems [4].

- Development of communication skills, which ensures sustainable positive results. It is important to promote, on the one hand, the development of oral and written communication skills, presentation, and

курсів, семінарах, лабораторних роботах та практичних заняттях. Ефективна співпраця з викладачами, які мають конструктивний досвід у сфері природничих наук та екології, може також значно збагатити знання студентів [1].

- Залучення до дослідницької роботи, адже участь здобувачів освіти у дослідницькій роботі посилює усвідомлення ними на рівні переконань природничо-екологічних проблем. Йдеться і про участь у дослідницьких проектах, і публікаціях статей, і презентацію дослідницьких результатів на конференціях та інших заходах. Такі дослідницькі проекти можуть бути організовані як спільні зусилля здобувачів освіти і викладачів, або ж майбутні фахівці можуть брати участь у вже існуючих проектах.

- Стимулювання творчого мислення, що уможливає стимулювання розвитку творчого мислення студентів. Інструментами постають проведення творчих конкурсів, створення можливостей для самостійного розв'язання природничо-екологічних завдань, сприяння розвитку природничо-екологічних ініціатив та їх реалізація. Викладачі можуть виступати у ролі наставників, які надають підтримку та конструктивні поради.

- Здійснення практичних заходів і проектів передбачає організацію практико-орієнтованих заходів (накшталт як польові дослідження, експедиції, демонстраційні проекти, тощо). При цьому варто створювати сприятливе середовище, де майбутні бакалаври природничих наук матимуть можливість практично застосувати свої знання, уміння та навички.

- Міждисциплінарний підхід, котрий передбачає залучення суб'єктами природничо-екологічними проектів фактичних знань із різних галузей науки. Стимулювати майбутніх бакалаврів природничих наук до вивчення суміжних дисциплін. Як зауважують у цьому плані фахівці, це сприятиме появі новаторських ідей та більш комплексному розумінню природничих проблем [4].

- Розвиток комунікаційних навичок, чим і забезпечуються стійкі позитивні результати. Важливо сприяти при цьому, з

discussion skills, and on the other hand, trainings, seminars, and other events aimed at improving the communication skills of future specialists [2].

Thus, according to the prerequisites mentioned, it can be stated that combination and implementation of particular programs and methods depend on the specific features of the educational institution. It is important to create a favorable and inspiring learning atmosphere, where students will be motivated to actively participate in natural-environmental projects and develop their skills in this field. Self-reflection of one's own teaching activity and the results of the generalization of the creative experience of the professional training of future bachelors of natural sciences by domestic higher education institutions allow us to note the following: the development of the ability to initiate, implement and examine natural-environmental projects in the "student-student" subsystem can be achieved under the conditions of the implementation of certain pedagogical-balanced approaches, namely:

- creation of teams and/or groups of students interested in natural and environmental projects. Moreover, group work facilitates the exchange of ideas, division of tasks and joint problem solving. It also provides an opportunity for students to learn from each other and develop teamwork skills;

- promotion of creative thinking and independence of students. It can be done by letting them independently choose the topic of the project, use their ideas and research methods, as well as encouraging the search for innovative solutions and unique approaches;

- promotion of the cooperation of students from different specialties or faculties, which exploits a comprehensive approach to natural-environmental problems;

- stimulation of students to share their experience and knowledge within the framework of relevant projects, organized creative meetings, discussions, presentations or use of common platforms for information exchange;

- stimulation of mentoring performed by

одного боку, розвитку навичок усного та писемного спілкування, навичок презентацій та дискусій, з іншого ж – тренінги, семінари та інші заходи, які спрямовані на покращення комунікаційних навичок майбутніх фахівців [2].

Вищезазначене, як нам видається, можна поєднувати та адаптувати відповідно до особливостей конкретного закладу освіти та освітньої програми. Важливо створити сприятливу і надихаючу навчальну атмосферу, де студенти будуть умотивовані до активної участі у природничо-екологічних проєктах та розвитку своїх навичок у цій сфері. Саморефлексія власної викладацької діяльності та результати узагальнення творчого досвіду професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук вітчизняними ЗВО дозволяють зауважити про таке: розвиток здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування у підсистемі "студент-студент" може бути досягнутий за умов втілення певних педагогічно-виважених підходів. А саме:

- створення команд або груп студентів, зацікавлених у природничо-екологічних проєктах. Дійсно, групова робота сприяє обміну ідеями, розподілу завдань та спільному вирішенню проблем. Це також надає можливість студентам вчитися один від одного та розвивати навички колективної роботи;

- важливо сприяти творчому мисленню та самостійності студентів. Зокрема, дозволяти їм самостійно обирати тему проєкту, використовувати свої ідеї та методи дослідження, а також заохочувати до пошуку новаторських рішень та проблемних підходів;

- сприяти співпраці студентів з різних спеціальностей або факультетів. У такий спосіб комплексний підхід до природничо-екологічних проблем;

- стимулювати студентів до обміну своїм досвідом та знаннями у рамках відповідних проєктів систематизовані творчі зустрічі, дискусії, презентації або використання спільних платформ для обміну інформацією;

- підтримка викладачів та наставництва, адже уможливується надання консультацій, а відтак, сприяти

the educators aimed at contributing to the formation of goals and strategies, as well as to promote the manifestation of one's own leadership in solving complex tasks and problems;

- activation of the publishing initiative and demonstration of results, which affects the manifestation of creative individuality during the presentation of one's achievements, gaining respect from the academic community and enriching scientific output.

We must emphasize that the process of developing an individual's ability to initiate, implement and assess natural-environmental projects in the "student-student" subsystem requires the creation of a favorable environment where higher education seekers have the opportunity to cooperate, develop their creativity and communication skills, and also receive support from teachers and mentors.

If we interpret the project in the context of the "teacher-student" subsystem, then it is worth understanding that this plane reflects cooperation and interaction between the participants of the educational process in order to develop the abilities to initiate, implement and execute natural-environmental projects. And in this regard, it is important to consider at least the main characteristics of the project, namely:

- mentorship and guidance: teachers act as mentors and tutors for students, providing them with support, advice and guidance in the process of project implementation. For example, they can help students in formulating project goals, choosing a methodology and planning actions, as well as provide an expert evaluation of the results;

- joint problem solving: students and teachers work together to solve natural and environmental problems, combining their knowledge, skills and resources. At the same time, teachers can give students access to their research projects, laboratory equipment and expert base, which allows students to get practical experience;

- exchange of ideas and knowledge, where interaction between students and teachers is conducive. Students can ask for advice and consultations from teachers, who, in turn, can share their knowledge

формуванню цілей та стратегій проєктування, сприяти вияву власного лідерства у вирішенні складних завдань та проблем;

- активізація публікаційної ініціативи та демонстрації результатів, що позначається на вияві творчої індивідуальності під час демонстрації своїх досягнень, отримання поваги з боку академічної спільноти та збагачення наукового доробку.

Маємо підкреслити, що процес розвитку здатності особистості до ініціювання, реалізації та експертизи природничо-екологічних проєктів у підсистемі "студент-студент" вимагає створення і сприятливого середовища, де здобувачі вищої освіти мають можливість співпрацювати, розвивати свою творчість та навички комунікації, а також отримувати підтримку від викладачів і наставників.

Якщо осмислювати проєкт у контексті підсистеми "викладач-студент", то варто розуміти, що ця площина відображає співпрацю та взаємодію між учасниками освітнього процесу з метою розвитку здатностей до ініціювання, реалізації та експертизи природничо-екологічних проєктів. І в цьому відношенні важливо врахувати принаймні основні характеристики проєкту. А саме:

- менторство та наставництво: викладачі виступають у ролі наставників та менторів для студентів, надаючи їм підтримку, консультації та направлення у процесі реалізації проєкту. До прикладу, вони можуть допомагати студентам у формулюванні цілей проєкту, виборі методології та плануванні дій, а також надавати експертну оцінку результатів;

- спільне вирішення проблем: студенти та викладачі працюють разом над вирішенням природничо-екологічних проблем, об'єднуючи свої знання, навички та ресурси. При цьому, викладачі можуть надавати студентам доступ до своїх дослідницьких проєктів, лабораторного обладнання та експертної бази, що дозволяє студентам отримати реальний практичний досвід;

- обмін ідеями та знаннями, де взаємодія між студентами та викладачами є сприяючою. Студенти можуть запитувати поради та консультації у викладачів, котрі, у свою чергу, можуть

and unlock new theoretical and practical frontiers for the students regarding the outlined issues;

- formation of scientific thinking. Thus, in the process of project activities higher education seekers learn to conduct research, analyze data, formulate hypotheses and conclusions, as well as justify the obtained results;

- evaluation and assessment of natural-environmental projects, which help to stimulate the achievement of better results, and also aims to identify the strengths and weaknesses of the project itself for further improvement of project activities.

Thus, we should note that using standard review systems the very concept of expertise is transferred from the sphere of a certain form to the level of technology, which allows to reproduce and compare the results. This approach, in our opinion, makes it possible to standardize the analysis process and solve the problem of methodological support for the work of experts. It is also important to note that the use of technology does not completely eliminate the personal attitude of the expert, but instead reduces the level of subjectivity.

The project in the context of the subsystem "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" is aimed mostly at developing students' abilities to initiate, implement and assess natural-environmental projects with a focus on pedagogical activity. The main characteristics of such a project may include the following:

- the **integration** of natural sciences and purely pedagogical aspects: such projects naturally combine knowledge and skills of natural sciences with methods and strategies of pedagogical activity. They allow future specialists to use natural sciences as a basis for the development of pedagogical materials, lessons and programs with an environmental orientation;

- the **presentation** of educational material in various formats to give students the opportunity to study natural sciences and ecology in the school environment, which includes the use of manuals, presentations, didactic materials,

ділитися своїми знаннями та порушувати перед студентством нові грані теоретичного та практичного ґатунку щодо окресленої проблематики;

- формування наукового мислення, адже у процесі проєктної діяльності здобувачі вищої освіти навчаються проводити дослідження, аналізувати дані, формулювати гіпотези та висновки, а також обґрунтовувати набуті результати;

- оцінка та експертиза природничо-екологічних проєктів допомагає стимулювати до досягнення кращих результатів, а також допомагає визначити сильні та слабкі сторони власно проєкту задля подальшого удосконалення проєктної діяльності.

Принагідно зауважимо на тому, що використовуючи стандартні системи рецензування, саме поняття експертизи переноситься зі сфери певної форми на рівень технології, що дозволяє відтворювати та порівнювати результати. Такий підхід, на наш погляд, дає змогу стандартизувати процес аналізу та вирішити проблему методичного забезпечення роботи експертів. Важливо також відзначити, що використання технології не усуває повністю особисте ставлення експерта, натомість знижує рівень суб'єктивності.

Проєкт у контексті підсистеми "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик" спрямований здебільшого на розвиток здатностей студентів до ініціювання, реалізації та експертизи природничо-екологічних проєктів з орієнтацією на педагогічну діяльність. Основні характеристики такого проєкту можуть включати, зокрема, таке:

по-перше, інтеграцію природничих наук та суто педагогічних аспектів: такі проєкти природним чином поєднують знання та навички природничих наук з методиками та стратегіями педагогічної діяльності. Вони дозволяють майбутнім фахівцям використовувати природничі науки як основу для розробки педагогічних матеріалів, уроків та програм з екологічною спрямованістю;

по-друге, представлення навчального матеріалу в різних форматах, адже студенти мають можливість розробляти педагогічні матеріали, які сприятимуть

interactive tasks, etc., aimed at involving students in research and experimental activities;

- the **implementation** of practical experience in the educational process that provides an opportunity for future teachers to gain practical experience of working with students in the field of environmental sciences, which may include: conducting extracurricular activities, out-of-school activities, educational excursions, or organizing various project activities in institutions of higher education or other subjects of educational activity;

- the **involvement** of students in research work as a way of developing their creative potential and professional abilities in the process of learning the disciplines of the environmental cycle. Future practicing teachers can organize research groups, conduct experiments and research with students, promoting their active learning and development of critical thinking;

- the **assessment** and **reflection** of the results of pedagogical activities, which allow students to analyze the effectiveness of their projects, identify strengths and weaknesses, and develop plans for further improvement.

It's also worth mentioning that projects in the logic of the subsystem "future bachelor of natural sciences – teacher-practitioner" contribute to the development of students' abilities to initiate, implement, and assess natural-environmental projects in the context of pedagogical activity. As practice proves, they help students gain the necessary skills and experience for future work as a teacher of natural sciences, physics, chemistry, and biology in a general secondary education institution and contribute to increasing students' environmental awareness.

The development of the ability to initiate natural-environmental projects requires the formation of skills, abilities and mentality that contribute to a creative and active approach to the creation and implementation of projects in the field of environmental sciences. Thus, we will characterize in more detail all the main aspects of this development.

First prerequisite: creativity and innovative approach, which implies

вивченню природничих наук та екології у шкільному середовищі. Це можуть бути посібники, презентації, дидактичні матеріали, інтерактивні завдання тощо, спрямовані на залучення студентів до дослідницької та експериментальної діяльності;

по-третє, впровадження практичного досвіду в освітній процес надають можливість майбутнім педагогам-практикам отримати практичний досвід роботи з учнями у сфері природничих наук та екології. Це може включати проведення позаурочних занять, позакласних заходів, навчальних екскурсій або організацію різноманітної проєктної діяльності у закладах вищої освіти або інших суб'єктів освітньої діяльності;

по-четверте, залучення студентів до науково-дослідницької роботи, як шлях розвитку їх творчого потенціалу та природних здібностей у процесі навчання дисциплін природничого циклу. Майбутні педагоги-практики можуть організовувати дослідницькі групи, проводити експерименти та дослідження з учнями, сприяючи їхньому активному навчанню та розвитку критичного мислення;

по-п'яте, важливою частиною проєкту є оцінка та рефлексія результатів педагогічної діяльності, що дозволяє студентам аналізувати ефективність своїх проєктів, виявляти сильні та слабкі сторони, а також розробляти плани подальшого вдосконалення.

Має сенс зауважити ще й на тому, що проєкти у логіці підсистеми "майбутній бакалавр природничих наук – педагог-практик" сприяють розвитку здатностей студентів до ініціювання, реалізації та експертизи природничо-екологічних проєктів саме у контексті педагогічної діяльності. Як переконує практика, вони допомагають студентам здобути необхідні навички та досвід для майбутньої роботи вчителем природничих наук, фізики, хімії, біології закладу загальної середньої освіти та сприяють підвищенню екологічної свідомості учнів.

Розвиток здатності до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування передбачає сформованість навичок, умінь і менталітету, що сприяють творчому та активному підходу до

development of the ability to initiate natural-environmental projects and involves stimulating creative thinking and finding innovative solutions. This includes the ability to generate new ideas, find non-traditional approaches to solving problems and develop innovative projects.

Second prerequisite: analytical skills, which imply the development of the ability to initiate natural-environmental projects and involve the development of analytical potential of an individual. This includes the ability to analyze and assess the current situation, identify potential problems and opportunities, and perform critical analysis of data and information available.

Third prerequisite: planning and organizational skills, which imply the ability to initiate projects and require effective planning and organization of work. This includes defining the project's purpose and goals, developing a detailed action plan, and managing resources, time, and tasks.

Fourth prerequisite: communication skills aimed at the development of the ability to initiate natural-environmental projects and include the development of ability to communicate effectively with various stakeholders, collaborate in a team, present ideas, and receive feedback.

Fifth prerequisite: leadership qualities aimed at the development of the ability to initiate natural-environmental projects and involve the formation of leadership qualities. This includes the ability to take responsibility, make decisions, motivate and inspire others, and coordinate and manage the project implementation process.

Thus, the formation of the ability to initiate natural-environmental projects requires systematic practice, training, and self-development. In order to achieve and ensure the effectiveness of this development, the recipient must participate in practically orientated projects, as well as undergo corresponding trainings and seminars on project management, enrich personal experience and conduct observation of successful project initiatives.

Therefore, the development of the ability to implement natural-environmental projects is an important aspect in the

створення та реалізації проєктів у сфері природничих наук та екології. Схарактеризуємо більш докладно основні аспекти цього розвитку.

Перший. Творчість та інноваційний підхід: розвиток здатності до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування передбачає стимулювання творчого мислення та пошуку інноваційних рішень. Це включає здатність генерувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні підходи до вирішення проблем і розвивати новаторські проєкти.

Другий. Аналітичні навички: розвиток здатності до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування передбачає розвиток аналітичних навичок. Це включає здатність аналізувати та оцінювати існуючу ситуацію, виявляти потенційні проблеми та можливості, а також здійснювати критичний аналіз даних та інформації.

Третій. Планування та організаційні навички: здатність до ініціювання проєктів вимагає ефективного планування та організації роботи. Це включає визначення мети та цілей проєкту, розробку детального плану дій, а також управління ресурсами, часом та завданнями.

Четвертий. Комунікаційні навички: розвиток здатності до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування включає розвиток комунікаційних навичок. Це охоплює здатність ефективно комунікувати з різними стейкхолдерами, співпрацювати в команді, представляти свої ідеї та отримувати фідбек.

П'ятий. Лідерські якості: розвиток здатності до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування передбачає розвиток лідерських якостей. Це включає здатність брати відповідальність, приймати рішення, мотивувати та інспірувати інших, а також координувати та керувати процесом реалізації проєкту.

Розвиток здатності до ініціювання проєктів природничо-екологічного спрямування вимагає систематичної практики, навчання та саморозвитку. Шляхи досягнення ефективності цього розвитку можуть включати участь у практико-орієнтованих проєктах, задіяність

modern world, where nature protection and sustainable development are gaining more and more importance. This ability involves the development of personal qualities, competencies and skills that allow to effectively plan, organize, and implement projects with an environmental focus. Thus, we will consider the main aspects of the development of the ability of students of higher pedagogical education to implement natural-environmental projects.

The first step in the development of such an ability to implement-environmental projects is the clear understanding of the essence of natural and environmental problems. This includes the study of natural sciences, which provides knowledge of the fundamental laws of nature, as well as the regularities of the functioning of ecological systems. Moreover, a future bachelor of natural sciences must also have a deep understanding of the interdisciplinary connections of biology and ecology, the causes and consequences of environmental pollution, depletion of natural resources, and other environmental problems.

The introduction of project-based learning in the process of professional training of future bachelors of natural sciences allows predicting the following changes:

- **at the institutional level** – improvement of the pedagogical model, integration of project work into the process of formation of biology competence of future specialists;

- **at the organizational level of the educational process** – introduction of the project method of learning as a system of various contextual actions of the individual aimed at creating a certain educational product. Under such conditions, the unit of project activity of subjects will no longer be a certain amount of knowledge, but a contextual situation in the subject and socio-pedagogical sphere;

- **at the managemental level** – the formation of separate structural units that control project activities;

- **at the level of professional development, training and retraining of mentors of academic groups (mentors, tutors, coaches)** – introduction of new

у тренінгах та семінарах з проектного менеджменту, а також особистий досвід і спостереження за успішними проектними ініціативами.

Отже, розвиток здатності до реалізації проектів природничо-екологічного спрямування є важливим аспектом в сучасному світі, де охорона природи та сталий розвиток набувають все більшого значення. Ця здатність передбачає розвиток особистісних якостей, компетенцій та навичок, які дозволяють ефективно планувати, організовувати та реалізовувати проекти саме з екологічної спрямованості. У зазначеній площині ми розглянемо основні аспекти розвитку здатності здобувачів вищої педагогічної освіти до реалізації проектів природничо-екологічного спрямування.

Першим кроком у розвитку такої здатності до реалізації проектів природничо-екологічного спрямування є розуміння майбутнім фахівцем природничих і екологічних проблем. Це включає вивчення природничих дисциплін, що забезпечує знання фундаментальних законів природи, а також закономірностей функціонування екологічних систем. Дійсно, щонайперше – майбутній бакалавр природничих наук повинен мати глибоке розуміння міждисциплінарних зв'язків біології та екології, причин та наслідків забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів та інших екологічних проблем.

Запровадження проектного навчання в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук дозволяє прогнозувати наступні зміни:

- **інституційного рівня** – удосконалення педагогічної моделі, інтеграція проектної роботи у процес формування компетентності з біології майбутніх фахівців;

- **зміни в організації освітнього процесу** – запровадження проектного методу навчання як систему різних контекстних дій особистості, спрямованих на створення певного освітнього продукту. За таких умов, одиницею проектної діяльності суб'єктів буде вже не певний обсяг знань, а контекстна ситуація в предметній і соціально-педагогічній площині;

- **управлінські зміни**, адже йдеться

educational formats, involvement of specialists and teachers;

- **at the level of inter- and intrapersonal communication** – the emergence of the newest digital resources, project platforms.

If we take into account the vectors of activity in the given perspective, the following goals for the implementation of project training should be considered:

- increasing competitiveness;
- growing professionalism of graduates;
- acquisition and development of both "soft" (soft skills) and "hard" (hard skills) professional skills;

- creation of startups at the university, which can work independently in the future.

Therefore, we can state that the implementation of project-based learning as a component of pedagogical innovation on the way to high-quality professional training of future bachelors of natural sciences requires a systematic approach.

Conclusions and research perspectives. Thus, prospects for further research imply the following goals and objectives: expanding the scope of research to other educational levels and contexts; carrying out research on the impact of the latest technologies; conducting controlled experiments and comparative analyzes that can help establish cause-and-effect relationships and determine the most effective strategies for developing the ability to initiate, implement, and assess the projects; studying the role of mentoring in the development of the ability to initiate, implement and assess the projects in subsystems of the educational process of training future bachelors of natural sciences.

про формування окремих структурних підрозділів, які контролюють проектну діяльність;

- **підвищення кваліфікації**, навчання та перепідготовка наставників академічних груп (менторів, тьюторів, коучів), впровадження нових освітніх форматів, залучення спеціалістів та викладачів;

- **комунікація** – поява новітніших цифрових ресурсів, проектних платформ.

Якщо враховувати вектори діяльності в означеному ракурсі, то цілями щодо впровадження проектного навчання, здебільшого розглядається наступне:

- підвищення конкурентоспроможності;

- зростання професіоналізму випускників;

- набуття та розвиток як "м'яких" (soft skills), так і "твердих" (Hard skills) професійних навичок;

- створення стартапів при університеті, які в майбутньому можуть працювати самостійно.

Відтак, можемо стверджувати, що впровадження проектного навчання як складової педагогічної інноватики на шляху до якісної професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук потребує системного підходу.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок лежать у площині: розширення обсягу дослідження на інші освітні рівні та контексти; дослідження впливу новітніх технологій; проведення контрольованих експериментів та порівняльних аналізів може сприяти встановленню причинно-наслідкових зв'язків та визначенню найефективніших стратегій розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проектів; дослідження ролі менторства у розвитку здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проектів у підсистемах освітнього процесу підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bilous, O.S. (2015). Systemnyi pidkhid u formuvanni tvorchoi aktyvnosti maibutnoho pedahoha [Systemic approach in shaping the creative activity of the future teacher]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya "Pedahohika*

i psykholohiia". Pedagogichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel university. Series: Pedagogy and psychology. Pedagogical sciences, № 1(9), 229 [in Ukrainian].

2. Bilyk, Zh.I., & Postova, K.H. (2017). *Metodyka ta orhanizatsiia navchalno-doslidnytskoi diialnosti uchniv z biolohii z ohliadu na STEM-pidkhid v osviti [Methodology and organization of educational and research activities of students in biology with regard to the STEM-approach in education]. Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of gifted personality, № 6, 22-25 [in Ukrainian].*

3. *Proiektna diialnist u systemi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity: praktychnyi posibnyk [Project activity in the system of professional (vocational and technical) education: a practical guide] (2020) / V.O. Radkevych, O.V. Borodiienko, L.P. Pukhovska, O.A. Samoilenko, O.P. Radkevych, & N.V. Bazeliuk. Zhytomyr: "Polissia", 236 [in Ukrainian].*

4. Smit, Dzh.K. (2018). *Upravlinnia proiektamy dlia inzheneriv z okhorony dovkillia, budivnytstva ta vyrobnytstva: posibnyk iz zastosuvannia teorii na praktytsi [Project management for environmental, construction and manufacturing engineers: a manual for putting theory into practice] [in Ukrainian].*

5. Kertsner, Kh. (2017). *Metryky upravlinnia proiektamy, KPI ta informatsiini paneli: posibnyk iz vymiriuvannia ta monitorynhu efektyvnosti proiektu [Project management metrics, KPI and dashboards: a guide to measuring and monitoring project performance] [in Ukrainian].*

6. Kleland, D.I., & Airland, L.R. (2007). *Upravlinnia proiektamy: stratehichniy dyzain ta realizatsiia [Project management: strategic design and implementation]. Osvita McGraw-Hill [in Ukrainian].*

7. Lunsford, L.G., Crisp, G., Dolan, E.L., & Wuetherick, B. (2017). *Mentoring in Higher Education. In D.A. Clutterbuck et al. (eds.). The SAGE Handbook of Mentoring. London: SAGE Publications Ltd, 316-334 [in English].*

Received: August 22, 2023

Accepted: September 14, 2023

UDC 371.398:378.147

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.89-104

METHODS OF CONDUCT OF A FORMAL EXPERIMENT FOR STUDYING THE STATE OF FORMATION OF THE PHYSICAL READINESS OF FUTURE OFFICERS FOR MILITARY-PROFESSIONAL ACTIVITIES

D. O. Konovalov*

The article presents the results of the formative stage of the pedagogical experiment and a statistical analysis of its results in terms of the formation of physical readiness of future officers for military and professional activities.

The analysis of feedback from graduates – officers of the Land Forces (hereinafter – AF) – revealed that 20% of the feedback contains information about the low level of physical fitness and readiness of young officers for military and professional activities. This necessitates more effective contextual approaches to the development of physical qualities and military-applied physical skills and combat abilities of future officers of the Land Forces (hereinafter – future officers) as subjects of military management.

It is found that an officer, as the main figure in the organization and conduct of hostilities, must meet the requirements of modern hybrid warfare. At the same time, its experience demonstrates that officers are required to have a high level of physical fitness and readiness for military and professional activities.

The methodology for conducting physical training with future officers has been improved, which should be carried out primarily taking into account the loads adequate to the conditions of their future combat activities and through its pedagogical modeling in accordance with the peculiarities of military and professional activities in combat conditions.

It has been experimentally determined that the methodology of physical training of the experimental group (hereinafter – EG) demonstrated effectiveness, which allowed to increase the level of their physical fitness in the power complex by 15.05%, while in the control group (hereinafter – CG) such an increase was only 3.1%. The functional state of future officers also changed positively. The level of the studied scales improved by an average of 15.6% in the EG, and by 7.2% in the CG. Improvements in the running complex were not so obvious and amounted to 2.7% in the EG and 1.5% in the CG. This may indicate that the improvement of speed (both on short and long distances) is very slow and requires more intense, intensive, specially directed work.

The results obtained during the experiment allow us to assert that the level of physical readiness of the EG is good and allows it to successfully perform the assigned combat tasks.

Keywords: *physical readiness, professional training, future officers, experiment, methodology, formation, formation, experimental result, statistics.*

* Adjunct

(National Defense University of Ukraine, Kyiv)

denkon93@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8563-1121

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Д. О. Коновалов

У статті представлено результати формувального етапу педагогічного експерименту та статистичний аналіз його результатів щодо сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності.

З'ясовано в результаті аналізу відгуків на випускників – офіцерів Сухопутних військ (далі – СВ), що 20% відгуків містять відомості про низький рівень фізичної підготовленості та готовності молодих офіцерів до військово-професійної діяльності. Це зумовлює необхідність більш дієвих контекстних підходів до розвитку фізичних якостей і військово-прикладних фізичних навичок і вмій ведення бойових дій у майбутніх офіцерів Сухопутних військ (далі – майбутніх офіцерів) як суб'єктів військового управління.

З'ясовано, що офіцер, як основна постать в організації та ведення бойових дій, має відповідати вимогам сучасної гібридної війни. Водночас її досвід демонструє, що від офіцерів вимагається високий рівень фізичної підготовленості та готовності до військово-професійної діяльності.

Удосконалено методика проведення фізичної підготовки з майбутніми офіцерами, яка має проходити, в першу чергу, з урахуванням навантажень, адекватних умовам їх майбутньої бойової діяльності та шляхом її педагогічного моделювання відповідно до особливостей військово-професійної діяльності в бойових умовах.

Експериментально визначено, що методика фізичної підготовки експериментальної групи (далі – ЕГ) продемонструвала результативність, що дозволило підвищити рівень їх фізичної підготовленості у силовому комплексі на 15,05%, а в контрольній групі (далі – КГ) таке підвищення склало лише 3,1%. Позитивно змінився і функціональний стан майбутніх офіцерів. Рівень досліджуваних індикаторів покращився в середньому на 15,6% в ЕГ, а у КГ – на 7,2%. Покращення результатів у біговому комплексі були не такими явними і становили в ЕГ – 2,7%, в КГ – 1,5%. Це може свідчити про те, що покращення швидкості (як на коротких, так і на довгих дистанціях) йде дуже повільно і потребує більш напруженої, інтенсивної, спеціально спрямованої роботи.

Отримані в ході експерименту результати дозволяють стверджувати, що рівень фізичної готовності ЕГ як хороший і дозволяє успішно виконувати поставлені бойові завдання.

Ключові слова: фізична готовність, професійна підготовка, майбутні офіцери, експеримент, методика, формування, сформованість, експериментальний результат, статистика.

Introduction of the issue. The current military-political situation in the world and russia's armed aggression against Ukraine necessitate the transition of the Armed Forces of Ukraine to a training system based on NATO standards. This leads to new requirements for the training of cadets as future officers of the Armed Forces. They, as the main figures in the support of combat operations of the Armed Forces units, must meet the requirements determined by the current peculiarities of conducting a general combat in a hybrid war. The quality of task performance is also determined by the physical readiness of servicemen, which allows them to successfully perform combat and other military professional functions as assigned

Постановка проблеми. Сучасна військово-політична ситуація у світі та збройна агресія росії проти України зумовляють необхідність переходу ЗС України на систему підготовки за стандартами НАТО. Це зумовлює нові вимоги до підготовки курсантів як майбутніх офіцерів СВ. Вони, як основні постаті забезпечення бойових дій підрозділів СВ, мають відповідати вимогам, які визначаються сучасними особливостями ведення загальновійськового бою в гібридній війні. Якість виконання завдань також визначається фізичною готовністю військовослужбовців, яка дозволяє їм успішно виконувати бойові та інші військово-професійні функції за призначенням [1; 10].

[1; 10].

The main system-forming element of the didactic system of formation of physical readiness of future officers is the purpose of their military and professional training, which acquires specific guidelines and benchmarks: formation of the figure of an officer capable of physical development and self-development in the process of acquiring military and professional education, and, as the final benchmark, formation of physical readiness for successful performance of combat missions [4].

Current state of the issue. An analysis of the educational process in military higher education institutions and military practice revealed an insufficient level of physical fitness of young graduate officers' readiness for military and professional activities. In the course of studying the responses to graduates, it was found that 20% of the responses contained information about their insufficient level of physical fitness.

Thus, the search for new, better pedagogical foundations for the formation of physical readiness of future officers and the improvement of their military applied skills and abilities to conduct combat operations remains an urgent problem.

Aim of the research is to experimentally test the effectiveness of the methodology and proposals for improving the physical training of future officers with an emphasis on achieving the required level of physical readiness to perform combat missions.

Methods of the research. The following methods were used in the study: theoretical analysis and generalization of practice experience; survey of future officers and specialists; pedagogical observation and experiment; medical and pedagogical tests; mathematical and statistical substantiation of the results [10].

The levels of physical qualities were assessed according to the "Instruction of physical training in the system of the Ministry of Defense of Ukraine" [2]: to assess general endurance, 3000 m run was used; to assess speed – 100 m run; to assess strength – pull-ups on the crossbar;

Основним системостворювальним елементом дидактичної системи формування фізичної готовності майбутніх офіцерів виступає мета їх військово-професійної підготовки, що набуває конкретних настанов та орієнтирів: формування постаті офіцера, здатного до фізичного розвитку та саморозвитку в процесі набуття військово-професійної освіти, і, як підсумковий орієнтир – формування фізичної готовності до успішного виконання бойових завдань [4].

Аналіз освітнього процесу у ВНЗ і військової практики виявив недостатній рівень фізичної підготовленості готовності молодих офіцерів-випускників до військово-професійної діяльності. У ході вивчення відгуків на випускників було з'ясовано, що у 20% відгуках міститься інформація про недостатній рівень їх фізичної підготовленості.

Таким чином, актуальною проблемою залишається пошук нових, більш якісних педагогічних підвалин формування фізичної готовності майбутніх офіцерів і вдосконалення військово-прикладних навичок і вмінь ведення ними бойових дій.

Метою дослідження є експериментально перевірити результативності методики і пропозицій щодо вдосконалення фізичної підготовки майбутніх офіцерів з акцентом на досягнення ними необхідного рівня фізичної готовності для виконання бойових завдань.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення досвіду практики; опитування майбутніх офіцерів і спеціалістів; педагогічне спостереження та експеримент; медико-педагогічні тестування; математико-статистичний обґрунтування отриманих результатів [10].

Рівні сформованості фізичних якостей оцінувалися згідно з "Інструкцією фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України" [2]: для оцінювання загальної витривалості використовувався біг на 3000 м; для оцінювання швидкості – біг на 100 м; для оцінювання сформованості сили – підтягування на перекладині; для оцінювання силової витривалості – стоячи, утримання прямими руками

to assess power endurance – standing, holding a 24 kg weight with straight arms horizontally forward, holding the angle in the hang on the crossbar. To assess agility – run 10 meters from a high start, perform two forward rolls, jump back in a circle, perform two forward rolls, run 10 meters in the opposite direction. To assess the functional state of the body of future officers, we used measurements of vital capacity of the lungs (VC), the Stange test, the Genchi test, on the scales of which the Bogomazov index was calculated. The study took into account the provisions of the Helsinki Declaration of the World Medical Association (WMA-2013) on the ethical basis of research involving human subjects.

The effectiveness of the developed methodology of physical training of future officers for combat missions was tested during a year-long pedagogical experiment in 2022-2023 at the Hetman P. Sahaidachnyi National Army Academy. For this purpose, EGs and CGs of 25 third-year cadets were created. Future officers were selected to summarize the results of the proposed training sessions. In the CG, all training sessions were conducted in accordance with the current physical training program at the military academy, and in the EG, a gradual increase in training load was used according to our methodology. All training sessions were aimed at the formation of agility, general endurance, strength and power endurance.

The scales of physical fitness and functional state of the body of future officers were studied in the sanitary part of the Academy by medical service workers. The following devices were used: a height meter (P No. 175, division price – 1 cm), medical scales (TMT No. 4180, division price – 100 g), spirometer (No. 6378, division price – 0.1 L), electronic stopwatch. In order to interpret the results of the pedagogical experiment, the statistical processing of the actual material was carried out using the package of applied computer programs "Statistica 5.5" (license No. AX 908A290603AL). The arithmetic mean, standard deviation, and standard error of the arithmetic mean were calculated, and Student's t-test was also

горизонтально вперед гирі вагою 24 кг, утримання кута у висі на перекладині. Для оцінювання спритності – з високого старту пробігти 10 м, виконати два перекиди вперед, стрибком повернутись кругом, виконати два перекиди вперед, пробігти 10 м у зворотньому напрямку. Для оцінювання функціонального стану організму майбутніх офіцерів застосовувались вимірювання життєвої ємності легень (ЖЄЛ), проба Штанге, проба Генчі, на шкалах яких розраховувались індекс Богомазова. При дослідженні враховувалось положення Гельсінської декларації Всесвітньої асоціації медичних працівників (WMA-2013) про етичні засади досліджень із участю людей.

Результативність розробленої методики фізичної підготовки майбутніх офіцерів для виконання бойових завдань перевірялася протягом річного педагогічного експерименту у 2022-2023 роках на базі Національної академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного. Для цього було створено ЕГ і КГ по 25 курсантів III курсу. Майбутні офіцери були обрані для підведення підсумків виконання запропонованих тренувальних занять. У КГ усі навчально-тренувальні заняття проводилися згідно з чинною програмою з фізичної підготовки у ВВНЗ, а в ЕГ використовувалася поступове підвищення тренувального навантаження за нашою методикою. Всі навчально-тренувальні заняття були спрямовані на сформованість спритності, загальної витривалості, сили та силової витривалості.

Шкали фізичної сформованості, функціонального стану організму майбутніх офіцерів досліджувались у санітарній частині академії працівниками медичної служби. Застосовувались прилади: ростомір (P № 175, ціна поділки – 1 см), ваги медичні (TMT № 4180; ціна поділки – 100 г), спірометр (№ 6378; ціна поділки – 0,1 L), секундомір електронний. З метою інтерпретації результатів педагогічного експерименту проводилась статистичне оброблення фактичного матеріалу з використанням пакету прикладних комп'ютерних програм "Statistica 5.5" (ліцензія № AX 908A290603AL). Проводили розрахунки середнього арифметичного, середнього квадратичного відхилення, стандартної

determined (to determine differences between two samples in terms of mean results), but under the condition of a normal distribution of individual values in each sample. A 5% confidence level was taken as the baseline.

Results and discussion. The relationship between physical and professional (special) fitness of servicemen of various military specialties has been studied by many scientists of the Armed Forces of Ukraine. Thus, scientists rightly emphasize that physical readiness is not the result of only motor activity of servicemen, but first of all, its value-motivational, moral, mental and emotional-volitional aspects should come to the fore, since only they can ensure both physical fitness and physical readiness in a complex [12; 13]. A.M. Oderov, S.V. Romanchuk, S.S. Fedak, A.P. Petruk [6] were engaged in the improvement of military-applied physical training of combat units, who proved that the formation of physical readiness of servicemen for military-professional activity, increase of combat capability of military units and subdivisions should take place by means of development of physical qualities, mastering of military-applied motor skills and abilities and their improvement.

N.B. Verbyn, S.F. Kostiv, V.V. Prontenko, etc. have been emphasizing the relevance and necessity of strength endurance, which allows servicemen to maintain a high level of performance for a long time. For example, for officers of technical profile, the main physical qualities that determine their physical readiness and are basic for the development of professional and applied qualities are general endurance, static endurance of the torso muscles and strength of the muscles of the back, legs, and shoulder girdle [5; 14].

The correct selection of the amount of physical activity determines the effectiveness of the development of physical qualities of a future officer. Depending on this, the functional systems of his body are adapted to the conditions of a specific military and professional activity. Urgent adaptation is conditioned by the results of a particular training load. Research results

похибки середнього арифметичного, визначали також t-критерій Стьюдента (для встановлення відмінностей між двома вибірками за середніми результатами), але за умови нормального розподілу індивідуальних значень у кожній вибірці. За базовий приймали 5-відсотковий рівень достовірності.

Виклад основного матеріалу.

Взаємозв'язок фізичної і професійної (спеціальної) підготовленості військовослужбовців різних військових спеціальностей досліджували багато науковців ЗС України. Так, науковці слушно наголошують, що фізична готовність не є результатом тільки рухової активності військовослужбовців, а насамперед має виходити на перший план її ціннісно-мотиваційний, морально-психічний і емоційно-вольовий аспекти, оскільки тільки вони у комплексі можуть забезпечувати як фізичну підготовленість, так і фізичну готовність [12; 13]. Удосконаленням військово-прикладної фізичної підготовки бойових підрозділів займались А.М. Одеров, С.В. Романчук, С.С. Федак, А.П. Петрук [6], які довели, що формування фізичної готовності військовослужбовців до військово-професійної діяльності, підвищення боєздатності військових частин і підрозділів має відбуватись шляхом розвитку фізичних якостей, оволодіння військово-прикладними руховими навичками та вміннями та їх вдосконалення.

Про актуальність і необхідність силової витривалості, що дозволяє військовослужбовцям підтримувати високий рівень працездатності досить тривалий час наголошують Н.Б. Вербин, С.Ф. Костів, В.В. Пронтенко тощо. Наприклад, для офіцерів технічного профілю основними фізичними якостями, які визначають їх фізичну готовність та є базовими для розвитку професійно-прикладних якостей, є загальна витривалість, статична витривалість м'язів тулуба та сила м'язів спини, ніг, плечового поясу [5; 14].

Правильний підбір величини фізичного навантаження визначає ефективність розвитку фізичних якостей майбутнього офіцера. Залежно від цього здійснюється адаптація функціональних систем його

indicate a higher effectiveness of the training process, which is based on a gradual increase in physical activity within the same volume.

Our methodology for the development of physical qualities in future officers in the process of physical training is based on the fact that physical activity in the classroom should correspond not only to their level of physical fitness, but also to the professional load in the performance of combat missions, which is characterized by high power stress in preparation for combat, direct combat operations, movement on the battlefield, etc.

S.M. Zhembrovskiy [3], S.V. Romanchuk [8], V.A. Shemchuk [9] and others studied the organization and content of physical training of different categories of servicemen in the Armed Forces of Ukraine and the leading countries of the world, who proved that there are certain differences in the content and organization of physical training of different categories of personnel. It has been proved that there is a tendency to increase attention to the strength and athletic training of military personnel, and there is a constant need to improve the content and methods of physical training of future officers, taking into account their specialty.

Based on the study [11], where a contextual model of professional training of future officers was developed and proposed based on the leading ideas and provisions of systemic, competence, contextual and subjective-activity methodological approaches, as well as the specifics of their official assignment, which includes target-methodological, content, subject-subjective, methodological-procedural and evaluation-resultant blocks of physical readiness formation in the process of military professional training. It is an ideal reflection of the purpose, tasks, principles, conditions and blocks of its formation in future military professionals, criteria and indicators for diagnosing the levels of its formation, as well as clarifying the links between them. Pedagogical modeling is an effective scientific and pedagogical method for the formation of physical readiness of future officers, and the corresponding designed contextual professionally oriented

організму до умов конкретної військово-професійної діяльності. Термінова адаптація зумовлена результатами окремого тренувального навантаження. Результати досліджень свідчать про більш високу результативність тренувального процесу, який ґрунтується на поступовому збільшенні фізичного навантаження в рамках одного і того ж її обсягу.

Наша методика розвитку фізичних якостей у майбутніх офіцерів у процесі фізичної підготовки ґрунтується на тому, що фізичне навантаження на заняттях має відповідати не лише рівню їх фізичної підготовленості, а також професійному навантаженню при виконанні бойових завдань, що характеризується великими силовими напруженнями при підготовці до бою, безпосередньому проведенні бойових дій, пересуваннях на полі бою тощо.

Дослідженням організації та змісту фізичної підготовки різних категорій військовослужбовців у ЗС України та провідних країн світу займалися С.М. Жембровський [3], С.В. Романчук [8], В.А. Шемчук [9] та ін., які довели, що мають місце певні відмінності в змісті й організації фізичної підготовки різних категорій особового складу. Доведено, що нині відбувається тенденція до збільшення уваги на силову, атлетичну підготовку військовослужбовців, а також існує постійна необхідність у вдосконаленні змісту і методики проведення фізичної підготовки майбутніх офіцерів з урахуванням їх спеціальності.

На підставі проведеного дослідження [11], де була розроблена і запропонована контекстна модель професійної підготовки майбутніх офіцерів на основі урахування провідних ідей і положень системного, компетентнісного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного методологічних підходів, а також специфіки їх посадового призначення, яка включає цільово-методологічний, змістовний, суб'єкт-суб'єктний, методично-процесуальний і оцінно-результативний блоки формування фізичної готовності в процесі військово-професійної підготовки. Вона є ідеальним відображенням мети, завдань, принципів, умов і блоків її формування як у майбутніх військових професіоналів, критеріїв і показників діагностування рівнів її сформованості, а також з'ясування зв'язків між ними. Педагогічне

model implements, first of all, the organizational and managerial function of its formation [11]. We have diagnosed the formation of future officers' physical readiness in the process of military professional training in higher educational institutions according to the evaluation and result block.

Prior to the experiment, experienced officers were asked to answer a questionnaire. The survey was conducted to improve the organization of physical training of cadets in higher education institutions. They noted the importance of the influence of these factors on the level of physical fitness of future The results of the answers are presented in Table 1.

моделювання є дієвим науково-педагогічним методом щодо формування фізичної готовності майбутніх офіцерів, а відповідна спроектована контекстна професійно орієнтована модель реалізує насамперед організаційно-управлінську функцію щодо її формування [11]. Нами було проведено діагностування сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів у процесі військово-професійної підготовки у ВВНЗ згідно з оцінно-результативним блоком.

Перед початком експерименту досвідченим офіцерам було запропоновано надати відповіді на розроблену анкету. Анкетування проводилось з метою вдосконалення організації фізичної підготовки курсантів у ВВНЗ. Вони зазначили важливість впливу вказаних чинників на рівень фізичної підготовленості майбутніх. Результати відповідей представлені в таблиці 1.

Table 1.

Factors determining the effectiveness of physical training of cadets as future officers (n=42)

Significance (rank place)	Factors	Rank (%)
1	Application of physical exercises (agility, strength, general and power endurance) to improve the necessary professionally important physical skills and abilities.	25,2
2	Developing motivation in future officers for physical training	14,9
3	Interest and ability of future officers to study, personal performance	13,8
4	Use in the process of physical training of future officers of the load adequate to the conditions of their future combat activity	13,2
5	Quality of planning of all forms of physical training	10,1
6	Formation of cadets' stress resistance to extreme conditions of combat activity by means of physical training	7,7
7	Modeling of physical training in accordance with the peculiarities of military professional activity in the performance of combat missions	4,5
8	Using the method of complicating tasks	4,1
9	The focus of the means on the formation of physical readiness of future officers to perform combat missions	3,4
10	The state of the material and technical base for physical training	3,1

The analysis of the answers of future officers to the questions of the proposed questionnaire allowed us to identify the main factors that contribute to improving the level of physical fitness and readiness of future officers. These include, first of all,

Аналіз відповідей майбутніх офіцерів на питання запропонованої анкети дозволив визначити основні чинники, що сприяють підвищенню рівня фізичної підготовленості та готовності майбутніх офіцерів. До них відносяться в першу чергу розуміння ролі мотивації і зацікавленості майбутніх

understanding the role of motivation and interest of future officers in improving their physical fitness and readiness, the use of physical exercises (for agility, strength, general and power endurance) to improve the professionally important physical skills and abilities of future officers; the use of loads adequate to the conditions of combat activity of an officer, etc.

The organization of annual training with EG with a relatively uniform increase in load creates optimal conditions for the formation of adaptive mechanisms. In the course of the experiment, we identified the factors influencing the amount of their physical activity. These include the following: power of muscle work; volume and number of muscle groups involved in the exercise; number of repetitions of the exercise; pace of exercise; duration of rest pauses between exercises; amplitude of movements; degree and nature of muscle tension; complexity of the exercise; starting position. They were taken into account in the recommendations for the use of means and physical activity in the training of future officers (Table 2).

офіцерів у підвищенні рівня своєї фізичної підготовленості та готовності, застосування фізичних вправ (на спритність, силу, загальну та силову витривалість) для вдосконалення необхідних професійно важливих фізичних навичок і вмінь майбутньому офіцеру; використання в процесі їх фізичної підготовки навантаження, адекватного умовам бойової діяльності офіцера тощо.

Організація річного тренування з ЕГ з відносно рівномірним підвищенням навантаження створюють оптимальні умови для формування у неї адаптаційних механізмів. У ході проведеного експерименту нами було визначено чинники, що впливають на обсяг їх фізичного навантаження. До них відносяться такі: потужність м'язової роботи; обсяг і кількість м'язових груп, які беруть участь у вправі; кількість повторень вправи; темп виконання вправ; тривалість пауз відпочинку між вправами; амплітуда рухів; ступінь і характер м'язової напруженості; складність вправи; вихідне положення. Вони були враховані в рекомендаціях щодо застосування засобів і фізичних навантажень при підготовці майбутніх офіцерів (табл. 2).

Table 2.

Content and scope of physical activity for future officers

Tasks	Means	Time ratio of exercises	Intensity load
5th semester			
Preferential development of overall endurance	General developmental exercises. Running at a steady pace (up to 5 km)	General endurance exercises – 47%, Strength and power endurance – 33% Exercises for agility and coordination – 20%	45-50% of the maximum (heart rate 135-150 beats per minute)
Increase of anaerobic energy supply processes	Running with accelerations, exercises from the military-applied sections of physical training. Exercises to develop coordination and strength	Exercises for the development of general endurance – 40% Strength qualities – 40% coordination exercises – 20%	55-65% of the maximum (heart rate 140-165 beats per minute)
6th semester			
Improvement of anaerobic energy supply processes. Development of	Exercises on simulators, Lifting weights. Performing exercises	Exercises for the development of general endurance – 30%, strength and	65-70% of the maximum (heart rate 150-170 bpm)

general endurance, strength and power endurance	with a weight on a crossbar, bars. Interval running (200-400 meters). Exercises from military-applied sections of physical training	power endurance – 50% coordination exercises – 20%	
Adaptation to physical activity. Development of general power, speed endurance and strength	Exercises from all sections of physical training for the development of strength. Static exercises. Speed jogging and interval running (up to 5 km)	Exercises for the development of general endurance – 50%, strength and power endurance – 50%.	75-85% of the maximum (heart rate 160-180 beats per minute).

These recommendations were taken into account when conducting scheduled physical training classes in accordance with the work program. Particular attention in the EG classes was paid to the implementation of the author's methodology of physical training of future officers with an emphasis on the development of agility, increasing the level of development of strength qualities, maximum strength, power and general endurance.

The analysis and generalization of the results of the study showed that the designed model of the formation of physical readiness of future officers has high motivation and their interest in performing physical training tasks; rational distribution of training load in all forms of physical training with a gradual increase in the intensity of the load from 40-50% to 80% of the maximum; optimal planning of the entire time budget allocated for physical training; high methodological skill of the training leaders, which allows them to develop stress resistance to extreme conditions of combat activity; to improve professional skills and abilities, the future officer needs to use physical exercises, especially for agility, strength, general and power endurance.

The correct selection of the amount of physical activity determines the effectiveness of the formation of professionally important physical qualities in future officers. Depending on the level of physical activity, the functional systems of their body are also adapted to the future

Ці рекомендації були враховані при проведенні планових навчальних занять із фізичної підготовки згідно з робочою програмою. Особлива увага на заняттях ЕГ була спрямована на виконання авторської методики фізичної підготовки майбутніх офіцерів з акцентом на розвиток спритності, підвищення рівня розвиненості силових якостей, максимальної сили, силової та загальної витривалості.

Аналіз та узагальнення результатів проведеного дослідження продемонстрували, що на спроектованій моделі формування фізичної готовності майбутніх офіцерів є висока мотивація та їх зацікавленість у виконанні завдань із фізичної підготовки; раціонального розподілу тренувального навантаження у всіх формах фізичної підготовки з поступовим підвищенням інтенсивності навантаження з 40-50% до 80% від максимального; оптимальне планування всього бюджету часу, що виділяється на фізичну підготовку; високу методичну майстерність керівників занять, що дозволяє формувати у них стресостійкість до екстремальних умов бойової діяльності; для вдосконалення професійних навичок і вмінь майбутньому офіцеру необхідно застосування фізичних вправ, особливо на спритність, силу, загальну та силову витривалість.

Правильний підбір величини фізичного навантаження визначає результативність сформованості професійно важливих фізичних якостей у майбутніх офіцерів. Залежно від рівня фізичної навантаженості здійснюється також адаптація функціональних систем

conditions of military and professional activity [7].

According to the results of the conducted pedagogical experiment, the application of the classical approach to the organization and conduct of physical training in CG, when the tasks of different sections of the work program were performed and time was equally given for the formation of all professionally important physical qualities, has positive changes in the level of physical and professional fitness, as well as in the functional state, but not as obvious as it happened in EG (Tables 3-5).

їх організму до майбутніх умов військово-професійної діяльності [7].

Як свідчать результати проведеного педагогічного експерименту, застосування класичного підходу до організації та проведення фізичної підготовки в КГ, коли виконувались завдання різних розділів робочої програми та рівною мірою надавався час на формування всіх професійно важливих фізичних якостей, мають позитивні зрушення у рівні фізичної та професійної підготовленості, а також у функціональному стані, але не настільки очевидним, як це відбулося в ЕГ (табл. 3-5).

Table 3

Scales of physical development of future officers before and after the pedagogical experiment (n=50)

№	Scales	Groups	Before the experiment		After the experiment		Changes (%)	Credibility authenticity
			X	m	X	m		
1	body weight, kg	EG	73,3	1,6	72,2	1,4	-1,0	t-0,52 p≥ 0,95
		CG	72,5	3,2	72,0	0,36	0,5	t-0,16 p≥ 0,95
			t-0.5; p≥0,95		t-0.14; p≥0,95			
2	body length, cm	EG	182,3	1,4	182,5	0,6	0,11	t-0,13 p≥ 0,95
		CG	181,2	1,1	181,3	0,4	0,05	t-0,17 p≥ 0,95
			t-0.5; p≥ 0,95		t-0.14; p≥ 0,95			
3	body mass index	EG	22,2	0,4	21,8	0,5	1,02	t-0,63 p≥ 0,95
		CG	22,1	0,4	21,95	0,4	1,01	t-0,45 p≥ 0,95
			t-0.5; p≥ 0,95		t-0.23; p≥ 95			
4	vital capacity of the lungs, cm ²	EG	3760	70,9	4131	94	9,8*	t-3,17 p≤ 0,95
		CG	3804	84,3	3967	93	4,1	t-1,23 p≥ 0,95
			t-0,4; p≥ 0, 95		t-1,23; p≥ 0,95			
5	life index	EG	51,3	2,1	57,2	1,6	11,1*	t-2,27 p≤ 0,95
		CG	52,5	2,3	55,1	2,1	4,9	t-0,81 p≥ 0,95
			t-0,387 p≥ 0,95		t-0,81 p≥ 0,95			
	Stange sample, s	EG	48,4	1,9	55,3	2,1	14,2*	t-2,44 p≤ 0,95
		CG	47,9	2,1	50,6	1,6	5,6	t-1,02

								$p \geq 0,95$
			t-0,18; $p \geq 0,95$		t-2,04; $p \geq 0,95$			
6	Gench sample, s	EG	27,4	1,2	34,7	3,1	26,7*	t-2,2 $p \leq 0,95$
		CG	28,0	1,2	31,1	1,4	11,1	t-1,74 $p \geq 0,95$
			t-0,35; $p \geq 0,95$		t-1,06; $p \geq 0,95$			
7	Bogomazov index, units	EG	84,2	4,2	97,8	3,6	16,1*	t-2,46 $p \leq 0,95$
		CG	84,3	3,8	93	4,2	10,3	t-1,63 $p \geq 0,95$
			t-0,02; $p \geq 0,95$		t-0,87; $p \geq 0,95$			

Note: * – the value is statistically significantly different from the initial results (at $p < 0.05$).

There were no significant changes in height or body weight among the scales of physical fitness of future officers during the experiment, while the functional scales of the body of future officers have some changes towards improvement in both the EG and CG. The level of the studied scales improved by an average of 18.2% in the EG and by 9.1% in the CG. More significant changes occurred in the HRV, the Hench test, and the Bogomazov index.

Серед шкал фізичної сформованості майбутніх офіцерів за період експерименту суттєвих змін не відбулось ні в зрості, ні в масі тіла, а водночас мають певні зміни функціональні шкали організму майбутніх офіцерів у бік покращення як у ЕГ, так і в КГ. Рівень досліджуваних шкал покращився в середньому на 18,2% у ЕГ, і у КГ – на 9,1%. Більш суттєві зміни відбулись у шкалах ЖЄЛ, пробі Генча, індексі Богомазова.

Table 4

Results of running tests of future officers before and after the of the formulaic experiment

№	Scales	Groups	Before the experiment		After the experiment		Changes (%)	Credibility authenticity
			X	m	X	m		
1	100 m run, s	EG	14,26	0,15	14,06	0,1	1,4	t-1,1 $p \geq 0,95$
		CG	14,23	0,08	14,15	0,06	0,5	t-0,89 $p \geq 0,95$
			t-0,01; $p \geq 0,95$		t-0,75; $p \geq 0,95$			
2	400 m run, s	EG	68,8	0,7	66,7	0,5	3,15*	t-2,66; $p \leq 0,95$
		CG	69,4	0,74	68,6	0,5	1,2	t-0,9 $p \geq 0,95$
			t-1,37; $p \geq 0,95$		t-2,67; $p \leq 0,95$			
3	6x100 m run, s	EG	136,6	1,6	131,0	0,95	3,4*	t-3,04 $p \leq 0,95$
		CG	136,5	1,3	135,1	0,9	1,1	t-0,89 $p \geq 0,95$
			t-0,05; $p \geq 0,95$		t-2,98; $p \leq 0,95$			
4	1000 m run, s	EG	264,4	4,7				
		CG					2,5	

5	running for 2000 m, s	EG	505,6	8,4	488,95	5,15	3,4	t-1,7 p≥ 0,95
		CG	494,8	4,4	488,0	4,4	1,4	t-1,09 p≥ 0,95
			t-1,14; p≥ 0,95		t-1,7; p≥ 0,95			
6	3000 m run, s	EG	809,04	12,7	782,1	8,1	3,4*	t-2,38 p≤ 0,95
		CG	805,8	8,8	780,05	7,1	3,3*	t-2,28 p≤ 0,95
			t-0,21; p≥ 0,95		t-1,1; p≥ 0,95			
7	General control exercise on the obstacle course	EG	148,8	1,97	138,2	1,5	7,6*	t-4,2; p≤ 0,95
		CG	147,2	1,8	143,1	1,4	4,3*	t-2,6 p≤ 0,95
			t-0,6; p≥ 0,95		t-2,4; p≤ 0,95			

Table 4 shows the results of the control measurements in the running tests. In percentage terms, the CG improved their results by 2%, and the EG by 3%. As you can see, there were positive changes, but not significant ones. When we analyzed these results, we found out that the initial data for almost all running tests according to the norms of the "Instruction on Physical Training in the Ministry of Defense of Ukraine" and the European Performance Assessment System are within the medium and high level of assessment that they achieved in previous years of physical training. Clearly, this did not encourage the cadets to work more intensively to improve their performance in running exercises.

У таблиці 4 показані результати контрольних вимірювань у бігових тестах. У відсотках КГ покращила результати на 2%, а ЕГ – на 3%. Як видно, позитивні зміни відбулись, але не суттєві. Коли проаналізували ці результати, то з'ясували, що вихідні дані майже по всіх бігових тестах згідно з нормативами «Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України» та Європейської системи оцінки показників знаходяться у межах середнього та високого рівня оцінки, які вони досягнули за попередні роки фізичної підготовки. Ясно, що це не спонукало курсантів для більш інтенсивної роботи з покращення результатів у бігових вправах.

Table 5

Results of strength tests of future officers before and after the of the formative experiment

№	Scales	Groups	Before the experiment		After the experiment		Changes (%)	Credibility authenticity
			X	m	X	m		
1	pull-ups on the bar, times	EG	11,2	1,3	16,1	1,2	42,3*	t-2,7 p≤ 0,95
		CG	11,8	1,2	12,2	1,3	3,3	t-0,6 p≥ 0,95
			t-0,3 p≥ 0,34		t-2,2 p≤ 0,95			
2	push-up, times	EG	41,1	2,1	49,4	1,9	12,05*	t-2,9 p≤ 0,95
		CG	42,2	1,5	44,2	2,2	4,6	t-0,74 p≥ 0,95
			t-0,12 p≥ 0,95		t-2,5 p≤ 0,95			
3	raising legs to	EG	11,3	1,9	17,0	1,4	49,6*	t-2,23

	the bar, times						$p \leq 0,95$	
		CG	11,4	2,3	13,0	1,2	14,2	$t-0,45$ $p \geq 0,95$
			$t-0,33 p \geq 0,95$		$t-2,17 p \leq 0,95$			
4	static muscle endurance, s	EG	29,6	0,4	35,95	0,4	21,4*	$t-11,33$ $p \leq 0,01$
		CG	30,6	0,4	32,2	0,4	5,3*	$t-2,85$ $p \leq 0,95$
			$t-1,78 p \geq 0,95$		$t-6,5 p \leq 0,01$			
5	shuttle run with boxes (25 kg), s	EG	96,5	1,1	90,7	0,5	6,4*	$t-4,8$ $p \leq 0,01$
		CG	95,4	0,6	93,4	0,5	2,1	$t-2,7$ $p \leq 0,95$
			$t-0,88 p \geq 0,95$		$t-3,8 p \leq 0,01$			
6	arm dynamometry, kg	EG	43,76	1,5	48,4	1,2	11,06*	$t-2,38$ $p \leq 0,05$
		CG	43,4	1,4	44,6	1,2	2,76	$t-1,55$ $p \geq 0,95$
			$t-0,17 p \geq 0,95$		$t-2,21 p \leq 0,05$			
7	power index	EG	0,596	0,021	0,67	0,024	12,4*	$t-2,31$ $p \leq 0,05$
		CG	0,606	0,019	0,62	0,021	2,3	$t-0,57$ $p \geq 0,95$
			$t-0,357 p \geq 0,95$		$t-1,56 p \geq 0,95$			

More significant improvements were made in the physical fitness of the power plan of future officers. The most indicative are the percentage changes in the studied scales. The average improvement in the results of physical fitness tests in the EG was 22.3%, and in the CG – 4.6%. As can be seen from the results of the research, purposeful, intensive work of a power character contributed to a significant improvement of results of physical fitness of EG. This was especially noticeable in the exercises on the bar – pull-ups, lifting and holding the legs in the corner. Thus, the future officers of the EG significantly improved the strength training of the muscles of the front side of the body in contrast to the CG.

The body's adaptive reserve is genetically limited and it is not advisable to bring it to energy exhaustion. This can cause overstrain and negatively affect the subsequent stages of training. In this regard, the level of aerobic and anaerobic loads of annual training

Більш вагомі покращення відбулись у фізичній підготовленості силового плану майбутніх офіцерів. Найбільш показовими є зміни досліджуваних шкал у відсотках. Середнє покращення результатів тестів фізичної підготовленості в ЕГ складало 22,3%, а в КГ – 4,6%. Як видно з результатів дослідження, цілеспрямована, інтенсивна робота силового характеру сприяла значному покращенню результатів фізичної підготовленості ЕГ. Особливо це було відчутно у вправах на перекладині – підтягуваннях, піднімання та утримуванні ніг у куті. Таким чином, майбутні офіцери ЕГ значно покращили силову підготовку м'язів передньої сторони тулуба на відміну від КГ.

Адаптаційний резерв організму генетично обмежений і доводити його до енергетичного виснаження не доцільно. Це може викликати його перенапруженість і негативно позначиться на наступних етапах тренувань. У зв'язку з цим

proposed in accordance with our methodology with their relatively uniform increase created optimal conditions for the formation of adaptive mechanisms of the body in future officers, which contributed to a significant improvement of its functional characteristics of the EG in breath-holding tests.

To check the changes in the level of integrated physical fitness, where the cadets' ability to perform specific combat tasks was tested, a special relay race was held to overcome various obstacles and carry various loads, the distance being 400 meters.

запропонований згідно з нашою методикою рівень аеробних та анаеробних навантажень річного тренування з відносно рівномірним їх підвищенням створювали оптимальні умови для формування адаптаційних механізмів організму у майбутніх офіцерів, що сприяло значному покращенню його функціональних характеристик ЕГ у тестах на затримку дихання.

Для перевірки змін в рівні інтегральної фізичної підготовленості, де перевірялась здатність курсантів виконувати конкретні бойові завдання, була проведена спеціальна естафета з подоланням різноманітних перешкод і переноскою різних вантажів, дистанція – 400 м.

Table 6

The result of a special control exercise

Groups	The result of the control exercise		
	output, s $\bar{X} \pm m$	at the end of the experiment, s $\bar{X} \pm m$	
EG, n=24	226,3 \pm 3,5	215,5 \pm 2,3	t=2,46 \leq 0,05
CG, n=24	225,2 \pm 3,2	223,8 \pm 3,0	t=0,31 p \geq 0,05
	t=0,17 p \geq 0,05	t=2,24 \leq 0,05	

The future officers of the EG, who performed a large amount of diverse law enforcement work during the formation experiment, successfully overcame a difficult distance and showed better results than the CG.

Conclusions and research perspectives.

1. The analysis of the survey of specialists has identified the need to improve the methodology of physical training with future officers, paying attention to the main pedagogical aspects of its implementation.

2. Gradual increase in the intensity and volume of physical activity, accentuated increase in exercises for strength and strength endurance, use of load adequate to the conditions of combat activity of the officer and modeling of physical training, respectively, peculiarities of military and professional activity in the performance of combat missions in the process of physical training of cadets of EG contributed to the improvement of the level of physical readiness of future officers. The developed recommendations for their physical

Майбутні офіцери ЕГ, які за період формувального експерименту виконали великий обсяг різноманітної роботи силового характеру, успішно подолали складну дистанцію і показали кращі результати ніж КГ.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

1. Аналіз проведеного анкетування фахівців визначив необхідність удосконалення методики проведення фізичної підготовки з майбутніми офіцерами, звертаючи увагу на основні педагогічні аспекти її проведення.

2. Поступове зростання інтенсивності та обсягу фізичних навантажень, акцентоване збільшення вправ на силу та силову витривалість, використання в процесі фізичної підготовки курсантів ЕГ навантаження, адекватного умовам бойової діяльності офіцера та моделювання фізичної підготовки, відповідно особливостей військово-професійної діяльності при виконанні бойових завдань сприяли підвищенню рівня фізичної готовності майбутніх офіцерів. Розроблені рекомендації з їх

training of the EG showed high efficiency, which allowed to increase the level of their physical fitness by 22.3%, while in the CG such an increase was 4.6%.

3. Most of the scales of strength tests before the experiment were at the level of sufficient and average, and after the planned amount of work was completed, most of the scales of EG tests performance moved to the categories of medium and high levels.

Further scientific research will be aimed at improving the content and focus of physical exercise complexes for the development of individual physical qualities of future officers.

фізичної підготовки ЕГ показали високу результативність, що дозволило підвищити рівень їх фізичної підготовленості на 22,3%, у той час, як у КГ таке підвищення склало 4,6%.

3. Більшість шкал силових тестів до експерименту знаходились на рівні достатній і середній, а після виконання запланованого обсягу роботи більшість шкал виконання тестів ЕГ перейшли в категорії середнього і високого рівнів.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на вдосконалення змісту і спрямованості комплексів фізичних вправ для розвитку окремих фізичних якостей майбутніх офіцерів.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Afonin, V., & Hlebko, S. (2003). Dynamika fizychnoi pidhotovlenosti kursantiv za period navchannia u Lvivskomu instytuti [Dynamics of physical fitness of cadets during the period of study at the Lviv Institute]. *Fizychna pidhotovka viiskovosluzhbovtiv – Physical training of military personnel: materialy vidkr. nauk.-metod. konf.*, 3-6 [in Ukrainian].
2. Instruktziia z fizychnoi pidhotovky v systemi Ministerstva obrony Ukrainy [Instruction on physical training in the system of the Ministry of Defense of Ukraine]. (2021). *Ministerstvo obrony Ukrainy – Ministry of defence Ukraine*, 158 [in Ukrainian].
3. Zhembrovskiy, S.M. (2013). Do pytannia reformuvannia systemy fizychnoi pidhotovky Zbroinykh Syl Ukrainy na suchasnomu etapi. [On the issue of reforming the system of physical training of the Armed Forces of Ukraine at the present stage]. *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtiv v systemi boiovoho navchannia viisk (syl) Zbroinykh syl ta inshykh sylovykh struktur Ukrainy – The current state and prospects for the development of physical training of servicemen in the system of combat training of troops (forces) of the Armed Forces and other power structures of Ukraine: materialy nauk.-metod. konf.*, 30-36 [in Ukrainian].
4. Oderov, A.M., Romanchuk, S.V., Fedak, S.S., & Petruk, A.P. (2015). Vdoskonalennia viiskovo-prykladnoi fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtiv boiovykh pidrozdiliv sukhoputnykh viisk [Improvement of military-applied physical training of servicemen of combat units of the Army]. *Aktualni pytannia suchasnoi nauky – Topical issues of modern science: materialy III mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 85-86 [in Ukrainian].
5. Prontenko, V.V., Prontenko, K.V., & Khabchuk, A.O. (2016). *Osoblyvosti orhanizatsii navchalno-trenavalnykh zaniat u viiskovykh pidrozdilakh [Features of the organization of training sessions in military units]: metod. rekomendatsii*, 48 [in Ukrainian].
6. Oderov, A., Romanchuk, S., Fedak, S., Kuznetsov, M., Petruk, A., Dunets-Lesko, A. & al. (2017). Innovative approaches for evaluating physical fitness of servicemen in the system of professional training. *Journal of Physical Education and Sport*, № 17 (1), 23-27. Retrieved from: doi:10.7752/jpes.2017.s1004 [in English].
7. Petrachkov, O. (2007) Analiz vzaiemozviazku mizh fizychnoiu ta profesiinoiu pidhotovlenistiu viiskovosluzhbovtiv riznykh viiskovykh spetsialnostei [Analysis of the relationship between physical and professional training of servicemen of various military specialties]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and methodology of physical education and sports*, № 4, 67-69 [in Ukrainian].
8. Romanchuk, S.V. (2010). Fizychna pidhotovka v sukhoputnykh viiskakh Zbroinykh Syl providnykh derzhav NATO [Physical training in the ground forces of the Armed Forces

of the leading NATO countries]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy – Young sports science of Ukraine: zb. nauk. pr. z haluzi fiz. kultury ta sportu*, № 14 (2), 205-210 [in Ukrainian].

9. Shemchuk, V., & Khatsaiuk, O. (2020). Obhruntuvannia normatyvnykh osnov nastanovy z fizychnoi pidhotovky u Zbroinykh sylakh Ukrainy [Substantiation of the normative basis of the guidelines for physical training in the Armed Forces of Ukraine]. *Publishing House European Scientific Platform*, 4-23. Retrieved from: <https://doi.org/10.36074/indpvnprsd.ed-1.01> [in Ukrainian].

10. Yahupov, V., & Konovalov, D. (2022). Sutnist i zmist fizychnoi hotovnosti maibutnykh ofitseriv sukhoputnykh viisk do profesiinoi diialnosti [The essence and content of physical readiness of future officers of the Army for professional activity]. *Viiskova osvita – Military education: zb. nauk. pr.*, № 45, 283-293 [in Ukrainian].

11. Yahupov, V., & Konovalov, D. (2023). Model formuvannia fizychnoi hotovnosti maibutnykh ofitseriv sukhoputnykh viisk do viiskovo-profesiinoi diialnosti [Model of formation of physical readiness of future officers of the Army for military and professional activity]. *Viiskova osvita – Military education: zb. nauk. pr.*, № 48, 331-343 [in Ukrainian].

12. Yahupov, V.V., & Kushchov, V.H. (2007). Subiektno-diialnisnyi pidkhid do pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u VVNZ [Subjective and activity approach to the training of military specialists in higher educational institutions]. *Viiskova osvita ta nauka: sohodennia ta maibutnie – Military education and science: present and future: 3 Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 213–214 [in Ukrainian].

13. Yahupov, V.V., & Konovalov, D.O. (2021). Fizychna hotovnist maibutnykh ofitseriv sukhoputnykh viisk [Physical readiness of future officers of the Army]. *Filosofsko-sotsiologichni ta psykhologo-pedahohichni problemy pidhotovky viiskovoho profesionala u hlobalizovanomu sviti – Philosophical-sociological and psychological-pedagogical problems of training a military professional in a globalized world: materialy konf.*, 334-335 [in Ukrainian].

14. Yahodzinskyi, V., Kisiliuk, O., Sydorhuk, N., Sokolovskyi, O., Kobetiak, A., Pushkar, T., Lyvar, V., Diutsa, I., Vorok, S., & Nikitin, A. (2020). Interrelation of physical, professional and combat performance of the future officers engaged in strength sports during studying. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, № 9 (11), 215-221. Retrieved from: <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/1196> [in English].

Received: August 18, 2023

Accepted: September 07, 2023

UDC 17.023.36:001.102]:[81'25:378.046-021.64]:005.336.2-027.561(045)
DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.105-117

INFORMATION CULTURE AS A KEY ASPECT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TRANSLATORS

O. O. Korinska*

The article deals with the place and importance of information culture in the acquisition of professional competence of future translators. The concept of "professional competence of a translator" is also revealed, and its structure is analyzed, indicating that in order to acquire all components of professional competence, a future specialist in the field of translation needs to master the ability to receive, systematize and use different bits of information, as well as to evaluate and determine its reliability and expediency in the context of professional activity, which requires him/her to have a high level of information culture.

In the process of writing the publication, we also analyzed different views of domestic and foreign researchers regarding the concept of "information culture" and given own definition of the term "translator's information culture". It was proved that information culture can be interpreted as a professional and personal characteristic, which includes the knowledge, skills, and abilities of the future translator to apply information and communication technologies in professional activities, as well as part of his professional culture, which means compliance with all norms and requirements (moral, legal, etc.) when working with information.

The formation of the information culture of a future specialist in the field of translation takes place in three stages: the first is designed to form an idea of the spectrum, content and operational forms of information processes and the basic skills of their implementation; the second is related to the acquisition of skills of effective application of all components of information technologies in translation activities; the third one consists in the formation of a system developed information culture of the individual. All these stages are interconnected and mutually dependent.

In addition, we named the main functions of information culture, among which cognitive, communicative, valuable, educational, creative, worldview and regulatory functions are distinguished.

Keywords: professional competence of the translator, components of professional competence, information culture, functions of information culture.

* Postgraduate Student, Lecturer
(State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University")
olgaburbonova@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4576-8462

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

О. О. Корінська

У статті висвітлюється місце та значення інформаційної культури у набутті професійної компетентності майбутніх перекладачів. Також розкривається поняття "професійна компетентність перекладача", та аналізується її структура із вказівкою на те, що для набуття усіх складових професійної компетентності майбутньому фахівцеві у галузі перекладу потрібно оволодіти умінням отримувати, систематизувати та використовувати ту чи іншу інформацію, а також оцінювати та визначати її надійність та доцільність у контексті здійснення професійної діяльності, що вимагає від нього високого рівня інформаційної культури.

У процесі написання публікації також було проаналізовано різні погляди вітчизняних та закордонних дослідників щодо поняття "інформаційна культура", а також наведена власна дефініція терміну "інформаційна культура перекладача". Було доведено, що інформаційну культуру можна трактувати як професійно-особистісну характеристику, що включає у себе знання, уміння та навички майбутнього перекладача застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності, а також частину його професійної культури, що означає дотримання усіх норм та вимог (моральних, юридичних тощо) під час роботи з інформацією.

Формування інформаційної культури майбутнього фахівця у галузі перекладу відбувається у три етапи: перший покликаний формувати уявлення про спектр, зміст та операційні форми інформаційних процесів та базових навичок їх здійснення; другий пов'язаний із отриманням навичок ефективного застосування усіх компонентів інформаційних технологій у перекладацькій діяльності; третій – полягає у формуванні системної розвиненої інформаційної культури особистості. Усі вказані етапи взаємопов'язані та взаємозумовлені.

Крім того, нами були названі основні функції інформаційної культури, серед яких виокремлюють пізнавальну, комунікативну, ціннісну, виховну, творчу, світоглядну та регулятивну.

Ключові слова: професійна компетентність перекладача, складові професійної компетентності, інформаційна культура, функції інформаційної культури.

Introduction of the issue. Training a translator in a higher education institution is a complex multi-stage process that requires constant modernization. Most often, the qualification requirements for translators do not correspond to the real problems of our time. Therefore, today in higher education institutions, many new teaching strategies are used and tested to optimize the process of teaching foreign languages, the purpose of which is to achieve an integrated final result – obtaining professional competence.

Modern information society requires future professionals to master the skills of working with information of a professional nature. That is why, in the process of training specialists in the field of translation, the need to develop such a necessary aspect as information culture should be taken into account.

Current state of the issue. As

Постановка проблеми. Підготовка перекладача у закладі вищої освіти – це складний багатоетапний процес, котрий потребує постійної модернізації. Частіше за все кваліфікаційні вимоги до перекладачів не відповідають реальним проблемам сучасності. Тож сьогодні у закладах вищої освіти використовуються та перевіряються безліч нових стратегій навчання задля оптимізації процесу навчання іноземних мов, метою якого є досягнення інтегрованого кінцевого результату – отримання професійної компетентності.

Сучасне інформаційне суспільство вимагає від майбутніх фахівців оволодіння навичками роботи з інформацією професійного характеру. Саме тому в процесі підготовки фахівців у галузі перекладу має бути врахована необхідність розвитку такого необхідного аспекту, як інформаційна культура.

Аналіз останніх досліджень і

evidenced by the analysis of literature, questions about the concept and structure of professional competence of future translators were dealt with by K. Borsuk, A. Mishchenko, A. Monashenko, L. Polishchuk and others. For example, K. Borsuk analyzes the approaches of Ukrainian and foreign researchers to the concept of "professional competence of a translator" [2]. A. Mishchenko cites the structure of professional translation competence, emphasizing that one of its main components is precisely the ability to use technical resources and carry out information search [9]. A. Monashenko and L. Polishchuk, analyzing in their works the structure of professional competence of future translators, also note that its formation is possible only through an understanding of the importance of working with information and modern global information networks [10; 11].

Aim of research is to study the concept of "information culture" as a key aspect of the professional competence of future translators.

To implement this goal, the following research **methods** were used: analysis of scientific sources, which highlight the problems of training translators in higher education institutions, as well as questions about the content of the concept of "information culture," comparison, systematization, generalization.

Results and discussion. Professional competence of a translator includes a set of knowledge, skills and abilities that are necessary for the successful implementation of translation activities, his ability to solve professional problems, awareness and authority in the field of translation and translation studies. In addition, professional translation competence can be defined as an integral professional and personal characteristic, which indicates the readiness to perform professional functions in accordance with modern norms and standards. Thus, professional competence includes the qualities and properties of the individual, which determine its ability to carry out professional activities using the knowledge acquired during the training and the formed skills.

публікацій. Як свідчить аналіз літератури, питаннями щодо поняття та структури професійної компетентності майбутніх перекладачів займалися К. Борсук, А. Міщенко, А. Монашненко, Л. Поліщук та ін. Так, наприклад, К. Борсук аналізує підходи українських та закордонних дослідників до поняття "професійна компетентність перекладача" [2]. А. Міщенко наводить структуру професійної перекладацької компетентності, наголошуючи на тому, що однією з основних її складових є саме вміння користуватися технічними ресурсами та здійснювати інформаційний пошук [9]. А. Монашненко та Л. Поліщук, аналізуючи у своїх працях структуру професійної компетентності майбутніх перекладачів, також зазначають, що її формування є можливим лише через розуміння важливості роботи з інформацією та сучасними глобальними інформаційними мережами [10; 11].

Мета статті полягає в дослідженні поняття "інформаційна культура" як ключового аспекту професійної компетентності майбутніх перекладачів.

Для реалізації поставленої мети були використані такі **методи** дослідження: аналіз наукових джерел, у яких висвітлюються проблеми підготовки перекладачів у закладах вищої освіти, а також питання щодо змісту поняття "інформаційна культура", порівняння, систематизація, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність перекладача включає в себе сукупність знань, умінь та навичок, які необхідні для успішного здійснення перекладацької діяльності, його здатність вирішувати професійні задачі, обізнаність та авторитетність в галузі перекладу та перекладознавства. Крім того, професійну перекладацьку компетентність можна визначити як інтегральну фахово-особистісну характеристику, котра говорить про готовність виконувати професійні функції відповідно до сучасних норм та стандартів. Таким чином, професійна компетентність включає в себе якості та властивості особистості, котрі визначають її здатність здійснювати фахову діяльність з використанням набутих упродовж навчання знань та

A. Monashenko identifies the main components of the professional competence of future translators:

- language – lexical, grammatical, phonetic and phonological knowledge;
- linguo-sociocultural – country and linguistic knowledge, skills and abilities;
- subject – the ability to act in various spheres of professional activity, as well as the presence of experience and a value attitude to work;
- information – knowledge, skills, skills and attitudes aimed at developing personal abilities for orientation in the information space, as well as obtaining information and operating it in accordance with their own needs and requirements of professional activity;
- textual and technological – the ability to correctly work with text, to carry out bilateral translation, using various translation techniques and transformations;
- interpreting – the ability of the translator to "go beyond the content of the work," to discover personal meaning in the interpreted, creatively express himself [10: 30-31].

At the same time, it is the formation of the information component of the professional competence of future translators that the author pays the most attention to, and notes that acquiring information competence is not just gaining the ability to use modern search methods, collecting and processing information, but also the ability to manage information and knowledge about culture, traditions and customs of the native people and the people of the language in which the translation is carried out, which, in our opinion, certainly requires a high level of information culture from the translator.

A. Mishchenko also cites his structure of professional competence of the translator, however, somewhat different from the previous one. So, the researcher includes the following components:

- professional competence – the ability to obtain information necessary for the formulation of professional documents, the ability to deepen knowledge in the subject area, to think systematically and analytically;

сформованих умінь і навиків.

А. Монашненко основними складовими професійної компетентності майбутніх перекладачів називає:

- мовну – лексичні, граматичні, фонетичні та фонологічні знання;
- лінгвосоціокультурну – країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання, навички та вміння;
- предметну – уміння діяти в різних сферах професійної діяльності, а також наявність досвіду і ціннісного ставлення до праці;
- інформаційну – знання, уміння, навички та ставлення, що спрямовані на вироблення особистісних здібностей до орієнтування в інформаційному просторі, а також отримання інформації та оперування нею відповідно до власних потреб та вимог професійної діяльності;
- текстотвірну-технологічну – уміння грамотно працювати із текстом, здійснювати двосторонній переклад, використовуючи при цьому різні перекладацькі прийоми і трансформації;
- інтерпретаційну – вміння перекладача "виходити за межі змісту твору", відкривати особистісний сенс в інтерпретованому, творчо самовиражатися [10: 30-31].

При цьому, саме формуванню інформаційної складової професійної компетентності майбутніх перекладачів авторка приділяє найбільше уваги, та зазначає, що набуття інформаційної компетентності – це не просто здобуття уміння користуватися сучасними методами пошуку, збору та обробки інформації, але й вміння керувати інформацією та знання про культуру, традиції та звичаї рідного народу і народу тієї мови, якою здійснюється переклад, що, на нашу думку, безумовно, вимагає від перекладача високого рівня інформаційної культури.

А. Міщенко теж наводить свою структуру професійної компетентності перекладача, щоправда, дещо відмінну від попередньої. Так, до неї дослідниця включає такі складові:

- фахову компетентність – здатність отримувати інформацію, що необхідна для формулювання фахових документів, уміння поглиблювати знання у предметній

- intercultural competence – the ability to recognize and correctly interpret linguistic and non-verbal means of communication in the text, as well as the ability to analyze and create the macrostructure of the document taking into account cultural specificity, to recognize the features of the texts of two languages, to compare and compare the cultural features of the texts, etc.;

- linguistic competence – knowledge of the original language and translation, awareness and consideration of their own language development;

- competence to use technical resources – the ability to use programs for editing texts and searching for information, automated translation systems, text recognition, etc., the ability to use innovative tools for work, the ability to create and manage data, as well as the ability to create translations in various formats;

- competence of information search – the ability to find and use the necessary sources and information, the ability to develop your own strategies for searching documents, terminology and other information, the ability to personally evaluate and determine the criteria for the reliability of information found in various sources, etc.;

- competence to provide translation services, which includes interpersonal communication and knowledge of the main stages of creating a linguistic product [9: 598-599].

As you can see, the formation of the majority of components of professional competence of a future specialist in the field of translation depends on his ability to receive, systematize and use this or that information, as well as to evaluate and determine its reliability and expediency in the context of professional activities. That is why the development of the information culture of the translator is an integral part of acquiring his professional competence.

The concept of "information culture" (IC) is associated with such fundamental concepts as "information" and "culture," so many authors who have studied this phenomenon provide different definitions of IC, based on this, either from the first or

галузі, системно й аналітично мислити;

- міжкультурну компетентність – уміння розпізнавати та правильно інтерпретувати мовні та невербальні засоби комунікації у тексті, а також здатність аналізувати та створювати макроструктуру документа із врахуванням культурної специфіки, розпізнавати особливості текстів двох мов, співставляти та порівнювати культурні особливості текстів тощо;

- лінгвістичну компетентність – знання мови оригіналу та перекладу, усвідомлення та врахування власного мовного розвитку;

- компетентність користування технічними ресурсами – уміння доцільно застосовувати програми для редагування текстів та пошуку інформації, системи автоматизованого перекладу, розпізнавання тексту тощо, здатність використовувати інноваційні інструменти для роботи, уміння створювати та управляти даними, а також вміння створювати переклади у різноманітних форматах;

- компетентність інформаційного пошуку – вміння знаходити та використовувати потрібні джерела та інформацію, здатність розробляти власні стратегії пошуку документів, термінології та іншої інформації, уміння власноруч оцінювати та визначити критерії надійності інформації, знайденої в різноманітних джерелах та ін.;

- компетентність надання послуг перекладу, що включає в себе міжособистісне спілкування та знання основних етапів створення лінгвістичного продукту [9: 598-599].

Як бачимо, формування більшості компонентів професійної компетентності майбутнього фахівця у галузі перекладу залежить саме від його уміння отримувати, систематизувати та використовувати ту чи іншу інформацію, а також оцінювати та визначати її надійність та доцільність у контексті здійснення професійної діяльності. Саме тому, розвиток інформаційної культури перекладача є невід'ємною складовою набуття його професійної компетентності.

Поняття "інформаційна культура" (ІК) пов'язане із такими фундаментальними поняттями як "інформація" та "культура", тому безліч авторів, що досліджували це

from the second component of this lexical unit. For example, in the "Explanatory Dictionary of the Basic Terms of Information Culture" authored by A. Humennyi, we find the following definition of the concept of "information culture":

1) the ability of society to effectively use the information resources and means of information communications at its disposal, as well as the ability to apply the latest achievements in the field of information and communication technologies for this purpose;

2) an integral part of the general culture of society, which is focused on information support of human activity;

3) a set of information capabilities that are available to a specialist in any field of activity along with the degree of development of human civilization [4: 61].

In addition, in the above dictionary we also find the definition of the information culture of the individual:

1) rules of human behavior in the information society, norms and methods of human communication and artificial intelligence, which includes the ability of the individual to freely navigate in the information environment and adapt to it;

2) component of the general human culture; the totality of the information worldview and the system of knowledge and skills that provides the need of the individual to meet its information needs; one of the factors of successful professional and unprofessional activity, as well as the protection of the individual in the information society [4: 62].

According to the definition of V. Mikhailovsky, information culture is a fundamentally new type of communication, which gives the specialist the opportunity to freely enter the information space; this is the freedom of access to any information, both global and local [9: 46]. S. Kharitska and V. Bazova, in turn, define this concept as a kind of means of human activity in the information society, as well as a component of the process of forming the general culture of mankind [14: 47].

American researcher S. Doyle believes that IC is "the skills and abilities that make up the information literacy of the

явище, надають різні визначення ІК, виходячи при цьому, або з першої, або ж із другої складової цієї лексичної одиниці. Так, наприклад, у "Тлумачному словнику основних термінів інформаційної культури" за авторства О. Гуменного ми знаходимо таке визначення поняття "інформаційна культура":

1) здатність суспільства ефективно використовувати наявні у його розпорядженні інформаційні ресурси та засоби інформаційних комунікацій, а також уміння застосовувати для цієї мети новітні досягнення у галузі інформаційно-комунікаційних технологій;

2) складова частина загальної культури суспільства, котра є орієнтованою на інформаційне забезпечення людської діяльності;

3) сукупність інформаційних можливостей, що доступні фахівцеві у будь-якій сфері діяльності нарівні зі ступенем розвитку людської цивілізації [4: 61].

Окрім цього, у вищезазначеному словнику знаходимо також і визначення інформаційної культури особистості:

1) правила поведінки людини в інформаційному суспільстві, норми та способи спілкування людини та штучного інтелекту, що включає в себе здатність особистості вільно орієнтуватися в інформаційному середовищі та адаптуватися до нього;

2) складова загальної культури людини; сукупність інформаційного світогляду і системи знань та умінь, що забезпечує потребу особистості у задоволенні її інформаційних потреб; один із чинників успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також захищеності особистості в інформаційному суспільстві [4: 62].

За визначенням В. Михайловського, інформаційною культурою є принципово новий тип спілкування, котрий надає фахівцеві можливість вільного виходу в інформаційний простір; це – свобода виходу та доступу до будь-якої інформації, як глобальної, так і локальної [14: 46]. С. Харицька та В. Базова, у свою чергу, визначають це поняття як своєрідний засіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, а також складову процесу формування загальної культури людства [14: 47].

Американська дослідниця С. Дойл

individual" [6: 21]. The scientist believes that information literate is a person who:

- understands that accurate and complete information is the basis for smart decisions;
- recognizes the need for information;
- correctly formulates information requests;
- identifies potential sources of information;
- constantly develops its own successful search strategies;
- has uninterrupted access to information sources (including through computer technology);
- is able to critically evaluate any information and apply it in practice [6: 21].

J. Oliver instead considers information culture as human cultural values related to information (both positive and negative) [15: 7].

V. Bazelyuk is sure that information culture is "an understanding of modern information technologies, their functionality, as well as the ability of a specialist to successfully use them in work and life" [6: 21]. In accordance with the interpretation of Yu. Zubova, IC is a systematic set of knowledge, skills and abilities that ensures the optimal implementation of information activities that are aimed at meeting both professional and non-professional needs. E. Medvedev defines IC as "a level of information training that allows individuals not only to freely navigate in the necessary information environment, but also to participate in its formation and transformation, to promote information contacts." And by the definition of E. Semenyuk, information culture is "the degree of development of information interaction and all information relations in society" [6: 21-22].

A. Kolomiets, I. Lapshyna and V. Bilous under the information culture of the future specialist understand the totality of system information about the main ways of presenting and obtaining knowledge, as well as the ability and skills to apply this knowledge in practical activities [7: 14]. These points, according to researchers, are realized through the use of methods and means of modern information technologies (primarily the Internet), and it is computer

вважає, що ІК – це "уміння та навички, що становлять інформаційну грамотність особистості" [6: 21]. Вчена вважає, що інформаційно грамотною є людина, котра:

- розуміє, що точна та повна інформація – це основа для розумних рішень;
- розпізнає потребу в інформації;
- правильно формулює інформаційні запити;
- ідентифікує потенційні джерела інформації;
- постійно розвиває власні успішні пошукові стратегії;
- має безперервний доступ до інформаційних джерел (у тому числі, й за допомогою комп'ютерних технологій);
- уміє критично оцінити будь-яку інформацію та застосувати її на практиці [6: 21].

Дж. Олівер натомість розглядає інформаційну культуру в якості культурних цінностей людини, що пов'язані з інформацією (як із позитивною, так і з негативною) [15: 7].

В. Базелюк впевнений, що інформаційна культура – це "розуміння сучасних інформаційних технологій, їхнього функціоналу, а також здатність фахівця успішно використовувати їх у роботі та побуті" [6: 21]. Відповідно до трактування Ю. Зубова, ІК – це систематизована сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечує оптимальне здійснення інформаційної діяльності, яка спрямована на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб. Є. Медведєва визначає ІК як "рівень інформаційної підготовки, що дозволяє особистості не лише вільно орієнтуватися у потрібному інформаційному середовищі, але й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам". А за визначенням Є. Семенюка, інформаційною культурою є "ступінь розвиненості інформаційної взаємодії та всіх інформаційних взаємовідносин у суспільстві" [6: 21-22].

А. Коломієць, І. Лапшина та В. Білоус під інформаційною культурою майбутнього фахівця розуміють сукупність системних відомостей про основні способи подання та здобуття знань, а також уміння і навички застосовувати ці знання у практичній діяльності [7: 14]. Вказані

literacy and online skills that are integral components of information culture.

M. Antonchenko in his article gives us two definitions: "information culture" (in a broad sense), and "human information culture." Thus, the scientist calls information culture "a special social phenomenon of broadcasting significant information, that is, a way of human activity aimed at accumulating, preserving and transmitting ideas, knowledge and material and spiritual values" [1].

The information culture of a person, according to the author, is "a systemic formation of a person, which combines knowledge of the basic methods of information technologies, the ability to use available information to solve professional problems, the skills of applying computer and information technologies in their activities, as well as the ability to present information in a form understandable to the general public" [1].

A. Syromiatnykov calls information culture the minimum amount and level of knowledge, skills and abilities that a particular specialist needs for normal work with information flows, as well as for collecting, storing, processing, receiving or transmitting, and analyzing information [12].

L. Makarenko believes that information culture is an integral part of the general culture of the individual, a necessary condition for the existence and development in the modern information space, which implies the readiness of the future specialist (including in the field of translation) to master a new "informational" way of life, the ability to build your own worldview, to determine your attitude to objects of surrounding reality, to determine the possibilities of cognition and transformation of the existing information space, as well as to form your own informational worldview [8: 129].

T. Diachenko defines information culture as "acceptable in a certain field of values and settings of the functional purpose of information and information products that affect the processes of collecting, processing, distributing and using information, as well as the gradual transfer

пункти, на думку дослідників, реалізуються за допомогою використання методів та засобів сучасних інформаційних технологій (насамперед, мережі інтернет), а невід'ємними складовими інформаційної культури є саме комп'ютерна грамотність та навички роботи в онлайн мережі.

М. Антонченко у своїй статті подає нам два визначення: "інформаційна культура" (у широкому сенсі), та "інформаційна культура людини". Так, інформаційною культурою вчена називає "особливий соціальний феномен трансляції значущої інформації, тобто такий спосіб людської діяльності, що спрямований на акумуляцію, збереження та передачу ідей, знань та матеріально-духовних цінностей" [1].

Інформаційна культура людини, на думку авторки, – це "системне утворення особистості, котре поєднує у собі знання про основні методи інформаційних технологій, уміння застосовувати наявну інформацію задля вирішення професійних завдань, навички застосування у своїй діяльності комп'ютерно-інформаційних технологій, а також здатність представити інформацію у зрозумілій для широкого загалу формі" [1].

А. Сиромятников інформаційною культурою називає мінімальний обсяг та рівень знань, вмінь та навичок, котрий потрібен тому чи іншому фахівцеві для нормальної роботи з інформаційними потоками, а також для збору, збереження, обробки, прийому чи передачі, та аналізу інформації [12].

Л. Макаренко вважає, що інформаційна культура – це невід'ємна частина загальної культури особистості, необхідна умова існування та розвитку в сучасному інформаційному просторі, що передбачає готовність майбутнього фахівця (у тому числі, й у галузі перекладу) опановувати новий «інформаційний» спосіб життя, вміння вибудовувати власний світогляд, визначати своє ставлення до об'єктів оточуючої дійсності, визначати можливості пізнання та перетворення існуючого інформаційного простору, а також формувати власний інформаційний світогляд [8: 129].

Т. Дяченко визначає інформаційну культуру у якості "прийнятних у певній сфері цінностей та установок

of these values to individual or group actions (behavior) and mechanisms for operating information in various forms" [5].

O. Holovko calls information culture information knowledge, skills and abilities of man, and his ability to work with information. In addition, the scientist under the information culture of the individual sees such a property of a person, which characterizes him as a subject of information activity and determines his attitude to the functioning and development of the information sphere of society [3: 39].

Thus, based on the analysis of existing definitions of the concept of "information culture," we can note that it means:

1) a system of value orientations of the individual related to the search and selection of the necessary information both for professional activities and for domestic needs;

2) understanding by one or another specialist of modern information technologies;

3) a set of knowledge, skills and abilities to work with information resources and arrays;

4) level of information training of the individual;

5) a completely new type of communication that allows free access to the information space.

Based on the generalization made, we will provide our own definition of the concept of "information culture of a specialist in the field of translation". Under this concept, we understand a professional-personal characteristic, which includes the knowledge, skills and abilities of the future translator to apply information and communication technologies in professional activities, as well as part of his professional culture, which means compliance with all norms and requirements (moral, legal, etc.) when working with information.

The moral norms of the expert's information culture play a rather large role, since it is morality that controls a person's behavior and determines his attitude to other people and to the surrounding reality. However, the main purpose of morality in the context of our research is to

функціонального призначення інформації та інформаційних продуктів, котрі впливають на процеси збору, обробки, поширення та використання інформації, а також поступове перенесення цих цінностей на індивідуальні чи групові дії (поведінку) та механізми оперування інформацією у різноманітних формах" [5].

О. Головка інформаційною культурою називає інформаційні знання, уміння та навички людини, та її здібність до роботи з інформацією. Окрім того, вчена під інформаційною культурою особистості вбачає таку властивість людини, котра характеризує її у якості суб'єкта інформаційної діяльності та визначає її відношення до функціонування та розвитку інформаційної сфери суспільства [3: 39].

Таким чином, на основі аналізу існуючих визначень поняття "інформаційна культура" можемо відзначити, що воно означає:

1) систему ціннісних орієнтацій особистості, що пов'язані із пошуком та відбором потрібної інформації як для здійснення професійної діяльності, так і для побутових потреб;

2) розуміння тим чи іншим спеціалістом сучасних інформаційних технологій;

3) сукупність знань, умінь та навичок роботи з інформаційними ресурсами та масивами;

4) рівень інформаційної підготовки особистості;

5) абсолютно новий тип комунікації, який дозволяє отримувати вільний доступ до інформаційного простору.

Спираючись на зроблене узагальнення, надамо власне визначення поняття "інформаційна культура фахівця у галузі перекладу". Під цим поняттям ми розуміємо професійно-особистісну характеристику, що включає у себе знання, уміння та навички майбутнього перекладача застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності, а також частину його професійної культури, що означає дотримання усіх норм та вимог (моральних, юридичних тощо) під час роботи з інформацією.

Моральні норми інформаційної культури фахівця відіграють доволі велику роль, так як саме мораль керує поведінкою людини, та визначає її ставлення до інших

determine the socially correct behavior of a person, as well as to prevent his violation of ethical professional norms.

Legal requirements of information culture are reflected in normative legal acts (the Constitution of Ukraine, Laws, Regulations, Orders, etc.). For example, such acts, in addition to the Constitution, may include the Law of Ukraine "On Information," the Laws of Ukraine "On the Protection of Information in Information and Communication Systems" and "On the Basic Principles of the Development of the Information Society in Ukraine," the Regulation on the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, etc.

The aesthetic requirements for a specialist's information culture are the aesthetic perception and aesthetic experience of the information received, as well as the ability to evaluate the appearance of online sites and web pages.

The information culture of the individual in the aspect of ergonomic requirements is manifested in the technically correct design of the computerized workplace (normal lighting, the correct location of the personal computer on the desktop, the creation of an optimal temperature, the use of comfortable furniture, etc.).

Yu. Tumanova offers the main stages of forming the information culture of a future specialist:

– The first stage is designed to form an idea of the spectrum, content and operational forms of information processes and basic skills of their implementation, primarily through the use of the media, participation in multimedia conferences, the use of the Internet in their work.

– The second stage is connected with obtaining skills of purposeful and effective application of all components of information technologies in professional activity, formation of needs and skills to carry out their constant updating and improvement in accordance with the pace of development of the modern information society.

– The third stage is the formation of a systemic developed information culture of the individual as a highly qualified specialist in a particular field and an active

людей та до оточуючої дійсності. Проте основне призначення моралі у контексті нашого дослідження – визначення соціально правильної поведінки людини, а також запобігання порушення нею етичних професійних норм.

Правові (юридичні) вимоги інформаційної культури відображаються у нормативно-правових актах (Конституції України, законах, постановах, положеннях, наказах тощо). Наприклад, до таких актів, окрім Конституції, можуть відноситися Закон України "Про інформацію", Закони України "Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах" та "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні", Положення про Міністерство цифрової трансформації України та ін.

Естетичні вимоги до інформаційної культури фахівця полягають в естетичному сприйманні та естетичному переживанні отриманої інформації, а також у вмінні оцінювати зовнішній вигляд онлайн-сайтів та web-сторінок.

Інформаційна культура особистості в аспекті ергономічних вимог проявляється у технічно правильному оформленні комп'ютеризованого робочого місця (нормальне освітлення, правильне розташування персонального комп'ютера на робочому столі, створення оптимальної температури, використання зручних меблів тощо).

Ю. Туманова пропонує основні етапи формування інформаційної культури майбутнього фахівця:

1. Перший етап покликаний формувати уявлення про спектр, зміст та операційні форми інформаційних процесів та базових навичок їх здійснення, насамперед завдяки використанню засобів масової інформації, участі у мультимедійних конференціях, застосуванню у своїй роботі мережі інтернет.

2. Другий етап пов'язаний із отриманням навичок цілеспрямованого та ефективного застосування усіх компонентів інформаційних технологій у фаховій діяльності, формування потреби та умінь здійснювати їх постійне оновлення та вдосконалення згідно з темпами розвитку сучасного інформаційного суспільства.

3. Третій етап полягає у формуванні системної розвиненої інформаційної

and conscious citizen [13: 159].

We will also name the main functions of information culture:

- cognitive (information culture expands a person's knowledge by obtaining new information);
- communicative (IC helps to establish a dialogue between people, including through the use of information and communication technologies);
- value (IC forms the ideal of acquiring new knowledge and skills);
- educational (information culture, due to its essence, affects the behavior of the future specialist in his professional activities, as well as in society);
- creative (IC helps in organizing research, as a result of which a person acquires new ideas, skills, knowledge and values);
- worldview (IC forms an idea of the individual about the information picture of the surrounding world);
- regulatory (information culture affects the activities of a specialist in a particular field, and also includes norms and rules in the field of information technology in the worldview of the individual) [1].

Conclusions and research perspectives. Thus, in the process of analyzing the concept and structure of professional competence of the future translator, we came to the conclusion that information culture is an integral part of his formation as a highly qualified specialist. Information culture of an interpreter is a professional and personal characteristic, which includes knowledge, skills and skills of using information and communication technologies in professional activities, as well as part of professional culture, which means compliance with all moral and legal norms when working with information.

Prospects for further research may be related to the study of the components of the information culture of the translator, as well as the analysis of modern tools and technologies for the development of the information culture of the future specialist in the field of translation.

культури особистості як висококваліфікованого спеціаліста у певній галузі та активного і свідомого громадянина [13: 159].

Назвемо також основні функції інформаційної культури:

- пізнавальна (інформаційна культура розширює знання людини за рахунок отримання нею нової інформації);
- комунікативна (ІК допомагає налагодити діалог між людьми, у тому числі, й завдяки використанню інформаційно-комунікативних технологій);
- ціннісна (ІК формує ідеал надбання нових знань та умінь);
- виховна (інформаційна культура, завдяки своїй сутності, впливає на поведінку майбутнього фахівця у його професійній діяльності, а також у соціумі);
- творча (ІК допомагає в організації досліджень, у результаті чого людина здобуває нові ідеї, уміння, знання та цінності);
- світоглядна (ІК формує уявлення особистості про інформаційну картину оточуючого світу);
- регулятивна (інформаційна культура впливає на діяльність фахівця у тій чи іншій галузі, а також включає до світогляду особистості норми та правила у галузі інформаційних технологій) [1].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, у процесі аналізу поняття та структури професійної компетентності майбутнього перекладача, ми дійшли до висновку, що інформаційна культура є невід'ємною складовою становлення його як висококваліфікованого фахівця. Інформаційна культура перекладача – це професійно-особистісна характеристика, що включає в себе знання, уміння та навички застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності, а також частина професійної культури, що означає дотримання усіх моральних та юридичних норм під час роботи з інформацією.

Перспективи подальших розвідок можуть бути пов'язані із вивченням складових інформаційної культури перекладача, а також з аналізом сучасних засобів та технологій для розвитку інформаційної культури майбутнього фахівця у галузі перекладу.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Antonchenko, M.O. (2004). *Informatsiina kultura yak skladova zahalnoliudskoi kultury [Information culture as a component of general human culture]*. Retrieved from https://fi.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/2/25.pdf [in Ukrainian].
2. Borsuk, K.M. (2013). Porivnialnyi analiz pidkhodiv do vyznachennia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho perekladacha [Comparative analysis of approaches to determining the professional competence of a modern translator]. *Porivnialna profesiina pedahohika – Comparative professional pedagogy*, 1, 162-173 [in Ukrainian].
3. Holovko, O.M. (2019). Tsyfrova kultura ta informatsiina kultura: prava liudyny v epokhu tsyfrovoykh transformatsii [Digital culture and information culture: human rights in the era of digital transformations]. *Informatsiia i parvo – Information and law*, 4(31), 37-44 [in Ukrainian].
4. Humennyi, O.D. (ed). (2016). *Tlumachnyi slovnyk osnovnykh terminiv informatsiinoi kultury [Explanatory dictionary of the main terms of information culture]*. Kyiv: MILENIUM [in Ukrainian].
5. Diachenko, T.O. (2006). *Znachennia informatsiinoi kultury pidpriemstva v protsesi formuvannia yoho orhanizatsiinoi kultury [The importance of the information culture of the enterprise in the process of forming its organizational culture]*. Retrieved from <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/446/434> [in Ukrainian].
6. *Informatsiina kultura studenta [Information culture of the student]*. (2014) / S.V. Parshukova (ed.). Uman: FOP Zhovtyi O.O. [in Ukrainian].
7. Kolomiiets, A.M., Lapshyna, I.M., & Bilous, V.S. (2006). *Osnovy informatsiinoi kultury maibutnoho vchytelia [Basics of information culture of the future teacher]*. Vinnytsia: VDPU [in Ukrainian].
8. Makarenko, L.L. (2016). Informatsiina kultura osobystosti: istoryko-pedahohichniy analiz [Information culture of the individual: historical and pedagogical analysis]. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 53, 128-141 [in Ukrainian].
9. Mishchenko, A. (2017). Perekladatska kompetentnist ta osvithniy standart [Translation competence and educational standard]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky – Proceedings. Series: Philological sciences*, 153, 597-603 [in Ukrainian].
10. Monashenko, A.M. (2017). Struktura kompetentnosti maibutnikh filolohiv u pysmovomu dvostoronnomu perekladiv v ahrarnii haluzi [Structure of competence of future philologists in written two-way translation in the agricultural field]. *Molodyi vchenyi. Serii: Pedahohichni nauky – A young scientist. Series: Pedagogical sciences*, 4.1(44.1), 29-32 [in Ukrainian].
11. Polishchuk, L.P., & Pushkar, T.M. (2014). Formuvannia osnov perekladatskoi kompetentnosti u maibutnikh perekladachiv na pochatkovomu etapi navchannia [Formation of the foundations of translation competence in future translators at the initial stage of training]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky – Proceedings. Series: Philological sciences*, 128, 467-469 [in Ukrainian].
12. Syromiatnykov, A.S. (2001). *Formuvannia informatsiinoi kultury maibutnikh inzheneriv-kerivnykiv v systemi nepererвної osvity [Formation of information culture of future chief engineers in the system of continuous education]*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Tumanova, Yu.V. (2021). Problema formuvannia informatsiinoi kultury u psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh [The problem of information culture formation in psychological and pedagogical research]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 2, 158-161 [in Ukrainian].
14. Kharytska, S.V., & Bazova, V.I. (2013). Poshuk informatsii yak dzherelo formuvannia informatsiinoi kultury maibutnoho perekladacha aviatsiinoi haluzi [The

search for information as a source of information culture formation of the future translator of the aviation industry]. *Repozytarii Natsionalnoho Aviatsiinoho Universytetu – Repository of the National aviation university*, 46-49 [in Ukrainian].

15. Oliver, G. (2017). Understanding Information Culture: Conceptual and Implementation Issues. *Journal of Information Science Theory and Practice*, 5(1), 6-14 [in English].

Received: August 22, 2023

Accepted: September 12, 2023

UDC 159.947.5:37.015.3:378.22
DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.118-137

THE MOTIVATION COMPONENT OF READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES IN THE APPLICANTS FOR HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

O. A. Miroshnychenko*, O. V. Voznyuk**

The motivation component of readiness for professional activities in the applicants for higher pedagogical education is investigated. The relevance of the research stems from the fact that in the process of a teacher's professional activity, his/her motivation becomes an essential aspect of the specified activity. Therefore, one of the key problems of psychological and pedagogical science is connected with the study of the motivational sphere of the participants in the educational process as a leading factor in the effectiveness of educational activities. This, in turn, involves the study of realized motives involved in the formation of a personality, being a unique and free entity capable of self-determination as an important component of readiness for a certain activity. Readiness for pedagogical activity is understood as an integral formation of the personality, which consists in a focusing on pedagogical activity, arising on the basis of a positive attitude towards such activity and being conditioned by personality needs and sustainable motives, by awareness of the social significance of work, as well as by presence of professionally important and socially significant qualities, that ensure proper performance of professional duties. It was found that the motivation for the teacher's professional activity reveals a complex structure and hierarchy, and the teacher's activity is prompted by several motives forming a motivational complex that makes up a system or hierarchy of motives. In order to study the motives of future professional activity in the students of pedagogical specialties, a study of student motivation for obtaining higher education at Zhytomyr Ivan Franko State University in 2021-2022 was conducted. It was determined that the motives that occupy the leading place in the professional activity of a future teacher are being constantly actualized, act and exert a significant motivational influence on human activity; these are real motives. Some other motives, located at the bottom of the hierarchy of motives, have little influence on human activity and are often not detected at all; these are potential motives that can be actualized under certain circumstances.

Keywords: *system and hierarchy of motives, readiness for professional activity, personality as a self-determined entity, internal motivation, creative activity.*

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
perspektiva-z@ukr.net
ORCID: 0000-0002-5712-3752

** Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
alexvoz@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4458-2386

МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

О. А. Мірошниченко, О. В. Вознюк

Досліджується мотиваційна складова готовності до професійної діяльності у здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей. Актуальність дослідження випливає із факту, що у процесі професійної діяльності вчителя його мотивація постає суттєвим аспектом зазначеної діяльності. Тому одна з наріжних проблем психолого-педагогічної науки пов'язана з дослідженням мотиваційної сфери учасників освітнього процесу як провідного чинника ефективності навчальної діяльності. Це, у свою чергу, передбачає вивчення усвідомлюваних мотивів, що беруть участь у формуванні особистості, яка постає унікальною і вільною сутністю, здатною до самодетермінації як важливого складника готовності до певної діяльності. Готовність до педагогічної діяльності розуміється як інтегральне новоутворення особистості, що полягає у спрямованості на педагогічну діяльність, що виникає на основі позитивного ставлення до такої діяльності, обумовлюється особистісними потребами та стійкими мотивами, усвідомленням суспільної значущості праці, а також наявністю професійно важливих і соціально-значущих якостей, що забезпечують належне виконання професійних обов'язків. З'ясовано, що мотивація щодо професійної діяльності педагога виявляє складну структуру та ієрархію, а до діяльності педагога спонукають декілька мотивів, що утворюють мотиваційний комплекс, який складає систему, або ієрархію мотивів. З метою вивчення мотивів майбутньої професійної діяльності у студентів педагогічних спеціальностей, було проведено дослідження мотивації студентства щодо отримання вищої освіти у Житомирському державному університеті імені Івана Франка у 2021-2022 рр. Визначено, що мотиви, яким належить провідне місце у професійній діяльності майбутнього педагога, постійно актуалізуються, діють і чинять істотний мотиваційний вплив на діяльність людини; це реальні мотиви. Деякі інші мотиви, локалізовані знизу ієрархії мотивів, чинять незначний вплив на активність людини й часто загалом не виявляються; це потенційні мотиви, які можуть актуалізуватися за певних обставин.

Ключові слова: система та ієрархія мотивів, готовність до професійної діяльності, особистість як самодетермінована сутність, внутрішня мотивація, творча активність.

Introduction of the issue. An important aspect of the teacher's professional activity is the motivation of the mentioned process, which is implemented as a certain motivational complex (system or hierarchy of motives). Under such conditions, one of the key problems of psychological and pedagogical science lies in studying the motivational sphere of the participants in the educational process as a leading factor in the effectiveness of educational activities, which involves the study of conscious motives taking place in the formation of a personality being a unique and free entity capable of self-determination as an important component of readiness to a certain activity.

Current state of the issue. In modern scientific literature, the readiness is associated with activity in general and professional activity in particular. Scientists distinguish three stages of scientific research on the problem of

Постановка проблеми. Важливим аспектом професійної діяльності вчителя постає мотивація зазначеного процесу, що реалізується як певний мотиваційний комплекс (система, або ієрархія мотивів). За таких умов однією з наріжних проблем психолого-педагогічної науки постає дослідження мотиваційної сфери учасників освітнього процесу як провідного чинника ефективності навчальної діяльності, що передбачає дослідження усвідомлюваних мотивів, що беруть участь у формуванні особистості – унікальної і вільної сутності, здатної до самодетермінації як важливого складника готовності до певної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі готовність пов'язується з діяльністю взагалі і професійною діяльністю зокрема. Науковці виокремлюють три етапи наукового

readiness for any activity. At the first stage, the readiness is investigated in connection with penetration into the nature of human mental processes. On the second, the readiness is defined as a certain phenomenon of stability and adequacy of person's response to external and internal influences, which is determined by an intensive study of neurophysiological mechanisms, regulation, and self-regulation of human behaviour. The third stage is related to research in the field of activity theory [2].

Psychological readiness in various spheres of professional activity as a subject of scientific research is considered in many works of modern Ukrainian science. Thus, the consideration of issues of readiness for pedagogical activity includes the works of such authors as O. Bulgakova, P. Gornostay, R. Kalamage, O. Kokun, O. Matlasevich, G. Pyrog, V. Rybalka, O. Chebykin, and L. Kovaleva and others. [3; 5; 7; 10; 14; 16].

According to R. Kalamage, the formation of long-term motivational readiness for professional activity is largely influenced by the components of the personality's I-concept. The author, along with those traditionally differentiated structural and functional components of the I-concept (cognitive, emotional-evaluative, behavioural components), also examines the apperceptive component, which contains the reference image of a professional, the intention for professional self-improvement and self-realization. It ensures the internalization of professional activity in the contexts of the system of personality's values and meanings in the process of its professional becoming [7].

According to O. Kokun, the decisive role in the peculiarities of professional becoming is played by the individual typological features of the personality, first of all, characterological properties [11]. They affect both a person's choice of a profession and the ability to achieve "acme peaks" in the realization of professional potential.

O. Chebykin, L. Kovaleva have singled out the following personality and volitional qualities of a specialist (in the field of education) in the structure of readiness:

дослідження проблеми готовності до будь-якої діяльності. На першому етапі готовність досліджують у зв'язку з проникненням у природу психічних процесів людини. На другому – готовність визначають як певний феномен стійкості та адекватності реагування людини на зовнішні і внутрішні впливи, що зумовлено інтенсивним дослідженням нейрофізіологічних механізмів, регуляції і саморегуляції поведінки людини. Третій етап пов'язаний з дослідженнями в галузі теорії діяльності [2].

Психологічна готовність в різних сферах професійної діяльності як предмет наукового дослідження розглядається у багатьох працях сучасної української науки. Так, до розгляду питань готовності до педагогічної діяльності відносяться роботи таких авторів, як О. Булгакова, П. Горностай, Р. Каламаж, О. Кокун, О. Матласевич, Г. Пирог, В. Рибалка, О. Чебикін і Л. Ковальова та ін. [3; 5; 7; 10; 14; 16].

На думку Р. Каламаж, на формування довготривалої мотиваційної готовності до професійної діяльності великою мірою впливають складові компоненти Я-концепції особистості. Автор, поряд із тими структурно-функціональними складовими Я-концепції, що виділяються традиційно (когнітивний, емоційно-оціночний, поведінковий компоненти), досліджує також аперцептивний компонент, що містить еталонний образ професіонала, інтенцію до професійного самовдосконалення та самореалізації. Він забезпечує інтеріоризацію професійної діяльності у контексті системи значень та смислів особистості у процесі її реалізації у професійному плані [7].

За думкою О. Кокуна, вирішальну роль в особливостях професійного становлення відіграють індивідуально-типологічні особливості особистості, у першу чергу, характерологічні властивості [11]. Вони впливають як на вибір людиною професії, так і на можливість досягнення "акме-вершин" у реалізації професійного потенціалу.

О. Чебикін, Л. Ковальова виділяють такі особистісно-вольові якості фахівця (в освітянській сфері) у структурі

determination, willpower, purposefulness, presence of a sense of humour, emotionality, truthfulness, sexuality, optimism, intuition in decision-making, hard work. The authors have proposed an interpretation of the concept of psychological readiness for activity as an integrative formation, consisting of three mutually determined and interdependent substructures:

1) functional, which includes the following components: motivational (motives for choosing a profession and specialty, orientation on its values); cognitive (knowledge of special disciplines); operational (availability of the abilities and skills necessary for solving professional tasks, modelling one's activity);

2) emotional (adjustment to the performance of professional tasks, self-confidence as a specialist, state of satisfaction with the profession);

3) personality, which includes professionally important and socially significant personality qualities, such as volitional, moral, character qualities, etc.

P. Gornostay has identified 4 substructures of psychological readiness for activity: professional orientation; personality's professional self-awareness; professional knowledge, skills and abilities; professionally important personality qualities [5].

Thus, today there are several approaches to the interpretation of readiness for professional activity:

- functional readiness, according to which the readiness is considered a personality's mental state, which determines the potential activation of mental functions during future professional activity;

- personality readiness, where readiness is a holistic personality formation that integrates a set of internal subjective factors of a separate activity and is studied mainly in the context of professional preparation for it;

- personality and activity readiness, within which the latter is defined as a manifestation of all personality's aspects, which provide the opportunity to effectively perform professional functions;

- result-active readiness, which defines

готовності: рішучість, сила волі, цілеспрямованість, наявність почуття гумору, емоційність, правдивість, сексуальність, оптимізм, інтуїція у прийнятті рішень, працьовитість. Автори запропонували тлумачення поняття психологічної готовності до діяльності як інтегративне утворення, яке складається з трьох взаємозумовлених і взаємозалежних підструктур:

1) функціональна, до якої входять наступні компоненти: мотиваційний (мотиви вибору професії і спеціальності, орієнтація на її цінності); когнітивний (знання спеціальних дисциплін); операційний (наявність вмінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань, модулювання своєї діяльності);

2) емоційна (налаштування на виконання професійних завдань, впевненість у собі як у фахівці, стан задоволеності професією);

3) особистісна, що включає професійно важливі та соціально значущі якості особистості, такі, як: вольові, моральні, якості характеру та ін.

П. Горностай виділив 4 підструктури психологічної готовності до діяльності: професійну спрямованість; професійну самосвідомість особистості; професійні знання, навички і вміння; професійно важливі особистісні якості [5].

Таким чином, на сьогодні склалися кілька підходів щодо трактування готовності до професійної діяльності:

- функціональний, за яким готовність уважають психічним станом особистості, що визначає потенційну активізацію психічних функцій під час майбутньої професійної діяльності;

- особистісний, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність внутрішніх суб'єктивних чинників окремої діяльності та досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї;

- особистісно-діяльнісний, у межах якого готовність окреслюється як прояв усіх граней особистості, які забезпечують можливість ефективно виконувати професійні функції;

- результативно-діяльнісний, що визначає готовність як результат процесу професійної підготовки;

the readiness as a result of the professional training process;

– acmeological readiness, according to which the concept of readiness for activity is interpreted as being based on a person's self-perception of the activity and his/her place in it. In various definitions, this concept is interpreted as reflection, which can have different degrees – including the highest level of over-reflection, when the necessary condition for the formation of readiness for professional activity is considered to be awareness of the need for purposeful self-formation, as well as the awareness of the personality the social significance of the activity being carried out.

As we can see, the phenomenon of psychological readiness appears to be an essential resource for the study of educational processes, including the processes of professional training of future specialists.

The aim of the research. Under such conditions, the purpose of the article is to study the motivation component of readiness for professional activities in the applicants for higher pedagogical education.

Research methods. A number of methods were used to solve the research tasks: theoretical (analysis and synthesis, systematization, generalization of psychological and pedagogical literature); empirical (questionnaires, pedagogical experiment; statistical methods for mathematical generalization of experimental research results).

Results and discussion. The readiness for activity includes assessing one's capabilities in relation to future difficulties, self-confidence and one's preparedness, purposefulness, independence in decision-making, self-control, the ability to manage one's emotions, etc. O. Sannikov, speaking about information system operators who work in extreme conditions, also defines the leading role of personality's independence and social experience among the components of the decision-making system in complex situations [22]. This is also confirmed by our data [12; 13].

We define readiness for pedagogical activity as *an integral formation of the*

- акмеологічний, згідно з яким поняття готовності до діяльності тлумачиться, виходячи із самосприйняття людиною діяльності та свого місця в ній. У різних визначеннях це поняття трактується як рефлексія, що може мати різний ступінь – включно до найвищого рівня надрефлексії, коли необхідною умовою формування готовності до професійної діяльності вважається усвідомлення необхідності цілеспрямованого самоформування, усвідомлення особистісної суспільної значущості здійснюваної діяльності.

Як бачимо, феномен психологічної готовності постає суттєвим ресурсом вивчення освітніх процесів, у тому числі процесів професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Мета дослідження. За таких умов, метою статті є вивчення мотиваційної складової готовності до професійної діяльності у здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей.

Методи дослідження. Для вирішення завдань дослідження використано низку методів: теоретичні – аналіз і синтез, систематизація, узагальнення психолого-педагогічної літератури; емпіричні – анкетування, педагогічний експеримент; статистичні методи для математичного узагальнення результатів експериментального дослідження.

Виклад основного матеріалу. Готовність до діяльності включає оцінювання своїх можливостей у співвідношенні з майбутніми труднощами, впевненість в собі та своїй підготовленості, цілеспрямованість, самостійність при прийнятті рішення, самовладання, вміння керувати своїми емоціями та ін. О. Sannikov, говорячи про операторів інформаційних систем, які працюють в екстремальних умовах, також визначає провідну роль самостійності та соціального досвіду особистості серед компонентів системи прийняття в складних ситуаціях [22]. Це ж підтверджують і наші дані [12; 13].

Ми визначаємо готовність до педагогічної діяльності як *інтегральне утворення особистості, що полягає у спрямованості на педагогічну діяльність, виникає на основі позитивного ставлення*

personality, which consists in a focus on pedagogical activity, arises on the basis of a positive attitude towards such activity, is determined by personality needs and sustainable motives, awareness of the social significance of work, as well as the presence of professionally important and socially significant qualities, which ensure proper performance of professional duties.

Based on our definition of psychological readiness for pedagogical activity, we outline

до такої діяльності, обумовлюється особистісними потребами та стійкими мотивами, усвідомленням суспільної значущості праці, а також наявністю професійно важливих і соціально-значущих якостей, що забезпечують належне виконання професійних обов'язків.

Виходячи з нашого визначення психологічної готовності до педагогічної діяльності ми окреслили її структуру (див. табл. 1).

Table 1

The structure of psychological readiness for pedagogical activity

Personality readiness	Functional readiness
Psychophysiological component - Type of nervous system - Temperament - Constitutional-typological qualities	Adaptive component - Adaptability - Stress resistance - Resistance to "emotional burnout"
Motivational component - Professional and resultative - Cognitive motivation - Social motivation - Basic (material) motivation	Intellectual component - Cognitive component - Creative component - Orientation component - Operational component - Evaluation component
Characterological component - Moral component - Emotional component - Volitional component - Character accentuations - Self-esteem of the personality	Social and psychological component Social and psychological component - Sociometric rating - Communicative component - Interpersonality interaction - Socially significant personality qualities

In our opinion, the psychological readiness consists of personality and functional readiness. We understand the personality readiness as having a psychophysiological component that depends on the type of nervous system, temperament and constitutional qualities of the personality; the motivational component, which, according to our research, is determined by the leading type of motivation (professional-resultative, cognitive, social, basic, or material); the characterological component, which includes such components as moral, emotional, volitional, character peculiarities (presented in accentuations), and self-esteem of the personality.

We understand the functional readiness as having an adaptation component, which plays a major role in the process of pedagogical activity in the modern realities

На нашу думку, психологічна готовність складається з особистої та функціональної готовності. До особистої готовності ми відносимо психофізіологічну складову, яка залежить від типу нервової системи, темпераменту та конституціонально-якостей особистості; мотиваційну складову, яка, згідно наших досліджень, визначається провідним видом мотивації (професійно-результативний, пізнавальний, соціальний, базовий, або матеріальний); характерологічну складову, що вміщує такі компоненти, як моральний, емоційний, волевий, особливості характеру, представлені в акцентуаціях та самооцінку особистості.

До функціональної готовності ми відносимо адаптаційну складову, що відіграє велику роль в процесі педагогічної діяльності у сучасних

of teachers' work in wartime conditions. The adaptive component includes such components as adaptability, stress resistance and resistance to "emotional burnout". Functional readiness, according to our structure, also includes an intellectual component represented by the following components: cognitive, creative, orientational, operational, and evaluative. Taking into account the peculiarities of the teacher's professional activity in the "person-person" system, the socio-psychological component plays an important role in the structure of pedagogical readiness. According to our research, it is determined in teachers by indicators of sociometric rating, the peculiarities of the communicative component, as well as interpersonal interaction and representation of socially significant personality qualities.

In more detail, we want to dwell on **the motivational component of personality readiness** for pedagogical activity, because it plays an important role in shaping the readiness of future teachers to perform professional activities – these are the needs, motives, aspirations, inclinations, ideals, beliefs, worldview of students of pedagogical professions. In our research, we analyse the types of motivation of the students of higher education, based on the theoretical developments of S. Zanyuk (2002), V. Klimchuk (2015), M. Rokeach; (1973), E. Fromm (2020), A. Maslow (1954), E. Dіci, R. Ryan (2000) [6; 9; 17; 18; 20; 21]. The term "motivation" is considered by the authors as an internal motivating reason for actions and conducts of a personality; and motivation in its turn is a system of interrelated motives of the activity that determine the line of behaviour.

It is clear that any human activity, in particular in educational sphere, is guided by a need, which is an internal motivation for human activity. In the psychological dictionary, the *need* is defined as the state of the organism, which expresses its dependence on the conditions of existence [15]. In our opinion, a need (which psychologically manifests itself as a motive) can be realized in a number of psychological variables: interests,

реаліях роботи вчителів в умовах війни. Адаптаційна складова вміщує в себе такі компоненти, як адаптованість, стресостійкість і протистояння "емоційному вигоранню". Також до функціональної готовності, на нашу структуру, відноситься інтелектуальна складова, представлена такими компонентами: когнітивний, креативний, орієнтаційний, операційний, оцінювальний. Враховуючи особливості професійної діяльності вчителя в системі "людина-людина", визначну роль в структурі педагогічної готовності відіграє соціально-психологічна складова. Згідно наших досліджень, вона визначається у вчителів показниками соціометричного рейтингу, особливостями комунікативного компоненту, міжособистісної взаємодії та представленістю соціально-значущими якостями особистості.

Більш детально хочемо зупинитися **на мотиваційній складовій особистості готовності** до педагогічної діяльності, адже вона відіграє важливу роль у формуванні готовності майбутніх вчителів до виконання професійної діяльності – це потреби, мотиви, прагнення, схильності, ідеали, переконання, світогляд студентів педагогічних професій. У нашому дослідженні ми аналізуємо види мотивації здобувачів вищої освіти, засновані на теоретичних розробках С. Занюка (2002), В. Климчука (2015), М. Рокіча (1973), Е. Фромма (2020), А. Маслоу (1954), Е. Дісі, Р. Раян (2000) [6; 9; 17; 18; 20; 21]. Термін "мотивація" розглядається авторами як внутрішня спонукальна причина дій і вчинків особистості, а мотивація виступає як система взаємопов'язаних мотивів діяльності, що визначають лінію поведінки.

Зрозуміло, що будь-яка діяльність людини, зокрема в освітянській сфері, керується потребою, яка є внутрішнім спонуканням до діяльності людини. У психологічному словнику *потреба* визначається як стан організму, в якому виражається його залежність від умов існування [15]. На нашу думку, потреба (яка психологічно виявляється як мотив)

aspirations, beliefs and attitudes. Thus, if the need is objectified and concretized, it becomes a motive for activity and prompts a person to actively move towards the goal – a realized, planned result of activity, which is perceived as a model of the future product of activity. So, if a teacher truly wants to become a role model for a child, he/she is guided, quite consciously, by socially significant motives. In order to set a goal, a suitable motive is necessary: self-affirmation, self-realization, material incentives, interest in the content of the activity, knowledge, acceptance in society, etc. Motivation acts as a set of motivating factors that determine the teacher's activity.

S. Zanyuk (2002) singles out the following types of motives: the motive of self-affirmation (the desire to establish oneself in society), the motive of identification with another person (the desire to be similar to another person), the motive of power (the desire to influence people, to occupy a leadership position), procedural-content motives (cognitive, game, aesthetic ones), achievement motive (the desire to achieve high results and mastery in activities). Separately, the author singles out the prosocial motives being socially significant motives: awareness of the social significance of the activity, the desire to belong to the group and the desire to benefit the latter, a sense of duty before the group [6: 26-27]. Such motives, in the scientist's opinion, constitute the overall motivation of professional activity and lead to the active attitude of a specialist. The author also singles out the motive of affiliation (the desire to establish and maintain contacts and communication with other people). S. Zanyuk attributes the motive of avoiding trouble and punishment to negative motivation [6: 21-25].

In a person, organismic needs do not determine the form of his/her life activity but are transformed depending on higher human forms of existence. Thus, A. Maslow (1954) understands the need as being included into innate features of the psyche, he believes that the motive for self-development of the personality is an innate motive that encourages the personality to

може реалізовуватися у низці психологічних змінних: інтересах, прагненнях, переконаннях та установках. Таким чином, якщо потреба опредметнюється, конкретизується, вона стає мотивом діяльності і спонукає людину активно рухатися до мети – усвідомленого, запланованого результату діяльності, який сприймається як модель майбутнього продукту діяльності. Тож якщо вчитель прагне по-справжньому стати взірцем для дитини, він керується, цілком усвідомлено, соціально значимими мотивами. Щоб поставити перед собою мету, необхідний відповідний мотив: самоствердження, самореалізації, матеріального стимулу, інтересу до змісту діяльності, пізнання, прийняття в соціумі тощо. Мотивація виступає як сукупність спонукальних чинників, які визначають активність вчителя.

С. Занюк (2002) виділяє такі види мотивів: мотив самоствердження (прагнення утвердити себе у соціумі), мотив ідентифікації з іншою людиною (прагнення бути схожим на іншу людину), мотив влади (прагнення впливати на людей, зайняти керівну посаду), процесуально-змістові мотиви (пізнавальний, ігровий, естетичний), мотив досягнення (прагнення досягти високих результатів і майстерності в діяльності). Окремо автор виділяє просоціальні – як суспільно значущі мотиви: усвідомлення суспільного значення діяльності, прагнення належності до групи і бажання принести їй користь, почуття обов'язку перед групою [6: 26-27]. Такі мотиви, на думку науковця, становлять у цілому мотивацію професійної діяльності і призводять до активності діяльності фахівця. Також автор виділяє мотив афіліації (прагнення до встановлення та підтримання контактів і спілкування з іншими людьми). До негативної мотивації С. Занюк відносить мотив уникнення неприємностей і покарання [6: 21-25].

У людини організмені потреби не визначають форми її життєдіяльності, а трансформуються залежно від вищих людських форм існування. Так, А. Маслоу (1954) відносить потребу до вроджених

work hard and develop. According to A. Maslow, this is the desire for the full realization of abilities, self-confidence, the ability to feel competent; although in personality's development there are "fluctuations" between the desire to move forward and the desire for self-preservation. On the one hand, a personality strives for something new, and on the other hand, the fear of danger and something unknown restrains its forward movement [20].

E. Fromm (2020) considers the need to be a social product that is formed in the process of a person's assimilation of social reality. He divides social needs into the needs of relationships, self-esteem, affection, self-awareness, and worship of culture and ideology. At the same time, a person understands them as the need to benefit society; obtaining certain material goods; satisfaction of the need for self-actualization [18].

However, motivation is not only motives, but also situational factors (the influence of different people, the specifics of the activities and situations, etc.). Situational factors are quite dynamic and changeable, which creates significant opportunities to influence human motivation. The intensity of actual motivation depends on the strength of the motive and the intensity of the situational determinants of motivation, for example, the desire to benefit society, to raise true patriots, to support the defenders of Ukraine, etc.

The process of transformation of external factors of motivation into internal ones can be considered the most difficult in the study of the formation of a person's motivation regarding his/her behaviour, since the source of motives is traditionally considered to be the influence of the external environment on the inner world of a person, determined by internal conditions (personality qualities, psychological states, consciousness, experience), which encourage certain activities, including activities in stressful situations, the latter is currently connected with the professional training during war.

Under such conditions, the very process of transition from external to internal regulation of person's behaviour and vital

особливостей психіки, він вважає, що мотив саморозвитку особистості – вроджений мотив, який спонукає особистість багато працювати і розвиватися. На думку А. Маслоу, це прагнення до цілковитої реалізації здібностей, упевненість у собі, здатність відчувати компетентність, хоча й у розвитку особистості відбуваються "коливання" між прагненням до руху вперед та прагненням до самозбереження. З одного боку, вона прагне до чогось нового, а з іншого – страх перед небезпекою і чимось невідомим стримують її рух уперед [20].

Е. Фромм (2020) вважає потребу соціальним продуктом, який формується у процесі освоєння людиною соціальної дійсності. Він поділяє соціальні потреби на потреби у зв'язках, у самоповазі, у прихильності, у самосвідомості, у поклонінні культурі та ідеології. При цьому людина усвідомлює їх як необхідність приносити користь суспільству; отримання певних матеріальних благ; задоволення потреби у самоактуалізації [18].

Однак мотивація – це не лише мотиви, а й ситуативні чинники (вплив різних людей, специфіка діяльності й ситуацій тощо). Ситуативні чинники є досить динамічними, мінливими, що створює значні можливості впливу на мотивацію людини. Інтенсивність актуальної мотивації залежить від сили мотиву й інтенсивності ситуативних детермінант мотивації, наприклад, бажання приносити користь суспільству, виховати справжніх патріотів, підтримати своєю працею захисників України тощо.

Найбільш складним у дослідженні формування мотивації людини щодо її поведінки можна вважати процес трансформації зовнішніх чинників мотивації у внутрішні, оскільки джерелом виникнення мотивів традиційно вважається вплив зовнішнього середовища на внутрішній світ людини, детермінований внутрішніми умовами (якості особистості, психологічні стани, свідомість, досвід), які спонукають до певної діяльності, в тому числі до діяльності у стресових ситуаціях, якими є

activities turns out to be problematic, since in the specified context it is necessary to understand how the external determination of behaviour crystallizes the internal determination, which gradually becomes the leading one for the personality as a free and unique entity. Here, the question arises as to how a child, initially completely dependent on the external environment (principle of social adaptation), crystallizes the principle of internal motivational determination being so called "intrinsic motivation" [4; 8; 11].

It should be noted that the concept of "intrinsic motivation" for some time was not differentiated on the situational and value levels, when it was believed that internal motivation leads to increased efficiency, duration of activity, satisfaction, interest, psychological comfort, etc. If we take into account the need and the value aspects of the structure of determination of human activity, then two levels of intrinsic motivation development can be distinguished – situational and valuable ones [9].

At the situational level, intrinsic motivation is determined by the structural characteristics of a certain life and labour situation and depends on the ability of the specified situation to satisfy a person's needs for self-determination, competence, and meaningful interpersonal relationships. The latter, according to E. Deci and R. Ryan, lead to the development of intrinsic motivation [21]. Under such conditions, at the situational level, the indicators (manifestations) of intrinsic motivation can be considered a person's sense of self-determination of his/her behaviour, competence, interest in activity, and its effectiveness. The indicated indicators, or manifestations, can be used as operational definitions of intrinsic motivation, since they allow measuring the characteristics of intrinsic motivation. However, they do not demonstrate the extent to which intrinsic motivation has acquired value meaning and has become a personality asset.

As evidenced by the investigation of the specified problem, the study of the latter can be implemented thanks to the use of indicators of intrinsic motivation of the

наразі навчання під час війни.

За таких умов сам процес переходу від зовнішньої до внутрішньої регуляції поведінки й життєдіяльності людини виявляється проблемним, оскільки у зазначеному контексті слід зрозуміти, яким чином зовнішня детермінація поведінки кристалізує внутрішню детермінацію, що поступово постає провідною для особистості як вільної і унікальної сутності. Тут проблемним постає питання, яким чином дитина, спочатку цілком залежна від зовнішнього середовища (принцип соціальної адаптації), кристалізує принцип внутрішньої мотиваційної детермінації, яка постає так званою "внутрішньою мотивацією" [4; 8; 11].

Слід зазначити, що концепт "внутрішня мотивація" протягом певного часу не диференціювався на ситуативний та ціннісний рівні, коли вважалося, що внутрішня мотивація приводить до підвищення ефективності, тривалості діяльності, задоволення він неї, інтересу, психологічного комфорту та ін. Якщо ж зважити на потребовий та ціннісний аспекти структури детермінації діяльності людини, то можна виокремити два рівні розвитку внутрішньої мотивації – ситуативний та ціннісний [9].

На ситуативному рівні внутрішня мотивація визначається структурними характеристиками певної життєвої, виробничої ситуації і залежить від здатності зазначеної ситуації задовольнити потреби людини у самодетермінації, компетентності та значущих міжособистісних стосунках. Останні, відповідно до Е. Дісі та Р. Раяну, є провідними для розвитку внутрішньої мотивації [21]. За таких умов, на ситуативному рівні показниками (проявами) внутрішньої мотивації можуть вважатися відчуття людиною само детермінованості своєї поведінки, компетентності, інтересу до діяльності, її ефективності. Зазначені показники, чи прояви, можна використовувати як операціональні визначення внутрішньої мотивації, оскільки вони дозволяють вимірювати характеристики внутрішньої мотивації. Однак, вони не демонструють, якою мірою внутрішня мотивація набула

value level, at which this motivation is realized as a personality formation and appears as a sign of value determination of behaviour and life activities in general. Here, the concept of supra-situational activity becomes important, according to which active non-adaptability (supra-situationality) is an essential indicator of the development of intrinsic motivation at the value level.

This conclusion stems from the presence of two types of human activity – adaptive and non-adaptive [9]. When adaptive behaviour is related to a person's adaptation to the situation and is close to the required level of activity determination, then non-adaptive activity emphasizes the subject's influence on the existing situation in order to change it. Under such conditions, a supra-situational motive can be characterized by motives that are redundant in the context of meeting needs, these motives can be localized at the opposite pole, when the adoption of a supra-situational (internal) goal does not stem from the immediate requirements of a certain situation [9; 21]. However, it is precisely these characteristics (going beyond need-situational determination) that outline the process of intrinsic motivation unfolding at the value level.

It is important to note that the phenomenon of creative activity, which in a certain sense is not stimulated either by external factors or by the influence of internal evaluations (behavioural factors), is closely related to the intrinsic motivation and supra-situational activity of a person but is characterized by going beyond the limits of the given goal and by a high level of creativity.

So, intrinsic motivation in a situational and value contexts is determined by a person's sense of self-determination, competence, and meaningful relationships with people. At the same time, however, if at the situational level a person is the object of influence of the situation, and the satisfaction or frustration of basic needs is determined by the structure of activity, then at the value level the intrinsic motivation becomes a dispositional formation, and therefore self-determination, competence and meaningful

ціннісного сенсу та стала особистісним надбанням.

Як засвідчує дослідження зазначеної проблеми, вивчення останньої можна реалізувати завдяки використанню показників внутрішньої мотивації ціннісного рівня, на якому ця мотивація реалізується як особистісне новоутворення і постає ознакою ціннісної детермінації поведінки та життєдіяльності загалом. Тут важливою постає концепція надситуативної активності, відповідно до якої активна неадаптивність (надситуативність) є суттєвим показником розвитку внутрішньої мотивації на ціннісному рівні.

Цей висновок випливає з наявності двох видів активності людини – адаптивної та неадаптивної [9]. Коли адаптивна поведінка пов'язана із пристосуванням людини до ситуації і є близькою до потребового рівня детермінації діяльності, то неадаптивна активність робить акцент на впливові суб'єкта на наявну ситуацію з метою її зміни. За таких умов, надситуативний мотив можна характеризувати через спонуки, що є надлишковими у контексті задоволення потреб, ці спонуки можуть локалізуватися на протилежному до них полюсі, коли прийняття надситуативної (внутрішньої) мети не випливає з безпосередніх вимог певної ситуації [9; 21]. Однак саме ці характеристики (вихід за межі потребово-ситуативної детермінації) окреслюють процес розгортання внутрішньої мотивації на ціннісному рівні.

Важливо зазначити, що щільно пов'язаним з внутрішньою мотивацією та надситуативною активністю людини постає феномен творчої активності, яка у певному розумінні не стимулюється ні зовнішніми чинниками, ані впливом внутрішніх оцінок (поведінкових чинників), а характеризується виходом за межі заданої мети та високим рівнем креативності.

Таким чином, внутрішня мотивація у ситуативному та ціннісному контексті визначається відчуттям людиною самодетермінованості, компетентності та значущих стосунків з людьми. При цьому, однак, якщо на ситуативному рівні людина є об'єктом впливу ситуації, і

relationships are transformed into a value sphere and now determine the strategy of human behaviour and activity [21].

Thus, *the formation and development of a person's intrinsic motivation for a certain type of activity results from the development of the creative component of the participants in the educational process, and the formation of a creative personality from the above mentioned standpoint is the main source (mechanism) of the process of forming the intrinsic motivation of the behaviour of the subjects in the educational process.*

Under such conditions, creativity is an exit into the sphere of multi-valued and multi-dimensional understanding and mastering the social reality, when creativity involves the actualization of supra-situationality being person's ability to overcome unambiguous constructions of "external practicability" – a synergistic ability to see the whole before the parts, to transcend beyond the "immediate reality", which allows one to operate with the categories of potentially-possible, virtual, "invisible".

In general, the regulator of an personality's behaviour in the process of its activity is connected with the subjective reflection of a given objective reality by a person. For our research, the most important thing is to study the nature, forms and dynamics of this reflection, as well as the factors that determine specific types of reflection in a specific activity. Two groups of such factors can be distinguished – objective and subjective. The first group includes social, production-technical, economic, organizational, and sanitary-hygienic characteristics of a teacher's work; the second group includes personality, professional-psychological, psycho-physiological, and individual-typological qualities of a doer in the educational process.

Thus, the behaviour of the participants in the educational process can have external or intrinsic motivation. Intrinsically motivated behaviour is formed on the basis of the personality's desires and goals. External motivation is carried out with the help of rewarding actions according to the principle of conditioned

задоволення чи фрустрація базових потреб визначається структурою діяльності, то на ціннісному рівні внутрішня мотивація стає диспозиційним утворенням, а тому самодетермінованість, компетентність та значущі стосунки трансформуються у ціннісну сферу і самі тепер детермінують стратегію поведінки та діяльності людини [21].

Таким чином, *формування й розвиток внутрішньої мотивації людини до певного виду діяльності впливає з розвитку творчої складової учасників освітнього процесу, а формування творчої особистості з позиції вищевикладеного є головним джерелом (механізмом) процесу формування внутрішньої мотивації поведінки суб'єктів освітнього процесу.*

За таких умов, творчість є виходом у сферу багатозначно-багатомірного розуміння та освоєння соціальної реальності, коли творчість передбачає актуалізацію надситуативності як здатності людини долати однозначних конструкцій "зовнішньої доцільності", як синергетична здатність бачити ціле раніше за частини, трансцендувати за межі "безпосередньої даності", що дозволяє оперувати категоріями потенційно-можливого, віртуального, "невидимого".

Загалом, регулятор поведінки особистості у процесі її діяльності пов'язаний із є суб'єктивним відображення людиною заданої об'єктивної реальності. Для нашого дослідження найбільш важливим є вивчення характеру, форм і динаміки цього відображення, а також факторів, що зумовляють конкретні типи відображення в конкретній діяльності. Можна виділити дві групи таких факторів – об'єктивні і суб'єктивні (суб'єктні). До першої групи відносяться соціальні, виробничо-технічні, економічні, організаційні та санітарно-гігієнічні характеристики праці вчителя; до другої – особистісні, професійно-психологічні, психофізіологічні й індивідуально-типологічні якості діяча освітнього процесу.

Таким чином, поведінка учасників освітнього процесу може мати зовнішню або внутрішню мотивацію. Поведінка,

reflexes. Some actions are pleasurable in themselves, and the motivation in this case is the action. According to H. Heckhausen, E. Dicit and R. Ryan, the intrinsic motivation of the individual differs from the external one according to the following characteristics: striving without weakening the intensity (needs for self-development and personality growth); freedom of purpose (the final goal is the result of behaviour, not its expected consequences, or when the experience of effective behaviour determines the feeling of business success and the desire for this feeling); willingness to "dissolve" in activity (joyful dedication to one's work, "flow effect" – complete immersion of a person in activity, when attention is completely concentrated on it) [19; 21].

In order to find out how the given objective reality is reflected in the consciousness of the subject of work and what is its influence on work behaviour and on the results of a person's work, the psychological manifestations of work developed by I. Baklytskyi (2008) are used:

1) The awareness of the social value of the work result. The level of awareness depends on the level of knowledge of the subject of work about the requirements for work results; on the attitude to the matter; on the emotional manifestations of the subject of work during the activity.

2) The awareness of the obligation to perform the assigned work in accordance with the specified norms.

3) The conscious use of tools and means of achieving professional goals. The presence of this feature depends on the level of theoretical training; on the level of formation of professional skills and abilities; on the adequacy of emotional manifestations; on the level of professional readiness of the subject of work.

4) The awareness of interpersonal relations (understanding by the subject of work of the contribution of other people to the creation of those material and spiritual values that are used in professional activity) [2: 43-44].

Therefore, the interrelationship of motivational, cognitive, operational, and affective components of the activity of the subject of work is determined by his/her

мотивована зсередини, формується на основі власних бажань і цілей особистості. Зовнішня мотивація здійснюється за допомогою винагороди дій за принципом умовних рефлексів. Деякі дії є приємними самі по собі, і мотивацією в цьому разі є дія. За Х. Хекхаузенем, Е. Дісі та Р. Раяном, внутрішня мотивація особистості відрізняється від зовнішньої за такими ознаками: прагнення без послаблення інтенсивності (потреби в саморозвитку і особистісному зростанні); свобода мети (кінцевою метою є результат поведінки, а не його очікувані наслідки, або коли досвід результативної поведінки зумовлює відчуття ділової успішності й прагнення до цього відчуття); готовність "розчинитися" в діяльності (радісна відданість своїй справі, "flow-ефект" – повне занурення людини в діяльність, коли увага цілковито сконцентрована на ній) [19; 21].

Для з'ясування того, як у свідомості суб'єкта праці відображається задана об'єктивна реальність і який її вплив на трудову поведінку та на результати праці людини, використовуються психологічні ознаки праці, які розробив І. Баглицький (2008):

1) усвідомлення соціальної цінності результату праці. Рівень усвідомлення залежить від рівня знань суб'єкта праці про вимоги до результатів праці; від ставлення до справи; від емоційних проявів суб'єкта праці під час діяльності;

2) усвідомлення обов'язковості виконання дорученої справи в заданих нормах;

3) свідоме застосування знарядь і засобів досягнення професійних цілей. Наявність цієї ознаки залежить від рівня теоретичної підготовки; рівня сформованості професійних умінь і навичок; адекватності емоційних проявів рівневі професійної готовності суб'єкта праці;

4) усвідомлення міжособистісних відносин (розуміння суб'єктом праці внеску інших людей у створення тих матеріальних і духовних цінностей, які він використовує у своїй професійній діяльності) [2: 43-44].

Отже, взаємозв'язок мотиваційних, когнітивних, операційних і афективних компонентів діяльності суб'єкта праці

social attitudes, professional orientation, psychological readiness and individual typological features of the personality.

Thus, in the system of motivation of a teacher who currently performs professional activities in extreme conditions, the following properties are manifested: anatomical, psychophysiological, psychological, personality, individual-typological.

Anatomical properties of a person are the functional capabilities of the organism of the subject of work, which are investigated by the physiology of work and medicine. Psychophysiological features are manifested through regularities in the formation and functioning of mental processes (sensation, perception, attention, memory, thinking, imagination, emotions, feelings). Psychological properties are revealed as a result of the professional orientation of the subject of work through the determining factors – interests, motives, value orientations, personality attitudes, willpower, etc. Personality properties are manifested through knowledge of the laws of social development and understanding the mechanism of actions and forms of manifestation of these laws in the activities of individuals and social groups. The individual-typological uniqueness of the personality is manifested in the behaviour of a person, and it acquires special importance in complex professional conditions, when the teacher is responsible for the lives of the children entrusted to him/her, for example, during an air raid, shelling, etc. In the study of such features and the correction of undesirable behavioural reactions, a great role is played by the teacher's psychological preparation for the performance of professional duties.

Since the teacher's professional activity is based on constant and direct communication with children, the motive of affiliation plays a significant role – the desire to establish and maintain relationships with other people, the desire for contact, care, concern for others. The essence of affiliation lies in the intrinsic value of communication. Affiliative communication gives a sense of satisfaction, excites, and evokes positive

зумовлений його соціальними установками, професійною спрямованістю, психологічною готовністю та індивідуально-типологічними особливостями особистості.

Таким чином, у системі мотивації вчителя, що наразі виконує професійну діяльність в екстремальних умовах, проявляються такі властивості: анатомічні, психофізіологічні, психологічні, особистісні, індивідуально-типологічні.

Анатомічні властивості людини – це функціональні можливості організму суб'єкта праці, які досліджує фізіологія праці і медицина. Психофізіологічні особливості проявляються через закономірності формування і функціонування психічних процесів (відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уявлення, емоції, почуття). Психологічні властивості розкриваються внаслідок професійної спрямованості суб'єкта праці через фактори, що їх визначають, – інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації, особистісні установки, воля тощо. Особистісні властивості проявляються через знання законів розвитку суспільства й розуміння механізму дій та форм прояву цих законів у діяльності особистості і соціальних груп. Індивідуально-типологічна своєрідність особистості проявляється в поведінці людини, особливого ж значення вона набуває в складних професійних умовах, коли вчитель несе відповідальність за життя доручених йому дітей, наприклад, під час повітряної тривоги, обстрілів тощо. У дослідженні таких особливостей та корекції небажаних поведінкових реакцій велику роль відіграє психологічна підготовка вчителя до виконання професійних обов'язків.

Оскільки професійна діяльність вчителя базується на постійному та безпосередньому спілкуванні з дітьми, значну роль відіграє мотив афіліації – бажання встановлення та підтримання стосунків з іншими людьми, прагнення до контакту, піклування, турботи про інших. Сутність афіліації полягає в самоцінності спілкування. Афіліативне спілкування дає відчуття задоволення, захоплює, викликає позитивні емоції.

Як правило, людину до діяльності

emotions.

As a rule, a person is usually motivated by not one, but several motives. Each of them has a different driving force. Some motives are actualized quite often and have a significant impact on human activity, others act only under certain circumstances (they are mostly potential motives). The goal is determined, as a rule, by several motives.

In order to find out the motives of future professional activity among students of pedagogical specialties, we have conducted a study of student motivation for obtaining higher education at Zhytomyr Ivan Franko State University in 2021-2022.

In our study, we relied on the work of scientists who studied the motivation of future specialists in various specialties. Thus, O. Bulgakova (2019) singles out the following motives for obtaining a profession among future teachers: cognitive-intellectual, practical-transformative, communicative. G. Pirog, studying the motives for obtaining higher education among students of pedagogical specialties, enumerates the following motivational directions for the development of a student's personality as a future specialist: professional orientation and necessary abilities are to be formed; mental processes and personal experience are to be improved; the sense of duty and responsibility is to be increased; the student's position in life is to be strengthened; social, spiritual and moral maturity are to be increased; the process of self-education in the formation of qualities necessary for a future specialist is to be improved; the professional independence and readiness for future practical work are to be strengthened [14].

O. Kernytskyi (2003), researching the motives for obtaining higher education by the cadets of military educational institutions, suggests combining all motives into four groups: professional, cognitive, social identification, and utilitarian. The scientist cites the desire to become a highly qualified specialist as an example of professional motives; cognitive-intellectual – the desire to get pleasure from the studying process itself; social identification – the desire of students to

спонукає зазвичай не один, а кілька мотивів. Кожен із них має різну спонукальну силу. Одні мотиви досить часто актуалізуються і чинять істотний вплив на діяльність людини, інші діють лише за певних обставин (здебільшого є потенційними мотивами). Мета детермінується, як правило, кількома мотивами.

Для з'ясування мотивів майбутньої професійної діяльності у студентів педагогічних спеціальностей, ми провели дослідження мотивації студентства щодо отримання вищої освіти у Житомирському державному університеті імені Івана Франка у 2021-2022 рр.

У нашому дослідженні спирались на праці науковців, що вивчали мотивацію майбутніх фахівців різних спеціальностей. Так, О. Булгакова (2019) у майбутніх педагогів виділяє такі мотиви щодо отримання професії: пізнавально-інтелектуальні, практично-перетворювані, комунікативні. Г. Пирог, також вивчаючи мотиви щодо отримання вищої освіти у студентів педагогічних спеціальностей, перераховують такі мотиваційні напрями розвитку особистості студента як майбутнього фахівця: формується професійна спрямованість та необхідні для цього здібності; вдосконалюються психічні процеси та досвід особистості; посилюється почуття обов'язку, відповідальність, зміцнюється життєва позиція студента; зростає соціальна, духовна і моральна зрілість; вдосконалюється процес самовиховання у формуванні якостей, необхідних для майбутнього спеціаліста; міцніє професійна самостійність і готовність до майбутньої практичної роботи [14].

О. Керницький (2003), досліджуючи мотиви отримання вищої освіти курсантами військових навчальних закладів, пропонує об'єднати усі мотиви у чотири групи: професійні, пізнавальні, соціальної ідентифікації, утилітарні. Прикладом професійних мотивів науковець називає прагнення стати висококваліфікованим фахівцем; пізнавально-інтелектуальних – бажання отримувати задоволення від самого процесу навчання; соціальної ідентифікації – прагнення студентів до

study well for the sake of social approval from others; utilitarian – the desire to have a material reward and avoid condemnation from relatives [8].

M. Artyushina (2007) distinguishes the following groups of motives, depending on the content of the activity of both the student and the teacher: professional (related to a certain professional activity); cognitive (related to acquiring knowledge); broad social (desire to occupy a certain position, role in society, prestige); narrowly social (aspiration to have a status in a specific social group); procedural and content (interest in the very process and content of the activity); material (the ability to provide oneself materially); achievement motives (aspiration to achieve certain results in activities); utilitarian (the desire to get immediate benefits from activities or to avoid danger and punishment) [1].

We came to the conclusion that a student's educational activity can be narrowly focused (the desire to have high grades, good summaries, study primary sources), as well as broadly focused. It is characterized by an understanding of the social significance of studying, the development of cognitive interests, personality communication with teachers, independence in studying educational material, originality of answers at seminars. Such educational activity of the student is professionally directed and is marked by the strengthening of the role of professional motives of self-education and self-upbringing.

In our opinion, the groups of motives presented by M. Artyushina can be combined into four: professional-resultative (professional + achievements), social (broad-social and narrow-social), creative-cognitive (creative-cognitive + procedural-content) and basic (material + utilitarian). This classification has been used as the basis of the psychodiagnostic toolkit for the study of determining the motivation of the personality's activities of the students of Zhytomyr Ivan Franko State University. A total of 71 people from the historical, socio-psychological faculties, the educational and scientific institute of foreign philology have been involved in the research. The age limits of the researched were 19-22 years of

гарного навчання заради соціального схвалення з боку оточуючих; утилітарних – бажання мати матеріальну винагороду та уникнення засудження з боку близьких [8].

М. Артюшина (2007) виділяє, залежно від змісту діяльності як студента, так і викладача, такі групи мотивів: професійні (пов'язані з певною професійною діяльністю); пізнавальні (пов'язані з отриманням знань); широкосоціальні (бажання зайняти певну позицію, роль у суспільстві, престижність); вузькосоціальні (прагнення мати статус у конкретній соціальній групі); процесуально-змістові (зацікавленість у самому процесі та змісті діяльності); матеріальні (можливість забезпечити себе матеріально); мотиви досягнення (прагнення досягти певних результатів у діяльності); утилітарні (прагнення отримати безпосередні переваги від діяльності чи уникнути небезпеки та покарань) [1].

Ми дійшли висновку, що навчальна діяльність студента може бути вузькоспрямованою (бажання мати високі оцінки, гарні конспекти, вивчати першоджерела), а також широкоспрямованою. Вона характеризується розумінням соціальної значущості навчання, розвитком пізнавальних інтересів, особистісним спілкуванням з викладачами, самостійністю при вивченні навчального матеріалу, оригінальністю відповідей на семінарах. Така навчальна діяльність студента професійно спрямована та відзначається посиленням ролі професійних мотивів самоосвіти та самовиховання.

На нашу думку, групи мотивів, представлені М. Артюшиною, можна об'єднати у чотири: професійно-результативні (професійні + досягнення), соціальні (широкосоціальні та вузькосоціальні), творчо-пізнавальні (творчо-пізнавальні + процесуально-змістові) та базові (матеріальні + утилітарні). Цю класифікацію було покладено в основу психодіагностичного інструментарію дослідження визначення мотивації діяльності особистості студентів ЖДУ імені Івана Франка. Усього у дослідженні було залучено 71 особу з історичного та соціально-психологічного

age – 33 young men, 38 girls.

Here are the result of the distribution by types of motivation for professional activity among the students of different faculties (see Tab. 2 and Fig. 1).

факультетів, навчально-наукового інституту іноземної філології, вікові межі досліджуваних – 19-22 рр., юнаків – 33 особи, дівчат – 38 осіб.

Представляємо результат розподілу за видами мотивації до професійної діяльності у студентів різних факультетів (див. табл. 2. та рис. 1).

Table 2

Distribution of students of different faculties by types of motivation (in %)

Names of faculties	Types of motivation			
	Basic	Social	Creative and cognitive	Professional and resultative
Institute of Foreign Philology	30,0%	27,5%	30,0%	12,5%
Historical Faculty	41,2%	23,5%	23,5%	11,8%
Social and Psychological Faculty	35,7%	35,7%	31,4%	7,1%
% of the total number of people (71)	33,8%	28,2%	26,8%	11,2%

Therefore, the largest percentage of the students is characterized by basic motivation, which includes the financial support for education (scholarship) and future salary, as well as other material benefits inherent in the future profession (summer vacation, social package, convenient work schedule, etc.). However, we observe some differences between the representatives of different specialties. Thus, the indicator of basic motivation among the students of the Faculty of History is the highest. This is explained by the fact that here there are more male students, who, of course, are responsible for the well-being of the future family. In the second place, in general, social motivation prevails in all the researched. This is explained by the fact that pedagogical and social-psychological activities are related to the sphere of communication and communicative skills of the future specialists. However, among the students of the Institute of Foreign Philology, cognitive motivation is in second place, which indicates a more creative approach of the students of this specialty to studying. The professional and productive motivation among students of all faculties is in the last place. In our opinion, this indicates that young people at

Отже, найбільший відсоток має базова мотивація, до якої відносяться матеріальне забезпечення навчання (стипендія) та майбутня заробітна плата, а також інші матеріальні блага, притаманні майбутній професії (літня відпустка, соціальний пакет, зручний графік роботи тощо). Проте спостерігаємо деякі відмінності між представниками різних спеціальностей. Так, найбільшим є показник базової мотивації у студентів історичного факультету. Це пояснюється тим, що тут більшою мірою представлені студенти чоловічої статі, які, звісно, відповідають за добробут майбутньої сім'ї. На другому місці, в цілому, у всіх досліджуваних переважає соціальна мотивація. Це пояснюється тим, що педагогічна та соціально-психологічна діяльність пов'язані зі сферою спілкування та комунікативними вміннями майбутніх спеціалістів. Проте у студентів інституту іноземної філології на другому місці знаходиться пізнавальна мотивація, що свідчить про більш творчий підхід студентів цієї спеціальності до навчання. Професійно-результативна мотивація у студентів всіх факультетів знаходиться на останньому місці. На нашу думку, це свідчить про те, що юнаки у такому віці

this age do not yet fully imagine the future professional result of their activities.

ще не зовсім уявляють собі майбутній професійний результат своєї діяльності.

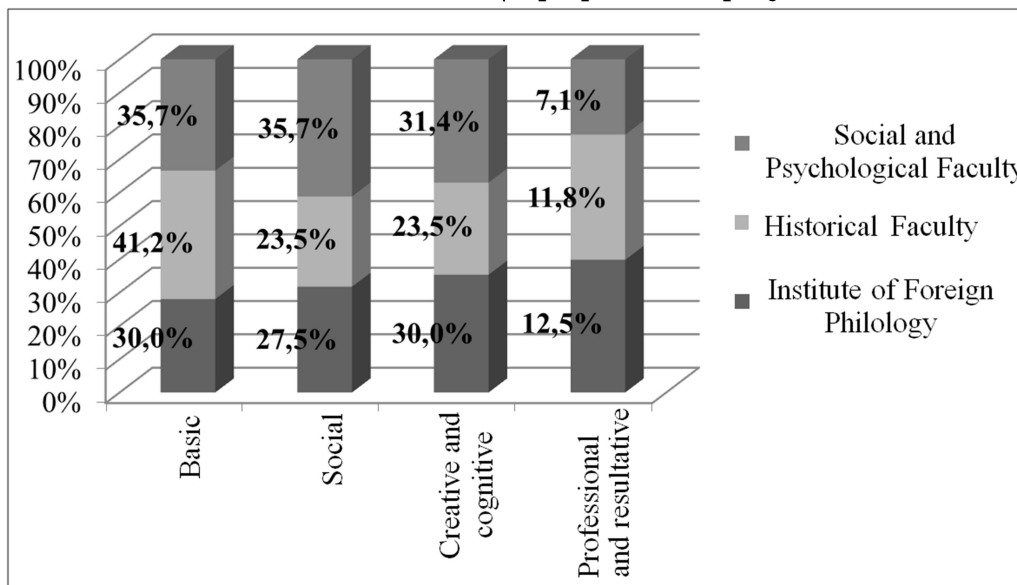

Fig. 1. Distribution of the students of different faculties by types of motivation

So, after analysing scientific and theoretical research, methodological background, conducting a pilot study, we can identify four types of motivation in the system of readiness for pedagogical activity: 1) professional-resultative, 2) creative and cognitive, 3) social, 4) material (basic).

Conclusions and research perspectives. Thus, the motivation in a teacher's activity has its own complex structure and hierarchy. A teacher's professional activity is motivated, as a rule, by several motives that form a motivational complex (system or hierarchy of motives). According to the results of our research, it has been determined that the motives that hold the leading place are being constantly actualized, act and exert a significant motivational influence on human activity – these are the real motives. Some other motives, located at the bottom of the motivational hierarchy, reveal a minor impact on human activity and are often generally not detected – these are potential motives, because under some circumstances they can be actualized, but in a specific period they do not act (that is, they are not actualized, they do not have a motivating influence).

We consider the study of the intrinsic motivation of future teachers as a leading factor in their creativity to be a perspective

Отже, проаналізувавши науково-теоретичні дослідження, методологічне підґрунтя, провівши пілотне дослідження, ми виділили чотири види мотивації у системі готовності до педагогічної діяльності: 1) професійно-результативну, 2) творчо-пізнавальну, 3) соціальну, 4) матеріальну (базову).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, мотивація у діяльності вчителя має свою складну структуру та ієрархію. До професійної діяльності педагога спонукають, як правило, кілька мотивів, які утворюють мотиваційний комплекс (систему, або ієрархію мотивів). За результатами нашого дослідження визначено, що мотиви, яким належить провідне місце, постійно актуалізуються, діють і чинять істотний мотиваційний вплив на діяльність людини – реальні мотиви. Деякі інші мотиви, розташовані знизу мотиваційної ієрархії, чинять незначний вплив на активність людини й часто загалом не виявляються – це потенційні мотиви, оскільки за якихось обставин вони можуть актуалізуватися, але в конкретний період не діють (не актуалізуються, не чинять спонукального впливу).

Перспективами подальшого дослідження вважаємо вивчення внутрішньої мотивації майбутніх

for further research.

педагогів як провідного чинника їх креативності.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Artiushyna, M.V. (2007). *Psykhologo-pedahohichni aspekty realizatsii suchasnykh metodiv u vyshchii shkoli: navch. posib. [Psychological and pedagogical aspects of the implementation of modern methods in higher education: teaching. manual] / za red. M.V. Artiushynoi, O.M. Kotykovoi, & H.M. Romanovoi. Kyiv: KNTU [in Ukrainian].*
2. Baklytskyi, I.O. (2008). *Psykhologhiia pratsi: pidruchnyk [Labor psychology: a textbook]. 2-he vyd., pererob. i dop. Kyiv: Znannia. 655 [in Ukrainian].*
3. Bulhakova, O.Yu. (2019). *Psykhologichna hotovnist studentiv do sotsialnoi vzaiemodii [Psychological readiness of students for social interaction]. Extended abstract of Doctor's thesis. Odesa [in Ukrainian].*
4. Vozniuk, O.V., & Kubitskyi, S.O. (2007). *Formuvannia tsinnisnykh oriantatsii osobystosti v konteksti synerhetychnoho pidkhodu [Formation of value orientations of the individual in the context of a synergistic approach]. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Pedahohika – Bulletin of the Carpathian university. Pedagogy, 16 (2), 76-87 [in Ukrainian].*
5. Hornostai, P.P. (2014). *Psykhologhiia hrupovoi identychnosti: zakonmirnosti stanovlennia [Psychology of group identity: patterns of formation]. Nats. akademiia ped. nauk Ukrainy, Inst-t sotsialnoi ta politychnoi psykhologii. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].*
6. Zaniuk, S.S. (2002). *Psykhologhiia motyvatsii: navch. posibnyk [Psychology of motivation: teaching. manual]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].*
7. Kalamazh, R.V. (2019). *Protsesualno-zmistovi aspekty Ya-kontseptsii osobystosti [Process and content aspects of the I-concept of the personality]. Zbirnyk naukovykh prats "Problemy suchasnoi psykhologii" – Collection of scientific works "Problems of modern psychology", 16. Retrieved from: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012> [in Ukrainian].*
8. Kernytskyi, O.M. (2003). *Teoretychnyi analiz problemy formuvannia psykhologichnoi hotovnosti kursantiv-lotchykiv do viiskovo-profesiinoi diialnosti [Theoretical analysis of the problem of forming the psychological readiness in pilot cadets for military and professional activities]. Viiskova osvita – Military education: zb. nauk. pr., 14, 50-59. [in Ukrainian].*
9. Klymchuk, V.O. (2015). *Motyvatsiyni dyskurs osobystosti: na shliakhu do sotsialnoi psykhologii motyvatsii [Motivational discourse of the personality: on the way to the social psychology of motivation]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].*
10. Kokun, O.M. (2011). *Zbirnyk metodyk dlia diahnostyky psykhologichnoi hotovnosti viiskovosluzhbovtziv viiskovoi sluzhby za kontraktom do diialnosti u skladi myrotvorchykh pidrozdiliv: metod. posib [A collection of methods for diagnosing the psychological readiness of military servicemen under contract to work as part of peacekeeping units: method. manual]. Kyiv: NDTs HP ZSU [in Ukrainian].*
11. Kubitskyi, S.O., & Vozniuk, O.V. (2006). *Rozvytok motyvatsii kursantiv [Development of cadets' motivation]. Visnyk Natsionalnoi Akademii Oborony Ukrainy – Bulletin of the National defense academy of Ukraine: zb. nauk. prats, 2, 82-87 [in Ukrainian].*
12. Miroshnychenko, O.A. (2020). *Hotovnist zymivnykiv do vykonannia profesiinykh oboviazkiv v Ukrainskii antarktychnii ekspedytsii [Readiness of winterers to perform professional duties in the Ukrainian Antarctic Expedition]. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. Budapest, VIII (93), 61-65 [in Ukrainian].*
13. Miroshnychenko, O.A., & Pasichnyk, I.D. (2020). *Hotovnist ukraïnskykh zymivnykiv do zhyttiediialnosti na antarktychnii stantsii [Readiness of Ukrainian winterers for life at the Antarctic station]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 12. Psykhologichni nauky – Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 12. Psychological sciences, 10 (55), 58-67 [in Ukrainian].*

14. Pyroh, H.V. (2020). *Psykhologichni osoblyvosti ta problemy profesiinoho stanovlennia studentiv-psykhologiv. Osobystisne zrostannia v umovakh transformatsii suchasnoho suspilstva [Psychological features and problems of professional development of psychology students. Personal growth in the conditions of transformation of modern society]*. Zhytomyr: Vyd. O.O. Yevenok [in Ukrainian].
15. *Psykhologichnyi slovnyk [Psychological dictionary]* (2007). Kyiv: Naukovyi svit [in Ukrainian].
16. Rybalka, V.V. (2023). *Psykhologhiia rozvytku osobystisnoi hotovnosti pedahohiv do profesiinoi diialnosti: metod. rekom [Psychology of the development of personal readiness of teachers for professional activity: method. recom.]*. Kyiv: Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NANP Ukrainy [in Ukrainian].
17. Rokich, M. (1973). *Pryroda liudskykh tsinnosti [The nature of human values]*. *Vilna presa – Free press*, 5, 20-28 [in Ukrainian].
18. Fromm, E. (2020). *Maty abo buty [To have or to be]*. Kharkiv: Vyd-vo Knyzhkovyi klub "KDS" [in Ukrainian].
19. Heckhausen, H. (1967). *The Anatomy of achievement motivation*. New York: Academic Press [in English].
20. Maslow, A.H. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harpaer and Row [in English].
21. Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78. Retrieved from: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68> [in English].
22. Sannikov, O. (2016). Information system operator: the structure and components of personal choice. *Nauka i osvita. Psykhologhiia – Science and education. Psychology*, 7/CXXXVIII, 133-143 [in English].
23. Serdiuk, N. (2018). Current state and problems of the development of the Ukrainian higher education. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*, 7, 188-204. Retrieved from: <https://educationjournal.org/index.php/journal/article/view/112> [in English].

Received: August 22, 2023

Accepted: September 05, 2023

UDC 37.011:004

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.138-144

BASIC EDUCATIONAL CONCEPTS AS THE BASIS OF PROFESSIONAL TRAINING OF IT INDUSTRY SPECIALISTS

Yu. V. Pelekh*, G. O. Shlikhta**

The article analyzes the basic educational concepts that will form the basis of modeling the professional training of IT specialists. The analysis of the leading educational concepts – personally oriented learning, educational development environment, practice-oriented learning clearly demonstrates their fundamental importance for the further modeling of the educational process of formation of value-deontological competences of future specialists in the IT industry. At the same time, we note that all these concepts have a universal (and general) character for pedagogical theory and practice, in particular for the field of professional training. Therefore, we believe that the purpose of our presentation is to single out a number of educational concepts that are of special importance for the professional training of IT specialists.

The Ukrainian and foreign practice of relevant research was analyzed, the definitions of educational concepts were interpreted and summarized. Our analysis made it possible to single out the following educational concepts – universal and special, which will serve as a theoretical and methodological basis for modeling the educational process of forming the value-deontological competences of future specialists in the IT industry.

Thus, the article points to the prospect of the selection of certain methods, techniques, technologies and forms of organization of educational activities aimed at the formation of axiological and deontological competences, which we consider factual as confirmation of the formation of future IT, precisely guided by the approaches and guidelines of the specified educational concepts – specialists of axiological culture and deontological type of thinking.

Keywords: *universal and special educational concepts, modeling of the educational process, formation of value-deontological competences, future specialists of the IT industry.*

* Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Vice-rector
(Rivne State University of the Humanities)
pelekhyurii@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1737-4557

** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent, PhD Researcher
(Rivne State University of Humanities)

hanna.shlikhta@rshu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-7184-1822

БАЗОВІ ОСВІТНІ КОНЦЕПЦІЇ В ОСНОВІ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІТ-ГАЛУЗИ

Ю. В. Пелех, Г. О. Шліхта

У статті проаналізовано базові освітні концепції, що лежатимуть в основі моделювання професійної підготовки фахівців ІТ-галузі. Аналіз провідних освітніх концепцій – особистісно орієнтованого навчання, освітнього розвивального середовища, практико-орієнтованого навчання, наочно демонструє їхнє засадниче значення для подальшого моделювання освітнього процесу формування ціннісно-деонтологічних компетентностей майбутніх фахівців ІТ-галузі. Водночас, відзначимо, що усі ці концепції мають універсальний (й загальний) характер для педагогічної теорії і практики, зокрема для сфери професійної підготовки. Отже, вважаємо за мету нашого викладу – виокремити низку освітніх концепцій, що мають спеціальне значення для професійної підготовки фахівців ІТ-галузі.

Проаналізовано українську та зарубіжну практику відповідних досліджень, потрактовано, узагальнено дефініції освітніх концепцій. Проведений нами аналіз дозволив виокремити такі освітні концепції – універсальні й спеціальні, що виступатимуть теоретико-методологічною основою при моделюванні освітнього процесу формування ціннісно-деонтологічних компетентностей майбутніх фахівців ІТ-галузі.

Таким чином, стаття вказує на перспективність того, що саме керуючись підходами й настановами означених освітніх концепцій здійснюватиметься відбір певних методів, прийомів, технологій і форм організації освітньої діяльності спрямованої на формування аксіологічної й деонтологічної компетентностей, що розглядаються нами як фактичне як підтвердженням сформованості у майбутніх ІТ-фахівців аксіологічної культури й деонтологічного типу мислення.

Ключові слова: універсальні та спеціальні освітні концепції, моделювання освітнього процесу, формування ціннісно-деонтологічних компетентностей, майбутні фахівці ІТ-галузі.

Introduction of the issue. The conceptual and theoretical-methodological foundations of the educational process are the foundation on which the modern system of professional training is built. Studying these basics will provide an understanding of the essence of education, will allow a better understanding of its purpose and tasks. This helps to establish clear goals and expectations from the educational process. Also, the determination of the theoretical and methodological foundations of the educational process - the training of future IT specialists will have an impact on the improvement of pedagogical practice, will allow teachers to improve their work, develop effective teaching methods and use modern pedagogical approaches. In this way, adaptation to changes in society and technology will take place, which requires constant updating of approaches to learning and acquisition of new knowledge [7]. Understanding the conceptual foundations helps to

implement changes in the educational process to meet the needs of today; ensuring the quality of education in order to effectively evaluate and improve the quality of educational programs and the learning process.

In general, learning these basics is key to improving the quality of education and training qualified IT specialists who meet the requirements of modern society and the labor market.

Current state of the issue. In our research was examined literature, that are focusing on the study of individual differences in the development of research methodology knowledge and skills among psychology students [1]. Notably, attention is drawn to fundamental aspects of preparing future professionals in the field of information technology, as discussed in Bardus's research [2]. It is interesting researching work, what also delves into the improvement of computer skill training, exploring the efficacy of behavior modeling, symbolic mental rehearsal, and the role of knowledge structures [3].

Conceptual principles of modern pedagogical technologies within non-linguistic higher education institutions are being investigated in many publications [7]. Vasetska and Morozova [8] delve into the conceptual principles shaping modern pedagogical technologies within non-linguistic higher education institutions. Vieno, Rogers, and Campbell [9] advocate for an expanded definition of research skills, aiming to enhance student competence across both undergraduate and master's programs. Additionally, Vuorikari, Kluzer, and Punie [10] introduce DigComp 2.2, the Digital Competence Framework for Citizens, providing novel examples of knowledge, skills, and attitudes essential in the digital landscape. Collectively, these sources offer diverse perspectives that enrich the understanding of fundamental educational elements crucial for the effective preparation of IT professionals.

Aim of research. The analysis of the leading educational concepts – personally oriented learning, educational development environment, practice-oriented learning clearly demonstrates their fundamental importance for the further modeling of the educational process of formation of value-deontological competences of future specialists in the IT industry. At the same time, we note that all these concepts have a universal (and general) character for pedagogical theory and practice, in particular for the field of professional training. Therefore, we believe that the purpose of our presentation is to single out a number of educational concepts that are of special importance for the professional training of IT specialists.

Results and discussion. Therefore, in order to organize an effective educational process of modern professional training, IT specialists should also pay attention to the theoretical and methodological guidelines voiced within the framework of the project "Assessment and Teaching of Twenty First Century Skills". In particular, project experts emphasize the following pedagogical concepts:

1. Concept of the zone of proximal development (ZPD), which was once proposed by Lev Vygotsky. This concept involves creating a space in which people learn most effectively because they have enough prior knowledge to consolidate learned more complex skills or information, but not enough to lead to a cognitive gap [5: 268]. The specified concept can be combined with the concept of creating an educational development space, within which appropriate zoning can be applied to ensure a positive learning trajectory for future specialists in the IT industry, in particular for the purpose of forming value-deontological competencies. At the same time, this organization of the educational process of professional training corresponds to the modern model of the educational process, which is focused on "increasing the quality of education, more effective use of study time, and ensuring the needs of each student in accordance with his individual capabilities and his assimilation of new technologies of professional activity" [8: 66].

2. The idea of encouraging social interaction as a fundamental factor (facilitator) of cognitive development. Social interaction is ensured by using the method of teaching in small groups, which creates conditions for the activation of students' educational work, allows them to form their own educational goals and search and choose materials and information related to the relevant task [5: 280]. This idea is of fundamental importance for the organization of the educational process of professional training of future specialists in the IT industry with the aim of forming value-deontological competencies. The thing is that it can be applied in two ways. Firstly, the skills defined by us as elements of the aforementioned competences – communication, cooperation, social and intercultural, flexibility and adaptability, critical thinking and problem solving, innovativeness, leadership and responsibility, productivity and responsibility, can be formed within the

framework of social interaction in the context of project implementation value and deontological orientation when studying the disciplines of the humanitarian cycle. As a rule, in the Ukrainian curricula for training a specialist in the field of 12 "Information technologies" of the first (bachelor's) level, this is philosophy. Secondly, the specified skills can be formed in the process of studying specialized disciplines, which is positive from the point of view of (1) the perspective of the formation of value-deontological competences of future IT specialists, as well as (2) the efficiency of using study time.

Note that the promising idea of integrating the concepts of research training and the formation of procedural knowledge is supported by British scientists [3; 6; 9]. The idea is that, under the influence of the research environment, in an effort to solve a certain problem (task, implement some project), the student of education is interested not only in mastering the understanding and ability to perform tasks in a certain scientific field (form procedural knowledge), but also in acquiring fundamental (declarative) knowledge about this area. Thus, the acquisition of practical knowledge in a certain field involves the introduction of effective methods of mastering fundamental knowledge in the educational process [9: 644]. It should be noted that special studies prove a direct connection and a positive correlation between the fundamental knowledge (the level of their assimilation) of the student of education and the level of self-regulation and motivation regarding learning and the acquisition of professional competences [1]. This should obviously be taken into account in the process of modelling the educational process of forming the value-deontological competences of future specialists in the IT industry.

In the context of understanding the conceptual and theoretical-methodological foundations of the educational process of modern

professional training, it is worth paying attention to the work carried out within the framework of the CDIO (Conceive, Design, Implement, Operate) initiative, which is supported by more than 120 well-known universities Worldwide. The main idea of CDIO is the comprehensive professional training of a specialist capable of creating new techniques and technologies, as well as managing the complete life cycle of a product, system, service or process. The idea of comprehensive training determines approaches to the organization of the educational process, in particular: 1) drawing up the curriculum using a system of mutually supporting courses; 2) active and experimental learning; 3) saturation of the process of professional training with practical courses, tasks and projects that contribute to the professional readiness of the applicant upon completion of studies; 4) special attention to the formation of 21st century skills (in particular, communication, cooperation, social and intercultural skills). Competencies obtained through programs based on CDIO standards provide graduates with the opportunity to easily adapt to the changing needs of future development and requirements [4: 3-4].

The concept of orientation of the educational process towards the professional future deserves attention. This concept was formulated by the Ukrainian researcher Iryna Bardus, who works with the problem of fundamentalization of professional training of future IT specialists for productive activities. The logic of the researcher is that the results of training in a higher education institution will meet the needs of production in the event of a reorientation of the process of professional training (in particular, IT specialists) from mainly reproductive to productive, that is, it is necessary to teach them to predict the development of their own professional sphere: "to prepare future IT-specialists for productive professional activity, it is necessary to build a training system in

such a way as to teach students to independently master the required level of professional knowledge on the basis of fundamental knowledge and skills" [2: 60].

Developing this opinion in the context of solving the practical task of forming the value-deontological competences of future specialists in the IT industry, we will emphasize that axiological and deontological knowledge will be the fundamental knowledge for the specified competences, and the skills that are focused on the future will be the skills of the 21st century determined by us as elements of these competences: 1) learning and innovation skills; 2) life and career skills. The relevance of this approach is confirmed by the experts of the Accreditation Committee of the European Network for Quality Assurance

in Computer Education (ECSaKS), who emphasize that everything is rapidly developing and changing in the digital sphere. In particular, new technologies such as artificial intelligence, virtual and augmented reality, robotics, the Internet of Things, or media disinformation and manipulation have become challenges, and this requires a response in the field of training specialists in the IT industry [10].

Our analysis made it possible to single out educational concepts - universal and special, which will act as a theoretical and methodological basis for modeling the educational process of forming value-deontological competences of future specialists in the IT industry. A generalized description of these concepts is given in Table 1.

Table 1.

Actual educational concepts for modern professional training of future specialists in the IT industry

Educational concept	Basic paradigms	Main features
Universal educational concepts:		
personally oriented training	<ul style="list-style-type: none"> • humanitarian • person oriented • pragmatic • integration 	1) aimed at self-improvement and spiritual growth; 2) the primary task is the development of a person's personality; 3) provides the opportunity for the student to choose the forms and methods of education.
educational development environment	<ul style="list-style-type: none"> • humanitarian • classical • pragmatic • integration 	1) based on the idea of a connection between the processes of formation of cognitive and emotional qualities of the individual and environmental influences; 2) the environment is considered as a complex organized system that includes cognitive, motivational, operational and organizational and logistical components; 3) actively applies the subject-subject approach.
practice-oriented training	<ul style="list-style-type: none"> • classical • pragmatic • integration 	1) ensures the formation of procedural (practical) knowledge through the acquisition of skills and abilities in a certain field of activity; 2) is an effective means of forming professional and general competencies in their perfected form; 3) aimed at ensuring future effective professional activity.
Special educational concepts:		

zones of immediate development	<ul style="list-style-type: none"> • humanitarian • person oriented 	<ol style="list-style-type: none"> 1) ensuring continuity and non-conflict of knowledge growth; 2) involvement of a logical-structural approach; 3) using an environmental approach.
comprehensive professional training	<ul style="list-style-type: none"> • classical • person oriented • pragmatic • integration 	<ol style="list-style-type: none"> 1) involvement of a system of mutually supporting courses; 2) active and experimental learning; 3) formation of 21st century skills.
orientation of the educational process towards the professional future	<ul style="list-style-type: none"> • humanitarian • classical • person oriented 	<ol style="list-style-type: none"> 1) reorientation of the professional training process from predominantly reproductive to productive; 2) formation of motivation and self-education skills.

Source: own development

We would like to emphasize that the selection of certain methods, techniques, technologies and forms of organization of educational activities aimed at the formation of axiological and deontological competences will be carried out precisely guided by the approaches and instructions of the specified educational concepts, which we consider as factual as confirmation of the formation of axiological culture and deontological type in future IT specialists thinking.

Conclusions and research perspectives. Summarizing the results of our research, we note:

1. The organization of the educational process, in particular in the field of professional education, is a complex methodological task, the solution of which requires taking into account current theoretical and methodological developments in pedagogical theory and practice. Solving the task of modeling the educational process of forming the value-deontological competencies of future specialists in the IT industry is no exception in this respect.

2. Modern education, combining traditional and innovative approaches, is based on a number of important paradigms: humanitarian, classical; people-oriented, pragmatic and integrative. These paradigms correlate with universal educational concepts of modern pedagogy: personally oriented learning, educational development environment, practice-oriented learning.

3. Along with these general concepts, the specific tasks of professional training of future specialists in the IT industry require the application of a number of special concepts, such as: zones of immediate development, comprehensive professional training; orientation of the educational process towards the professional future. The combined involvement of universal and special educational concepts contributes to the professionalization of future IT specialists and, at the same time, the integration of the entire spectrum of elements of value-deontological competences - knowledge, skills, abilities, values, and personal qualities.

At the end, we must note that the fundamental point of modeling the educational process of forming value-deontological competencies of future IT specialists is the definition and selection of methods, techniques, technologies, forms of educational activity organization relevant to the universal and special educational concepts described by us. We are convinced that the implementation of the relevant procedures will be as well-founded as possible if we refer to the foreign experience of professional training of future specialists in the IT industry, in particular, in the context of the formation of value-deontological competencies.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Balloo, K., Pauli, R., & Worrell, M. (2016). Individual differences in psychology undergraduates' development of research methods knowledge and skills. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 217, 790-800 [in English].
2. Bardus, I.O. (2018). *Fundamentalizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u haluzi informatsiinykh tekhnolohii do produktyvnoi diialnosti – Fundamentalization of professional training of future specialists in the field of information technology for productive activity*. Kharkiv: PromArt [in Ukrainian].
3. Davis, F.D., & Yi, M.Y. (2004). Improving computer skill training: Behavior modeling, symbolic mental rehearsal, and the role of knowledge structures. *Journal of Applied Psychology*, 89, 509-523 [in English].
4. *Engineering Education for Future World: The CDIO Approach (Conceive, Design, Implement, Operate)*. Retrieved from: <http://www.cdio.org/files/document/file/Engineering%20Education%20for%20Future%20World-The%20CDIO%20Approach%20TEXT.pdf> [in English].
5. Griffin, P. & Care, E. (2015). *Assessment and Teaching of 21st Century Skills: Methods and Approach*. Retrieved from: DOI 10.1007/978-94-017-9395-7 [in English].
6. Salmento, H., Murtonen, M. (2019). The roles of epistemic understanding and research skills in students' views of scientific thinking. *Redefining Scientific Thinking for Higher Education, Higher-Order Thinking, Evidence-Based Reasoning and Research Skills*, 31-57 [in English].
7. Shlikhta, H.O. (2023). Vyznachennia mistisia tsinnisna-deontolohichnoi skladovoi vymoh do suchasnoho IT-fakhivtsia v natsionalnykh ta mizhnarodnykh normatyvno-pravovykh dokumentakh [Determining the place of the value-deontological component of requirements for a modern IT specialist in national and international regulatory and legal documents]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: pedahohika – Scientific notes of Ternopil national pedagogical university named after Volodymyr Hnatyuk. Series: pedagogy*, № 1(1), 193-199. Retrieved from: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.23.1.25>. [in Ukrainian].
8. Vasetska, L.I., & Morozova, O.V. (2017). Kontseptualni zasady suchasnykh pedahohichnykh tekhnolohii u nemovnomu VNZ [Conceptual foundations of modern pedagogical technology in a non-linguistic university]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ "Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody" – Humanitarian bulletin of the Pereiaslav-Khmelnysky state pedagogical university named after Hryhoriy Skovoroda*, V (73), 61-75 [in Ukrainian].
9. Vieno, K., Rogers, K., & Campbell, N. (2022). Broadening the Definition of 'Research Skills' to Enhance Students' Competence across Undergraduate and Master's Programs. *Education and Sciences*, 12, 642-656. Retrieved from: <https://doi.org/10.3390/educsci12100642> [in English].
10. Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes*. EUR 31006 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Retrieved from: <https://doi.org/10.2760/115376> [in English].

Received: August 29, 2023

Accepted: September 14, 2023

UDC 821.161.2:378.147.016:004
DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.145-157

TEACHING LITERATURE IN HIGH SCHOOLS: CURRENT CHALLENGES, PLATFORMS AND APPLICATIONS FOR TEACHING, METHODS AND TECHNIQUES

A. V. Usatyi*, O. L. Bashmanivskiy**, K. T. Yarynovska***

The article considers the problem of implementing the methodology of teaching literature in institutions of higher education through the prism of socio-historical conditions, the choice of platforms, methods, techniques for teaching. The authors determined that the implementation of an effective, safe and interesting educational process and the training of creative teachers are among the main tasks facing us today. In addition to hard skills, the applicant must also possess so-called soft skills, navigate modern methodological trends and be interesting for students. The dominant problem that became the object of research is the description of today's challenges, the selection of methods, tools (applications) for the realization of the goal set in the name of scientific intelligence. The relevance of the study is absolutely determined by modern historical and social events and the demands of employers in the labor market. The article presents an analysis of applications that can help to competently organize the educational process, analyzes the most popular platforms for organizing classes for future teachers of literature MOOC platforms (Coursera, EdX, XuetangX, FutureLearn, Udacity, Canvas Network, Udemy, Khan Academy), Moodle, Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams, Cisco WebEX, Padlet, Jamboard, Google Handouts, Trello, Flamingo Whiteboard, Linoit, Canva); emphasis is placed on the formats of classes and general forms of organization of the educational process in the conditions of martial law; The most recent methods and methods of studying the methodology of teaching literature in a higher education institution are described separately, among them: interactive class, virtual reality, use of artificial intelligence, blended learning, 3D printing, design thinking, project-based learning, inquiry-based learning, puzzle learning, flipped learning, peer-to-peer learning, virtual crossover, virtual reflection.

Keywords: literature teaching methodology, educational process in war conditions, methods, techniques, platforms for studying literature.

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
usatij@i.ua
ORCID: 0000-0001-9661-635X

** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
olex_bash@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4898-7070

*** Lecturer
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
kyarik555@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4898-7070

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗВО: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ, ПЛАТФОРМИ ТА ЗАСТОСУНКИ ДЛЯ НАВЧАННЯ, МЕТОДИ Й ПРИЙОМИ

А. В. Усатий, О. Л. Башманівський, К. Т. Яриновська

У статті розглядається проблема реалізації методики викладання літератури у закладах вищої освіти крізь призму суспільно-історичних умов, вибору платформ, методів, прийомів для навчання. Авторами визначено, що серед основних завдань, котрі ставить перед нами сьогодні є здійснення ефективного, безпечного та цікавого освітнього процесу й підготовка креативних вчителів. Здобувач, крім навичок *hard skills*, має володіти ще і так званими *soft skills*, орієнтуватись у сучасних методичних тенденціях і бути цікавим для учнів. Домінантною проблемою, яка стала об'єктом дослідження є опис викликів сьогодні, підбір методів, інструментів(застосунків) для реалізації мети, поставленої у назві наукової розвідки. Актуальність вивчення абсолютно зумовлена сучасними історико-суспільними подіями та вимогами роботодавців на ринку праці. У статті представлено огляд застосунків, які можуть допомогти грамотно організувати освітній процес, проаналізовано найбільш популярні платформи для проведення занять майбутніми вчителями літератури (MOOC платформи (Coursera, EdX, XuetangX, FutureLearn, Udacity, Canvas Network, UdeMy, Khan Academy), Moodle, Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams, Cisco Web EX, Padlet, Jamboard, Google Handouts, Trello, Flinga Whiteboard, Linoit, Canva); акцентовано увагу на форматах проведення занять та загальних формах організації освітнього процесу в умовах дії військового стану; окремо описано найбільш нові методи та прийоми вивчення методики навчання літератури у закладі вищої освіти, серед них: інтерактивне заняття, віртуальна реальність, використання штучного інтелекту, *blended learning*, 3D друк, дизайн-мислення, навчання за проектом, навчання на основі запитів, навчання-пазл, *flipped learning*, або перевернуте навчання, навчання за методом "рівний", віртуальний кросовер, віртуальна рефлексія.

Ключові слова: методика навчання літератури, навчальний процес в умовах війни, методи, прийоми, платформи для вивчення літератури.

Introduction of the issue. Our present reality is characterized by a significant number of difficulties and challenges that affect absolutely all spheres of activity, including educational ones. Higher education institutions (HEIs) in Ukraine from February 24, 2022, along with other institutions or structures, function in extreme conditions of martial law, air raids, etc. [4: 163].

As a result, higher education institutions face a new set of aspects that require adaptation and improvement, as well as revision of the system of organizing the educational process, as well as the choice of methods, forms, methods, applications and platforms, etc. The need for a synthesis of the implementation of standard educational objectives with current tasks caused by the war and the further perspective of the development of education in Ukraine.

In modern higher school pedagogy, the organization of the educational process in today's conditions is one of the most

Постановка проблеми. Наше сьогодні характеризується значною кількістю труднощів та викликів, які стосуються абсолютно усіх царин діяльності, зокрема і освітньої. ЗВО (заклади вищої освіти) в Україні із 24 лютого 2022 р., нарівні з іншими закладами чи структурами, функціонують в екстремальних умовах військового стану, повітряних тривог тощо [4: 163].

Як результат – перед ЗВО з'являється нова низка аспектів, що потребують адаптації та удосконалення, а почасти і перегляду системи організації навчально-виховного процесу, а отже і вибору методів, форм, методик, застосунків та платформ тощо. Потреба у синтезі виконання стандартних освітніх завдань, із актуальними завданнями сьогодні, спричиненими війною й подальшою перспективою розвитку освіти в Україні.

У сучасній педагогіці вищої школи організація навчального процесу в умовах сьогодні є однією із найбільш важливих проблем та аспектів, а відтак потребує

important problems and aspects, and therefore requires the study of forms, methods, methods, innovative approaches, updating the content of the educational process and the introduction of effective educational techniques and techniques for training higher education students, in particular, in the field of literature teaching methods.

The relevance of the problem is also due to the fact that in the modern labor market, the requirements for graduates of higher education institutions – certified teachers – are changing significantly. Since employers expect from specialists not only thorough knowledge and professional skills, but also "soft skills", "new skills", among which the ability to work in the conditions of martial law, pandemic, etc. occupy dominant positions, becoming more and more necessary and in demand. The results of scientific investigations by scientists from the Stanford Research Institute and Harvard University allow us to draw the following conclusions: "soft skills" make up 85% of a person's success as a professional, and only 15% are "hard skills" [10].

It is also worth focusing on the fact that the chosen topic for research is correlated with the paradigm of scientific and pedagogical problems and aspects, closely related to the theory of learning and upbringing, pedagogy, teaching methods and other areas of knowledge both theoretically and practically.

Current state of the issue. The general principles of the methodology of teaching literature in higher education institutions were presented in their scientific works by such scientists as: L. Petrovska, O. Zhukova, D. Izarenkova, O. Kasatkina, I. Kozubovska, H. Rurik, etc.

The systematization and general review of the basic literature showed that at the present stage the problem of organizing the educational process (including the methods of teaching literature) is insufficiently covered through the pragmatic prism of the choice of forms, methods, and teaching methods. The following scientists devoted research to the general theoretical and scientific-practical problems of the methodology of teaching literature in higher

вивчення форм, методик, методів, інноваційних підходів, оновлення змісту освітнього процесу та упровадження ефективних навчальних технік й прийомів для навчання здобувачів вищої освіти, зокрема і в царині методики викладання літератури.

Актуальність проблеми зумовлена також й тим, що на сучасному ринку праці суттєво змінюються вимоги до випускників ЗВО – дипломованих вчителів. Оскільки роботодавці очікують від фахівців не лише ґрунтовних знань та професійних вмій, а "soft skills", "new skills", серед яких вміння працювати в умовах дії військового стану, пандемії тощо посідають домінуючі позиції, стаючи все більш необхідними й затребуваними. Результати наукових розвідок вчених Стенфордського дослідного інституту і Гарвардського університету дозволяють зробити такі висновки: "soft skills" становлять 85% успіху людини як професіонала, і тільки 15% – "hard skills" [10].

Варто також сконцентрувати увагу на тому, що обрана тема для дослідження корелюється із парадигмою науково-педагогічних проблем й аспектів, тісно пов'язана із теорією навчання й виховання, педагогікою, методикою навчання та іншими царинами знань як теоретично, так і практично.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні засади методики викладання літератури у ЗВО представили у своїх наукових працях такі вчені, як: Л. Петровська, О. Жукова, Д. Ізаренкова, О. Касаткіна, І. Козубовська, Г. Рурік тощо.

Систематизація й загальний огляд базової літератури показав, що на сучасному етапі проблема організації освітнього процесу (методики викладання літератури в тому числі) недостатньо висвітлена із прагматичної точки зору – вибір форм, методів, методик навчання. Загальнотеоретичним й науково-практичним проблемам методики викладання літератури у вищій школі присвятили дослідження такі науковці: А. Алексюк, І. Доброскок, Г. Коцура, В. Кремень, С. Пролесев, А. Прокопів, П. Саух тощо.

Варто зауважити, що є також наукові

education: A. Aleksyuk, I. Dobroskok, G. Kotsura, V. Kremen, S. Prolev, L. Prokopiv, P. Saukh, etc.

It is worth noting that there are also scientific studies on quality management technologies of higher education in today's conditions, but they are quite general.

Outline of unresolved issues brought up in the article. In connection with the socio-economic and historical events of recent years, the distance or mixed/individual/evening/family form of obtaining education function effectively and have the right to exist in the educational process of any level of higher education. Taking this into account, it will be quite appropriate to analyze the ways of choosing and selecting formats, methods, platforms, and innovative applications for students of higher education institutions, if it is about the process of providing education to a lexicographer. Based on this study and the conducted analysis, we can claim that the problem of considering the methodology of teaching literature in higher education through the prism of today's challenges, as well as the ways of its modernization, are unexplored.

Aim of the research. The dominant goal of this study is to outline the main milestones and features of the process of teaching the methodology of teaching literature in a higher education institution and the selection of appropriate pedagogical tools in the process of studying literature, taking into account the conditions that the war poses to us.

The set goal involves the implementation of the following tasks:

a) a general description of the peculiarities of the methodology of studying literature in higher education institutions;

b) coverage of the specifics of the organization of the educational process in wartime conditions;

c) systematization and generalization of already known developments.

Results and discussion. On February 24, 2022, a full-scale offensive by the Russian aggressor began on the territory of Ukraine. On the same morning at 05:30 a.m. martial law was imposed on the entire territory of Ukraine. The President of Ukraine – Volodymyr Zelenskyu – signed

дослідження із технологій управління якістю вищої освіти в умовах сьогодення, проте вони досить загальні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. У зв'язку із соціально-економічними та історичними подіями останніх років дистанційна або ж змішана/індивідуальна/вечірня/сімейна форма здобуття освіти ефективно функціонують і мають право на існування у навчально-виховному процесі будь-якого рівня вищої освіти. Зважаючи на це, досить доцільно буде проаналізувати шляхи вибору та підбір форматів, прийомів, платформ, інноваційних застосунків для студентами закладів вищої освіти, якщо йдеться про процес надання освіти вчителю-словеснику. На основі проведеного аналізу можемо стверджувати, що проблема розгляду методики викладання літератури у ЗВО через призму викликів сьогодення, а також шляхи її модернізації є недослідженими.

Мета статті. Домінантною метою цього дослідження є окреслення основних віх й особливостей здійснення процесу викладання методики навчання літератури у закладі вищої освіти та вибору відповідних педагогічних інструментів у процесі вивчення літератури, зважаючи на умови, які ставить перед нами війна.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких завдань:

a) загальна характеристика особливостей методики вивчення літератури у ЗВО;

б) висвітлення специфіки організації навчально-виховного процесу в умовах війни

в) систематизація та узагальнення вже відомих напрацювань.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року на території України розпочався повномасштабний наступ з боку російського агресора. Ще того ж ранку о 05.30 на всій території України було введено воєнний стан. Президент України – Володимир Зеленський – підписав Указ (№ 64/2022) "Про введення воєнного стану в Україні" [6], який підтримали депутати Верховної Ради

the Decree (No. 64/2022) "On the introduction of martial law in Ukraine" [6], which was supported by the deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine.

War always causes serious negative consequences to all spheres of activity, including education. Due to the dropping of bombs, drone attacks, mortar fire, etc., the Russian occupiers destroyed a fairly significant number of educational institutions of various levels, especially in the eastern and southern regions (including Lyceum No. 25 in Zhytomyr), so the entire region does not have enough resources to rebuild learning, even in distance or evening/correspondence/family forms. Hundreds of thousands of teachers, lecturers, students and schoolchildren are forced to evacuate from territories dangerous for life and existence, therefore the organization of the educational process is one of the most important challenges today, since the object of our research is closely related to the general conditions and forms of education in Ukraine.

O. Udalova, H. Dzyubynska and T. Revka submit in their article "Organization of the educational process in conditions of war" emphasize that "the key task for the Ministry of Education and Science of Ukraine has become the development of practical recommendations for the organization of the educational process in conditions of martial law" [8] and represent the following possible types of organization:

- temporary or complete *suspension* of the educational process, which involves the performance by scientific and pedagogical workers of tasks determined by the local military-civilian administration or the administration of the educational institution;

- *distance* or *mixed* form of education agreed with the military-civilian administration [8].

- taking into account the fact that in some regions and regions there was no destructive and irreparable damage to educational institutions and the situation is relatively safe, based on the permission of the military-civilian educational administration, the educational process can be carried out in *full-time* or *mixed*

України.

Війна завжди завдає серйозних негативних наслідків усім царинам діяльності, в тому числі і освітній. Через скидання бомб, атаки дронами, мінометні обстріли тощо російськими окупантами зруйнована досить значна кількість закладів освіти різних рівнів, особливо у східних та південних областях (в тому числі і в Житомирі – ліцей № 25), таким чином цілі області не мають достатньої кількості ресурсів відновити навчання, навіть у дистанційній чи вечірній/заочній/сімейній формах. Сотні тисяч вчителів, викладачів, студентів та школярів змушені евакуюватися із небезпечних для життя й існування територій, тому організація освітньо-виховного процесу є одним із найбільш важливих викликів сьогодення, оскільки об'єкт нашого дослідження тісно пов'язаний із загальними умовами та формами здобуття освіти в Україні.

О. Удалова, Х. Дзюбинська та Т. Ревка у своїй статті "Організація освітнього процесу в умовах війни" наголошують на тому, що "ключовим завданням для Міністерства освіти і науки України стало розроблення практичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану" [8] й репрезентують такі можливі типи організації:

- тимчасове або й повністю *призупинення* навчально-виховного процесу, що передбачає виконання науково-педагогічними працівниками завдань, визначених місцевою військово-цивільною адміністрацією або адміністрацією навчального закладу;

- *дистанційна* чи *змішана форма* здобуття освіти, що погоджена із військово-цивільною адміністрацією [8].

- зважаючи на те, що у деяких областях та регіонах не відбулось руйнівних та непоправних пошкоджень навчальних закладів та ситуація є відносно безпечною, то, спираючись на дозвіл військово-цивільної адміністрації навчальних процес може здійснюватися у *очному* або *змішаному режимі* (приміром, здобувачі Житомирського державного університету імені Івана Франка протягом 2022-2023 академічного року навчаються у очному

mode (for example, applicants of Zhytomyr State University named after Ivan Franko during the 2022-2023 academic year study in full-time format, observing all safety standards).

It is also worth noting that specific forms of obtaining education for internally displaced persons, such forms are usually called individual:

- external – independent mastering of general education programs of a general, secondary school with subsequent control (final) certification in an institution of general secondary education that has the right and permission to carry out this procedure, that is, it has state accreditation;

- family (home) – the educational process for a schoolchild/student is organized by parents/guardians, but the student is enrolled in one of the educational institutions so that the progress or regression in education is monitored by teachers.

Identical training can be organized and provided in higher education institutions, but there must be appropriate documents for this.

Taking into account the above-mentioned objective and subjective factors and forms of implementation of the educational process, a rather difficult problem arises: the development of a system of training students of higher education in the aspect of studying the methodology of teaching literature, since each form of education and socially important event changes the equipment, the moral state of the student and the educational process in general, and the teacher must be flexible and ready to respond to similar situations.

The analysis of research, scientific research and methodical literature on the selected topic confirmed the existence of the need to solve the outlined problem and the interest of scientists, for example: generalized and practical proposals from scientific and pedagogical workers regarding the organization of the educational process in the conditions of martial law in Ukraine were discussed during the All-Ukrainian scientific – pedagogical advanced training in Odesa [5].

форматі, дотримуючись усіх безпекових норм).

Варто також зауважити, що специфічні форми здобуття освіти для внутрішньо переміщених осіб, такі форми прийнято назвати індивідуальними:

- екстернатна – самостійне освоєння загальноосвітніх програм загальної, середньої школи із подальшою контрольною (підсумковою) атестацією у закладі загальної середньої освіти, що має право та дозвіл здійснювати цю процедуру, тобто має державну акредитацію;

- сімейна (домашня) – освітній процес для школяра/студента організують батьки/опікуни, проте учень перебуває на обліку в якійсь із ЗЗСО (ЗВО), щоб прогрес чи регрес у навчанні був відстежений педагогами.

Ідентичні навчання можуть бути організовані й забезпечені у ЗВО, проте на це мають бути відповідні документи.

Враховуючи зазначені вище об'єктивні й суб'єктивні чинники й форми здійснення навчально-виховного процесу, виникає досить складна у вирішенні проблема: розробка системи навчання здобувачів вищої освіти у аспекті вивчення методики викладання літератури, оскільки кожна форма навчання та суспільно-важливо подія змінює обладнання, моральний стан здобувача й загалом освітній процес, а викладач має бути гнучким та готовим реагувати на подібні ситуації.

Аналіз досліджень, наукових розвідок й методичної літератури за обраною тематикою підтвердив існування потреби у вирішенні окресленої проблеми й зацікавленість науковців, приміром: узагальнено-практичні пропозиції від науково-педагогічних працівників щодо організації навчального процесу в умовах воєнного стану на території України були обговорені під час всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації у Одесі [5].

Здійснення освітнього процесу у ЗВО має відбуватись із дотриманням базових принципів та рекомендацій у діяльності закладів надання освіти в умовах війни, коли переважно всі заклади, які мали достатню кількість ресурсів виводили на навчання здобувачів із перших місяців

The implementation of the educational process in higher education institutions should be carried out in compliance with the basic principles and recommendations in the activities of educational institutions in wartime conditions, when mostly all institutions that had sufficient resources were taking students for training in the online format from the first months of the war. In the conditions of the global globalization of the information space and the improvement of the so-called IT technologies, an important process is the choice of available learning methods, platforms and gadgets that would be as accessible as possible to all parties - participants in the educational process (scientific and pedagogical workers, applicants and, tangentially, parents).

The transition to online (distance) learning has opened up a whole paradigm of the latest tools and applications for learning, so it will be appropriate to consider them through the prism of using literature in teaching methods.

For effective distance learning, it is worth choosing a small number (up to 3-4) of the most universal programs that will be the most convenient and accessible for use by the participants of the educational process. It is very important that such applications contain an autonomous component, that is, they provide the ability to show the screen and sound, as well as turn them off when the need arises. In addition, you can use applications and programs to perform specific tasks individually (on your own), but you should consider general factors: the availability of the program, its simplicity and brevity, the ability to work online/offline, the ability to save results (in the event of a sudden blackout or air alarm), etc.

Let's consider several *applications and platforms* that can be used in work with students of higher education institutions during the development of literature teaching methods:

- Udemy – is a platform for distance learning [2], characterized by the ability to organize interactive lessons, although it is aimed more at programming, web design, automated learning, web analysis. The platform includes ready-made literature

війни у онлайн форматі. В умовах світової глобалізації інформаційного простору й вдосконалення так званих ІТ технологій важливим процесом стає вибір доступних методів навчання, платформ й гаджетів, які були б максимально доступними для всіх сторін – учасників освітнього процесу (науково-педагогічні працівники, здобувачі та, дотично, батьки).

Перехід на онлайн (дистанційне) навчання відкрив перед нами цілу парадигму новітніх засобів та застосунків для навчання, тому доцільно буде їх розглянути через призму використання у методиці навчання літератури.

Для ефективного навчання у дистанційному форматі варто обирати невелику кількість (до 3-4) максимально універсальних програм, які будуть найбільш зручними і доступними для використання учасниками освітнього процесу. Дуже важливо, щоб такі застосунки містили автономний компонент, тобто давали можливість демонструвати екран та звук, а також вимикати їх, коли виникає необхідність. Додатково, можна використовувати застосунки та програми для виконання специфічних завдань здобувачами індивідуально (самостійно), проте варто враховувати загальні чинники: доступність програми, її простота та лаконічність, можливість працювати онлайн/офлайн, можливість зберігати результати (при раптовому вимкненні світла чи повітряній тривозі), тощо.

Розглянемо кілька *застосунків та платформ*, які можна використовувати у роботі зі студентами ЗВО під час опрацювання методики навчання літератури:

- Udemy – платформа для дистанційного навчання [2], що характеризується можливістю організувати інтерактивні уроки, хоча спрямована більше на програмування, веб-дизайн, автоматизоване навчання, веб-аналіз. На платформі розміщені готові уроки із літератури, готові інтерактивні курси, які здобувачі можуть проходити та обирати ті теми, які їм цікаві;

- EdEra – орієнтована на вчителів-словесників онлайн-платформа, що дає змогу переглядати відеолекції із обраної

lessons, ready-made interactive courses that applicants can take and choose the topics they are interested in;

- EdEra – is an online platform aimed at language teachers, which allows you to watch video lectures on the chosen topic, view and download appendices to lectures, in the form of presentations, schemes, plans, infographics, etc. [9]; The CiscoWeb EX platform also has approximately the same functions.

- Moodle – is a system for online education, characterized by lectures posted on the site together with tasks, for these lectures or for theoretical material in general. This platform is becoming quite popular recently for self-study students as they can access the theoretical material and practice assignments at any time.

- Zoom, Google Meet, Skype, Microsoft Teams, Google Handouts – are used mainly for creating video and audio conferences, with the aim of communicating with students of education online from any locality, with the availability of a gadget and communication;

- e-mails, Viber, Telegram, Messenger and other messengers for sending tasks, materials and contacting teachers;

- interactive whiteboards: Padlet, Jamboard, Linoit – can be used to place auxiliary theoretical and methodological materials, as well as to demonstrate home/independent/individual tasks;

- Trello, Flinga Whiteboard, Canva – applications that are rarely used directly in the educational process, more often serve as visual tools for creating schedules, calculating timing, creating portraits, illustrations, memes, infographics and other creative projects [1].

Some researchers, for example, O. Samoilenko [7] single out the Massive open online course – MOOC as a separate aspect ("Open Internet sources announce that MOOC allows you to study with teachers of leading world universities – people who have weight in the academic world, join in a multinational student group (on discussion forums), to receive a document confirming the successful completion of the entire course"), which represents the following platforms:

- Coursera – www.coursera.org; after

тематики, завантажувати додатки до лекцій, у вигляді презентацій, схем, планів, інфографік тощо [9]; приблизно такі ж функції має також і платформа CiscoWeb EX.

- Moodle – система для онлайн освіти, що характеризується викладеними на сайт лекціями разом із завданнями, до цих лекцій чи до теоретичного матеріалу загалом. Ця платформа стає досить популярною останнім часом для студентів, що здобувають освіту за індивідуальним планом/графіком, оскільки в будь-який час вони можуть ознайомитись із теоретичним матеріалом та попрактикуватись у завданнях.

- Zoom, Google Meet, Skype, Microsoft Teams, Google Handouts – використовуються переважно для створення відео- та аудіо-конференцій, з метою спілкування із здобувачами освіти онлайн із будь-якого населеного пункту, за наявності гаджета та зв'язку;

- електронні пошти, Viber, Telegram, Messenger та інші месенджери для надсилання завдань, матеріалів та контактування із викладачами;

- інтерактивні дошки: Padlet, Jamboard, Linoit – можемо використовувати для розміщення допоміжних теоретико-методичних матеріалів, а також для демонстрації домашніх/самостійних/індивідуальних завдань;

- Trello, Flinga Whiteboard, Canva – застосунки, що досить рідко використовуються у навчальному процесі безпосередньо, частіше слугують як візуальні інструменти створення розкладів, розрахування таймінгу, створення портретів, ілюстрацій, мемів, інфографік та інших креативних проєктів [1].

Деякі дослідники, приміром, О. Самойленко [7] як окремий аспект виділяють Massive open online course – MOOC ("Відкриті інтернет-джерела анонсують, що MOOC дозволяють пройти навчання у викладачів провідних світових університетів – людей, які мають вагу в академічному світі, влитися в мультинаціональну студентську групу (на дискус-форумах), отримати документ, що підтверджує успішне проходження всього курсу"), який репрезентує такі платформи:

- Coursera – www.coursera.org; відразу

registration, applicants are given access to more than several thousand different courses, including literary ones, and upon completion a certificate is issued that is recognized in Ukraine (for example, some higher education institutions count the courses completed on this platform as non-formal education and can perform re-enrollment of educational components, which applicant completed the course);

- EdX – www.edx.org; one of the developments of Harvard University, which provides training in more than 24 areas, including literature. The courses are divided into modules and the applicant can choose the one he needs the most;

- XuetangX – www.xuetangx.com; the earliest and largest platform developed by China. The total number of courses is more than 24 thousand, and the feature is that the teacher can track and control the progress of students;

- FutureLearn – <https://www.futurelearn.com>; An English platform that provides students with the opportunity to receive credits for studying at a UK higher education institution based on the results of their studies, but the courses are mainly aimed at native English speakers;

- Udacity – www.udacity.com; initially developed as a private platform for learning IT and programming, but now it is becoming more popular and expanding the thematic range;

- Canvas Network – www.canvas.net; in addition to courses, provides access to scientific, scientific-methodical and additional literature, video lectures, case studies, etc., however, some materials may be paid for;

- Udemy – www.udemy.com; each course has its own instructor who is in contact with students, but all courses are paid;

- Khan Academy – www.khanacademy.org; an open platform that does not require additional fees or registration, a feature is that almost all courses are presented in game form.

Summing up, we can say that socio-historical conditions and factors led to the development of programs, platforms and applications that allow to fully implement the educational process in distance mode

після реєстрації здобувачам надається доступ до більше ніж кількох тисяч різноманітних курсів, у тому числі і літературних, а після закінчення видається сертифікат, який визнаний в Україні (приміром, деякі ЗВО зараховують курси пройдені на цій платформі як неформальну освіту та можуть виконувати перезарахування освітніх компонент, із яких здобувач пройшов курс);

- EdX – www.edx.org; одна із розробок Гарвардського університету, котра забезпечує підготовку у більше ніж 24 напрямках, зокрема і літератури. Курси діляться на модулі і здобувач може обрати собі той, який найбільш необхідний;

- XuetangX – www.xuetangx.com; найперша та найбільша платформа, розроблена Китаєм. Загальна кількість курсів становить більше ніж 24 тисячі, а особливість полягає у тому, що викладач може відстежувати та контролювати прогрес студентів;

- FutureLearn – <https://www.futurelearn.com>; англійська платформа, яка надає можливість студентам отримувати кредити на навчання у ЗВО Великобританії за результатами навчання, проте курси орієнтовані переважно на носіїв англійської мови;

- Udacity – www.udacity.com; початково розроблена як приватна платформа для вивчення IT та програмування, проте зараз стає все більш популярною й розширює тематичний діапазон;

- Canvas Network – www.canvas.net; крім курсів, надає доступ до наукової, науково-методичної та додаткової літератури, відеолекцій, кейс-завдань тощо, проте деякі матеріали можуть бути платними;

- Udemy – www.udemy.com; кожен курс має свого інструктора, який перебуває на зв'язку із студентами, проте всі курси платні;

- Khan Academy – www.khanacademy.org; відкрита платформа, яка не потребує додаткової плати чи реєстрації, особливість – майже всі курси подаються у ігровій формі.

Підсумовуючи зазначимо, що суспільно-історичні умови та чинники зумовили розвиток програм, платформ та застосунків, які дозволяють повноцінно

and to diversify face-to-face learning.

The next important aspect that should be noted is the selection of ways of teaching the methodology of literature, taking into account the specifics of the methodology of studying literature in higher education. For quite a long time, there has been a trend towards innovation in education in the scientific and methodical literature: the use of interactive methods, innovative technologies, etc. However, let's note one point: those methods that were proposed as new 5-10 years ago are now, to say the least, not innovative and are quite firmly rooted in daily practice.

Thus, we can outline the following formats of classes as the most common and relatively new ones:

- class chat (the teacher gives a certain task/raises a problem, and the students perform it by chatting in the chat);

- web lessons (using the web platforms described above or similar);

- online conferences;

- audio conferences;

- video lectures or theoretical cases;

- online testing or online project work [3].

Given the need for an interactive component, students of higher education can be offered the following methods of conducting classes on the methodology of teaching literature [11]:

- interactive class (using web technologies and platforms described above);

- virtual reality (simulation of a class of children sitting at desks, thus – development of practical skills thanks to the fact that students can feel like a real teacher);

- use of artificial intelligence (Chat GPT); this does not mean that students should simply give a request, and the AI should reproduce it, but here we can include the analysis of the work of the AI during the preparation of the literature teacher for the lesson (for example, the applicant makes a request for the script of an educational moment in the lesson, or the analysis of a literary work, and then analyzes, whether the result is correct or not and where the obtained results can be used);

- blended learning – mixed learning (part of the class is online, part is face-to-face), although this is rather not a method, but a

здійснювати навчально-виховний процес у дистанційному режимі, урізноманітнювати очне навчання.

Наступним важливим аспектом, який варто було б означити є підбір шляхів викладання методики літератури, зважаючи на специфіку методики вивчення літератури у ЗВО. Досить давно в науково-методичній літературі існує тенденція до інноватики в освіті: використання інтерактивних методів, інноваційних технологій тощо. Проте, зауважимо один момент: ті, методи, які пропонувались як нові 5-10 років тому зараз, як мінімум, не інноваційні та досить міцно укорінились в щоденній практиці.

Зважаючи на це, найбільш поширеними та відносно новими можемо окреслити такі формати проведення занять:

- чат заняття (викладач дає певне завдання/порушує проблему, а студенти виконують, спілкуючись у чаті);

- веб-заняття (із використанням веб платформ, описаних вище або подібних);

- онлайн-конференції;

- аудіоконференції;

- відеолекції або теоретичні кейси;

- онлайн-тестування чи проєктна робота онлайн [3].

Зважаючи на необхідність наявності інтерактивного компоненту, здобувачам вищої освіти можна запропонувати такі методи проведення занять із методики викладання літератури [11]:

- інтерактивне заняття (із використанням веб-технологій та платформ, описаних вище);

- віртуальна реальність (моделювання класу дітей, які сидять за партами, таким чином – розвиток практичних навичок завдяки тому, що студенти можуть відчуті себе справжнім учителем);

- використання штучного інтелекту (Chat GPT); це не означає, що студенти маю просто давати запит, а ШІ відтворювати його, але сюди можемо віднести аналіз роботи ШІ при підготовці вчителя літератури до уроку (приміром, здобувач робить запит на сценарій виховної хвилини на уроці, або аналіз літературного твору, а потім досліджує, чи результат є коректним, чи ні і де можна використати отримані результати);

necessity caused by socio-historical conditions;

- 3D printing – makes it possible to quickly and efficiently create auxiliary volumetric materials, for example, a student develops models of literary characters of a particular work, and then realizes them in reality, having the opportunity to use them in professional activities (for stagings, visualizations, etc.);

- design – thinking: reflection of thoughts in a volumetric dimension, or on paper with the use of auxiliary means (digital applications, stationery). For example, predicting another ending: applicants choose any literary work to come up with another ending, making it in the form of applications, video and audio layouts, etc.;

- learning by project – at the beginning of the course, applicants are given a project-task (create an account of one of the famous figures of literature (of the period being studied) and fill it with publications, create a telegram conversation of your favorite artists and simulate their correspondence (taking into account the peculiarities of their activities), etc.). Thus, the last classes can be devoted to presentations and defenses of project works;

- learning based on inquiries (modeling inquiries that need to be resolved, for example, "what facts from the biography of this or that artist can interest high school students?");

- puzzle training: each of the students prepares a separate part of the material, and during the class, they combine it all into a complete picture;

- flipped learning – students study the material in advance, and only discuss it in class;

- teaching according to the "equal" method: each of the students can try himself as a teacher/methodologist/director, etc.;

- a virtual crossover is a typical example of a virtual excursion, but the skills of owning many virtual programs make it possible to make it more original and realistic;

- virtual reflection: quite often the winners cannot objectively evaluate or

- blended learning – змішане навчання (частина класу онлайн, частина – очно), хоча, це швидше не метод, а необхідність, викликана суспільно-історичними умовами;

- 3D друк – дає можливість швидко та ефективно створювати допоміжні об'ємні матеріали, наприклад, студент розробляє моделі літературних персонажів того чи того твору, а потім втілює їх у реальність, маючи можливість використати у професійній діяльності (для інсценізацій, візуалізацій тощо);

- дизайн-мислення: відображення думок у об'ємному вимірі, або на папері із використанням допоміжних засобів (цифрові застосунки, канцелярське приладдя). Наприклад, прогнозування іншого кінця: здобувачі обирають собі будь-який літературний твір на придумують іншу кінцівку, оформляючи це у вигляді аплікацій, відео- та аудіомакетів, тощо;

- навчання за проектом – на початку курсу здобувачам ставиться проект-завдання (створіть обліковий запис когось із відомих діячів літератури(того періоду, який вивчається) та наповніть його публікаціями, створіть телеграм бесіду ваших улюблених митців та змодельуйте їх листування (враховуючи особливості їхньої діяльності), тощо). Таким чином, останні заняття можна буде присвятити презентаціями та захистам проектних робіт;

- навчання на основі запитів (моделювання запитів, які потребують вирішення, приміром, "які факти із біографії того чи того митця можуть зацікавити старшокласників?");

- навчання-пазл: кожен із здобувачів готує якусь окрему частину матеріалу, а під час заняття, об'єднують це все у цілісну картину;

- flipped learning, або перевернуте навчання – студенти наперед опрацьовують матеріал, а на занятті лише обговорюють його;

- навчання за методом "рівний": кожен із студентів може спробувати себе у ролі викладача/методиста/директора тощо;

- віртуальний кросовер – типовий приклад віртуальної екскурсії, проте навички володіння багатьма віртуальними

analyze the work/answer/project of their teammate, because they are afraid to offend or express themselves incorrectly or, on the contrary, to praise them. Virtual word cloud technologies allow you to anonymously express your views with the possibility of further analysis.

Conclusions and research perspectives.

So, modernity presents educators with a fairly significant number of problems and difficulties, taking into account epidemiological, social, historical, and, starting from 2022, military. Taking into account the complexity of the learning process in general, the requirements for the educational process, specialists and future teachers are being modernized, employers seek to see them as creative, with thorough knowledge, skills and abilities from professional disciplines, flexible, with the ability to adapt to environmental conditions and create a safe and a comfortable environment for learning. The first thing that is emphasized in this scientific article is the implementation of the educational process in the conditions of martial law. Next, the choice of platforms and applications for organizing training is represented and justified, among them: Moodle, Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams, CiscoWeb EX, Padlet, Jamboard, Google Handouts, Trello, Flinga Whiteboard, Linoit, Canva, Google Meet, MOOC platforms etc. The next step, after choosing the main or auxiliary platforms, is the selection of effective, interactive methods and techniques of presentation and information in the context of the methodology of teaching literature in higher education. The article describes several methods, technologies and techniques that can be used in classes on the methodology of studying literature in higher education: artificial intelligence, 3D modeling, flipped learning, puzzle learning, project-based or inquiry-based learning, etc., which can be used equally with basic. A separate aspect in the study is the study formats that are currently most often used: audio, video conferences, web classes and others.

Further detailed research and consideration are needed for the modeling of classes on the methodology of studying literature in higher education institutions, the development of interactive technologies

програмами дають можливість зробити її більш оригінальною та реалістичною;

- віртуальна рефлексія: досить часто здобувачі не можуть об'єктивно оцінити чи проаналізувати роботу/відповідь/проект свого одногрупника, оскільки бояться образити чи висловитись некоректно або ж навпаки – перехвалити. Технології віртуальної хмари слів дозволяють анонімно висловлювати свої погляди із можливістю подальшого аналізу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Отже, сучасність ставить перед освітянами доволі значну кількість проблем та труднощів, зважаючи на епідеміологічний, суспільний, історичний, і, починаючи із 2022 року, військовий. Зважаючи на складність здійснення процесу навчання загалом, модернізуються і вимоги до освітнього процесу, фахівців та майбутніх вчителів, роботодавці прагнуть бачити їх креативними, із ґрунтовними знаннями, вміннями й навичками із фахових дисциплін, гнучкими, із вміннями адаптовуватись до умов навколишнього середовища та створювати безпечне і комфортне середовище для навчання. Найперше, на що акцентовано увагу у цій науковій статті – здійснення навчально-виховного процесу в умовах воєнного стану. Далі – репрезентовано та обґрунтовано вибір платформ і застосунків для організації навчання, серед них: Moodle, Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams, CiscoWeb EX, Padlet, Jamboard, Google Handouts, Trello, Flinga Whiteboard, Linoit, Canva, Google Meet, платформи MOOC тощо. Наступним кроком, після вибору основної або допоміжних платформ є підбір ефективних, інтерактивних методів та прийомів подання й інформації у контексті методики викладання літератури у ЗВО. У статті описано кілька методів, технологій та прийомів, які можна використовувати на заняттях із методики вивчення літератури у ЗВО: штучний інтелект, 3D моделювання, перевернуте навчання, пазл-навчання, навчання за проектом чи на основі запиту тощо, які цілком можна використовувати нарівні із базовими. Окремим аспектом у дослідженні зауважено формати

for exclusively studying literature, and the creation of case tasks.

навчання, які зараз найбільш часто використовуються: аудіо-, відеоконференції, веб-заняття та інші.

Подальшого детального дослідження й розгляду потребують проблеми моделювання занять із методики вивчення літератури у ЗВО, розробка інтерактивних технологій для вивчення виключно літератури, створення кейс-завдань.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bashmanivskiy, O., & Yarynovska, K. (2023). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti здобувачів вищої освіти при вивченні іноземних мов: instrumenty, metody y pryomy [Formation of communicative competence of students of higher education when learning foreign languages: tools, methods and reception]. *Ukrainska polonistyka – Ukrainian polonistics*, t. 21, №1(2023) [in Ukrainian].
2. Dem'ianets, V.M. (2021). *Doslidzhennia ta rozrobka platformy online-navchannia* [Research and development of an online learning platform]: kvalif. robota na zdobuttia osvitnoho stupenia mahistra. Kyiv, 39-40 [in Ukrainian].
3. Mishchenko, O., & Yatsenko, T. *Shkilne dystantsiine navchannia literatury: vid mozhlyvosti do neobkhidnosti* [School distance learning of literature: from possibility to necessity]. Retrieved from: <http://surl.li/fawg> [in Ukrainian].
4. *Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu* [Education of Ukraine under martial law]: informatsiino-analitychnyi zb. / za zah. red. S. Shkarlet. (2022). Kyiv: Instytut osvitnoi analityky, 358 [in Ukrainian].
5. *Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini* [Educational process in the conditions of the military state in Ukraine]: materialy Vseukr. nauk-ped. pidvyshch. kvalif. (Odesa, 3 travnia – 13 chervnia 2022 r.). (2022). Odesa: Vydavnychiy dim "Helvetyka", 504 [in Ukrainian].
6. *Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini* [About the introduction of martial law in Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian].
7. Samoilenko, O. (2019). MOOC – platformy yak instrument informalnoi osvity doroslykh [MOOC is a platform as a tool for informal education of adults]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, № 4 (88), 103-116 [in Ukrainian].
8. Udalova, O., Dziubynska, Kh., & Revka, T. (2022). Orhanizatsiia osvitnoho protsesu v umovakh viiny [Organization of the educational process in the conditions of war]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Serii "Pedahohika") – Perspectives and innovations of science (Series "Pedagogy")*, № 7 (12), 441-449 [in Ukrainian].
9. Sharova, T.M. *Fakhova pidhotovka maibutnikh vchyteliv ukrainskoi movy i literatury zasobamy masovykh onlain-kursiv na platformi Edera* [Professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature by mass online courses on the Eder platform]. Retrieved from: mdpu.org.ua [in Ukrainian].
10. Yankovska, O., & Saprykina, M. (2013). *Zvit za rezultatamy I Natsionalnoho Forumu "Biznes i universytety"* [Report on the results of the 1st National Form "Business and Universities"]. Retrieved from: http://csrukraine.org/wpcontent/uploads/2014/04/ForumReport_Final.pdf [in Ukrainian].
11. *15 innovatsiinykh metodiv navchannia na 2023 rik* [15 innovative teaching methods for 2023]. Retrieved from: ahaslides.com [in Ukrainian].

Received: August 21, 2023

Accepted: September 07, 2023

COMPARATIVE PEDAGOGY ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА.

UDC 37.01/.09(430)

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.158-166

MODERN LEARNING TECHNOLOGIES IN GERMANY

T. I. Pantiuk*, A. V. Dynovych**

The article describes the terms definitions "learning technologies", "mixed learning", "online learning", "virtual learning", "extended learning"; the modern technologies influence on the classes conduct and the information assimilation by students are analyzed; programs used during the educational process in Germany are researched. It is determined that Germany is one of the leading countries in the implementation of innovative modern technologies in the educational process.

Technical capabilities in the field of e-learning are constantly expanding and adapting, and that fact can lead to new concepts of learning. Modern learning technologies constantly enrich students, but blind trust in technological process creates new problems. Despite modern issues, the pandemic, the significant increase in the number of immigrants, Germany remains a country that does not completely neglect conventional methods of education. New learning technologies are more likely to be seen as complementary to existing and proven learning methods. A wide selection of study methods, that can be individually combined to form a full study plan, is ideal for students of higher educational establishments. All in all, the goal of the learning process is to teach students as quickly and deeply as possible.

It is established that Germany is actively introducing elements of virtual reality and artificial intelligence into the educational process, as they are extremely interesting for today's youth. The possibilities of creating conditions for combining online and offline learning are being actively tested in order to achieve the highest results in training of highly qualified employees.

The development of learning environments and learning concepts with the digital educational media integration should solve educational problems with the help of using technical capabilities. The variety of software greatly facilitates communication and work with students, and therefore German lecturers actively use various applications and, as a result, involve students in active work and collaboration.

Keywords: *learning technologies, mixed learning, online learning, virtual learning, extended learning, offline learning.*

* Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
(Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University)
pantyuk.tetiana@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0672-9663

** Postgraduate Student

(Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University)
anyash26@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8678-3311

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В НІМЕЧЧИНІ

Т. І. Пантюк, А. В. Динович

У статті охарактеризовано дефініції понять "технології навчання", "змішане навчання", "онлайн навчання", "віртуальне навчання", "розширене навчання"; проаналізовано вплив сучасних технологій на проведення занять та засвоєння інформації студентами; досліджено сучасні програми, які використовуються під час освітнього процесу в Німеччині. Визначено, що Німеччина входить до країн-лідерів по впровадженню інноваційних сучасних технологій в освітній процес.

Технічні можливості в області електронного навчання постійно розширюються та адаптуються, що може призвести до нових концепцій навчання. Сучасні технології навчання, безумовно, збагачують усіх учнів, але сліпа довіра до технічного прогресу породжує нові проблеми. Незважаючи на сучасні проблеми, пандемію, вагоме зростання кількості переселенців, Німеччина залишається тою країною, що не повністю нехтує звичайними методами навчання. Нові технології навчання, швидше за все, розглядаються як доповнення до існуючих і перевірених методів навчання. Широкий вибір методів навчання, які можна окремо об'єднати, щоб сформувавши повний план навчання, ідеально підходить для студентів вищих навчальних закладів. Зрештою, мета навчального процесу полягає в тому, щоб навчити учнів якомога швидше та глибше.

Встановлено, що Німеччина активно впроваджує елементи віртуальної реальності, штучного інтелекту в освітній процес, оскільки вони є надзвичайно цікавими для сучасної молоді. Активно тестуються можливості створення умов поєднання онлайн та офлайн навчання, щоб досягти найвищих результатів у підготовці висококваліфікованих співробітників.

Розробка навчальних середовищ і концепцій навчання з інтеграцією цифрових освітніх медіа полягає в розв'язанні освітніх проблем з використанням технічних можливостей. Різноманітність програмного забезпечення значно полегшує комунікацію та роботу зі студентами, а тому німецькі викладачі активно використовують різноманітні додатки та, як результат, залучують студентів до активної роботи й співпраці.

Ключові слова: технології навчання, змішане навчання, онлайн навчання, віртуальне навчання, розширене навчання, офлайн навчання.

Introduction of the issue. Learning technologies are an integral part of the educational process, as they are aimed at achieving the highest result in the highly qualified employees training. The technological approach contributes to the improvement of learning activities, its optimization, effectiveness, activity, interest in performing work and tasks, instrumentality, and intensity.

Germany is a high-tech country, so there is no doubt that teachers use only leading learning technologies. Technological progress supports not only the economy, but also the e-learning sector. Educational content is delivered in digital form, from video to learning management systems in all industries. More and more higher education institutions are showing great creativity in their efforts to offer fully immersive learning through virtual and augmented reality.

Current state of the issue. Ukrainian researchers and scientists V.Yu. Strelnikov, I.G. Britchenko, S.O. Sysoeva, T.I. Nosenko, and O.M. Markova actively deal with problems and topical issues in the field of learning technologies. Scientists are studying the evolution of computer technologies and their active use during the educational process. Svitlana Sysoeva describes interactive learning technologies for teachers of formal and informal education systems, gives examples of the case method use and presents a comparative analysis of the most common distance learning systems.

Thomas Köhler and Jorg Neumann [8] deal with topical issues of modern technologies among German scientists. Scholars focus their attention on the digital media integration in teaching and research, as well as their impact on the quality of education. They consider new

approaches: from the e-learning implementation to e-science.

Ulrich Dittler [5] tries to find the golden mean between online and offline learning, to determine the role of modern technologies in didactics, to compare the pros and cons of e-learning from the students' and teachers' point of view. Research scholars include empirical research findings, theoretical approaches, case studies, and reports on the implementation and integration of didactic and technological trends in teaching and research.

Claudia Bremer and Detlef Krömker [4] in their article "E-Learning zwischen Vision and Alltag: zum Stand der Dinge" examine learning environments development using the example of an ePortfolio solution for dual learning. According to the Design Based Research approach, the ePortfolio solution can be used to improve the training quality in commercial and technical professions and to improve the communication between students and lecturers. The purpose of research development is to strengthen the learning personality in the process of assimilation and reflexion of knowledge and skills. Moreover, ePortfolio development shows how qualitative methods of an agile software development approach (user stories, crowd testing) can be implemented to increase user acceptance.

We can define Hans-Peter Blossfeld [3], Wilfried Bos [3], Hans-Dieter Daniel [3], Bettina Hannover [3], Dieter Lenzen [3], Tina Seidel [3], Susanne Robra-Bissantz [10], Oliver J. Bott [10], Kevin Neu [10] and many others as there are lots of German scientists interested in the modern learning technologies implementation.

Aim of research is to investigate and to analyze the modern learning technologies in the German higher education system, to demonstrate their implementation during the educational process and evaluation of their effectiveness.

Results and discussion. The main goal of learning technologies is to provide students with educational material and

its active assimilation. Among the leading learning technologies characteristics, we highlight:

- systematicity (the interrelationship of educational material with the target workload of students);

- scientific significance (only scientifically based facts that are not open to doubt);

- reproducibility (specific actions algorithmizing that ensures the goal realization and technology easy reproduction by any subject of the educational process);

- efficiency (evaluation of the given goal by the obtained results);

- motivation (cognition construction as a system of cognitive tasks and problem situations aimed at forming internal motivations for learning and independence of students);

- informativeness;

- optimality (the didactic process optimization, its economy, the planned results achievement in the shortest possible time);

- compliance with the law (establishing the knowledge compliance about methods and means of teaching technology organization with the laws and regularities of the didactic process functioning) [1].

If we take a closer look at modern learning technologies, we will see that technological progress constantly affects the methods of presentation, assimilation, and knowledge testing. Students spend more and more time in front of a computer, tablet or phone. Moreover, global conditions and the Covid-19 pandemic have made adjustments to the learning process, and the world has immediately switched to accessible methods of transferring materials, even without the presence of a student in person.

Modern teachers of German universities actively implement blended learning, and therefore work on the electronic resources development and presenting materials methods. But they do not forget about face-to-face training, because only together this approach will be able to show significant results. If you

consider online and offline training separately, the results of online training will be significantly lower and often unprofitable.

There are different forms and types of **learning** and **teaching** technologies. Teaching technologies are used during the educational process to make the presentation of new material easier and more interesting. They include different media tools integrated within Learning Management Systems and they

sometimes may be used independently, or without a lecturer's support.

Learning technologies are used to deliver all the necessary information while learning to make communication with lecturers and students better, they try to improve teaching and assessment processes.

German universities present various learning and teaching technologies. We offer to look closer at them in more detail in the table [11].

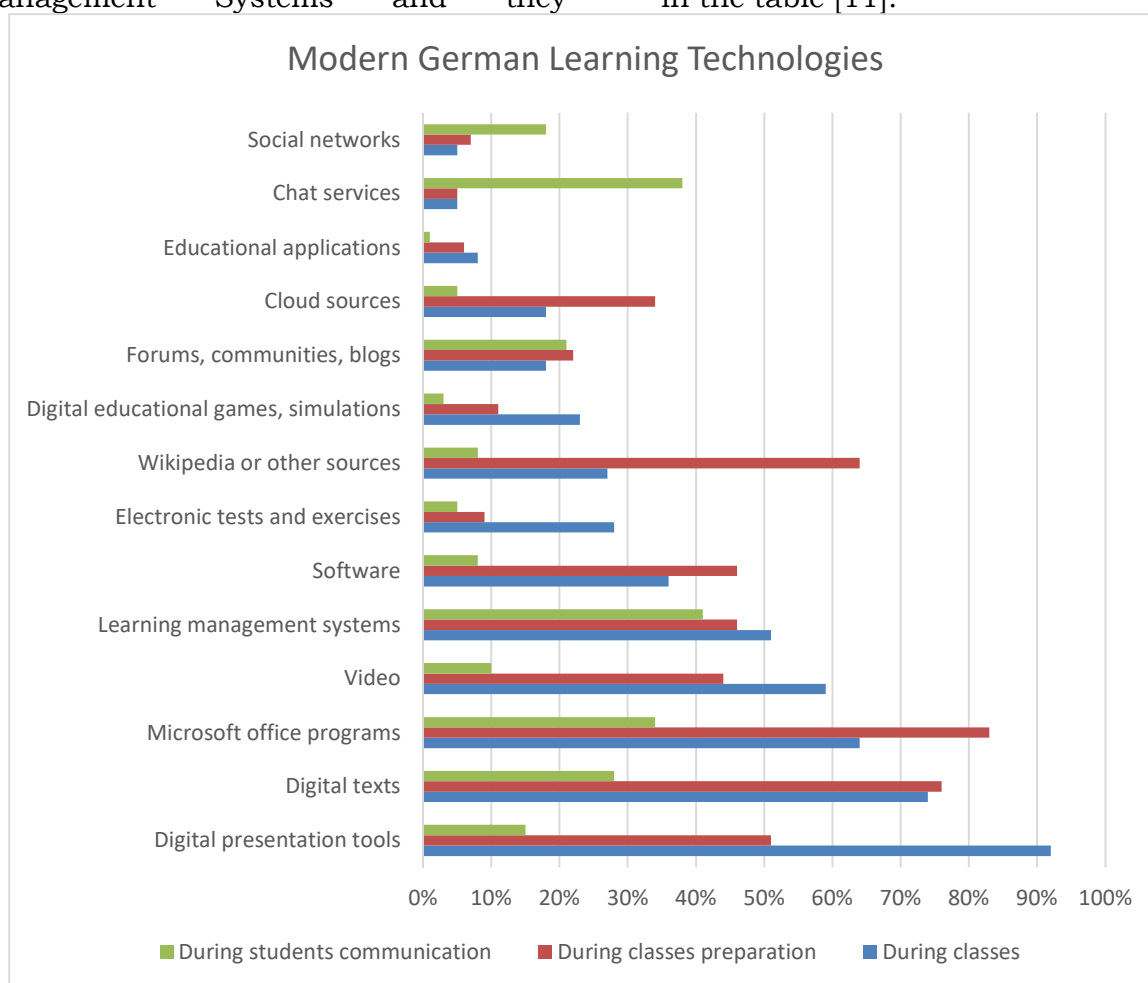

Fig. 1. Modern German Learning Technologies

It can be seen from the table that we have considered three types of technologies used in the educational process: 1) during communication with students, namely means of information transmission, additional resources; 2) during preparation for classes; 3) during classes: illustration and demonstration of new material, checking the quality of acquired knowledge assimilation.

Social networks (18%), chat services (38%), cloud resources (35%) and learning management systems (41%) are actively used for productive communication with students, in particular, it can be a student's personal office on the official platform of the university with his unique access key [11].

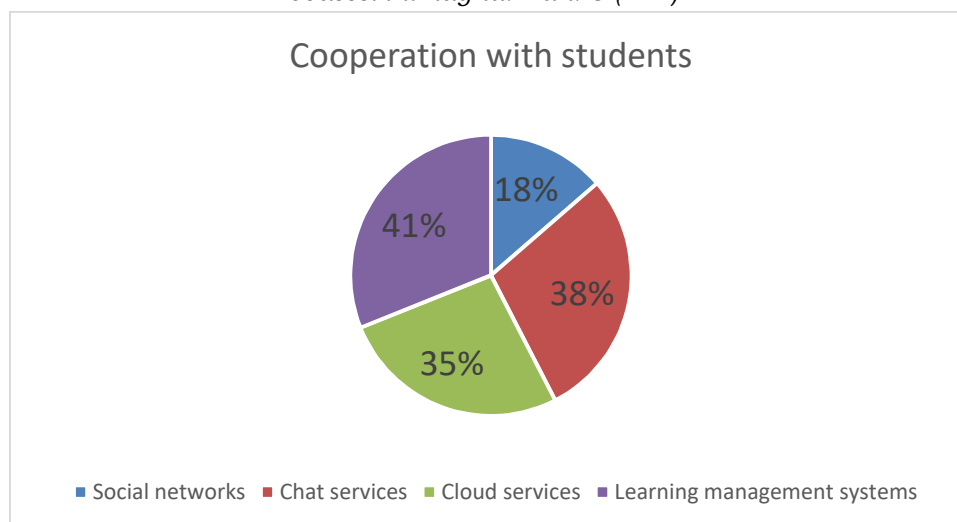

Fig. 2. Technologies that are used to communicate with students

During classes preparation teachers and students actively use digital presentation tools (51%), digital texts (76%): as a rule, the text of lectures,

which students work out independently, Microsoft Office programs (83%), videos (44%), Wikipedia and other sources of information (64%) [11].

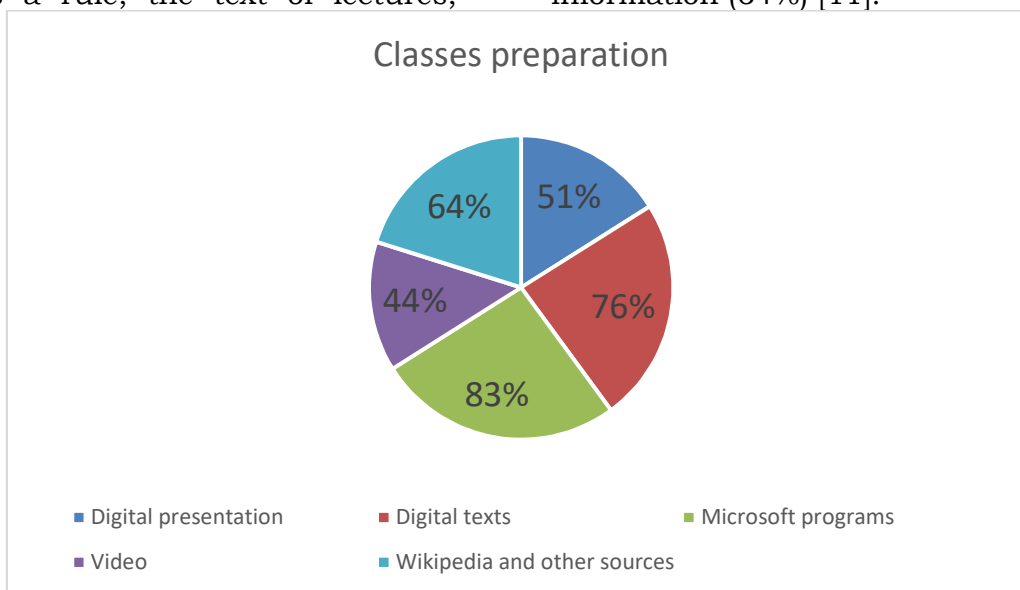

Fig. 3. Technologies that are used for classes preparation

Digital presentation tools (92%), videos (59%), electronic tests and exercises (28%), forums, communities, and blogs (18%) are used face-to-face during classes. They are quite popular

among students of all ages. However, they bring an entertaining character to the educational process for the majority of students [11].

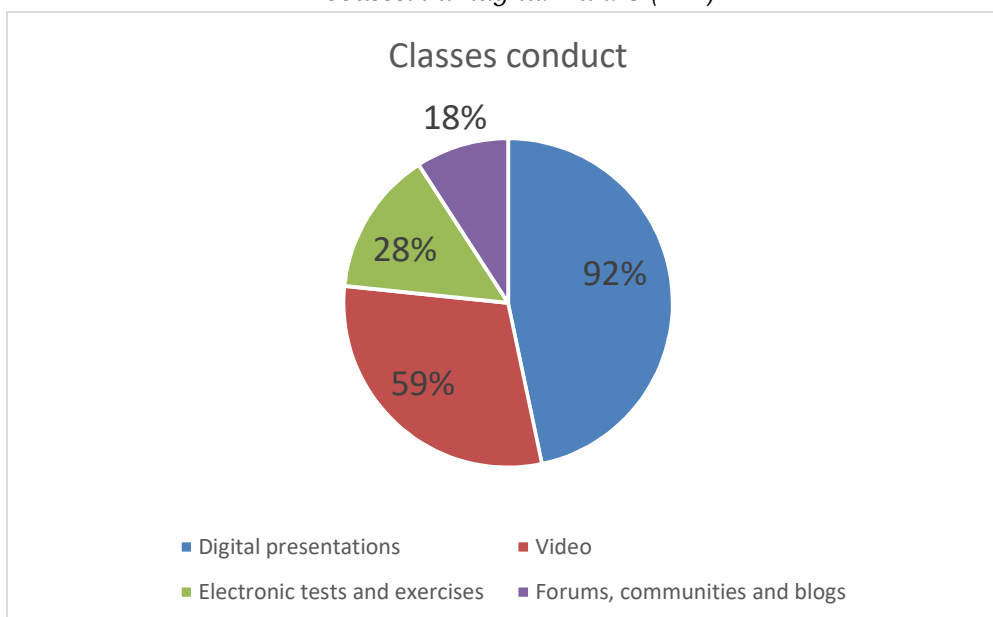

Fig. 4. Technologies that are used for classes conduct

In today's environment, everyone learns individually: while some students do best with information in a text form, others need visual materials to learn. Some people better perceive information in parts. Modern learning technologies represent a new learning model that covers different aspects of learning: on the one hand, everyone can learn at their own pace, but on the other hand, students are exposed to methods that force them to look at the material from a new perspective. Certainly, if e-learning concepts are combined with face-to-face learning (for example: blended learning), students can delve deeper into the material. In addition, e-learning technologies are flexible in terms of time, which makes them especially valuable.

More and more higher education institutions are using learning technologies that reflect the trends of the time. Informal and mobile learning take the first place, where the main attention is paid to practice. There are almost no signs of traditional learning strategies in mobile learning, as new technologies are mainly used. Performance maintenance plays an important role in the way that this training method can be used in specific situations. There is also a lot of work going on in applications and artificial intelligence to extend these

learning technologies and make them fit for the future [9].

In standard software development for learning or teaching material, the student plays a leading role in defining the requirements and can indicate, from his own perspective, what features need to be implemented for successful collaboration. Assumptions about the implementation of a program for a target group are often based on marketing analysis, psychological research or highly subjective experiences and expectations. Learning applications supported by software are often created based on observations and analyzes made in the context of learning and teaching.

Sometimes we can observe deficiencies in the communication and material perception by the student, which must be compensated by a software or media application, or the ability to optimize the learning process, which is perceived with the help of a computer application. In any case, the goal of developing these innovations is the student himself, as it is about his learning process, his learning progress, his skills and their optimization. No doubt, it is necessary to clearly formulate the requirements for the future product when developing educational environments. University frameworks, different teaching

commitments and the heterogeneous demands of study groups are variable requirements that are difficult to understand during initial analysis. That is why various factors that are generalized for all participants of the educational process are taken into account.

The research approach to the development of educational media pursues two main goals:

1) learning environments are completely designed by the example of rapid prototyping. We mean prototypes that are developed in short cycles, and then their use is analyzed. Further developments are carried out in the redesign stage and analyzed again until the finished program is created;

2) theories must be formed to solve practical problems of teaching and learning. The mechanisms, methods, processes, and intermediate outcomes used are documented and described, resulting in theories or 'prototheories' of learning [4].

The classic software development process assumes that the requirements for the particular program are known before the development begins. The designed product is developed in accordance with the contractual agreement between the customer and the executor. Insights and learning processes of those participating in the project can only be considered in absentia, when explaining, since individual stages are considered equally passed. Problems often arise during the software implementation because the formal, cultural, institutional, and personal aspects of the application environment have not been taken into account. We understand that the user does not like the software or cannot work with it productively [4].

It should not be forgotten that every technological innovation serves only as a tool – neither an application nor a computer program can replace the will and interest in learning. However, there are good reasons why learning technologies are so successful and productive.

New concepts are based on scientific findings that are the result of research into cognitive processes. Psychologists constantly offer new ideas about the complex processes that occur during learning. This is also where the field of learning analytics comes in, which evaluates important learning-related data. The data is used to tailor courses to individual learning needs and thus offer learners an optimized outcome. This is why e-learning courses are so successful: they take into account the individual needs of students. If such a course is also combined with offline activities, the result is mastery of the complete training program.

Learning technologies require adaptation and this is a well-known fact. Despite technological advances, if you reproduce certain information with a given structure, the result of the information absorbing remains the same whether it is an app, a website or a podcast. Educational content often falls by the wayside because it is not adapted to new technologies, and this in no way contributes to a better learning outcome. Moreover, if the application or website is not equipped with optimal usability, the learning process is not guaranteed in any way. Therefore, when using new learning technologies, a holistic approach that takes into account all factors is necessary. A gamification application that allows for playful learning through quizzes and fun questions can only work properly if usability is taken into account and individual learning units are presented in such a way that they form a logical thread. The same applies to learning with the help of augmented or virtual reality: on the one hand, so-called "immersive" learning depends on the functionality of the software, but the content of the course must still be logical and structured in order to have a positive impact on the students.

For many students, the transition to new learning technologies can be a daunting task. Therefore, it is advisable to stick to the blended learning concept for a certain period and only slowly shift

the focus to the e-learning component. Face-to-face activities should never completely disappear from the curriculum, but they can be kept to a minimum.

Conclusions and research perspectives. We see that higher educational establishments in Germany use or try to use advanced modern technologies to improve the material study, student evaluation, various types of events and, above all, independent development and self-improvement. It's a well-known fact that the modernity and professionalism of the university depends on its prestige and the reputation comes from the feedback of students.

It goes without saying that the use of modern applications, the introduction of online elements for better material learning will also be useful for Ukrainian higher education establishments. We note a significant growth level in success and establishing communication with students thanks to modern technologies.

The introduction of modern learning technologies in Ukraine will improve the awareness level of students in key areas of their course, especially considering the today's conditions. We see the need to

increase the use of cloud services, educational applications, social networks, learning management systems, and that is why it is necessary to start working on software that will correspond to the specialization of a higher educational establishment.

New learning technologies help to make higher education and professional development courses more interesting and individual. However, new forms of education should not be considered as the final answer to all questions. As always, the human factor cannot be neglected here, because all in all, every e-learning course is about imparting knowledge. And it is possible only under the condition of observing certain basic rules and relying on scientific principles when creating an electronic training course. Modern learning technologies are a great complement to traditional learning concepts and they are constantly changing. Therefore, it is more important that you are always up to date and constantly expand your knowledge with new research and discoveries. This is the only way to create web-based courses and learning programs that students can truly benefit from.

REFERENCES (TRANSLATED&TRANSLITERATED)

1. *Tehnologii navchannia. Teoretychni osnovy tehnologii navchannia [Learning technologies. Theoretical foundations of learning technology]*. Retrieved from: https://pidru4niki.com/14051003/pedagogika/tehnologiyi_navchannya [in Ukrainian].
2. Arnold, M., Zawacki-Richter, O., Haubenreich, J., Röbbken, H., & Götter, R. (2017). *Entwicklung von wissenschaftlichen Weiterbildungsprogrammen im MINT-Bereich*. Münster; New York: Waxmann, 482. Retrieved from: www.pedocs.de/volltexte/2018/15653/pdf/Arnold_et_al_2017_Entwicklung_von_wissenschaftlichen_Weiterbildungsprogrammen.pdf [in German].
3. Blossfeld, H.-P., Bos, W., Daniel, H.-D., Hannover, B., Köller, O., Lenzen, D., McElvany, N., Roßbach, H.-G., Seidel, T., & Tippelt, R. (2018). *Wößmann Ludger: Digitale Souveränität und Bildung. Gutachten*. Münster: Waxmann, 290. Retrieved from: www.pedocs.de/volltexte/2019/16569/pdf/vbw_2018_Digitale_Souveraenitaet_und_Bildung.pdf [in German].
4. Bremer, C. (2013). *Krömker Detlef: E-Learning zwischen Vision und Alltag: zum Stand der Dinge*. Münster: Waxmann, 74-84. Retrieved from: www.pedocs.de/volltexte/2015/10733/pdf/E_Learning_2013_Duerkop_Klaffke_Knutzen_Lernerorientierte_Forschung.pdf [in German].
5. Dittler, U., Krameritsch, J., Nistor, N., Schwarz, C., & Thillosen, A. (2009). *E-Learning: eine Zwischenbilanz. Kritischer Rückblick als Basis eines Aufbruchs*. Münster: Waxmann 342. Retrieved from:

www.pedocs.de/volltexte/2010/2978/pdf/Dittler_Krameritsch_etal_2009_ELearning_Zwischenbilanz_D_A.pdf [in German].

6. Dollhausen, K., Ludwig, J., & Wolter, A. (2013). Organisation und Re-Organisation wissenschaftlicher Weiterbildung in einer bewegten Hochschullandschaft. *Hochschule und Weiterbildung*, 13 (2), 10-13. Retrieved from: www.pedocs.de/volltexte/2014/9763/pdf/HuW_2013_2_DollhausenLudwigWolter.pdf [in German].

7. Fischer, A. (2014). Lehrende in der Hochschulweiterbildung und ihr didaktischer Unterstützungsbedarf. *Hochschule und Weiterbildung*, 2, 13-18. Retrieved from: www.pedocs.de/volltexte/2016/11523/pdf/HuW_2014_2_Fischer_Lehrende_in_der_Hochschulweiterbildung.pdf [in German].

8. Köhler, T. (2011). Neumann Jörg Wissensgemeinschaften. *Digitale Medien – Öffnung und Offenheit in Forschung und Lehre*. Münster / New York / München / Berlin: Waxmann, 405. Retrieved from: www.pedocs.de/volltexte/2016/11643/pdf/Koehler_Neumann_Wissensgemeinschaften.pdf [in German].

9. *Lerntechnologien: Lernen im Wandel. Webcampus*. Retrieved from: <https://webcampus.de/blog/lerntechnologien-lernen-im-wandel/> [in German].

10. Robra-Bissantz, S., Bott, O.J., Kleinefeld, N., Neu, K., Zickwolf, K. (2019). Teaching Trends 2018. *Die Präsenzhochschule und die digitale Transformation*. Münster; New York: Waxmann, 208-214. Retrieved from: www.pedocs.de/volltexte/2019/17941/pdf/Robra-Bissantz_et_al_2019_26_Teaching_Trends_2018_Huttner_Karaduman_Spengler_EduPalace.pdf [in German].

11. Statista. *Umfrage unter Hochschullehrenden zur Nutzung von Lerntechnologien in Deutschland 2017. Welche der folgenden Technologien und Anwendungen nutzen Sie bzw. setzen Sie ein?* Retrieved from: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/733670/umfrage/nutzung-von-lerntechnologien-durch-hochschullehrende-in-deutschland/> [in German].

Received: August 14, 2023

Accepted: September 06, 2023

MODERN TEACHING TECHNOLOGIES СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

UDC 378.4:37.004

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.167-175

TRAINING OF FUTURE PHILOLOGISTS USING MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES: CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF THE PROBLEM RESEARCH

V. P. Bosa*

The article substantiates the conceptual foundations of the problem of forming the professional competence of future philologists by means of modern information and communication technologies. Based on the analysis of the notion of the concept, its main features are defined (presence of a goal, a leading idea, the programmatic nature of the concept, prognostic essence). It has been proven that for the formation of the concept of professional training of future philologists by means of modern information and communication technologies, modern theoretical developments in the field of pedagogics are of great importance (the concept of "Language as unity", the concept of "productive pedagogics" by M. Lipman, the pedagogics of multiliteracies, the concept of digitalization). The main characteristics of the pedagogical concept are defined as: subject relationships in the educational process; development of the educational environment of the institution of higher education and its external relations; development of a set of innovative pedagogical technologies of higher education institutions; development of the society of continuous education. The components of the concept of professional competence formation for future philologists by means of information and communication technologies are substantiated – relevance, purpose, contradictions, mechanism of implementation and assessment of the effectiveness of ICT in the pedagogical process. The leading idea of the research has been formulated: the formation of professional competence of future philologists (as specialists who implement native language and foreign language communicative processes in further professional activity) is determined by level, content, types and techniques of implementation of the resource of modern information technologies, combined into a complete scientific and methodological system, which is created, developed, and implemented in the informational educational environment of the higher education institution, taking into account the principles of its functioning in the post-postmodern society with the corresponding social order for a highly qualified specialist-philologist, and in the conditions of the crisis organization of the information space due to the risks and challenges of the last decade.

Keywords: professional training, philologists, information technologies, pedagogical concept, foreign-language communication processes, modern information technologies.

* Candidate of Pedagogical Sciences, PhD Researcher
(Rivne State University of the Humanities)
vitta.fabian2000@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7509-7044

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

В. П. Боса

У статті обґрунтовані концептуальні засади проблеми формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. На підставі аналізу поняття концепції визначено її основні характерні риси (наявність мети, провідної ідеї, програмний характер концепції, прогностична сутність). Доведено, що для формування концепції професійної підготовки майбутніх філологів засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій важливе значення мають сучасні теоретичні розробки в галузі педагогіки (концепція "Мова як єдність", концепція "продуктивної педагогіки" М. Ліпмана, педагогіка мультиграмотності, концепція цифровізації). Основними характеристиками педагогічної концепції визначено: суб'єктні взаємозв'язки в навчальному процесі; розвиток освітнього середовища закладу вищої освіти та його зовнішніх зв'язків; розробка сукупності інноваційних педагогічних технологій ЗВО; розвиток суспільства неперервної освіти. Обґрунтовано компоненти концепції формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інформаційно-комунікаційних технологій – актуальність, мету, суперечності, механізм реалізації та оцінку ефективності ІКТ в педагогічному процесі. Сформульовано провідну ідею дослідження: формування професійної компетентності майбутніх філологів (як фахівців, що реалізують рідномовні й іношомовні комунікативні процеси в подальшій професійній діяльності) визначається рівнем, змістом, видами й техніками реалізації ресурсу сучасних інформаційних технологій, об'єднаних в цілісну науково-методичну систему, що створюється, розвивається й реалізується в інформаційному освітньому середовищі закладу вищої освіти з урахуванням принципів його функціонування в постпостмодерному суспільстві з відповідним соціальним замовленням на висококваліфікованого фахівця-філолога, та в умовах кризової організації інформаційного простору внаслідок ризиків та викликів останнього десятиліття.

Ключові слова: професійна підготовка, філологи, інформаційні технології, педагогічна концепція, іношомовні комунікативні процеси, сучасні інформаційні технології.

Introduction of the issue. Formation of the scientific and pedagogical research concept is a necessary and integral component of the theoretical and methodological segment of scientific work. In the "Encyclopaedia of Modern Ukraine" the concept is defined as "a system of views, concepts about certain phenomena or processes, a way of understanding and interpreting them" [1]. We consider the important conclusion of this encyclopaedic publication to be the statement that "in the humanities, concepts can be programs, projects, which in one case represent the goal, plan and forecasts of certain political actions, and in the other case they are advertising acts, image repertoires, etc. Concepts in educational practices are of great importance. Here, they are called upon to form holistic ideas about the object of study and to

reveal the meanings of natural, technical and humanitarian knowledge" [1]. The following can be considered *special features of the pedagogical concept*:

- The presence of a goal that has a pedagogical content;
- Designing the basic pedagogical idea that reflects the stated goal;
- Programmatic nature of the declared pedagogical concept;
- The prognostic essence of the concept, which reflects the principles of its implementation in educational practice

Current state of the issue. In the conditions of a modern university, the methodological principles of training specialists are presented in scientific works of M. Bakhtin, O. Vozniuk, O. Dubaseniuk, M. Ikonnikova, J. Kaming, and T. Yanitskyi (2020), Y. Krayka (2012), E. Haievskya, M. Sova

(2015), and others. I. Barbash (2014), O. Bihych (2004), N. Zinukova (2009), V. Koval (2013), O. Semenov (2005), and others develop the content and basic models of training philologists at higher education institutions. In the last decade, scientific research in the field of using ICT as a powerful tool and methodological guideline for the professional training of philological specialists has gained special relevance J. Yong (2020), M. Scaldone, A. Connolly (2020), which significantly affects the general methodological picture taking into account the classical scientific developments of foreign scientists (Brazilian scientist P. Freire, British – B. Bernstein, American – J. Bruner, etc.), modern pedagogical concepts acquire important substantive changes, taking into account the social order for a graduate of a general educational institution, an institution of higher or vocational education. The concept of professional development of a specialist in the process of studying at a higher education institution is a subjective, integrative phenomenon built on the basis of post-postmodern philosophy.

Outline of unresolved issues brought up in the article. It should be noted that the functioning of higher education institutions, first in the conditions of lockdown, and then in the conditions of full-scale Russian aggression, in a special way raised the issue of the regulatory provision of professional training of specialists at higher education institutions and the corresponding information and technological support (organizational and management, scientific and methodological, personnel) of this process in crisis conditions. Therefore, the development of the research concept of the problem of the formation of future philologists' professional competence by means of modern information technologies is relevant, especially considering the fact that the following remain *out of the attention of scientists*:

1) The issue of correlation of the content and volume of the ICT resource with the content of the professional

training of a modern philologist-specialist;

2) Problems of taking into account the processes of digitization of higher education institutions educational environment in the context of the formation of professional competence of future philologists;

3) Possibilities of development and training philologists' practice application of author's information resources, taking into account the specifics of the specialty (Ukrainian or foreign languages).

Based on the mentioned above, the **aim of the research** is to substantiate the conceptual foundations of the formation of future philologists' professional competence by means of modern information technologies.

Results and discussion. We believe that for the formation of the concept of professional training of future philologists by means of modern information and communication technologies, modern theoretical developments in the field of pedagogics are of great importance, for example:

1. *The concept of "Language as a unity"*, which we outline as the most significant for the analysis of the problem of our research; within this concept, a foreign language is studied on the basis of dialogue, humanistic subject-subject communications, equal partnership; each subject of the educational process is independent and active in its cognitive activity.

2. *The concept of productive pedagogics* [2], which is formed of 20 components in four groups of characteristics of the educational process; despite the fact that this concept is aimed, first of all, at institutions of general secondary education, the specified characteristics are also important for the professional training of specialists. The named four groups include components important for our research, such as high-level thinking skills, substantive conversation, metalanguage, inclusion in the learning process, knowledge of different cultures, connection with the world, and others.

3. *Pedagogics of multiliteracies* [3], the foundations of which actually come from the theory of information and communication technologies, which provided basic foreign languages (first of all, English) with exceptional communication value. The named British scientists advocate the need for communication with representatives of different cultures and languages using multimedia resources – both readily available from the Internet and their own, author's, created by teachers and students in the process of professional training.

4. *The concept of digitalization* [4], which provides for the transformation of the leading spheres of human activity due to their saturation with electronic and digital devices and systems, as well as the establishment of electronic and communicative exchange between them.

In our opinion, the above-mentioned pedagogical concepts have different orientations and different content potential. However, within the scope of the problem of our research, they play a conceptual role in view of their proximity to the issues of professional training of future philologists with the involvement of modern information and communication technologies. This definitely affects the actualization of the development of our own concept of professional training of philologists, taking into account the existing conceptual models and technologies belonging to other scientists.

Among the main characteristics of modern pedagogical concepts, we note several (based on the scientific conclusions of O. Kuzmenko [5]):

- Subject relationships in the educational process (first of all, between the main stakeholders of the professional training of specialists);
- Development of the educational environment of the higher education institution and the scientific and pedagogical community of the university, capable of realizing the strategic goals of professional training (in the form of formation of professional competence,

readiness for future professional activity, set of professional competences, etc.);

- Creation of a system of stable external relations of the institution of higher education with other social institutions and institutes interested in the declared level of preparedness of graduates of higher education institutions;

- Development of a set of innovative pedagogical technologies, including on the basis of modern information and technological resources available at higher education institutions of Ukraine;

- Formation of the ability of each subject of professional training of specialists to constantly update knowledge, skills and abilities;

- Development of a society of continuous education with appropriate information and technological support.

So, based on the traditional structure of the pedagogical concept, outlined in numerous scientific sources analysed by us, [6: 5], etc.) we should outline its following **components**:

1. *Relevance* of the main idea of scientific research presented in the concept.

2. *Purpose* of development and training future philologists' practice application of using modern information and communication technologies.

3. The main *contradictions* that need to be resolved, as well as the *principles* of realization of the above-outlined goal of scientific and research activity.

4. *Mechanism of application* of the developed concept to the practice of professional training of future philologists.

5. *Evaluation of the efficiency* of the use of modern information and communication technologies as the basic idea of the developed concept.

The *relevance* of the concept of professional training of future philologists at higher education institutions using modern ICT means, first of all, involves the development of the **main idea of scientific research, which is formulated by us in the following form**: the formation of professional competence of future

philologists (as specialists who implement native and foreign language communicative processes in further professional activity) is determined the level, content, types and techniques of implementation of the resource of modern information technologies, combined into an integral scientific and methodical system, which is created, developed and implemented in the informational educational environment of the institution of higher education, taking into account the principles of its functioning in the post-postmodern society with the corresponding social order for a highly qualified philologist specialist, and in the conditions of the crisis organization of the information space as a result of the risks and challenges of the last decade.

The basic idea of our concept outlined above is in a certain way included in the already developed and projected **regulatory documents in the field of education**, among which, in our opinion, the Law of Ukraine "On Higher Education" (2014) occupies a prominent place, which declared "the creation of an educational environment focused on meeting the needs and interests of higher education seekers to the role of autonomous and responsible subjects of the educational process" [7].

In addition, the Law "On Higher Education" provides for the international integration of the higher education system of Ukraine into the European educational space (including various opportunities for academic mobility), which can also be carried out with the help of information technologies. Students within the student-centered learning model can study under several educational programs at the same time, can participate in various academic mobility programs, which cannot happen without powerful information and technological support for the rights of education seekers prescribed in this law. It is impossible to carry out fruitful scientific (especially innovative) activities without modern information and communication technologies, which is

also emphasized in the Law "On Higher Education" (Articles 68-69).

The effective implementation of modern ICT into the process of professional training of a philologist is affected by the main risks and challenges of the post-postmodern era, when, according to V. Horbatenko (2010), "a creative person receives unprecedented freedom based on the constructive basis of spirituality" [8]. To the risks caused by modern information technologies in education, scientists (N.P. Dichek, P.Yu. Saukh, M.B. Yevtukh, M.I. Boichenko, N.B. Antonets, A.A. Zagorodnya, S.M. Shevchenko) include, for example: strengthening of cognitive distortions of the personality; decrease in the effectiveness of the educational process due to the impoverishment of traditional forms of interpersonal communication; narrowing of the space for the development of creative abilities; formalization of the sphere of education [9].

In addition to the risks and challenges of a socio-cultural nature inherent to the post-postmodern era, the development of a scientific-methodical system of professional training of a philologist using modern ICT is influenced by leading *contradictions* that need to be resolved in the process of implementing the named system, namely:

- Between the expansion of qualitative and quantitative indicators of digitalisation of the educational environment of life and insufficient consideration of these processes in the professional training of philologists;
- Between the need to introduce modern information technologies in the professional training of future philologists in higher education institutions, and the dominance of traditional forms and methods of implementing humanitarian educational programs;
- Between the need to take into account the individual level of modern ICT proficiency of the entrants of the "Philology" educational program, and the actual impossibility of taking this into account in the conditions of

standardized curricula and programs developed within this or that educational program;

- Between the need for digitalization of the educational environment of higher education institutions in the conditions of modern risks and challenges (the organization of the educational process in the conditions of the lockdown and in the conditions of russian aggression in Ukraine), and the lack of technical, organizational and personnel resources to fulfill the tasks of information and technological support of the process of professional training of philologists.

From a methodological point of view, the concept of the problem we are investigating, in addition to the leading idea, *requires a detailed consideration of basic concepts, notions and definitions* as components of the categorical conceptual field of the problem.

Therefore, within the scope of the concept of our research, we outline the *hierarchy* of its basic concepts, so that it is possible to formulate certain conclusions regarding the essence and content of information and communication technologies in the professional training of philologists at higher education institutions. Based on the topic and problem of the research, we note the need to correlate the main related concepts that determine the core methodological issues of categorical analysis: "professional training of philologists", "information technologies", "information and communication technologies", "digital technologies", "information and technological provision", "scientific and methodical system of information and technological provision".

The mechanism of application of modern information technologies into the practice of professional training of philologists as one of the basic components of the concept of our research is based on a set of basic principles and unfolds on several main levels presented below.

Thus, we singled out the main *principles of professional training of future philologists using modern*

information technologies, which should take into account both basic scientific *approaches* to the research problem, and the expected *result* – a scientific and methodological system for the formation of their professional competence, developed and implemented in the process of training philologists, taking into account the possibilities modern information technologies. We include, first of all, the following principles:

1. The principle of systematicity, according to which the professional training of future philologists with means of modern information technologies has the characteristics of several system formations (modern information technologies as a system product; professional training of philologists as a systemic phenomenon; professional competence as a system with interconnected components; scientific and methodological system of professional training of philologists by means of modern information technologies as a complex system formation).

2. The principle of structural-functional dichotomy [10]. According to this principle, certain methodological oppositions / contradictions are built and resolved; we discussed some of these contradictions above. In addition to the mentioned above, we consider the following to be significant dichotomous provisions:

- *Dichotomy of basic concepts*; we included "information" and "technology" among them. Their dichotomous solution (in the form of a combination) enables the creation of an information and technological resource for the professional training of philologists with the help of modern ICT;

- *Dichotomy of real and virtual* in the structure of the information technology resource; at the same time, we proceed from the fact that the concept of "information technologies" in the context of professional training of philologists unites an infinite number of information resources, including long-known, traditional ones (printed sources and teaching-methodical resources, visual

images, etc.) and more modern and recent ones (electronic and digital textbooks and manuals, mobile applications, computer programs, social networks of educational content, etc.);

- *The dichotomy of theory and practice* in the structure of the scientific-methodical system of professional training of philologists by means of modern information technologies. At the same time, the theoretical construct of this system involves scientific substantiation of its content and structure, and the practical one – content filling with the help of modern informational (including virtual) resources;

- *Dichotomy of target and effective components* in the concept designed by us; thanks to the solution of this dichotomy, there is an opportunity to reflect on the level of effectiveness of the scientific and methodological system of professional training of philologists by means of modern information technologies, and to monitor the level of formation of the level of professional competence of the named specialists.

3. *The principle of synergistic development* of modern information technologies, which are significantly ahead of the official requirements for the technological support of the educational process at higher education institutions. [11; 12] In this way, the implementation of educational programs in the direction of preparation “Philology” does not always require the availability of modern information technologies of the latest generation (such as: immersive learning methods; digital textbooks, etc.). Such information software products are desirable, but not mandatory for the formation of professional competence of future philologists in the process of their training at the university. Thus, there is an accumulation of a certain chaos in the information and technological support of the specified process, which ends with the creation of an orderly system of the latest scientific and methodological support using modern information technologies.

4. *The principle of holism* in the formation of professional competence of future philologists by means of modern information technologies. Through the implementation of this principle, it is possible to achieve integrity in the main processes that ensure the professional training of specialists.

The result of the development and implementation of the concept is the professional competence of future philologists formed with the help of modern ICT. The competence defined is a systemic phenomenon that includes several main components – target, substantive, instrumental, control, and evaluation. Evaluation of the effectiveness of the conducted research is carried out in the process of experimental verification of the effectiveness of the scientific and methodological system and the model of formation of professional competence of future philologists by means of modern information and communication technologies.

Conclusions and research perspectives. Thus, we substantiated the leading principles of the concept of formation of professional competence of future philologists by means of modern information and communication technologies. On the basis of the analysis of the notion of the concept, its main characteristic features are defined (the presence of a goal, a leading idea, the programmatic nature of the concept, prognostic essence). It has been proven that modern theoretical developments in the field of pedagogics (the concept of "Language as unity", the concept of "productive pedagogics" by M. Lipman, the pedagogics of multiliteracies, the concept of digitalization are of great importance for the formation of the concept of professional training of future philologists by means of modern information and communication technologies). The main characteristics of the pedagogical concept are defined as: subject relationships in the educational process; development of the educational environment of the institution of higher education and its external relations;

development of a set of innovative pedagogical technologies of higher education institutions; development of the society of lifelong education. The components of the concept of formation of professional competence of future philologists by means of information and communication technologies are substantiated – relevance, purpose, contradictions, mechanism of implementation, and assessment of the effectiveness of ICT in the pedagogical process. The leading research idea is formulated: the formation of the professional competence of future philologists (as specialists who implement native and foreign language communicative processes in further professional activity) is determined by the level, content, types and techniques of implementation of the resource of modern information technologies,

combined into a holistic scientific and methodological system that is created, developed and is implemented in the informational educational environment of a higher education institution taking into account the principles of its functioning in a post-postmodern society with the corresponding social order for a highly qualified specialist-philologist, and in the conditions of the crisis organization of the information space due to the risks and challenges of the last decade.

Prospects for further research are connected by us with the development and implementation in the process of professional training of philologists of innovative information and communication technological products, in particular, digital educational and methodological support of educational programs in specialty 35 Philology for higher education institutions.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. *Kontseptsia. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Concept. Encyclopaedia of Modern Ukraine]*. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=3256 [in Ukrainian].
2. Mishchenko, I.P. (2013). "Filosofia dlia ditei" Metiu Lipmana: chy potribna suchasni ukrainskii shkoli filosofii? ["Philosophy for Children" by Matthew Lippman: Does modern Ukrainian school need philosophy?]. *Postmetodyka – Postmethodology*, № 6, 19-21 [in Ukrainian].
3. Cope, B., & Kalantzis, M. (2009). Multiliteracies: New Literacies, New Learning. *Pedagogies: An International Journal*, vol. 4, 164-195 [in English].
4. Nikitin, Yu.O., & Kulchytskyi, O.I. (2019). Tsyfrova paradyhma yak osnova vyznachen: tsyfrovyyi biznes, tsyfrove pidpriemstvo, tsyfrova transformatsiia [Digital Paradigm as the Basis of Definitions: Digital Business, Digital Enterprise, Digital Transformation]. *Marketynh i tsyfrovi tekhnologii – Marketing and Digital Technologies*, No. 4, t. 3, 77-87 [in Ukrainian].
5. Kuzmenko, O.M. (2015). Suchasni pedahohichni kontseptsii navchannia uchniv starshoi shkoly [Modern Pedagogical Concepts of Teaching High School Students]. *Osvitohichnyi dyskurs – Educational discourse*, No. 3 (11), 163-174 [in Ukrainian].
6. Kovalchuk, V.I. (2011). Sutnist ta struktura pedahohichnoi maisternosti vchytelia [Sutnist ta struktura pedahohichnoi maisternosti vchytelia]. *Upravlinnia yakistiu osvity: standartyzatsiia ta innovatsiunist – Upravlinnia yakistiu osvity: standartyzatsiia ta innovatsiunist*, № 5, 210-222 [in Ukrainian].
7. *Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrainy [On Higher Education. The Law of Ukraine]*. Retrieved from: <https://zakon.help/law/1556-VII>. [in Ukrainian].
8. Horbatenko, V. (2010). Liudyna i suspilstvo v sytuatsii postmodernu: filosofskopolitychni determinanty [Man and Society in the Postmodern Situation: Philosophical and Political Determinants]. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny – Socio-Humanitarian Problems of Man*, No. 5, 151-167 [in Ukrainian].
9. *Paradyhmy rozvytku ta tendentsii reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u dobu nezalezhnosti [Paradigms of Development and Trends of School Education Reform in Ukraine at the Time of Independence]*: monograph. (2022). [The team of authors

Dichek, N.P., Saukh, P.Yu., Yevtukh, M.B., Boichenko, M.I., Antonets, N.B., Zagorodnia, A.A., & Shevchenko, S.M.]. Kyiv: Pedagogical thought, 507 [in Ukrainian].

10. Pavelkiv, K.V. (2020). *Teoretychni i metodychni zasady inshomovnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery v umovakh osvitnoho seredovyscha universytetu* [Theoretical and Methodological Principles of Foreign Language Training of Future Specialists in Social Sphere under the Conditions of the Educational Environment of the University]. *Doctor`s thesis*. Zhytomyr: ZhDU, 478 [in Ukrainian].

11. Vozniuk, O.V. (2012). *Pedahohichna synerhetyka: heneza, teoriia i praktyka* [Pedagogical synergy: genesis, theory and practice]: monohrafiia. Zhytomyr: ZhDU, 708 [in Ukrainian].

12. Chykurova, O. (2021). *Synerhetychnyi pidkhid yak metodolohichna osnova teorii samoorhanizatsii navchalnoi diialnosti uchniv pochatkovoї shkoly* [Synergetic approach as a methodological basis for the theory of self-organization of educational activities of elementary school students]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Vladimir Ignatiuk. Series: Pedagogy*, t. 1, № 2, 21-28 [in Ukrainian].

Received: August 04, 2023

Accepted: August 31, 2023

UDC 37:004.588;004.85

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.176-189

THE USE OF VIDEO MATERIALS IN THE FORMATION OF LINGUOSOCIOCULTURAL COMPETENCE OF SENIOR SCHOOL LEARNERS

T. Yu. Grygorieva*, O. S. Mykhailova, K. V. Harashchuk*****

The article, based on the analysis of the latest scientific research of modern education, reflects the experience of using video materials, the role of innovative technologies in the field of education, and significant attention is paid to the formation of linguosociocultural competence. The authors of the article argue that the innovative technologies of education today reach a new level of actualization and improvement of mastery, the study of certain fields and sciences, as well as the possibility of gaining experience in work with the improvement of already acquired skills in various spheres of activity.

The authors emphasize that modern programs provide an opportunity not only to promote the effective development and learning of a foreign language but also to monitor the performance of tasks, and to develop training exercises that are individually suitable for each learner.

The article determines the methods of improvement and preparation for the formation of linguosociocultural competence and the role of using video materials, which are selected for each learner, as well as methods of control over the performance of tasks and practices by intercultural communication.

When using various video materials in the field of education, there is an increase in motivation to learn a foreign language and the possibility of individualizing the educational process, which gives the results of quality education, a creative approach to optimal conditions for completing tasks, and gradual steps for learning a foreign language.

A separate component should be the pedagogical interaction between the teacher and the learner, which ensures the creation of optimal conditions for the free use of educational materials and teaching practices, and the exchange of experience between the teacher and the learner. Since the foreign language environment becomes an integral part of the life of every person who studies a foreign language, the importance of foreign language communication between representatives of other peoples and cultures should be noted.

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
tanya2marshal@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3228-2033

** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
oksana.mykhailova777@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2559-8435

*** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Senior Lecturer
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
kirilh@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4518-3114

The authors single out the ideas which deserve the implementation of video materials in the field of education, the study of the latest technologies that we receive every year, as well as the formation of linguosociocultural competence.

The article highlights the problems that may arise when using video materials in the educational process, educational materials and combining them into one whole database that is convenient for learners, as well as the implementation of the educational process taking into account the state of war in Ukraine.

The components of linguosociocultural competence, the stages of its formation in senior school learners, exercises that will contribute to its formation when using video materials are considered.

Keywords: innovative technologies, foreign language, video materials, linguosociocultural competence, video communication, senior school learners.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Т. Ю. Григор'єва, О. С. Михайлова, К. В. Гарашук

У статті, на основі аналізу останніх наукових досліджень сучасної освіти, відображено досвід використання відеоматеріалів, роль інноваційних технологій у сфері отримання освіти, а також значну увагу приділено формуванню лінгвосоціокультурної компетентності. Показано, що інноваційні технології освіти на сьогоднішній день виходять на новий рівень актуалізації і покращенню опанування, вивчення певних сфер і наук, а також можливості реалізації отримання досвіду в роботі з покращенням вже набутих навичок у різноманітних сферах діяльності. Крім того зазначено, що сучасні програми дають можливість не тільки сприяти ефективному розвитку і вивчення іноземної мови, а ще й виконувати контроль над виконанням завдань, розробляти тренувальні вправи, які підходять індивідуально до кожного учня.

Визначено способи вдосконалення і підготовки до формування основ лінгвосоціокультурної компетентності і роль відеоматеріалів, які є підібраними до кожного учня, а також способи контролю над виконанням завдань і практик міжкультурної комунікації.

При використанні різноманітних відеоматеріалів у сфері отримання освіти виникає підвищення мотивації до вивчення іноземної мови та можливість індивідуалізації навчального процесу, що дає результати якісного отримання освіти, творчого підходу до оптимальних умов виконання завдань, поступові кроки для вивчення іноземної мови.

Окремою складовою слід виділити педагогічну взаємодію викладача і студента, що забезпечує створення оптимальних умов для вільного використання навчальних матеріалів та викладацьких напрацювань, обміном досвіду викладача і студента. Оскільки іншомовне середовище стає невід'ємною частиною у житті кожної людини, яка вивчає іноземну мову, слід зазначити важливість іншомовної комунікації між представниками інших народів і культур.

Додатково виокремлюються ідеї, які заслуговують на реалізацію відеоматеріалів у сфері освіти, вивчення новітніх технологій, які ми отримуємо кожного року, а також формування лінгвосоціокультурної компетентності.

Висвітлено проблеми, які можуть виникати при використанні відеоматеріалів у навчальному процесі, навчальних матеріалів і об'єднання їх в одну цілу базу даних, яка є зручною для учнів, а також реалізації навчального процесу з урахуванням воєнного стану в Україні.

Розглянуто компоненти лінгвосоціокультурної компетентності, етапи її формування у старших школярів, вправи, які сприятимуть її формуванню при використанні відеоматеріалів.

Ключові слова: інноваційні технології, іноземна мова, відеоматеріали, освіта, лінгвосоціокультурна компетентність, відеозв'язок, учні старшої школи.

Introduction of the issue. In the XXI century, the ability to quickly adapt to changes and learn new things is valued.

Постановка проблеми. У XXI столітті цінується вміння швидко пристосовуватися до змін та навчатися

With the beginning of the war in Ukraine, when most people were forced to go abroad for salvation, some citizens found it difficult to understand the culture of another country. Many did not know a foreign language, some did not really understand the rules and political norms of the country they temporarily moved to, and some people were not ready for intercultural communication. This happened, first of all, due to the fact that previously schools did not pay much attention to the formation of linguosociocultural competence and did not give it a leading role in learning a foreign language.

Modern linguistics pays considerable attention to the study of issues related to the reflection of national culture and history in a certain language, because the role of language in the accumulation of cultural achievements is significant. It reflects all aspects of the people's life – geographical location, climate, lifestyle, moral norms, and values. The language reflects the national character and creates a unique picture of the world for people who use it as a means of communication, as it preserves the cultural values and heritage of the people in vocabulary, grammar, folklore, literary works, etc. That is why it is not by chance that one of the goals of foreign language learning in a general educational institution is the formation of learners' linguosociocultural knowledge, habits and skills by the teacher.

The use of audio and video materials is a particularly useful tool in the formation of linguosociocultural competence. This will raise learners' interest to language acquisition and help them develop their listening comprehension skills.

Current state of the issue. Taking into account the facts from history, it can be concluded that the introduction of innovative technologies into the process of obtaining education has become relatively more active recently. At present, there are a large number of publications, leading articles and conferences on the topic of the development of modern education, where attention is focused on the use of the latest technologies in the foreign language

новому. З початком війни в Україні, коли більшість людей були змушені виїхати закордон для порятунку, деяким громадянам було складно зрозуміти культуру іншої країни. Багато хто не знав іноземної мови, дехто не дуже розумів правил та політичних норм країни, до якої вони тимчасово виїхали, а деякі люди були не готові до міжкультурної комунікації. Це сталося, насамперед через те, що раніше в школах не звертали велику увагу на формування основ лінгвосціокультурної компетентності (ЛСКК) та не відводили цьому провідну роль при вивченні іноземної мови.

Сучасна лінгвістика приділяє значну увагу вивченню питань, які пов'язані із відображенням національної культури та історії у певній мові, адже роль мови у накопиченні культурних здобутків є значною. У ній відображені усі сторони життя народу – географічне положення, клімат, побут, моральні норми та цінності. Мова відображає національний характер і створює унікальну картину світу для людей, що використовують її як засіб спілкування, оскільки вона зберігає культурні цінності та надбання народу в лексиці, граматиці, фольклорі, літературних творах та ін. Саме тому не випадково однією із цілей навчання іноземної мови у загальноосвітньому навчальному закладі є формування вчителем ЛСКК школярів.

Особливо корисним засобом при формуванні ЛСКК є використання аудіо- та відеоматеріалів. Це зацікавить учнів та дозволить їм практикувати сприймання іноземної мови на слух.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спираючись на факти з історії можна дійти висновку, що впровадження інноваційних технологій у процес отримання освіти активізувалися порівняно недавно. На сьогодні існує велика кількість публікацій, провідних статей і конференцій на тему розвитку сучасної освіти, де увага акцентується на використанні новітніх технологій у вивченні іноземних мов, можливості реалізації абсолютно всіх методів отримання знань, розгляд додаткових проблем, які можуть виникнути в процесі

teaching, the possibility of implementing absolutely all methods of acquiring knowledge, consideration of additional problems that may arise in the process of using innovative technologies.

The problem of the formation of linguosociocultural competence is highlighted in the research of such scientists as: M. Natsyuk, I. Bronetko, L. Horodetska, V. Sysoev, K. Antipova, O. Vozniuk, I. Beam, R. Gurevich, S. Nikolayeva, V. Safonova, V. Maslova, A. Hordeeva, S. Ter-Minasova, N. Borysko and others. An important role is played by the works of V. Safonova and V. Furmanova, which are dedicated to the study of global and general issues of intercultural communication, as well as cultural and linguistic pragmatics in the theory and practice of foreign language teaching. The problem of professional training of future teachers of a foreign language is revealed in the researches of: I.N. Vereshchaginoi, N.D. Galskova, O.O. Myrolyubova, S.Yu. Nikolayeva, Yu.I Passova, G.V. Rohova and others. The researches of A. Aleksyuk, S. Honcharenko, R. Gurevich, A. Pavlenko, O. Pehoty, O. Pometun, S. Stetsenko, L. Pyrozhenko and others are devoted to the analysis of innovative technologies and teaching methods. N. Psheniannikova, M. Rudenko, O. Bogdanova and other researchers worked on the study of the effectiveness of using video materials in foreign language lessons. The effectiveness of the use of media, video in particular, in foreign language lessons was considered by L. Petryk. However, despite the significant contribution of scientists, some issues of this topic remain understudied.

Aim of research is to highlight the role of video materials in the formation of linguosociocultural competence, the importance of innovative technologies and ensure a high-quality and continuous educational process in the conditions of martial law in Ukraine.

Results and discussion. According to the curriculum of foreign languages for general educational institutions of Ukraine, the main task of modern teachers is the formation of learners' foreign language communicative competence [4]. In order to

використання інноваційних технологій.

Проблемою дослідження лінгвосоціокультурної компетентності займався багато вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме М. Нацюк, І. Бронетко, Л. Городецька, В. Сисоєв, К. Антипова, О. Вознюк, І. Бім, Р. Гуревич, С. Ніколаєва, В. Сафонова, В. Маслова, А. Гордєєва С. Тер-Мінасова, Н. Бориско та інші. Вагому роль відіграють роботи В. Сафонові і В. Фурманові, які присвячені дослідженню глобальних та загальних питань міжкультурної комунікації, а також культурно-мовної прагматики у теорії та практиці викладання іноземної мови. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови розкрита у дослідженнях: І.Н. Верещагіної, Н.Д. Гальської, О.О. Миролюбова, С.Ю. Ніколаєвої, Ю.І. Пасова, Г.В. Рогової та інших. Аналізу інноваційних технологій і методів навчання присвячені дослідження А. Алексюка, С. Гончаренка, Р. Гуревича, А. Павленко, О. Пехоти, О. Пометун, С. Стеценко, Л. Пироженко та ін. Над дослідженням ефективності використання відеоматеріалів на уроках іноземної мови працювали Н. Пшеняннікова, М. Руденко, О. Богданова та інші дослідники. Ефективність застосування медіазасобів, зокрема відео, на уроках іноземної мови розглянуто Л. Петрик. Проте, не дивлячись на значний внесок науковців, деякі питання цієї теми все ще залишаються маловивченими.

Мета: висвітлення ролі відеоматеріалів при формуванні лінгвосоціокультурної компетентності, важливості інноваційних технологій, забезпеченні якісного та безперервного освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до навчальної програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів України основним завданням сучасних учителів є формування іншомовної комунікативної компетентності учнів [4]. Для того, щоб активно брати участь у діалозі культур, для повного розуміння іноземної мови, її носіїв та їх намірів, надзвичайно

actively participate in the dialogue of cultures, to fully understand a foreign language, its speakers and their intentions, it is extremely important to have a well-developed linguosociocultural competence, which means the ability and readiness of an individual for foreign language intercultural communication [1: 27].

The goal of the teacher's development of the specified competence is the formation of the correct and appropriate speech behavior of the learner in various situations in the conditions of intercultural communication. Pedagogical workers must realize that a schoolchild must not only have a high level of language (phonetic, lexical, grammatical) and speech (speaking, listening, reading, writing), but also have a sufficient base of sociocultural knowledge, be able to understand foreign language realities, compare them with their own culture, be able to analyze and think critically and find connections between phenomena [2: 12].

The formation of linguosociocultural competence is an important element in learning a foreign language. In the foreign language curriculum for general educational institutions of Ukraine (academic level) and in the "New Ukrainian School" Concept, the main task of modern teachers is the formation of learners' communicative competence [6]. The purpose of the formation of linguosociocultural competence is to ensure effective communication and mutual understanding between people from different cultures, which means not only knowledge of the language and linguistic means, but also awareness of the cultural and social life of the country whose language is being studied.

S.Yu. Nikolayeva emphasizes that linguosociocultural competence includes three components: 1) sociolinguistic competence; 2) sociocultural competence; 3) social competence [7: 13].

In the process of learning, the teacher takes into account and shapes the sociolinguistic experience of the learners, since the language reflects the peculiarities of the lives of people who communicate with it, their values, customs, traditions and other cultural features.

важливо мати добре розвинену ЛСКК, яка означає здатність і готовність особистості до іншомовного міжкультурного спілкування [1: 27].

Метою розвитку вчителем зазначеної компетентності є формування правильної та доречної у різних ситуаціях мовленнєвої поведінки учня в умовах міжкультурної комунікації. Педагогічні працівники мають усвідомити, що школяр має володіти не лише високим рівнем мови (фонетичної, лексичної, граматичної) та мовлення (говоріння, аудіювання, читання, письма), а й мати достатню базу соціокультурних знань, уміти розумітися на іншомовних реаліях, порівнювати їх та зіставляти із власною культурою, уміти аналізувати та критично мислити, віднаходити зв'язки між явищами [2: 12].

Формування ЛСКК є важливим елементом у вивченні іноземної мови. У навчальній програмі з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів України (академічний рівень) та в Концепції "Нова українська школа" основним завданням сучасних учителів є формування комунікативної компетентності учнів [6]. Мета формування ЛСКК полягає у забезпеченні ефективної комунікації та взаєморозуміння між людьми з різних культур, що означає не лише знання мови та мовних засобів, але й обізнаність в культурному та соціальному житті країни, мова якої вивчається.

С.Ю. Ніколаєва наголошує, що ЛСКК включає в себе три компоненти: 1) соціолінгвістичну компетентність; 2) соціокультурну компетентність; 3) соціальну компетентність [7: 13].

У процесі навчання вчитель ураховує й формує соціолінгвістичний досвід учнів, оскільки мова відображає особливості життя людей, що нею спілкуються, їх цінності, звичаї, традиції та інші культурні особливості.

Перш за все, варто відзначити, що розвиток вчителем соціолінгвістичної компетентності школярів сприяє створенню мотивації до самостійного вивчення мови, допомагає свідомо засвоювати матеріал, розвиває критичне мислення, здатність порівнювати,

First of all, it is worth noting that the teacher's development of schoolchildren's sociolinguistic competence contributes to the creation of motivation for independent language learning, helps to consciously learn the material, develops critical thinking, the ability to compare, analyze and draw conclusions. According to S. Yu. Nikolayeva, sociolinguistic competence is the ability to correctly choose language forms, use them and adapt according to the context, the ability to realize the connections between language and the phenomena of social life [7: 14].

Sociocultural competence is a set of knowledge about the rules and social norms of behavior of the speakers of the language being studied, their traditions, history, culture, social system of the country, its organization [4]. In the process of learning a foreign language, the teacher introduces learners to a new culture, so the ability to understand certain features of its development, to consider the rules of behavior, norms of etiquette, and certain stereotypes when communicating with native speakers is extremely important. It should be noted that sociocultural competence is formed as certain background knowledge, learners' awareness of various phenomena of social and cultural life, certain generally accepted norms, behavior patterns that determine lifestyle, etc.

Based on analysis of the foreign language curriculum for general educational institutions, we note that the main goal of teaching a foreign language in senior school is the teacher's formation of learners' communicative competence, which is provided by linguistic, speech and sociocultural experience, consistent with the age capabilities of younger learners [6]. The content of foreign language learning for senior school students is created based on the ideas of mastering it in the intercultural paradigm, which involves the interrelated learning of language and culture [4].

S. Yu. Nikolayeva considers social competence as the direct ability and readiness to communicate with other people, the ability to navigate and manage a social situation. This competence involves

аналізувати та робити висновки. На думку С.Ю. Ніколаєвої, *соціолінгвістична компетентність* – це здатність правильно обирати мовні форми, користуватися ними та адаптувати відповідно до контексту, здатність усвідомлювати зв'язки між мовою та явищами суспільного життя [7: 14].

Соціокультурна компетентність – це сукупність знань про правила і соціальні норми поведінки носіїв мови, що вивчається, їх традиції, історію, культуру, соціальну систему країни, її устрій [4]. У процесі вивчення іноземної мови педагог знайомить учнів з новою культурою, тому надзвичайно важливою є здатність зрозуміти ті чи інші особливості її розвитку, ураховувати правила поведінки, норми етикету, певні стереотипи при спілкуванні з носіями мови. Слід відзначити, що соціокультурна компетентність формується як певні фонові знання, обізнаність учнів щодо різних явищ суспільно-культурного життя, певних загальноприйнятих норм, моделей поведінки, що визначають стиль побуту тощо.

На основі аналізу навчальної програми з іноземної мови для загальноосвітніх навчальних закладів, зазначимо, що головна мета навчання іноземної мови у старшій школі полягає у формуванні вчителем у школярів комунікативної компетентності, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями молодших школярів [6]. Зміст навчання іноземної мови учнів початкової школи створюється на ідеях оволодіння нею міжкультурної парадигми, що передбачає взаємопов'язане засвоєння мови і культури [4].

У свою чергу, С.Ю. Ніколаєва розглядає *соціальну компетентність* як безпосередню здатність та готовність до комунікації з іншими людьми, уміння орієнтуватися у соціальній ситуації та керувати нею. Дана компетентність передбачає готовність та бажання співпрацювати та взаємодіяти зі співрозмовником, упевненість в собі, уміння вирішувати певні проблеми, які можуть виникнути в процесі спілкування, здатність поставити себе на місце іншого [5; 7].

the readiness and desire to cooperate and interact with the interlocutor, self-confidence, the ability to solve certain problems that may arise in the process of communication, the ability to put oneself in the place of another [5; 7].

It is also worth considering some ideas of the Ukrainian scientist O. Nikolaescu, who considers social competence as "the process and result of assimilation and active reproduction by an individual of sociocultural experience (complex of knowledge, skills, values, norms, traditions) based on his activities, communication and relationships; as an integrative result, which involves a shift of emphasis from their accumulation to the formation of the ability to apply experience in solving life problems, take responsibility, show initiative, be active in teamwork, prevent and resolve conflicts, be tolerant in difficult situations, show empathy" [8].

It is worth noting that the teacher should take into account all the above-mentioned components when preparing for the formation of the linguosociocultural competence of senior school learners. After all, by neglecting at least one of these components, the full development of the studied phenomenon among schoolchildren will not be achieved.

The use of video materials in the process of learning a foreign language greatly facilitates the understanding of the material, allows you to present interesting facts visually and within a relatively short time, observe and analyze the correct pronunciation of words by native speakers, promote the development of mental processes, makes it possible to simultaneously engage several channels of information perception (under 15% of information is absorbed during auditory perception, 25% during visual perception, and 60% during auditory perception, which in turn increases the effectiveness of learners' understanding of the content of the educational material [9].

The created video materials can be used at any stage of the lesson. For example, at the beginning of the lesson as a phonetic exercise, where learners can not only hear the clear correct pronunciation of words, but also deeper understand the plot of the video;

Дуже влучними є ідеї українського вченого О. Ніколаєску, який розглядає *соціальну компетентність* як "процес і результат засвоєння й активного відтворення особистістю соціально-культурного досвіду (комплексу знань, умінь, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності, спілкування, відносин; як інтегративний результат, що передбачає зміщення акцентів з їх накопичення до формування здатності застосовувати досвід діяльності при вирішенні життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, активність у командній роботі, попереджувати і вирішувати конфлікти, бути толерантним у складних ситуаціях, проявляти емпатійність" [8].

Варто зауважити, що при підготовці до формування ЛСКК учнів старшої школи вчителю слід ураховувати всі вище зазначені компоненти. Адже, нехтуючи хоча б одним із цих компонентів, повноцінного розвитку досліджуваного феномена у школярів не буде досягнуто.

Використання у навчальному процесі відеоматеріалів у процесі навчання іноземної мови значно полегшує розуміння матеріалу, дозволяє наочно і протягом відносно нетривалого часу подати цікаві факти, спостерігати й аналізувати правильну вимову слів носіями мови, сприяти розвитку психічних процесів, дає змогу задіяти одночасно декілька каналів сприймання інформації (під час слухового сприйняття засвоюється 15% інформації, зорового – 25%, а при слухозоровому – 60%), що в свою чергу підвищує ефективність розуміння учнями змісту навчального матеріалу [9].

Створені відеоматеріали можна використовувати на будь-якому етапі уроку. Наприклад, на початку уроку як фонетичну вправу, де учні можуть не лише почути чітку правильну вимову слів, а й для більш глибокого розуміння побачити сюжет, про який йде мова; на етапі пояснення нового матеріалу, де водночас можна повторити пройдені лексичні одиниці, прослухати текст для аудіювання, продемонструвати картинки для подальшого говоріння, створити уявну подорож новими лексичними

at the stage of explaining new material, alongside with which you can revise the lexical units you have studied, do listening tasks, demonstrate pictures for further speaking, create an imaginary journey through new lexical units, turn on a small video about language structures, explain a certain type of sentences or tense; as a physical education minute in order to switch the type of activity of students and prevent fatigue; during the final part of the lesson in the form of a game to consolidate the material, etc.

The work on the use of video materials in a foreign language lesson within the formation of linguosociocultural competence requires the fulfillment of a number of requirements:

- video materials must correspond to the topic provided by the program;
- the aim of watching the video is clearly formulated beforehand;
- videos which are short in time, should take no more than 10 minutes or be divided into meaningful sections that can be repeated several times during the lesson [9];
- the speaker's pronunciation must be clear and understandable;
- video materials must correspond to the age characteristics of learners;
- the material selected on the video recording should be based on the existing level of knowledge of the students and their experience;
- after watching the video, it is mandatory to complete tasks based on the content of the material presented [10].

The use of video in the formation of linguosociocultural competence is undoubtedly very effective for a number of reasons: 1) increase of motivation; 2) visualization (setting, characters, actions, objects); 3) better understanding of vocabulary (visualization of vocabulary, guessing the meaning during viewing, better memorization); 4) improvement of grammar and pronunciation; 5) immersion in the cultural environment.

It is worth mentioning the requirements for video materials in the formation of linguosociocultural competence. The main criteria for selecting video clips are:

1. Authenticity.

одинами, увімкнути невеличкий відеофільм про мовні структури, пояснення певного виду речень або часу; як фізкультхвилинку для переключення виду діяльності учнів та попередження втомлюваності; під час заключної частини уроку у вигляді гри на закріплення матеріалу тощо.

Робота з використання відеоматеріалів на уроці іноземної мови при формуванні ЛСКК передбачає виконання ряду вимог:

- відеоматеріали повинні відповідати темі, передбаченій програмою;
- до перегляду відеоматеріалу попередньо чітко формулюється завдання з якою метою це відео застосовується;
- відео невеликі за часом, повинні займати не більше 10 хв або ділитися на змістові відрізки, які можна повторювати декілька разів за період уроку [9];
- вимова диктора має бути чітка та зрозуміла;
- відеоматеріали повинні відповідати віковим особливостям учнів;
- матеріал, який підібраний на відеозаписі, має спиратися на наявний рівень знань учнів та їх досвід;
- після перегляду відео обов'язково відбувається виконання завдань за змістом викладеного матеріалу [10].

Використання відео при формуванні основ ЛСКК, безсумнівно, дуже ефективно з ряду причин: 1. Підвищення мотивації. 2. Візуалізація (обстановка, персонажі, дії, предмети). 3. Краще розуміння лексики (візуалізація словникового запасу, вгадування значення під час перегляду, краще запам'ятовування). 4. Удосконалення граматики та вимови. 5. Занурення в культурне середовище.

Варто згадати вимоги, які висуваються до відеоматеріалів при формуванні основ ЛСКК. Основні критерії відбору відеокліпів:

1. Автентичність.
2. Соціокультурна складова.
3. Компонент мотивації.
4. Інформаційна складова (інформативна).
5. Ряд лексики.

2. Sociocultural component.
3. Motivation component.
4. Information component (informative).
5. A series of vocabulary.

The traditional main stages of the use of videos in the formation of linguosociocultural competence are the following:

1. Pre-watching.
2. While-watching.
3. Post-watching [5: 434].

Let's consider the groups of exercises that are related to each stage.

Традиційні основні етапи використання відеороликів при формуванні основ ЛСКК:

1. Попередній перегляд (Pre-watching).
2. Під час перегляду (While-watching).
3. Пост/після перегляду (Post-watching)

[5: 434].

Розглянемо групи вправ, які відносяться до кожного етапу.

Pre-watching

I. A group of exercises focused on developing anticipation and predictive skills.

- 1.1. Exercises aimed at removing linguistic difficulties (vocabulary, grammar, phonetics)
- 1.2. Exercises aimed at stimulating learners' experience on a definite topic in terms of content and culture anticipation
- 1.3. Exercises aimed at developing learners' skills to predict LSC information.

While-watching

II. A group of exercises focused on extracting information from country-study materials.

- 2.1. Exercises aimed at developing skills to understand general information
- 2.2. Exercises aimed at developing skills to recognize specific information
- 2.3. Exercises aimed at developing skills to identify detailed information

Post-watching

III. A group of exercises focused on presenting LSC information in bilingual environment.

- 3.1. Exercises aimed at analyzing and interpreting LSC information
- 3.2. Exercises aimed at developing skills to create a linguosociocultural picture of English speaking countries and to compare it with native culture
- 3.3. Exercises aimed at determining and testing the level of LSCC formation.

Розглянемо реалізацію окремих етапів формування лінгвосоціокультурної компетентності учнів старшої школи на прикладі заняття під час вивчення теми "**A Visit To A Museum. The Great Fire of London**".

Pre-watching activities

A. Content anticipation

1. Work with a partner. What kinds of museums usually demonstrate these things? Label the museums with the ideas.

- science and its application
- interactive exhibits
- collections of material of the ancient world
- reconstructions, models and graphics, sometimes with multimedia techniques
- collections in a particular subject, dedicated to various topics (transport, literature, clothes, famous people etc)
- paintings, sculpture, and the decorative arts
- specimens of birds, mammals, plants, rocks, minerals and fossils
- demonstration models
- a collection of digitally recorded images, sound files, text documents etc.

Specialty Museum

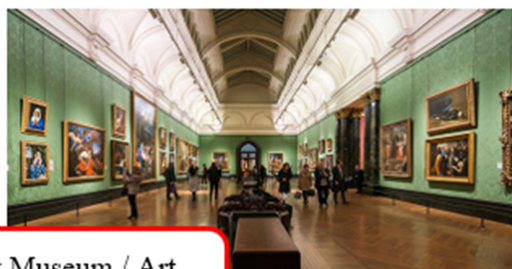
Natural History and
Science Museum

Science and
Technology Museum

History Museum

Art Museum / Art
Gallery

Virtual Museum

2.

Read the questions of the Great Fire of London quiz and try to answer them.

1. When did the Great Fire start?

- a) 1766 b) 1666 c) 1765

2. Where did the Great Fire begin?

- a) bakery b) church c) shoemaker's shop

3. What architecture building was destroyed during the Great Fire?
 - a) St. Paul's Cathedral
 - b) Westminster Abbey
 - c) the Tower of London
4. How was the Great Fire stopped?
 - a) it started to rain
 - b) fire brigades helped
 - c) fire engines were used
5. How was London rebuilt after the Great Fire?
 - a) houses were built from brick
 - b) the layout of streets became different
 - c) the streets became longer and wider

B. Language anticipation

1. Match the words to make word-combinations and use them in your own context.

A	B
show sb round	the water
die out	problems
put out	houses
pull down	an exhibition
soak up	the pump
push down	a fund
set up	the fire
to get rid of	the wind

C. Cultural anticipation

1. There are a lot of museums to visit in London. Group up with your friends and summarize the ideas you can derive from the adverts suggested.

2. In pairs, discuss and decide on the museum in London to visit.

D. Prediction

You are going to watch a three-part video about the Great Fire of London. What three major points do you think the video focuses on?

1. _____
2. _____
3. _____

While watching

1. Watch the first part of the exhibition tour about the Great Fire of London and tick the reasons why the fire spread so fast. (Part 1. 3:54-8:54)

- wooden houses
- the fire started in several places at once
- dry summer
- houses were built very close to each other
- people didn't fight the fire
- a strong wind
- no firefighting equipment
- late at night

2. Watch the second part of the exhibition tour about the Great Fire of London and answer the following questions. (Part 2. 04:16-08.08)

1. When fleeing from London, people took _____ with them.

- a) personal belongings
- b) pets
- c) food

2. The main thing to do to stop the fire was _____

- a) to find water supply
- b) to make gaps between the houses
- c) to gather a lot of people

3. To pull the houses down people used _____

- a) fire hooks
- b) leather buckets
- c) fire squirts

4. A schoolboy William Taswell, a witness of the Great Fire, was _____ in 1666.

- a) 13 years old
- b) 14 years old
- c) 15 years old

5. In 1666 people did not have _____

- a) buckets
- b) fire engines
- c) a fire brigades

3. Watch the final part of the exhibition tour about the Great Fire of London and choose the word you hear in the following sentences.

1. If you walked through the area of the Great Fire, you might get **robbed / mugged**.
2. Some objects on display had been damaged by the heat and became rusty / nasty.
3. All people were influenced / affected, rich and poor.
4. The street layout after the fire is partly / almost the same.
5. Houses were no longer allowed to lean out into the street, you had to have a straight / tall house.

Post-watching

1. Pair up with your friend and discuss the ways that can encourage students to learn History.
2. Imagine your British friend wants to visit some museums in Ukraine. Advise him/her what museums are worth visiting and explain why.

Summing up, nowadays more and more sciences and fields of activity, especially the process of learning a foreign language, require teaching using innovative technologies, therefore the use of video materials is a fairly relevant topic in learning a foreign language and requires additional research in the future.

Conclusions and research perspectives. The significance of the use of video materials in the field of foreign language learning is outlined, since learning a foreign language, as well as teaching, today is possible without an innovative component, but with the help of modern computer technologies – we have an opportunity to significantly improve the educational process and increase the effectiveness of education to a new level. Video materials used in foreign language classes increase learners' interest in learning a foreign language and provide ample opportunities for introducing significant progress in the competence of future specialists. The teacher should consider that at each of the stages of formation of the researched phenomenon during the use of video materials, the formation of sociocultural, sociolinguistic, social knowledge, skills, and abilities takes place, and a special role is assigned to the psychological component of the attitude of schoolchildren to other cultures.

The article does not cover all aspects of the research problem. Further scientific interpretation lies in the determination of the conceptual foundations of this process in the outlined direction, the development of technologies and the creation of appropriate educational and methodological support for teaching English in higher education institutions, the study of foreign experience of its organization.

Узагальнюючи, на сьогоднішній день все більше наук і сфер діяльності, особливо процесі вивчення іноземної мови, потребують викладання з використанням інноваційних технологій, тому використання засобів відеоматеріалів є достатньо актуальною темою у вивченні іноземної мови і потребує додаткових досліджень у майбутньому.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Окреслено значущість використання відеоматеріалів у сфері вивчення іноземних мов, оскільки вивчення іноземної мови, так само, як і викладання на сьогодні є можливим без інноваційної складової, проте за допомогою сучасних комп'ютерних технологій – перед нами постає можливість значного покращення освітнього процесу і виведення результативності освіти на новий рівень. Відеоматеріали, які використовуються на заняттях з іноземної мови, підвищують зацікавленість учнів до вивчення іноземної мови і надають широкі можливості для запровадження значних успіхів у компетентності майбутніх фахівців. Педагогу слід ураховувати, що на кожному з етапів формування дослідженого феномена під час використання відеоматеріалів відбувається, у свою чергу, формування соціокультурних, соціолінгвістичних, соціальних знань, навичок, умінь та особлива роль відводиться психологічному компоненту ставлення школярів до інших культур.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Подальшої наукової інтерпретації потребує визначення концептуальних засад цього процесу в окресленому напрямі, розробка технологій та створення відповідного навчально-методичного забезпечення викладання англійської мови закладів вищої освіти, вивчення зарубіжного

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Abramovych, S.D., & Chikarkova, M.Iu. (2013). *Movlennieva komunikatsiia [Language Communication]: pidruchnyk*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 464 [in Ukrainian].
2. Bochkarova, O.Iu. (2007). *Metodyka navchannia maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy profesiino spriamovanoho audiiuvannia [Methodology of training future teachers of the English language in professionally-oriented listening]. Candidate`s thesis*. Kyiv, 179 [in Ukrainian].
3. Blyzniuk, O.I. (1996). *Video u navchanni inozemnykh mov [Video in learning foreign languages]. Inozemni movy – Foreign Languages, № 3, 22 [in Ukrainian]*.
4. Bronetko, I.A. (2014). *Metodyka formuvannia linhvivosotsiokulturnoi kompetentsii uchniv zahalnoosvitnikh shkil [Methods of formation of linguistic and sociocultural competence of secondary school students]. Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Seriya: Filolohichni nauky – Research Notes. Nizhyn Mykola Gogol Stae University. Series "Philology", kn. 3, 183-186 [in Ukrainian]*.
5. *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: a textbook for students. classical, pedagogical and linguistic universities]. (2013). [Bihych, O.B. & in.; za zah. red. S.Iu. Nikolaievoi]. Kyiv: Lenvit, 590 [in Ukrainian]*.
6. *Navchalni prohramy z inozemnykh mov dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv i spetsializovanykh shkil iz pohlyblyenym vyvchenniam inozemnykh mov 10-11 klasy [Educational programs in foreign languages for international educational institutions and specialized schools with in-depth study of foreign languages 10-11 grades]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/prohramy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> [in Ukrainian]*.
7. Nikolaieva, S.Iu. (2010). *Tsili navchannia inozemnykh mov v aspekti kompetentnisnoho pidkhodu [Objectives of learning foreign languages in the aspect of competence approach]. Inozemni movy – Foreign Languages, № 2, 11-17 [in Ukrainian]*.
8. Nikolaiesku, I.O. (2014). *Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitnikh standartiv: Naukovo-metodychnyi posibnyk [Formation of social competence of students of general educational institutions in accordance with the requirements of new state educational standards: Scientific and methodological manual]. Cherkasy: OIPOP, 76 [in Ukrainian]*.
9. *Metodyka navchannia inozemnykh mov u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Methods of teaching foreign languages in general educational institutions]: pidruchnyk. (2010). [Panova, L.S. & in.]. Kyiv: VTs "Akademiia", 328 [in Ukrainian]*.
10. Psheniannikova, N.O. (2012). *Vykorystannia videofilmiv na urokakh anhliiskoi movy [Using video films at the English lessons]. Naukovyi visnyk Donbasu – Academic Bulletin of Donbas, № 1 [in Ukrainian]*.

Received: July 19, 2023

Accepted: August 10, 2023

UDC 378.147:811

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.190-197

DISTANCE AND BLENDED LEARNING AS EFFECTIVE FOREIGN LANGUAGE TEACHING TECHNOLOGIES UNDER MARTIAL LAW

O. A. Zymovets*, V. I. Kulak**

The article is devoted to the analysis of distance and blended learning technologies in foreign language teaching under martial law. The essence of the concepts "distance learning" and "blended learning" is revealed. The modes of work in distance learning (synchronous and asynchronous) and the models of conducting classes in blended learning (rotation model, flex model, self-blend model and enriched virtual model) are described. It is emphasized that distance and blended learning, as new technologies, cannot be used constantly. It is advisable to introduce a flexible schedule of using distance and blended learning, taking into account the current situation in Ukraine. In addition, the article analyses the issue of optimizing interaction between teachers and students after Russia's invasion of Ukraine and introducing martial law, which is currently the main reason for the necessity of using distance or blended learning in all educational institutions of Ukraine. It is shown that the opportunities of distance and blended learning enable the student and the teacher to receive and share information, control students' educational activities, establish contacts with colleagues, as well as additionally solve complex questions and problems that may arise in the learning process. The authors reveal the difficulties that arise in the educational process under martial law, analyze and justify the expediency and effectiveness of using different models of distance and blended learning in teaching foreign languages, taking into account the above-mentioned difficulties. It is proved that the most optimal models of blended learning for teaching foreign languages under martial law are the rotation model (a subtype "flipped classroom"), the flex model, and the self-blend model.

Keywords: *distance learning, blended learning, foreign language, student of higher education, martial law, information and communication technologies, independent work.*

* Senior Lecturer
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
zymolena@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0856-9651

** Lecturer
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
vladislavkulak8@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2559-8435

ДИСТАНЦІЙНЕ ТА ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

О. А. Зимовець, В. І. Кулак

Стаття присвячена аналізу технологій дистанційного та змішаного навчання при викладанні іноземної мови в умовах воєнного стану. Розкрито сутність понять "дистанційне навчання" та "змішане навчання", описано режими роботи при дистанційному навчанні (синхронний та асинхронний) і моделі проведення занять при змішаній формі навчання (ротаційна модель, гнучка модель особистісно-орієнтована модель і модель збагаченого віртуального середовища). Наголошено, що дистанційне та змішане навчання як достатньо нові технології не можуть використовуватися постійно. Має бути можливість запровадження гнучкого графіку застосування технологій дистанційного та змішаного навчання з урахуванням ситуації, яка на сьогоднішній день є в Україні. Додатково розкривається питання оптимізації взаємодії викладача зі студентами після вторгнення Росії до України і впровадження воєнного стану, що на сьогоднішній день є головною причиною необхідності проведення дистанційного або змішаного типу навчання у всіх навчальних закладах України. Показано, що саме можливості дистанційного та змішаного навчання дають змогу студенту та викладачу отримувати інформацію та обмінюватися нею, здійснювати контроль навчальної діяльності студентів, налагоджувати контакти з колегами, а також додатково вирішувати складні питання і задачі, що можуть виникнути у процесі навчання. Автори розкривають труднощі, які виникають у процесі навчання в умовах воєнного стану, аналізують та обґрунтовують доцільність та ефективність використання різних моделей дистанційного та змішаного навчання при викладанні іноземної мови, враховуючи вищезазначені труднощі. Доведено, що найбільш оптимальними моделями змішаного навчання для навчання іноземних мов в умовах воєнного стану є ротаційна модель (підвид "перевернутий клас"), гнучка модель та особистісно-орієнтована модель.

Ключові слова: дистанційне навчання, змішане навчання, іноземна мова, здобувач вищої освіти, воєнний стан, інформаційно-комунікаційні технології, самостійна робота.

Introduction of the issue. In recent times, the education system has undergone significant changes in its development and implementation of various technologies for teaching various disciplines. Due to the sharp aggravation of the epidemiological situation, namely COVID-19 in 2020, the ability to support modern video communication was implemented in absolutely all programs that were supported by standard platforms and operating systems. The latest system of digitization of education was developed, which contributed to the continuity of the educational process and ensured quality education, despite the difficulties and limitations associated with the pandemic. In Ukraine, the digitization of the educational process gained its relevance not only during the spread of COVID-19 but also after the full-scale invasion of Russia to the territory of Ukraine on February 24, 2022. Distance and blended learning

technologies have developed rapidly, and the educational process has adapted to the distance format. This format made it possible to protect people not only from diseases but also from the threat of rocket fire. With the introduction of distance and blended forms of education and providing students and teachers with methodological materials in an electronic format, the possibilities of continuity of the educational process have improved significantly, and gradually the need to be physically present at the educational institution has been reduced to a minimum. Therefore, distance education should be considered as an alternative way of carrying out the educational process, as there are good reasons for using distance education as a means of protecting people from possible external factors of danger, which currently has the highest level.

It should be noted that the excessive use of the opportunities of information and communication technologies almost leaves no possibility of physical contact with students and full live communication with colleagues. Besides, not every student has the opportunity to study the educational material independently and effectively in the distance-learning mode. In this case, blended learning plays the significant role, which involves the use of both distance format of teaching and conducting classes in the premises of educational institutions.

The introduction of martial law caused difficulties in teaching foreign languages since mastering a foreign language is impossible without live communication and the use of interactive forms of work, which are more convenient to conduct in the classroom. Besides, the distance form of learning significantly limits the teacher in choosing means and methods of working with students. That is why the analysis of the possibilities of distance and blended learning in teaching a foreign language under martial law is relevant and requires further research.

Current state of the issue.

Theoretical and practical aspects of the application of distance and blended learning technologies are highlighted in the works of N.V. Morze, O.H. Kuzminska, O.V. Ihnatenko, N.R. Balyk, N. Dementiievska, M.S. Nikitina, O.O. Rafalska, O.M. Kryvonos, N.V. Rashevskaya, D. Painter, C. Graham, R. Shank, H. Striker and others. The problem of using distance and blended learning in the process of training future specialists was dealt with by such scientists as Yu.V. Tryus, V.Yu. Bykov, V.M. Kukharenko, S.O. Semerikov, N.H. Syrotenko, V.M. Franchuk, I.V. Herasymenko, Ye.M. Smirnova-Trybulska, A.M. Striuk, etc. K. Osadcha, S. Voloshyna, S. Symonenko and other scientists devoted their works to the use of distance education in conditions of quarantine restrictions during the COVID-19 pandemic. Theoretical and

methodological views on the problem of implementing the educational process in quarantine conditions were outlined in the monograph of V. Kukharenko and V. Bondarenko (2020) "Emergency Distance Learning in Ukraine" [1], which highlighted the prospects for obtaining quality education in pandemic conditions through the introduction of remote and blended education in the country. The use of blended learning technology in the process of teaching foreign languages is described in the works of L.V. Kalinina, K.A. Lisetskyi, O.A. Kuzmenko, V.Yu. Vechkanova, T.A. Bereziuk, V. Chorna, O.D. Bezverkha, D.R. Antoniuk, B. Greenberg, K. Christensen, R. Schwartz, M. Horn and others. However, in our opinion, some aspects of the use of distance and blended learning in teaching foreign languages under martial law are insufficiently covered.

Outline of unresolved issues brought up in the article.

The range of tasks and issues raised by the above-mentioned authors is wide enough for consideration and needs a deeper study taking into account the present situation, when a person cannot plan or predict the necessary actions due to the limitations associated with the war.

Aim of research is to consider the main possibilities of using distance and blended learning in teaching a foreign language under martial law. The realization of this aim involves solving the following tasks: 1) analyzing the concepts of "distance learning" and "blended learning", showing the advantages and disadvantages of these technologies; 2) describing the modes of work in distance learning and the models of conducting classes in blended learning; 3) revealing the peculiarities of the educational process under martial law; 4) analyzing and justifying the expediency and effectiveness of using different models of distance and blended learning while teaching a foreign language under martial law.

Results and discussion. First of all, let's compare the concepts of "distance learning" and "blended learning".

Distance learning is a set of information technologies and teaching methods that provide for the acquisition of education without the physical presence of learners in an educational institution [2: 88]. Blended learning is a technology that is based on the combination of traditional forms of teaching and online technologies, combining the efficiency and prospects of socialization in the classroom with the opportunities of teaching online. It is a concept in which using informational and educational resources in off-line training takes place with the use of asynchronous and synchronous elements of electronic learning [3: 149]. Thus, distance learning is completely carried out remotely with the use of information and communication technologies, while in blended learning the part of the educational material is studied in the classroom.

Recently, the need for computer technologies in the field of education has grown significantly in Ukraine. ICT greatly facilitate the educational process and contribute to the digitization of textbooks and various educational materials. Digitization has been developed not only in higher educational institutions but also in primary educational structures. The use of computer tablets significantly improves the child's imagination and thinking while a pupil tries to draw something using a computer program, colour a picture, find a hidden object playing his/her favorite computer game, etc. The main aim of using ICT for educational purposes is not only the elimination of difficulties in the process of obtaining education but also the use of additional opportunities for the child's development at the technological level.

Thus, ICT is a powerful tool even in peacetime but in wartime the role of distance and blended learning is growing significantly. Considering the ordinary day of a Ukrainian family, it should be noted that any activity or work can be interrupted due to the threat of rocket attacks or power outages. The full-scale invasion of Russia to the territory of

Ukraine created such conditions in some regions that made it impossible not only to study in the classrooms of educational institutions but also limited the possibility of conducting classes online due to the lack of electricity and the Internet. Many students were forced to go abroad, some students moved to safer regions of Ukraine. For some students it was difficult to continue their studies because they were in the occupied territory or in a region where there was not enough technical support.

One of the main factors that causes inconvenience in learning and can also interrupt the educational process is air raids, during which it is necessary to be in a bomb shelter. As practice shows, conducting classes in a bomb shelter is not always effective since the teacher and the students are in a rather noisy room, which is not adapted to the modern educational process and to the work modes that involve communication or interaction between the teacher and the students. In addition, shelters are often located in such premises where there is no communication or Internet, which greatly complicates the implementation of the educational process. Therefore, a teacher who conducts lessons in the classroom should be ready for air raid sirens and plan the lessons in such a way that they could be held in a bomb shelter. In addition, special attention should be paid to the evaluation methods of students, especially during an air raid if the educational process has been interrupted.

Mass power outages also play a negative role since the students' ability to join a conference in Zoom or Google Meet is minimized. If the students are located in different regions, the situation may be different as the outage schedule may also be different, and it is impossible to predict it. In such conditions it is very difficult to plan one's time, to get necessary information connected with studying and performing tasks, especially in the conditions of a complete blackout during a long period of time. After the onset of mass

blackouts, air strikes and various factors that make a stable process of education impossible, the amount of students' creative tasks (presentations, reports and essays) has increased. So, the increase in the percentage of independent and creative work is explained by the limited availability of online classes and the need to evaluate students' works in extreme conditions.

So, the war in Ukraine changed the lives of many people both in Ukraine and abroad. On the one hand, the forced introduction of distance and blended learning increased the need for the development and use of information and communication technologies. Large IT companies engaged in software development began to adapt to external factors connected with the Russian invasion as it was during COVID-19 pandemic. Wide attention was paid to the problems of video communication, which provided the possibility of using computer programs for communication and information exchange. The use of software that provide high-quality video communication allows not only to receive appropriate materials from the teacher but also evaluate the students' knowledge and skills and analyze the general mood and atmosphere in a class or a group. On the other hand, the teacher must revise the methods and forms of work taking into account the difficulties and unforeseen situations described above. Such revision will help the teacher to adapt to specific conditions and choose the optimal mode of teaching depending on the situation. Let's take a closer look at distance and blended learning models and analyze which of these models are more appropriate for teaching foreign languages under martial law.

There are two *modes of distance learning*: 1) synchronous, when all participants of the educational process are in the web environment at the same time; 2) asynchronous, in which the educational process is carried out according to a schedule convenient for teachers and students [2: 90-91]. If the majority of participants in the

educational process have access to high-quality Internet, can connect to online conferences in Zoom or Google Meet and have no communication problems, the teacher can work in a synchronous mode. This mode is the most convenient and effective for foreign language communication, including teaching different aspects of the language (vocabulary, grammar, phonetics) and different types of speech activities, especially listening, reading and speaking. Teaching writing in synchronous working mode is less convenient, in our opinion, but the teacher can use such tools of the Zoom platform as the Whiteboard, comments and chat, as well as Google products (Google Docs, Google Sheets, Google Slides, Google Forms, Google Jam board, etc.), which provide an opportunity to perform written tasks for all members of the group both in real time and asynchronously. In case of impossibility of conducting synchronous training due to the technical difficulties, the teacher should choose software that will make it possible to effectively carry out the training process in asynchronous mode, for example, social networks (Instagram, Facebook, Telegram, Viber, etc.), E-mail, platforms for the development of online courses (Moodle, Easy generator, etc.), Google applications (Google Classroom, Google Keep, Google Drive, Google Docs, Google Sheets, Google Slides, Google Forms, Google Jam board, Google Sites, Google Tasks, Blogger, etc.). These tools allow not only to download educational materials but also to communicate, set tasks and perform formal and informal assessment. Using these tools, students can familiarize themselves with the learning materials and perform tasks at a convenient time, and the teacher has the opportunity to evaluate students' skills in almost all types of speech activity. In our opinion, the disadvantage of the asynchronous mode while learning a foreign language is the difficulty of learning and evaluating speaking skills (especially dialogical skills) that involves communication and reaction to the interlocutors' phrases in real time.

Let's consider the ways of teaching foreign languages using blended learning technology. Having analyzed research related to blended learning models, we note that most researchers single out 4 *main blended learning models*: 1) rotation model, which can be subdivided into station rotation model, lab rotation model, flipped classroom model and individual rotation model; 2) flex model; 3) self-blend model or A La Carte model; 4) enriched virtual model [2-6]. Let's consider and analyze the above-mentioned models from the point of view of their effectiveness and optimality for teaching foreign languages under martial law.

Rotation model is a model of blended learning in which students move according to a set schedule or combine different learning formats, one of which is distance learning. Other formats may include small group work, face-to-face work, group and individual consultations, written assignments, etc. Students study mainly in the buildings of an educational institution but also do some homework at home. *Station rotation* is a course or class organization model, in which students move between different locations within one classroom or several classrooms in fixed periods of time. Moreover, one of the stations must include some activities online. Station rotation differs from *individual rotation* in the fact that students must attend all stations, not just those that are set by their individual schedule. *Lab rotation* is a course or activity, in which students move to a computer lab and study there independently online. *Flipped classroom* is a model of blended learning, in which students study theoretical material at home remotely instead of traditional homework and then do practical tasks or work on projects in the classroom under the teacher's guidance. At the same time, most of the material is learned remotely, which distinguishes the flipped classroom model from simply doing homework online [6: 123-124]. Thus, station rotation, lab rotation and individual rotation models require availability of the Internet connection

and several computers in one or more classrooms. Besides, lab rotation model implies moving students around various classrooms that creates difficulties, especially in case of an air raid siren when the teacher should quickly turn off all computers, close the classrooms and evacuate students from different locations in the campus. Therefore, based on the characteristics of each model, we suppose that the most optimal model of teaching under martial law is flipped classroom because students study the didactic material independently in advance, but in the classroom, they only discuss it with the teacher and classmates and clarify unclear issues. It is also very important that the presence of the Internet and computers in the classroom is optional. If there is an air raid siren during the class, the students will be able to discuss the material in the bomb shelter even without Internet connection since most of the material was processed beforehand or downloaded on students' mobile devices. The sample of using flipped classroom model while teaching the subject "English for Specific Purposes" to students of the specialty 013 "Primary Education" of Zhytomyr Ivan Franko State University was shown in our previous publications [7: 281-283].

Flex model is a model where distance learning is the main mode of teaching, but it is combined with some face-to-face meetings. Students work according to an individual schedule, and the teacher accompanies each student remotely and organizes face-to-face consultations with small groups or individually [6: 124]. In our opinion, this model is convenient during martial law, especially for working with small groups, correspondence students and students who have an individual schedule. As for teaching a foreign language to large groups of full-time students, this model does not allow to fulfil full-fledged foreign language communication and can be used in certain cases, for example, under massive air attacks, when face-to-face teaching is at risk.

Self-blend model or A La Carte model is a model of blended learning, which involves attending traditional classes along with taking one or more distance courses on individual topics chosen by the students. As a rule, it is used when it is necessary to add some optional topics to the program topics in the form of distance courses that are available on the Internet or developed by the teacher [5: 154]. Such a model is convenient and effective for learning a foreign language under martial law as it minimizes technical difficulties, allows students to work individually on additional topics that interest them, does not exclude face-to-face learning and meets the principles of learning autonomy.

Enriched virtual model is a model of blended learning, in which students divide their time between attending an educational institution and studying remotely. This model differs from the flipped classroom in the fact that students rarely attend campus [6: 125]. The model is optimal for those students who have to study at home. It will be especially effective for students with special needs [5: 154]. It should be added that under martial law this model is convenient for those students who are abroad or live in occupied territories, but it is not optimal for those students who have the opportunity to attend a university and are interested in live communication in a foreign language with teachers and groupmates.

Conclusions and research perspectives. Therefore, considering the expediency of using distance and blended learning, it should be noted that these technologies are an additional tool of optimizing the educational process both in peaceful time and especially during various cataclysms, such as epidemics, wars, etc. The possibilities of distance and blended learning with the

use of ICT significantly simplify obtaining secondary and higher education and allow to adapt to new realities under martial law.

While teaching foreign languages, distance learning can be carried out both synchronously and asynchronously when face-to-face communication is impossible. The mode of teaching is chosen depending on technical factors, the location of students and teachers, specific educational goals, etc. Blended learning, which combines the forms and methods of distance and face-to-face learning, is considered by us as the most effective and flexible form of the educational process while teaching foreign languages. During the war, opportunities for the physical presence of students and teachers in the educational institution may be limited, and there is a high probability of interrupting the educational process due to air raids. Taking into consideration these factors, the most optimal models of blended learning for teaching foreign languages are the rotation model (a subtype "flipped classroom"), the flex model, and the self-blend model.

This article does not cover all aspects related to the use of distance and blended learning technologies in teaching foreign languages under martial law. The prospects for further research are the following:

- 1) generalization of the problems that may arise in the process of distance and blended learning under martial law and the ways of solving them;
- 2) selection of ICT tools that are the most optimal for learning a foreign language under martial law;
- 3) creation of a system of exercises for teaching a foreign language using different modes of work and models in the process of using distance and blended learning technologies.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kukharenko, V.M., & Bondarenko, V.V. (2020). *Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini [Emergency distance learning in Ukraine]: monohrafiia / za red. V.M. Kukharenka, V.V. Bondarenka*. Kharkiv: Vyd-vo KP "Miska drukarnia", 409 [in Ukrainian].

2. Kryhan, S., Dutchak, I. (2022). Aktualni problemy orhanizatsii osvithnoho protsesu zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia [Actual problems of organizing the educational process of general secondary education institutions in the conditions of distance learning]. *Problemy osvity – Problems of education*, vyp. 1 (96), 86-102. Retrieved from: <https://imzo-journal.org.ua/index.php/journal/article/download/52/47/> [in Ukrainian].

3. Bezverkha, O. (2017). Vykorystannia modelei zmishanoho navchannia u protsesi vyvchennia inozemnykh mov osvity [The use of blended learning models in the process of learning foreign languages]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seria: pedahohika – Scientific notes of Ternopil national pedagogical university named after Volodymyr Hnatyuk. Series: pedagogy*, № 3, 147-156. Retrieved from: <http://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/120143> [in Ukrainian].

4. Kalinina, L.V., Bezverkha, O.A., Kuzmenko, O.A., & Antoniuk, D.S. (2016). *Vykorystannia tekhnolohii zmishanoho navchannia u protsesi vykladannia inozemnykh mov u serednii shkoli [The use of blended learning technologies in the process of teaching foreign languages in secondary school]: navch.-metod. posibnyk*. Zhytomyr: Art Maister, 127 [in Ukrainian].

5. *Blended Learning Definitions*. Retrieved from: <https://www.christenseninstitute.org/blended-learning-definitions-and-models/> [in English].

6. Kukharenko, V.M., Berezenska, S.M., Buhaichuk, K.L., Oliinyk, N.Yu., Oliinyk, T.O., Rybalko, O.V., Syrotenko, N.H., & Stoliarevska, A.L. (2016). *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia [Theory and practice of blended learning]: monohrafiia / za red. V.M. Kukharenka*. Kharkiv: "Miskdruk", NTU "KhPI", 284 [in Ukrainian].

7. Zymovets, O.A. (2017). Vykorystannia tekhnolohii zmishanoho navchannia v protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv humanitarnykh dystsyplin [The use of blended learning technology in the process of professional training of future teachers of the Humanities]. *Aktualni pytannia suchasnoi informatyky: tezy dop. II Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu "Suchasni informatsiini tekhnolohii v osviti ta nautsi"*, prysviach. 10-y richnytsi funktsionuvannia Internet-portalu E-OLYMP – *Actual issues of modern informatics: theses add. II All-Ukrainian science and practice conf. from international with the participation of "Modern information technologies in education and science"*, dedicated. 10th anniversary of the operation of the Internet portal E-OLYMP, November 9-10., 09-10 lystop. 2017 r. Zhytomyr, vyp. 5, 279-283. Retrieved from: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/0564/1407> [in Ukrainian].

Received: July 27, 2023
Accepted: August 17, 2023

UDC 37.018.43:373:81'.243

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.198-211

THE USE OF FLIPPED CLASSROOM TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF ENGLISH IN PRIMARY SCHOOLS

O. Ye. Kravets*, N. M. Samborska**

The relevance of the study stems from the change in the educational paradigm from traditional to information and communication using various computer technologies as a result of the global pandemic and martial law in Ukraine. The organisation of the educational process has undergone significant adjustments and updates, in particular, the introduction of blended learning in primary schools. The article explores and clarifies the concepts of "distance learning" and "blended learning" based on the views of various national and foreign scholars. The authors of the article focus on one of the types of blended learning – the method of "flipped learning" or "flipped classroom".

The history of this approach and its improvement by various innovative teachers are analysed. In the course of the study, the definition of the concept of "flipped learning" is clarified and it is found that there are different forms of organising this type of learning. It has been proved that the pedagogical phenomenon of the "flipped classroom" as a form of teaching English in primary school has not received sufficient coverage in the system of professional training of future primary school teachers of English, so this topic is relevant.

The article analyses the content of the concept of professional competence of an English teacher in primary school and finds out that its information component is of particular importance. In accordance with the requirements of professional standards, a graduate of the pedagogical profile should possess and operate the necessary information and communication techniques, including: the ability to apply various means of communication, use non-standard forms and techniques in solving pedagogical tasks in the classroom in online/offline modes. On the example of the training of the Masters of the Institute of Pedagogy of Zhytomyr Ivan Franko State University in the speciality "Primary Education and English Language", examples of the use of the "flipped classroom" as a form of teaching various educational components were given: "Methods of teaching English in primary school", "Innovative technologies of teaching English", "Theory and practice of teaching a foreign language using information and communication technologies".

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
elenakrawets@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2762-9787

** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy)
(Zhytomyr Medical Institute ZhRC)
talsy74@ukr.net

ORCID: 0000-0002-6356-0887

Keywords: distance education, blended learning, flipped learning, flipped classroom, primary school teacher, teaching English in primary school, professional competence, digital competence, professional training.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАСУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКОВИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

О. Є. Кравець, Н. М. Самборська

Актуальність дослідження впливає із зміни освітньої парадигми з традиційної на інформаційно-комунікативну з використанням різноманітних комп'ютерних технологій як наслідок пандемії у всьому світі та військового стану в Україні. Організація освітнього процесу зазнала значних коректив та оновлень, зокрема, має місце впровадження змішаного навчання в початкових закладах освіти. У статті досліджено та уточнено поняття "дистанційне навчання", "змішане навчання" ("blended learning") на основі поглядів різних вітчизняних та закордонних учених. Автори статті детально зупинилися на розгляді одного із видів змішаного навчання – методі "перевернутого навчання", або "перевернутого класу". Проаналізовано історію виникнення зазначеного підходу та його удосконалення різними педагогами-новаторами. У ході дослідження уточнено визначення поняття "перевернутого навчання" та з'ясовано, що існують різні форми організації такого виду навчання. Доведено, що педагогічний феномен "перевернутого класу" як форми навчання англійської мови у початкових класах не отримала достатнього висвітлення в системі професійної підготовки майбутнього вчителя англійської мови у початкової школі, тому ця тема постає актуальною. Проаналізовано зміст поняття професійної компетенції учителя англійської мови у початковій школі та з'ясовано, що окремої уваги набуває її інформаційна складова. Відповідно до вимог професійних стандартів, випускник педагогічного профілю повинен володіти й оперувати необхідними інформаційно-комунікативними прийомами, серед яких: уміння застосовувати різні засоби комунікації, використовувати нестандартні форми та прийоми у вирішенні педагогічних завдань на уроці у режимах on/off line. На прикладі підготовки магістрів ННІ педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка за спеціальністю "Початкова освіта та англійська мова", було наведено приклади використання "перевернутого класу" як форми навчання різних освітніх компонент: "Методика навчання англійської мови в початковій школі", "Інноваційні технології навчання англійської мови", "Теорія і практика навчання іноземної мови з використанням інформаційно-комунікаційних технологій".

Ключові слова: дистанційна освіта, змішане навчання, перевернуте навчання, перевернутий клас, учитель початкової школи викладання англійської мови в початковій школі, професійна компетентність, цифрова компетентність, професійна підготовка.

Introduction of the issue. The life of Ukrainians under martial law has led to natural challenges in society that have radically changed our world and influenced the development of school education. The new directions and models of education that were introduced as necessary in the context of COVID 19 have been further consolidated and improved. The development of distance and blended learning has become a priority for the development of modern Ukrainian education. This process has led to many important changes, which are reflected in regulatory documents, including the

Постановка проблеми. Життя українців в умовах військового стану спричинило закономірні виклики в суспільстві, що докорінно змінили наш світ та вплинули на форми розвитку шкільної освіти. Відбулося подальше закріплення та удосконалення нових напрямків та моделей навчання, що були введені як необхідні в умовах COVID 19. У пріоритеті розвитку сучасної української освіти став розвиток дистанційного та змішаного навчання. Цей процес спричинив багато важливих змін, які відображено у нормативних документах, зокрема у Положенні про дистанційну освіту в Україні. Дистанційне навчання, до

Regulation on Distance Education in Ukraine. Until now, distance learning has been isolated due to the fact that it used to cover only a small number of students who could not attend educational institutions for health reasons. Modern documents on distance or blended learning regulate this form of education as a full-fledged form of education that can be used to provide complete general secondary education. Under such circumstances, it is important to study the impact of distance learning forms and methods on the contingent of students aged 6 to 17 in the context of psychological, physiological, and mental stress. This is especially true for primary school students who have not yet fully possessed the skills to learn and work independently on educational material. Therefore, future primary school teachers should be equipped with knowledge of the theory and practice of using information computer technologies in the classroom. According to the theory of implementing and applying the model of advanced child development in practice, a future teacher should be able to create conditions for the development and implementation of an individual child development trajectory. In our opinion, the answer to this problem may be to introduce future primary school teachers to the use of the so-called "blended learning" in the classroom. It allows to maximise the potential of ICTs by integrating traditional teaching methods and regulating the time students spend on the computer.

Current state of the issue. According to experts, the concept of blended learning is one of the trends in modern education. This form of learning makes it possible to use the advantages of face-to-face and e-learning more effectively and to compensate for the disadvantages of each. The theoretical and practical aspects of using blended learning technology in the educational process are highlighted in the scientific works of such foreign researchers as J. Bergmann, J. Graney, J. Noory, R. Roel, L. Reddy, G. Shannon, K. Fulton, K. Walsh, and others. Ukrainian scholars have also turned their attention to this issue. The theory of blended learning has been studied by such Ukrainian scholars

зазначеного часу, носило поодинокий характер через те, що раніше воно охоплювало лише невелику частину учнів, які за станом здоров'я не могли відвідувати навчальні заклади. Сучасні документи про дистанційне або змішане навчання регламентують цю форму освіти як повноправну, якою може забезпечуватися повна загальна середня освіта.

За таких умов в сучасних умовах важливо дослідити вплив дистанційних форм і методів навчання на контингент учнів віком від 6 до 17 років у контексті психологічного, фізіологічного та розумового навантаження. Особливо це стосується учнів початкової школи, які ще повністю не володіють навичками навчатися і самостійно опрацьовувати навчальний матеріал. Отже, майбутні вчителі початкової школи повинні бути озброєні знаннями з теорії і практики використання інформаційних комп'ютерних технологій на уроці. Згідно з теорією впровадження та застосування на практиці моделі випереджального розвитку дитини майбутній учитель має вміння створювати умови для розробки і впровадження індивідуальної траєкторії розвитку дитини. На нашу думку, відповіддю на такі завдання може стати знайомство майбутніх фахівців-педагогів початкової школи зі застосування на уроці так званого "змішаного навчання" (blended learning). Саме воно дає змогу максимально використати потенціал ІКТ через інтеграцію традиційних методів навчання та регламентувати час роботи учнів на комп'ютері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За оцінками експертів, поняття "змішане навчання" є одним із напрямків сучасної освіти. Ця форма організації навчання дає змогу більш ефективно використовувати переваги очного та електронного навчання й компенсувати недоліки кожного з них. Теоретичним та практичним аспектам використання технології змішаного навчання у навчальному процесі присвячені роботи таких зарубіжних дослідників, як Дж. Бергманн, Дж. Грейні, Дж. Нурі, Р. Роел, Л. Редді, Г. Шеннон, К. Фултон, К. Уолш та ін. Українські науковці також звернули свою увагу до

as M. Baida, M. Kademia, V. Krykun, O. Kuzminska, V. Kukharenko, O. Martyniuk, O. Oleniuk, S. Popadiuk, O. Rafalska, A. Stryuk, M. Skurativska, Y. Trius, M. Nikitina, L. Shapran, and others. However, the role of the "flipped classroom" as a form of teaching English in primary schools in the system of professional training of future primary school teachers of English, in our opinion, has not received sufficient coverage, so this topic remains relevant.

Aim of research. The aim of the article is to highlight the peculiarities of applying the pedagogical technology of "flipped classroom" in the process of professional training of future primary school English teachers.

Results and discussion. The reform of Ukrainian education puts forward updated requirements for primary school English language teachers. The process of training a future foreign language specialist is regulated by a number of regulatory documents, such as the Law of Ukraine "On Higher Education" (2017), the Concept of Education Development of Ukraine for the period 2015-2025 (2014), and the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012-2021 (2012). They define the peculiarities of the development of the pedagogical field, outline the theoretical and practical foundations of the organisation of the process of professional training of future primary school specialists in general and English language teachers in particular. In accordance with scientific studies of domestic and foreign methodologists, the professional training of English language teachers in primary school is understood as an organised educational process focused on the formation of professional competence in a future teacher of the New Ukrainian School. Professional competence "is understood as a comprehensive system of knowledge, skills and abilities and the ability to master and apply them in the performance of certain professional functions, as well as a number of professionally significant personality traits of a future foreign language teacher [4].

Thus, the process of developing future English language teachers' professional

зазначеної проблематики. Теорією змішаного навчання займались такі українські науковці, як М. Байда, М. Кадемія, В. Крикун, О. Кузьмінська, В. Кухаренко, О. Мартинюк, О. Оленюк, С. Попадюк, О. Рафальська, А. Стрюк, М. Скуратівська, Ю. Триус, М. Нікітіна, Л. Шапран та інші. Проте роль "перевернутого класу" як форми навчання англійської мови у початкових закладах освіти в системі професійної підготовки майбутнього вчителя англійської мови у початкової школі, на нашу думку, не отримала достатнього висвітлення, тому ця тема залишається актуальною.

Мета статті – висвітлити особливості застосування педагогічної технології "перевернутого класу" у процесі професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови початкових закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Реформа української освіти висуває оновлені вимоги до учителів англійської мови початкової школи. Процес підготовки майбутнього фахівця іноземної мови регулюється низкою нормативних документів, таких як закон України "Про вищу освіту" (2017), Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років (2014), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 років (2012). Вони визначають особливості розвитку педагогічної галузі, окреслюють теоретичні і практичні основи організації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців початкових класів у цілому, і учителів англійської мови, зокрема.

Згідно аналізу наукових праць відчизняних і закордонних методистів, під професійною підготовкою учителів англійської мови в початковій школі прийнято розуміти організований освітній процес, що засереджено на формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя Нової української школи. Під професійною компетентністю «розуміємо комплексну систему знань, умінь і навичок та здатність володіти ними й застосовувати при виконанні певних професійних функцій, а також низку професійно-значущих якостей особистості майбутнього вчителя іноземних мов [4].

Отже, процес формування професійної компетентності майбутніх учителів

competence in primary schools should be considered in close connection with their professional and pedagogical activities, as its specificity affects the entire educational process. According to the Law of Ukraine "On Education" and the Concept of the New Ukrainian School, one of the main ten competences is informational-digital competence. Digital competence is one of the key competences being improved throughout life. It involves the safe and critical use of information society technologies at work, in leisure and in communication. This competence is based on the basic skills of participants in the educational process in the field of information and communication technologies, namely: the use of computers to obtain and collect information, process and evaluate it, store and exchange information, which involves the development of the ability to organise communication between participants in joint professional and social networks via the Internet.

Regulatory documents determine that special attention is paid to the informational component of the professional competence of the English language teacher, since in accordance with the requirements of professional standards, a graduate of the pedagogical profile must possess and operate the necessary informational and communicative techniques, among which we note such as the ability to use various means of communication, use non-standard forms and techniques in solving pedagogical tasks on the lesson in on/off line modes.

The specifics of the future English teacher's professional activity in primary schools involves continuous improvement of his/her information competence, a complex, multidimensional and changing phenomenon. Therefore, the importance of creating conditions favourable to the formation of the above-mentioned competence in future specialists is of particular importance [1; 2; 4].

Accordingly, there is a need for a more appropriate and effective use of modern digital technologies by English teachers in primary education, as they need to use certain technologies and tools to solve both

англійської мови у початкових закладах освіти слід розглядати у тісному зв'язку з його професійною-педагогічною діяльністю, оскільки її специфіка впливає на весь навчальний процес.

Відповідно до Закону України "Про Освіту" та Концепції Нової української школи, однією із основних десяти компетенцій є інформаційно-цифрова. Цифрова компетентність є однією з ключових компетентностей, що удосконалюється упродовж життя. Вона передбачає безпечне та критичне використання технологій інформаційного суспільства на роботі, у дозвіллі та у спілкуванні. Зазначена компетентність спирається на базові навички учасників освітнього процесу в сфері інформаційно-комунікативних технологій, а саме: використання комп'ютерів для отримання і збору інформації, її обробки та оцінки, зберігання й обміну інформацією, що передбачає розвиток вміння організувати спілкування між учасниками спільних професійних та соціальних мереж через Інтернет.

Як видно з нормативних документів, окремої уваги також набуває інформаційна складова професійної компетентності учителя англійської мови, оскільки відповідно до вимог професійних стандартів випусник педагогічного профілю має володіти й оперувати необхідними інформаційно-комунікативними прийомами, серед яких зазначимо такі, як уміння застосовувати різні засоби комунікації, використовувати нестандартні форми та прийоми у вирішенні педагогічних завдань на уроці у режимах on/off line.

Специфіка професійної діяльності майбутнього вчителя англійської мови у початкових закладах освіти передбачає постійне вдосконалення його інформаційної компетентності, явища складного, багатоаспектного та мінливого. Тому, особливої уваги набувають важливість створення умов, сприятливих для формування у майбутніх фахівців згаданої вище компетентності [1; 2; 4].

Відповідно, виникає потреба в більш доцільному і ефективному застосуванні сучасних цифрових технологій вчителем англійської мови у початковій освіті, оскільки він має використовувати певні

didactic and personal tasks.

Thus, in addition to such disciplines as "English Language Practice and Children's Literature", "Methods of Teaching English in Primary School", "Theory of Modern English", "Innovative Technologies of Teaching English", "English Language Practice for Professional Purposes" and other educational components taught at the Institute of Pedagogy of Zhytomyr Ivan Franko State University during the professional training of future teachers in the speciality "Primary Education and English Language", a compulsory educational component "Theory and Practice of Teaching a Foreign Language Using Information and Communication Technologies" was introduced for the training of applicants for the second (Master's) degree of education. Its main tasks are:

- familiarizing the students with the peculiarities of teaching foreign languages in the information society;
- familiarizing the students with the specifics of the roles of a modern foreign language teacher;
- familiarizing the students with educational ICTs and their didactic potential;
- students' mastering the system of knowledge, forming professional skills and abilities necessary for the use of ICTs in teaching foreign languages and for the effective solution of various educational and everyday tasks;
- formation and development of strategies for searching, selecting and critically evaluating multidimensional digital media and media content necessary for pedagogical activities;
- encouragement and involvement of participants in the educational process in intercultural communication through ICTs in the context of professional communication;
- promoting the formation of the individual as a digital citizen;
- developing the information culture in future foreign language teachers and promoting its improvement.

In such circumstances, the concept of "flipped learning", which is a blended learning teaching strategy designed to

технології та інструменти для вирішення як дидактичних так і особистих задач. Отже, крім таких дисциплін, як "Практика англійської мови і дитяча література", «Методика навчання англійської мови в початковій школі», "Теорія сучасної англійської мови", "Інноваційні технології навчання англійської мови", "Практика англійської мови за професійним спрямуванням" та інших навчальних компонентів, що викладаються в ННІ педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка під час професійної підготовки майбутніх вчителів за спеціальністю "Початкова освіта та Англійська мова", було введено обов'язкову освітню компоненту "Теорія і практика навчання іноземної мови з використанням інформаційно-комунікаційних технологій" для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня освіти. Її головними завданнями є:

- ознайомлення студентів з особливостями навчання іноземних мов в умовах інформаційного суспільства;
- ознайомлення зі специфікою ролей сучасного вчителя іноземних мов;
- ознайомлення з освітніми ІКТ та їх дидактичним потенціалом;
- оволодіння системою знань, формування професійних умінь та навичок, необхідних для застосування ІКТ в навчанні іноземних мов та з метою ефективного розв'язання різноманітних завдань навчального та повсякденного характеру;
- формування та розвиток стратегій пошуку, відбору та критичної оцінки різноаспектних цифрових медіа та медіа контенту, необхідних для педагогічної діяльності;
- заохочення та залучення учасників навчального процесу до міжкультурної комунікації засобами ІКТ у контексті професійного спілкування;
- сприяння становленню особистості як цифрового громадянина;
- розвиток інформаційної культури майбутніх учителів іноземних мов та сприяння підвищенню її рівня.

За таких умов особливої уваги набуває концепція "перевернутого навчання", яка є стратегією викладання за змішаним типом навчання, що призначений для підвищення рівня залученості студентів

increase the level of student's engagement in the learning process by having students learn new material at home and solve certain problems in real time in class, is gaining special attention [5]. Using flipped classroom technology, students can watch online lectures, collaborate in online discussions, or conduct research work at home while actively learning the material in class under the guidance of a teacher.

In traditional classroom learning, the teacher is usually the leader of the lesson, the centre of attention and the main distributor of information. In this case, the teacher typically plays a central role in discussions, controlling the flow of conversation. He or she is the main distributor of learning information, answering questions, and students look directly to the teacher for guidance. Under these conditions, many traditional learning models rely on lecture presentations as the mainstay of individual courses, limiting the activities of students to work individually or in small groups on teacher-designed exercises. And while the teacher typically plays a central role in class discussions, controlling the flow of conversation, this style of teaching typically involves assigning students homework to read from textbooks or to practice concepts, tasks and exercises.

In turn, the use of the "flipped classroom" technology aims to shift to a student-centred model of learning. This approach allows students to learn about new topics at home, often for the first time, which frees up classroom time to explore topics in depth and create meaningful learning opportunities. In a "flipped classroom", "content delivery" can take many forms, often including teacher-produced video lessons or other content that is educationally relevant and adapted to the learning environment.

This method was firstly applied as a technology by Mylitsa Vasylivna Nechkina, who proposed the "flipped classroom" model in the process of teaching history at the university [7].

In the 90s of the last century, publications devoted to the development of this method as a new concept and theory began to appear in the world. For example,

(учнів) у навчальній процес завдяки тому, що вони ознайомлюються з новим навчальним матеріалом вдома та вирішують певні проблеми в режимі реального часу на уроці [5]. Завдяки застосування технології "перевернутого класу" студенти можуть дивитися онлайн-лекції, співпрацювати в онлайн-дискусіях або проводити дослідження вдома, активно вивчаючи навчальний матеріал на занятті під керівництвом викладача.

У традиційному навчанні в класі вчитель зазвичай є ведучим уроку, центром уваги та основним розповсюджувачем інформації. Тут педагог, зазвичай, відіграє центральну роль у дискусіях, контролюючи хід розмови. Він є основним розповсюджувачем навчальної інформації, відповідає на запитання, а учні звертаються безпосередньо до вчителя за відповідними вказівками. За таких умов багато традиційних моделей навчання покладаються на лекційні презентації в межах окремих курсів, обмежуючи діяльність студентів, які працюють індивідуально або в малих групах над вправами, що були розроблені вчителем. І якщо педагог, зазвичай, відіграє центральну роль у дискусіях у класі, контролюючи хід бесіди, то, як правило, цей стиль викладання передбачає надання учням домашніх завдань щодо читання з підручників або відпрацювання концепцій, виконання завдань і вправ.

У свою чергу застосування технології "перевернутого класу" має на меті перевести на орієнтовану на учня модель навчальної діяльності. Згідно такого підходу учні, часто вперше, знайомляться з новими темами вдома, що дозволяє звільнити час у класі для глибшого вивчення тем і створення значущих можливостей для навчання. У перевернутому класі "подача контенту" може приймати різні форми, часто включаючи відеоуроки, підготовлені вчителем, або іншим контентом, взятим з освітньою метою та адаптованим до освітнього середовища.

Зазначений метод на рівні технології вперше був застосований Милицією Василівною Нечкиною, яка вперше запропонувала модель перевернутого класу у процесі викладання історії в

the importance of using lesson time to create meaning rather than to transmit information was substantiated in the publications of Alison King.

Professor Eric Mazur of Harvard University played an important role in the development of this concept. A strategy of "equal education" was developed for them. In 1997, E. Mazur published a book describing this strategy called "Peer Learning: A User's Guide".

In the early 2000s, there was an article published in the US entitled "The Flipped Classroom: Ways to Create an Inclusive Learning Environment", which explored the practical use of the "flipped classroom" theory at the business college level. In the study of two college courses, the authors argued that classroom time could be used by "flipping" the classroom (moving the presentation of information from the classroom through lectures to media such as computers or VCRs) to satisfy needs of students with different learning styles [9].

Lessons using the technology of the "flipped classroom" can include hands-on learning or more traditional homework tasks in order to engage students in the content of the lesson. Such an activity can include such forms and methods of learning as an experiment, literature analysis, debates or speeches, discussion of current events, reviews, project-based learning, and others.

Modern methodologists have proven in practice that the "flipped class" method contributes to the implementation of a modern educational paradigm, the components of which are differentiation and individualization of educational activities, the autonomy of the student, the possibility of his/her independent learning, the development of his/her skills for self-education and self-development. The theoretical and practical analysis of learning using this method as an organizational form of the educational process allows us to identify its following features:

- free access to educational content in the information environment,
- flexibility of forms and methods of presenting and consolidating knowledge (giving students the right to choose

університеті [7].

У 90-х роках минулого століття у світі почали з'являтися публікації, присвячені розвитку зазначеного методу на рівні концепції та теорії. Так, важливість використання часу уроку для створення сенсу уроку, а не для передачі інформації була обґрунтована у роботах Елісон Кінг.

Важливу роль у розробці зазначеної концепції відіграв професор Гарвардського університету Ерік Мазур. Им було розроблено стратегію "навчання рівному". У 1997 році Е. Мазур опублікував книгу з описом цієї стратегії під назвою "Peer Learning: A User's Guide".

На початку 2000-х у США була опублікована стаття під назвою "Перевернута класна кімната: шляхи до створення інклюзивного навчального середовища", в якій було досліджено практичне використання теорії "перевернутого класу" на рівні економічного коледжу. У своєму дослідженні двох курсів коледжу, автори статті стверджували, що можна використати час, отриманий на заняттях, "перевернувши" аудиторію (перемістивши презентації інформації з аудиторії через лекції на засоби масової інформації, такі як комп'ютери чи відеомагнітофони) для того, щоб задовольнити потреби студентів із різними стилями навчання [9].

Заняття, за технологією "перевернутого класу", може включати практичне навчання або більш традиційні задачі при виконанні домашнього завдання з метою залучення учнів до змісту уроку. Таке заняття може вміщувати такі форми і методи навчання, як експеримент, аналіз літератури, дебати чи виступи, обговорення поточних подій, рецензування, проектне навчання та інше.

Сучасними методистами доведено на практиці, що метод "перевернутого класу" сприяє реалізації сучасної освітньої парадигми, складовими якої є диференціація й індивідуалізація навчальної діяльності, автономність учня, можливість його самостійного навчання, розвиток в нього навичок до самоосвіти та саморозвитку. Теоретичний і практичний аналіз навчання з використанням цього методу, як організаційної форми освітнього процесу дозволяє виявити такі його особливості:

different levels of difficulty),

- asynchrony of learning (during the learning process, teachers and students may have different schedules);

- actualization of the new generation teacher (he discovers new roles and functions of the teacher as a coordinator of the educational process);

- the priority of communicative learning and the use of thematic conversations in the educational environment [3].

Scientists identify the following types of flipped learning:

"Flipped learning" + peer learning, which is an interactive method of communication. This method was founded in the joint work of students and applied at the University of Dumont during the teaching of such disciplines as technology, engineering and mathematics, when there was an active exchange of both information and the reactions of all participants in the educational process when they learn to analyze the educational material and build their own consideration.

"Flipped learning" + gamification involves the use of game elements in situations that are not directly related to games. The main idea is for the teacher to correctly determine which moments of educational activity motivate the game in the educational environment, and to apply the results of observation in the teaching-learning model (Flipped-Mastery). The results of the study showed that an atmosphere of relaxation and joy can significantly change people's behavior in a positive sense and increase the effectiveness of the educational process [6].

"Flipped learning" + cooperative learning appears as a symbiosis between the "flipped classroom" technique and cooperative learning. This method was proposed to school teachers by Mira Pastor and López Ramon in 2013. It consists in the cooperation of class students in working out new theoretical material and its initial assimilation at home, which allows freeing up time in the classroom for urgent tasks and solving problems through cooperative learning [10].

"Flipped learning" + inclusive class is a method that was developed for students with disabilities. Under such conditions,

вільний доступ до навчального контенту в інформаційному середовищі,

гнучкість форм і методів представлення і закріплення знань (надання учням права вибору різних рівнів складності),

асинхронність навчання (під час навчального процесу вчителі та учні можуть мати різний розклад);

актуалізація вчителя нового покоління (він виявляє нові ролі і функції педагога як координатора навчального процесу);

приоритет комунікативного навчання та застосування тематичних бесід в навчальному середовищі [3].

Науковці виділяють наступні види перевернутого навчання:

"Перевернуте навчання" + навчання однолітків, що є інтерактивним методом взаємодії. Цей метод був заснований у спільній роботі студентів і застосований у Дюмонському університеті під час викладання таких дисциплін, як технології, інженерія та математика, коли відбувається активний обмін яу інформацією, так і реакціями всіх учасників освітнього процесу, коли вони вчаться аналізувати навчальний матеріал і будувати власні міркування.

"Перевернуте навчання" + гейміфікація передбачає застосування ігрових елементів у ситуаціях, що не пов'язані безпосередньо з іграми. Основна ідея полягає в тому, щоб педагог правильно визначив, які моменти навчальної діяльності мотивують гру в навчальному середовищі, та застосував результати спостереження в моделі викладання-навчання (Flipped-Mastery). Результати дослідження показали, що атмосфера розкутості та радості може суттєво змінити поведінку людей у позитивному сенсі та підвищити ефективність освітнього процесу [6].

"Перевернуте навчання" + кооперативне навчання постає симбіозом між технікою "перевернутого класу" та кооперативним навчанням. Цей метод був запропонований вчителям шкіл Мірою Пастор і Лопесом Рамоном у 2013. Він полягає у співпраці учнів класу щодо опрацювання нового теоретичного матеріалу та його первинне засвоєння вдома, що дозволяє звільнити час у класі на обговорення завдань і вирішенню проблем через кооперативне навчання [10].

"Перевернуте навчання" + інклюзивний

the educational process in inclusive classes can be used to change perceptions and reduce stigmatization of students with disabilities [8].

The introduction of blended learning of a foreign language in primary educational institutions presents the teacher with the task of studying and implementing ICT, as well as modern educational and technological tools and the development of distance learning courses, each of which is a developed system of learning in the Internet environment. The choice and organization of the content of foreign language learning on distance courses depends on the purpose, mode, software capabilities, teachers' abilities and students' desire to interact online.

There is a large number of various special computer programs that are aimed at learning foreign languages through distance education. Among them, three main groups are distinguished:

1. Programs for studying sections of the language system (the main purpose of such programs is the introduction and activation of speech forms and structures).

2. Programs aimed at studying the types of speech activity.

3. Monitoring programs, which are used to control the level of development of language and speech skills.

Here are the examples of the use of the "flipped classroom" technology in the system of professional and methodical training of students in the field of training 013 "Elementary education" specialization "English language" of the Institute of Pedagogy of Zhytomyr Ivan Franko State University.

Fragment 1.

Educational component: "Theory and practice of teaching a foreign language using information and communication technologies."

Topic: "Using Power Point".

ICT tool: Power Point resource.

Task: Using the "Power Point" resource, prepare a system of exercises for students to check the learned lexical units.

Exercise 1 (stage I), the purpose of which is to learn vocabulary from the topic "Appearance".

Task: Do the test. Look at the pictures of

клас – метод, що був розроблений для студентів з обмеженими можливостями. За таких умов заняття в інклюзивних класах можна використовувати для зміни сприйняття та зменшення стигматизації учнів з обмеженими можливостями [8].

Впровадження змішаного навчання іноземної мови у початкових закладах освіти ставить перед учителем завдання щодо вивчення та впровадження ІКТ, сучасних освітніх і технологічних засобів та розробки курсів дистанційного навчання, кожен з яких є розробленою системою навчання в інтернет-середовищі. Вибір і організація змісту навчання іноземної мови на дистанційних курсах залежить від мети, режиму, можливостей програмного забезпечення, здібностей викладачів та бажання учнів взаємодіяти в мережі.

Існує велика кількість різноманітних спеціальних комп'ютерних програм, які орієнтовані на вивчення іноземних мов при дистанційній формі навчання. Серед них виокремлюють три основні групи:

Програми для вивчення розділів системи мови (основна мета таких програм – введення та активізація мовленнєвих форм та структур).

Програми, спрямовані на вивчення видів мовленнєвої діяльності.

Контролюючі програми, за допомогою яких здійснюється контроль за рівнем сформованості мовних та мовленнєвих навичок.

Наведемо приклади використання технології "перевернутий клас" у системі професійно-методичної підготовки студентів напряму підготовки 013 "Початкова освіта" спеціалізації "Англійська мова" ННІ педагогіки ЖДУ імені Івана Франка.

Фрагмент № 1.

Освітня компонента: "Теорія і практика навчання іноземної мови з використанням інформаційно-комунікаційних технологій".

Тема: "Використання Power Point".

Засіб ІКТ: ресурс "Power Point".

Завдання: за допомогою ресурсу "Power Point" підготуйте систему вправ для учнів для перевірки вивчених лексичних одиниць.

Вправа № 1 (I етап), мета якої – засвоєння лексики з теми "Appearance".

people and read their description. Find the right person and click on him. Name the animals (Fig. 1)

Завдання: Do the test. Look at the pictures of people and read their description. Find the right person and click on him. Name the animals (Рис. 1).

Fig. 1. Illustrative material on the topic "Appearance"

Fragment 2.

Educational component: "Innovative technologies of teaching English".

Topic: "Storytelling technology".

ICT tool: resource "Canva".

Tasks: Using the "Canva" resource, prepare a presentation using animation to develop coherent oral communication in 2nd grade children at the English lesson on the topic "Animals".

Procedure.

1. Pre listening activities

A) Look at the picture and guess what fairy tale we are going to retell today (Fig. 2)

Фрагмент № 2.

Освітня компонента: "Інноваційні технології навчання англійської мови".

Тема: "Технологія Storytelling".

Засіб ІКТ: ресурс "Canva".

Завдання: За допомогою ресурсу "Canva" підготуйте презентацію з використанням анімації для розвитку зв'язного усного мовлення у дітей 2 класу на уроці англійської мови по темі "Animals".

Хід виконання

1. Pre listening activities

A) Look at the picture and guess what fairy tale we are going to retell today (Рис. 2)

Fig. 2. Illustrative material on the topic "Animals"

2) Listening activities

Method of control: teacher's control, mutual control.

Fragment 3.

Educational component: "Innovative technologies of teaching English".

Topic: Using the online resource

2) Listening activities

Спосіб контролю: контроль з боку вчителя, взаємоконтроль.

Фрагмент №3.

Освітня компонента: "Інноваційні технології навчання англійської мови".

Тема: Використання онлайн ресурсу

"Wizerme.com".

ICT tool: "Wizerme.com" resource.

Task: Using the resource "wizerme.com", prepare an interactive workbook that will include 5 different tasks on the lexical and grammatical topic that you have already studied. The purpose of the workbook is to further consolidate and master new vocabulary and grammatical categories. The workbook should contain a short video explaining the grammatical material being studied (Fig. 3).

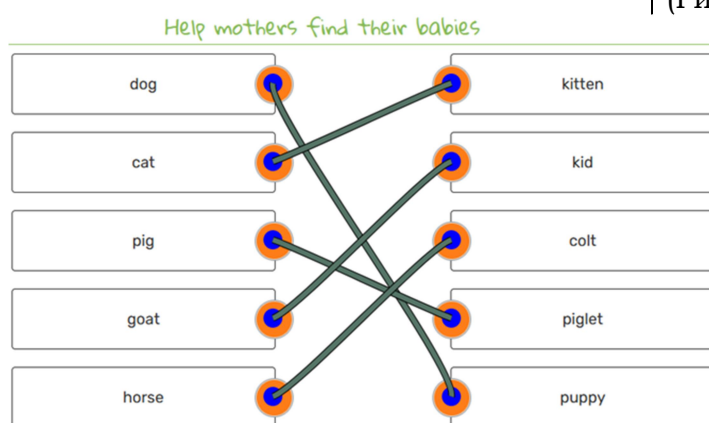

Fig. 3. Illustrative material on the topic from the resource Wizerme.com

Conclusions and prospects for further research. Thus, the analysis of the modern theory and methodology of professional education and the study of the state of development of the problem under study have shown a significant interest of domestic and foreign scholars in the use of information and digital technologies for learning English in the process of distance learning.

The importance of digital competence of future English teachers in primary school is outlined. It is noted that the pedagogical tasks of the "flipped classroom" learning technology in teaching humanitarian disciplines, in particular English, in primary education institutions are those that contribute to the intensification of the teacher's work in the classroom by freeing up his/her time, which is lost on teaching theoretical material in the classroom. This approach, in our opinion, increases the effectiveness of the educational process and the rate of knowledge acquisition by the participants in the educational process, providing them with their own trajectory of self-education.

"Wizerme.com".

Засіб ІКТ: ресурс "Wizerme.com".

Завдання: За допомогою ресурсу "Wizerme.com" підготуйте інтерактивний зошит, що буде включати 5 різнопланових завдань на лексико-граматичну тему, що вже вивчається. Мета зошита – подальше закріплення та засвоєння нових лексичних одиниць та граматичних категорій. Зошит має містити коротке відео з поясненням граматичного матеріалу, що вивчається (Рис. 3).

To mark a word click its first letter then click its last.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Отже, аналіз сучасної теорії і методики професійної освіти та вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми засвідчили про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до використання інформаційно-цифрових технологій вивчення англійської мови в процесі дистанційного навчання.

Окреслено значущість цифрової компетенції майбутніх вчителів англійської мови у початковій школі. Зазначено, що педагогічні завдання технології навчання "перевернутий клас" під час викладання гуманітарних дисциплін, зокрема англійської мови, у закладах початкової освіти є такими, які сприяють інтенсифікації роботи вчителя на уроці завдяки вивільненню його часу, що втрачається на викладання теоретичного матеріалу у класі. Такий підхід, на нашу думку, підвищує ефективність освітнього процесу та темпи засвоєння знань учасниками освітнього процесу, забезпечуючи кожному власну траєкторію самоосвіти.

The importance and role of distance learning tools are characterised, namely: Wizerme.com, Power Point, Canva.

The article does not exhaust all aspects of the research problem. Further scientific interpretation is required to determine the conceptual foundations of this process in the outlined area, to develop technologies and to create appropriate teaching and learning support for teaching English in primary education, to study foreign experience and its organisation.

Охарактеризовано значення і роль інструментів дистанційного навчання, а саме: Wizerme.com, Power Point, Canva.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Подальшої наукової інтерпретації потребує визначення концептуальних засад цього процесу в окресленому напрямі, розробка технологій та створення відповідного навчально-методичного забезпечення викладання англійської мови в закладах початкової освіти, вивчення зарубіжного досвіду та його організації

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vozniuk, O., & Dubaseniuk, O. (2020). Perspektyvni napriamky pidhotovky maibutnix vchyteliv do innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti [Prospective directions of training future teachers for innovative pedagogical activity]. *Novi tekhnolohii navchannia – New learning technologies: zb. nauk. prats / DNU "Instytut modernizatsii zmistu osvity"*, 93, 50-57 [in Ukrainian].
2. Dubaseniuk, O.A., & Vozniuk, O.V. (2021). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti uchyteliv pochatkovoї shkoly zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Formation of communicative competence in primary school teachers by means of interactive technologies]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems: zb. nauk. prats*, 60, 211-222 [in Ukrainian].
3. Karpa, I. (2016). Perevahy zastosuvannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii dlia pidvyshchennia anhlomovnoi kompetentsii studentiv [The advantages of using information and communication technologies to improve the English language competence of students] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Pedahohika – Currient issues of humanitarian sciences. Pedagogy*, 16, 322-327 [in Ukrainian].
4. Kravets, O.Ye., & Pryimak, A.M. (2023). Profesiina kompetentnist uchytelia inozemnoi movy novoi ukrainskoi shkoly [Professional competence of the foreign language teacher of the New Ukrainian School]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia – Scientific notes of Vinnytsia state pedagogical university named after Mykhailo Kotsiubynskii*, 73, 59-63. Retrieved from: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-59-63> [in Ukrainian].
5. Kuzmenko, O. (2017). Zmishane navchannia yak innovatsiina forma orhanizatsii navchalnogo protsesu v shkoli [Blended learning as an innovative form of organization of the educational process at school]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: pedahohika – Scientific notes of Ternopil national pedagogical university named after Volodymyr Hnatyuk. Series: pedagogy*, 3, 140-147. Retrieved from: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.3.19> [in Ukrainian].
6. Aşıksoy, G., & Özdamlı, F. (June 2016). Flipped Classroom adapted to the ARCS Model of Motivation and applied to a Physics Course. *Eurasia Journal of Mathematics*, 12, 1589-1603 [in English].
7. Enfield, J. (2013). Looking at the impact of the flipped classroom model of instruction on undergraduate multimedia students at CSUN. *Techtrends*, 6, 14-27 [in English].
8. Flumerfelt, S., & Green, G. (2013). Using lean in the flipped classroom for at risk students. *Educational Technology & Society*, 16(1), 356-366 [in English].

9. Topp, G. (2011). Flipped classrooms take advantage of technology. *USA Today*, 10 (6/1). Retrieved from: <https://www.educationnext.org/behind-the-headline-flipped-classrooms-take-advantage-of-technology/> [in English].

10. White, Kevin, N. (2023). *The Effects of Background Music in the Classroom on the Productivity, Motivation, and Behavior of Fourth Grade Students (unpublished Master's Thesis)*. Columbia College, Columbia, South Carolina. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED522618.pdf> [in English].

Received: August 15, 2023

Accepted: September 11, 2023

UDC 37.013.3:378.011

DOI 10.35433/pedagogy.3(114).2023.212-228

PROJECT-BASED LEARNING AS AN EFFECTIVE APPROACH TO TEACHING BIOLOGY IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN PODILLIA

O. M. Semernia*, **N. V. Kazanishena****, **O. V. Suhovirskiy*****, **Z. O. Rudnytska******

The article explores the problem of the limited effectiveness of traditional teaching methods in biology within the context of modern educational environments for the students of Podillia. The research aims to determine the effectiveness of project-based learning as an alternative approach in teaching biology at the higher education level for the students of Podillia. The study involves an analysis of recent research and publications related to the identified problem. Research methods: theoretical (analysis and synthesis of literary sources, generalization and comparison of data, prediction of further actions) and empirical (observation, pedagogical experiment, pedagogical reflection). The research findings confirm that project-based learning facilitates active student participation, fosters the development of creative thinking, and enhances communicative, soft skills for the students of Podillia. The scientific novelty of this article lies in conducting a research that addresses the problem of insufficient effectiveness of traditional teaching methods in the context of modern educational environment for students in the Podillia region. Additionally, the article explores project-based learning as an alternative approach in teaching biology at the higher education level for Podillia students. Therefore, this article contributes significantly to the field of biological education by proposing a new approach to teaching biology at the higher education level, which can enhance the learning outcomes for students in the Podillia region. The conclusions of the study emphasize the significance of project-based learning in the context of teaching biology in higher education and suggest prospects for further research in this approach for the students of Podillia and other regions.

* Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor
(Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University)
semerniaoksana@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2443-093X

** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor
(Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University)
kazanishena@kpnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0837-6905

*** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor
(Khmelnitsky Humanities Pedagogical Academy)
algerd@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7982-3231

**** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor
(Kyiv National Aviation University)
rio143@ukr.net
ORCID: 0000-0002-5961-2568

Keywords: Project-based Learning, Biology, Higher Education, Effectiveness, Soft Skills, Pedagogical Technologies for the Students of Podillia.

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПОДІЛЛЯ

О. М. Семерня, Н. В. Казанішена, О. В. Суховірський, Ж. О. Рудницька

У статті досліджується проблема недостатньої ефективності традиційних методів викладання біології в умовах сучасного освітнього середовища для студентів закладів вищої освіти Поділля. Метою дослідження є визначення ефективності проєктного навчання як альтернативного підходу у викладанні біології для студентів у закладах вищої освіти Поділля. У роботі проведено аналіз останніх досліджень та публікацій, що стосуються даної проблеми як в Україні, так і в світі. Методи дослідження: теоретичні (аналіз і синтез літературних джерел, узагальнення і порівняння даних, прогнозування подальших дій) і емпіричні (спостереження, педагогічний експеримент, педагогічне споглядання). Результати дослідження підтверджують, що проєктне навчання сприяє активній участі студентів в освітньому процесі, розвитку творчого мислення, Soft Skills та комунікативних навичок для студентів закладів вищої освіти Поділля. Вперше висвітлено проблему недостатньої дієвості класичних і звичайних підходів викладання біології в умовах сьогодення для студентів закладів вищої освіти Поділля. Також, стаття вперше розглядає проєктне навчання як альтернативний підхід у викладанні біології саме для студентів закладів вищої освіти Поділля. Дослідження виявляє, що проєктне навчання сприяє мотивуючій участі студентів, розвитку їх не стандартного мислення, Soft Skills, що робить його значущим в контексті викладання біології. Дослідження також відкриває перспективи подальшого дослідження цього виду навчання та його застосування в інших регіонах. Висновки дослідження підкреслюють значущість проєктного навчання в контексті викладання біології у закладах вищої освіти Поділля.

Ключові слова: проєктне навчання, біологія, вища школа, ефективність, дієвість, Soft Skills, педагогічні технології, Поділля.

Introduction of the issue. This article studies the role of project-based learning as an effective approach to teaching biology in higher education institutions, with a focus on the Podillia region. Podillia's rich biological diversity and national natural parks offer a unique opportunity for biological and ecological research.

Project-based learning engages students in the educational process and develops their creative, communicative, and soft skills. It is a significant tool for effective teaching of biology in higher education. This approach allows learners to independently conduct research, analyze data, and work in teams to solve real-world problems related to ecology and nature conservation.

Traditional methods, which rely on passive learning, do not meet the requirements of active and practical learning today. The use of project-based learning in the context of teaching biology

Постановка проблеми. У цій статті ми спрямовуємо наше дослідження на вивчення ролі проєктного навчання як ефективного підходу до викладання біології у закладах вищої освіти (ЗВО) з фокусом на регіоні Поділля. Поділля, як унікальний регіон з багатим біологічним різноманіттям і національними природними парками, надає незвичайну можливість для проведення досліджень у сфері біології та екології.

Проєктне навчання, що залучає студентів до активної участі в освітньому процесі та розвиває їх творчі та комунікативні навички, Soft Skills, представляє собою значущий інструмент для ефективного викладання біології на рівні вищої школи. Цей підхід дозволяє здобувачам освіти самостійно здійснювати дослідження, аналізувати дані та працювати у команді з метою вирішення реальних проблем, пов'язаних з екологією та збереженням природи.

in higher education institutions is a viable alternative approach.

Current state of the issue. Young scientists and experienced research scientists, such as G. Arkushyna [1], Z. Barko [2], I. Viter [3], S. Gvozdiy [4] and others. Engaged in project-based teaching of biology in higher education as Y. Lebyd [5], G. Naidyonova [1], E. Morgalich [6], O. Pehota [8] and others.

Among the foreign authors of publications on the topic of project-based learning in the context of teaching biology in institutions of higher education, the following can be distinguished as A. Elfeky [11], E. Olkinuora [10], K. Al-Bahadli [9], L. Al-Obaydi [9], L. Helle [10], M. Elbyaly [10], M. Pikhart [9], P. Tynyalya [10] and others.

For example, G. Arkushyna and G. Naidyonova consider the theoretical aspects of distance and project-based learning of participants in the educational process, in particular, the peculiarities of conducting classes for students of biological specialties [1].

Scientists Z. Borko and S. Genkal investigate the problem of organizing students' project activities in biology lessons. The study revealed the peculiarities and essence of the method of organizing students' project activities in biology lessons based on the developed theoretical model, which includes motivational-targeted, substantive, procedural, and effective components [2].

Project-based learning (PBL), researched by H. Al-Bahadli from Imam Al-Qadim University College (Iraq), L. Al-Obeidi from the University of Diyala (Iraq), M. Pikhart from the University of Hradec Kralove (Czech Republic) [9]. They argue that it is a student-centered environment. That emphasizes a dynamic approach to classroom learning. It based on the idea that students gain a deeper understanding by actively solving real-world challenges and problems. Students acquire knowledge in a particular subject by spending a significant amount of time researching and solving a problem or interesting task.

L. Hal, L. Tyngela, P. Olchimora investigate what project-based learning is, what pedagogical or psychological motives

Розвиток технологій та науковий прогрес змінюють підходи до освіти та вимагають актуальних методик, щоб підготувати студентів до сучасного світу, зокрема, це стосується й студентів, які навчаються у ЗВО Поділля. Традиційні методи, які базуються на пасивному сприйнятті інформації, не відповідають вимогам активного та практичного навчання сьогодення. Використання проєктного навчання в контексті викладання біології у закладах вищої освіти виступає як альтернативний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проєктним навчанням з біології у вищій школі займалися і займаються молоді вчені та досвідчені вчені-дослідники, як-от: Г. Аркушина [1], З. Барко [2], І. Вітер [3], С. Гвоздій [4], Ю. Лебідь [5], Г. Найдьонова [1], Е. Моргаліч [6], О. Пехота [8] та інші.

Серед іноземних авторів публікацій на тему проєктного навчання в контексті викладання біології у закладах вищої освіти можна виділити таких: А. Елфеху [11], Е. Олкинуора [10], К. Ал-Бахадлі [9], Л. Ал-Обейді [9], Л. Хелле [10], М. Елбьялі [10], М. Пікхарт [9], Р. Туньяля [10] та інших.

Наприклад, Г. Аркушина і Г. Найдьонова розглядають теоретичні аспекти дистанційного і проєктного навчання учасників освітнього процесу, зокрема особливості проведення занять для студентів біологічних спеціальностей [1].

Вчені З. Борко і С. Генкал досліджують проблему організації проєктної діяльності учнів на уроках біології у 7 класі. У дослідженні розкрито особливості та сутність методики організації проєктної діяльності учнів на уроках біології у 7 класі на основі розробленої теоретичної моделі, яка включає мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуальний, результативний компоненти [2].

Навчання на основі проєктів (Project-based learning, PBL), досліджують Х. Аль-Бахадлі з університетського коледжу Імама Аль-Кадіма (Ірак), Л. Аль-Обейді з Університету Діяла (Ірак), М. Пікхарт з Університету Градец Кралове (Чехія) [9]. Вони стверджують що, це середовище, спрямоване на студентів, яке акцентує динамічний підхід до навчання в

support it, how it was implemented, and what impact it had on learning in higher education. The scientists' research based on a qualitative analysis of published articles on project-based learning. The work revealed that most articles on project-based learning are course descriptions devoted to the implementation of individual courses, while thorough research on this topic is practically absent [10].

Therefore, project-based learning, in general, is learning that involves students working on real projects (practical and experimental; social, informational, gaming, etc.) that are relevant to their academic goals and interests. Projects can be of any size and complexity, but they always designed to help students learn new things and develop their practical and experimental skills. The results of these studies by scientists from different countries indicate that project-based learning is an effective method of teaching biology. Students, who learn through project-based learning, understand the material better, are more motivated to learn, and develop more creative and critical thinking. Project-based learning also helps students develop problem-solving and teamwork skills, which are essential for success in the modern world.

In general, the results of these studies by scientists indicate that project-based learning is an effective method of teaching biology in higher education. This is an effective way to make learning more interesting and exciting for students, as well as help them develop important practical and experimental skills necessary for success in a changing world, in Ukraine, in particular, in the post-war era.

Outline of unresolved issues brought up in the article. Highlighting previously unsolved parts of the general problem, to which the article is devoted. These include: insufficient active participation of students from the Podillia region in education (traditional methods of teaching biology often do not stimulate students to actively engage, become independent and develop creative thinking); insufficient practical orientation of students studying at Podillia Higher Secondary School (a small number of practical hours, thereby providing

аудиторії. Воно базується на ідеї, що студенти отримують глибше розуміння, активно вирішуючи труднощі та проблеми реального світу. Студенти набувають знань у певному предметі, відділяючи значну кількість часу на дослідження та вирішення проблеми або цікавого завдання.

А. Хел, А. Тайнджела, П. Олхімора досліджують, що таке проєктне навчання, які педагогічні чи психологічні мотиви його підтримують, як воно було реалізовано та який вплив воно мало на навчання у вищій освіті. Дослідження вчених базується на якісному аналізі опублікованих статей про проєктне навчання. У роботі виявлено, що більшість статей про проєктне навчання є курсовими описами, присвяченими впровадженню окремих курсів, тоді як ґрунтовні дослідження на цю тему практично відсутні [10].

Отже, проєктне навчання, загалом, це навчання, яке передбачає, що студенти працюють над реальними проєктами (практичними та експериментальними; соціальними, інформаційними, ігровими тощо), які мають значення для них. Проєкти можуть бути будь-якого розміру і складності, але вони завжди мають на меті допомогти студентам дізнатися щось нове і розвинути свої практичні та експериментальні навички. Результати цих досліджень вчених із різних країн, свідчать про те, що проєктне навчання є ефективним методом навчання біології. Студенти, які навчаються за допомогою проєктного навчання, краще розуміють матеріал, більше мотивовані до навчання і розвивають більш творче та критичне мислення. Проєктне навчання також допомагає студентам розвинути навички вирішення проблем і роботи в команді, що є гостро актуальним після пандемії та карантину від COVID-19 у всьому світі.

Загалом, результати цих досліджень вчених свідчать про те, що проєктне навчання є ефективним методом навчання біології в вищій школі. Це дієвий спосіб зробити навчання більш цікавим і захоплюючим для студентів, а також допомогти їм розвинути важливі практичні та експериментальні навички, необхідні для успіху в змінному світі, в

limited access to real situations, research and practical/experimental skills that are necessary for students studying biology in the modern world); insufficient communicative and collaborative orientation of students studying at higher education institutions of Podillia (classical teaching methods are not effective enough for the development of communicative skills, soft skills and cooperation, which are important in the modern scientific environment).

The article reveals these unresolved aspects of the problem and examines how project-based learning can become an effective approach to overcome these problems and achieve qualitatively new results in teaching biology in higher education institutions for students of higher education institutions in Podillia and other regions of Ukraine.

Aim of research is to study the effectiveness of project-based learning in the context of teaching biology in higher education institutions of Podillia. The main purpose of the article is:

1. To investigate the impact of project-based learning on the active participation in the educational process of students studying at Podillia Higher Secondary School: to analyze how project-based learning stimulates students to actively participate in the educational process, independent thinking, solving real problems and developing creative skills.

2. Investigate the practical orientation of project-based learning of students studying at Podillia Higher Secondary School: to find out how project-based learning provides practical skills, research activity and the ability of students to apply knowledge in real situations in a biological context.

3. To investigate the communicative aspects of project-based learning of students studying at Podillia Higher Secondary School: to study how project-based learning contributes to the development of communicative skills, soft skills, and cooperation between students preparing to work in a scientific environment.

The article highlights the prospects for further research and development of project-based learning as an effective

Україні, зокрема, у повоєнний час.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. До них відносяться: недостатня активна участь студентів з регіону Поділля у навчанні (традиційні методи викладання біології часто не стимулюють студентів до активного залучення, самостійності та розвитку творчого мислення); недостатньо практичного спрямування студентів, які навчаються у ЗВО Поділля (мала кількість годин на практики, що тим самим надає обмежений доступ до реальних ситуацій, досліджень та практичних/експериментальних навичок, які є необхідними для студентів, які вивчають біологію, у сучасному світі); недостатня комунікативна та колаборативна спрямованість студентів, які навчаються у ЗВО Поділля (класичні методи навчання не достатньо ефективні для розвитку комунікативних навичок, Soft Skills та співпраці, які є важливими в сучасному науковому середовищі).

Стаття розкриває ці невирішені аспекти проблеми та досліджує, як проєктне навчання може стати ефективним підходом для подолання цих проблем і досягнення якісно нових результатів у викладанні біології у закладах вищої освіти для студентів закладів вищої освіти Поділля та інших регіонів України.

Метою статті є дослідження ефективності проєктного навчання в контексті викладання біології у закладах вищої освіти Поділля. Головною метою статті є:

1. Дослідити вплив проєктного навчання на активну участь в освітньому процесі студентів, які навчаються у ЗВО Поділля: проаналізувати, як проєктне навчання стимулює студентів до активної участі в освітньому процесі, самостійного мислення, вирішення реальних проблем та розвитку творчих навичок.

2. Дослідити практичну спрямованість проєктного навчання студентів, які навчаються у ЗВО Поділля: виявити, як проєктне навчання забезпечує практичні навички, дослідницьку активність та здатність студентів застосовувати знання в реальних ситуаціях в біологічному контексті.

approach to teaching biology in institutions of higher education. In addition, how this learning contributes to the improvement of pedagogical technologies in this area for students of institutions of higher education in Podillia and other regions.

Results and discussion. Project-based learning is an innovative approach that allows students to actively participate in the educational process, develop critical thinking, communication skills, soft skills, and collaborate with fellow students. In the context of teaching biology in higher education institutions of Podillia, project-based learning can have significant potential for improving the quality of education.

Project-based learning allows students to study biology through hands-on/experimental research and design. They can choose research topics, collect data, analyze the results and present them to their peers and teachers. This approach promotes deep assimilation of quality knowledge, development of creative thinking, soft skills and understanding of practical application of biological concepts.

In accordance with the tasks of the article, we will give an example of the topic of projects from the discipline "Innovative technologies in biological education":

1. Development of an innovative method of preparing lectures for teaching biology in institutions of higher education.

2. Implementation of the project to improve the methodology and technique of reading lectures on biology in institutions of higher education.

3. Research of modern problems related to lecture teaching of biology in institutions of higher education and development of recommendations for their solution.

4. Development of a comprehensive methodology for preparing and conducting seminar classes on biology in institutions of higher education.

5. Implementation of the project to optimize the methodology of training and conducting practical classes in biology in institutions of higher education.

6. Development of an effective method of organizing independent work of biology students in institutions of higher education.

3. Дослідити комунікативні аспекти проєктного навчання студентів, які навчаються у ЗВО Поділля: вивчити, як проєктне навчання сприяє розвитку комунікативних навичок, Soft Skills, співпраці між студентами, що готуються до роботи в науковому середовищі.

Стаття висвітлює й перспективи подальшого дослідження та розвитку проєктного навчання як ефективного підходу до викладання біології у закладах вищої освіти та як це навчання сприяє вдосконаленню педагогічних технологій в цій сфері для студентів закладів вищої освіти Поділля та інших регіонів.

Виклад основного матеріалу.

Проєктне навчання є інноваційним підходом, який дозволяє студентам активно залучатись у освітній процес, розвивати критичне мислення, комунікативні навички, Soft Skills та співпрацювати з однокурсниками. У контексті викладання біології у закладах вищої освіти Поділля, проєктне навчання може мати значний потенціал для покращення якості освіти.

Проєктне навчання дозволяє студентам вивчати біологію способом практичного/експериментального дослідження та проєктування. Вони можуть вибирати теми дослідження, збирати дані, аналізувати результати та презентувати їх своїм товаришам та викладачам. Цей підхід сприяє глибокому засвоєнню якості знань, розвитку творчого мислення, Soft Skills та розумінню практичного застосування біологічних концепцій.

Відповідно до завдань статті, наведемо приклад тематики проєктів з дисципліни "Інноваційні технології в біологічній освіті":

1. Розробка інноваційної методики підготовки лекцій для викладання біології у закладах вищої освіти.

2. Реалізація проєкту з вдосконалення методики та техніки читання лекцій з біології у закладах вищої освіти.

3. Дослідження сучасних проблем, пов'язаних з лекційним викладанням біології у закладах вищої освіти та розробка рекомендацій щодо їх вирішення.

4. Розробка комплексної методики підготовки та проведення семінарських

7. Implementation of methods of active teaching in biology in institutions of higher education to increase the effectiveness and quality of education.

8. Development of a methodology for conducting game classes in biology in institutions of higher education in order to activate the educational and cognitive activity of students.

9. Analysis of psychological and pedagogical problems related to the management of the educational activities of biology students in institutions of higher education and the development of effective strategies for overcoming them.

10. Development of a system of pedagogical control in the system of management of educational activities of biology students in institutions of higher education.

11. Development of test methods for monitoring students' knowledge of biology in institutions of higher education for the objective assessment of their academic achievements.

12. Research of professional and personal qualities of a competent high school biology teacher and development of recommendations for their formation.

13. Analysis of the peculiarities of biology education in institutions of higher education and determination of ways to improve it.

14. Development of criteria for assessing the quality of biology classes in institutions of higher education in order to increase the effectiveness of education.

15. Study of psychological and pedagogical aspects of successful independent work by biology students in institutions of higher education and development of strategies for their support.

16. Implementation of the project on the use of business, role-playing and activity-organizational games in the educational process of biology in higher school to increase the interest and motivation of students.

17. Study of psycho-physiological features of perception and memorization of biology information by students in higher education and development of methods for their optimization.

18. Implementation of technical

занять з біології у закладах вищої освіти.

5. Реалізація проекту з оптимізації методики підготовки та проведення практичних занять з біології у закладах вищої освіти.

6. Розробка ефективної методики організації самостійної роботи студентів з біології у закладах вищої освіти.

7. Впровадження методів активного навчання з біології у закладах вищої освіти для підвищення результативності та якості освіти.

8. Розробка методики проведення ігрових занять з біології у закладах вищої освіти з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

9. Аналіз психолого-педагогічних проблем, пов'язаних з управлінням навчальною діяльністю студентів з біології у закладах вищої освіти та розробка ефективних стратегій їх подолання.

10. Розробка системи педагогічного контролю в системі управління навчальною діяльністю студентів з біології у закладах вищої освіти.

11. Розробка тестових методик контролю знань студентів з біології у закладах вищої освіти для об'єктивної оцінки їх академічних досягнень.

12. Дослідження професійних та особистісних якостей компетентного викладача біології вищої школи та розробка рекомендацій для їх формування.

13. Аналіз особливостей освіти з біології у закладах вищої освіти та визначення шляхів її вдосконалення.

14. Розробка критеріїв оцінки якості навчальних занять з біології у закладах вищої освіти з метою підвищення ефективності освіти.

15. Дослідження психолого-педагогічних аспектів успішного виконання самостійної роботи студентами з біології у закладах вищої освіти та розробка стратегій їх підтримки.

16. Реалізація проекту з використання ділових, рольових і діяльнісно-організаційних ігор у навчальному процесі з біології вищої школи для підвищення зацікавленості та мотивації студентів.

17. Дослідження психо-фізіологічних особливостей сприймання та запам'ятовування інформації з біології

management tools for teaching biology students in institutions of higher education to increase the effectiveness of education.

19. Development of group forms of student training as a factor of intensification of their educational and cognitive activities in biology in institutions of higher education.

20. Implementation of the project on the introduction of problem-based learning in biology into higher education in order to stimulate critical and problem-solving thinking among students.

21. Analysis of modern problems arising from biology in institutions of higher education and development of ways to overcome them.

22. Study of the ergonomic foundations of the intensification of the study of biological disciplines in institutions of higher education and the development of recommendations for the organization of the educational environment.

23. Development of a methodology for activating the educational and cognitive activities of biology students in institutions of higher education with the aim of improving their academic results and developing creative abilities.

24. Democratization of the educational process in biology in institutions of higher education through the introduction of innovative approaches, methods and technologies.

25. Implementation of a project on the use of discussion as an effective method of teaching biology in institutions of higher education with the aim of stimulating public speaking, analytical thinking and the development of students' communication skills.

26. Research of the scientific component of students studying biological disciplines in institutions of higher education and the development of recommendations for optimizing their educational and cognitive activities.

27. Implementation of strategies and methods for optimizing relations between students and teachers studying biological disciplines in institutions of higher education in order to create a favorable educational environment.

28. Study of students' cognitive activity

студентами у вищій школі та розробка методів їх оптимізації.

18. Упровадження технічних засобів управління навчанням студентів з біології у закладах вищої освіти для підвищення ефективності освіти.

19. Розробка групових форм навчання студентів як чинника інтенсифікації їхньої навчально-пізнавальної діяльності з біології у закладах вищої освіти.

20. Реалізація проєкту з впровадження проблемного навчання з біології в освіту вищої школи з метою стимулювання критичного та розвитку проблемного мислення у студентів.

21. Аналіз сучасних проблем, що виникають з біології у закладах вищої освіти та розробка шляхів їх подолання.

22. Дослідження ергономічних основ інтенсифікації вивчення біологічних дисциплін у закладах вищої освіти та розробка рекомендацій щодо організації навчального середовища.

23. Розробка методики активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів з біології у закладах вищої освіти з метою покращення їх академічних результатів та розвитку творчих здібностей.

24. Демократизація навчального процесу з біології у закладах вищої освіти шляхом впровадження інноваційних підходів, методик та технологій.

25. Реалізація проєкту з використання дискусії як ефективного методу навчання біології у закладах вищої освіти з метою стимулювання ораторства, аналітичного мислення та розвитку комунікативних навичок студентів.

26. Дослідження наукової складової у студентів з вивчення біологічних дисциплін у закладах вищої освіти та розробка рекомендацій щодо оптимізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

27. Упровадження стратегій та методів оптимізації взаємин між студентами та викладачами з вивчення біологічних дисциплін у закладах вищої освіти з метою створення сприятливого освітнього середовища.

28. Дослідження пізнавальної діяльності студентів як основи їх критичного мислення з біології у закладах вищої освіти та розробка методик її покращення.

as the basis of their critical thinking thinking about biology in institutions of higher education and the development of methods for its improvement.

29. Development of basic forms of organization of the educational process and types of biology classes in institutions of higher education in order to optimize and ensure effective assimilation of the material by students.

30. Development and improvement of the qualifications of scientific and pedagogical workers in biology at higher educational institutions through the development and implementation of special educational programs and trainings.

31. Modernization of the study of biological disciplines in institutions of higher education in the post-war period in Ukraine through the introduction of the latest methods, technologies and pedagogical approaches.

Summarizing the topics of the projects, we note that research in the field of methodology and pedagogical approaches to teaching biology in higher education institutions is an urgent and important problem for the development of national education and science. Many projects demonstrate various aspects of the educational process and the influence of modern pedagogical technologies on the effectiveness and efficiency of education. In particular, the study of the methods of preparing and conducting lectures seminar and practical classes in biology, the organization of independent work of students. It is the use of active methods of learning, as well as the evaluation of the educational process and the development of the professional qualities of teachers are of global importance for improving the quality of education.

Research reflects modern problems and considers issues of ergonomics, optimization, intensification and modernization of biological education. Psychological and pedagogical aspects, knowledge control, the use of group forms of learning, as well as the role of technical means and information technologies in the management of student learning also reflected in the projects.

The research results will contribute to

29. Розробка основних форм організації освітнього процесу та видів навчальних занять з біології у закладах вищої освіти з метою оптимізації та забезпечення ефективного засвоєння матеріалу студентами.

30. Розвиток та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з біології у ЗВО через розробку та реалізацію спеціальних навчальних програм і тренінгів.

31. Модернізація вивчення біологічних дисциплін у закладах вищої освіти в повоєнний період в Україні через упровадження новітніх методів, технологій та педагогічних підходів.

Узагальнюючи тематику проєктів відмітимо, що дослідження у сфері методики та педагогічних підходів до викладання біології у ЗВО є актуальною та важливою проблемою для розвитку національної освіти та науки. Велика кількість проєктів демонструє різні аспекти освітнього процесу та вплив сучасних педагогічних технологій на ефективність і результативність навчання. Зокрема, вивчення методик підготовки та проведення лекцій, семінарських та практичних занять з біології, організація самостійної роботи студентів, застосування активних та ігрових методів навчання, а також оцінка освітнього процесу та розвиток професійних якостей викладачів мають глобальне значення для підвищення якості освіти.

Дослідження відображають сучасні проблеми та розглядають питання ергономіки, оптимізації, інтенсифікації та модернізації біологічної освіти. Психолого-педагогічні аспекти, контроль знань, використання групових форм навчання, а також роль технічних засобів та інформаційних технологій в управлінні навчанням студентів також знаходять відображення у проєктах.

Результати досліджень сприятимуть покращенню процесу викладання біології у ЗВО, підвищенню активності та успішності студентів, а також розвитку професійних навичок та особистісного зростання майбутніх фахівців у цій галузі.

Так, досліджуючи третє завдання, відмітимо, що проєктне навчання також стимулює розвиток комунікативних

the improvement of the teaching process of biology in higher education institutions, increasing the activity and success of students, as well as the development of professional skills and personal growth of future specialists in this professional field.

Thus, while examining the third task, we note that project-based learning also stimulates the development of students' communication skills. Project participants communicate; discuss their ideas, share knowledge and experience. This helps to improve their ability to communicate effectively, work in a team and solve problems.

Project-based learning also develops important skills necessary for students who intend to work in scientific fields. This includes skills in data collection and analysis, statistical methods, laboratory techniques, and the ability to operate specialized equipment.

In certain cases, project-based learning may also include the involvement of students in real research projects within the framework of cooperation with scientific institutions or enterprises. This gives students the opportunity to gain hands-on experience in real research and develop skills they will need in their future careers.

Therefore, we see the structure of individual biology projects in higher education as follows:

1. Introduction:

- Formulation of the problem and relevance of the research.
- Review of literature, sources, state of research of the problem.

2. Purpose:

- The purpose of the project clearly defined, for example, the study of a specific aspect of biology, the study of the influence of biological factors on living organisms, etc.

3. Methodology:

- A description of the methods used for the study, including laboratory analyses, field observations, experiments, measurements, etc.
- Explanation of the choice of specific methods and their expediency.

4. Results:

- Presentation of received data, analysis of research results.

навичок студентів. Учасники проекту спілкуються, обговорюють свої ідеї, діляться знаннями та досвідом. Це сприяє покращенню їх здатності до ефективної комунікації, роботи в команді та розв'язанню проблем.

Проектне навчання також розвиває важливі навички, необхідні для студентів, які мають намір працювати в наукових галузях. Це включає навички збору та аналізу даних, статистичні методи, лабораторні техніки та здатність працювати зі спеціалізованим обладнанням.

У певних випадках, проектне навчання може включати також залучення студентів до реальних дослідницьких проєктів в межах співпраці з науковими установами або підприємствами. Це дає студентам можливість отримати практичний досвід у справжніх наукових дослідженнях та розвивати навички, які їм знадобляться в майбутній професійній діяльності.

Отже, структуру індивідуальних проєктів з біології у вищій школі ми вбачаємо таку:

1. Вступ:

- Формулювання проблеми та актуальності дослідження.
- Огляд літератури, джерел, стану дослідженості проблеми.

2. Мета:

- Чітко визначена мета проєкту, наприклад, дослідження конкретного аспекту біології, вивчення впливу біологічних факторів на живі організми тощо.

3. Методологія:

- Опис методів, що використовуються для дослідження, включаючи лабораторні аналізи, польові спостереження, експерименти, вимірювання тощо.
- Пояснення вибору конкретних методів та їхньої доцільності.

4. Результати:

- Презентація отриманих даних, аналіз результатів дослідження.
- Графіки, таблиці, схеми або інші візуальні засоби для відображення результатів.

5. Обговорення:

- Інтерпретація результатів та їх порівняння зі знаннями, що вже існують в галузі біології.

- Graphs, tables, charts, or other visual aids to display results.

5. Discussion:

- Interpretation of the results and their comparison with the knowledge that already exists in the field of biology.

- Identification of regularities, dependencies or trends, as well as discussion of possible explanations for the obtained results.

6. Conclusions:

- Generalization of the obtained data and generalization of the information arising from the research.

- Emphasizing the importance of the results and their contribution to the field of biology.

7. Further areas of research:

- Indications for possible ways of further research, development and improvement of the chosen topic.

8. Bibliography:

- List of used literature sources and references to them.

This general framework applied to various biology projects in institutions of higher education, focusing on specific research goals and methods.

Let us consider the methodology of project-based teaching of biology.

The methodology of project-based teaching of biology in institutions of higher education includes the following stages:

I. Selection of the project topic. The topic of the project should be interesting for students and related to ecology or biology.

Below is a list of individual mini-projects, which formed at the beginning of each academic year, and which offered to education seekers to perform during the industrial research practice of students of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University. The topics and tasks of practices mainly aimed at solving ecological and biological problems of the city and district of Kamianets-Podilskyi, Khmelnytsky region, as well as the territory of the National Nature Park (NNP) "Podilskyi Tovtry" in the following directions [7]:

- Organization of control and supervision in the biosphere, analysis of ecological and biological violations;

- Rational use of natural resources

- Виявлення закономірностей, залежностей або тенденцій, а також обговорення можливих пояснень для отриманих результатів.

6. Висновки:

- Узагальнення отриманих даних та узагальнення інформації, яка впливає з дослідження.

- Підкреслення важливості результатів та їхнього внеску у галузь біології.

7. Дальші напрямки дослідження:

- Вказівки на можливі шляхи подальших досліджень, розвитку та вдосконалення обраної теми.

8. Бібліографія:

- Перелік використаних джерел літератури та посилання на них.

Ця загальна структура може бути застосована до різних проєктів з біології у закладах вищої освіти, орієнтуючись на конкретні цілі та методи дослідження.

Розглянемо методіку проєктного навчання біології.

Методіка проєктного навчання біології у закладах вищої освіти включає такі етапи:

I. Вибір теми проєкту. Тема проєкту повинна бути цікавою для студентів і мати відношення до екології чи біології.

Нижче наведемо список індивідуальних міні-проєктів, який формується на початку кожного навчального року, що пропонуються здобувачам освіти для виконання під час виробничої науково-дослідної практики студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Теми та завдання практик, переважно, спрямовані на вирішення еколого-біологічних проблем міста та району Кам'янець-Подільського, Хмельницької області, а також території Національного природного парку "Подільські Товтри" за такими напрямками [7]:

- організація контролю та нагляду в біосфері, аналіз екологічних і біологічних порушень;

- раціональне використання природних ресурсів (вода, ліс, тваринний світ та інші);

- законодавча база у сфері природно-заповідної справи в Україні;

- розробка проєктної документації для організації території Національного природного парку "Подільські Товтри";

- рекреаційні можливості

(water, forest, animal life, etc.);

- Legislative framework in the sphere of nature-reserve affairs in Ukraine;

- Development of project documentation for the organization of the territory of the National Nature Park "Podilskyi Tovtry";

- Recreational opportunities of Kamianets Transnistria;

- Method of laying ecological trails;

- Mastering basic faunistic and floristic field research;

- Observing the main characteristics of living organisms, displaying the observations in video presentations, diagrams, tables, graphs and descriptions;

- Problems of animal and plant protection;

- Peculiarities of the natural reserve fund of the region and the basis of keeping the Annals of Nature.

II. Formation of a working group (if it is not an individual project). Students should form working groups of 3-5 people.

III. Project planning. Students must develop a project plan, which includes as for as defining the purpose of the project; definition of project tasks; determination of the resources necessary for the implementation of the project; determination of project implementation terms.

For example, this academic year students of Ecology and Biology researched the following projects:

- Assessment of ecological and biological consequences of technologies for growing vegetables and root crops in FG "Dynasty" (Khmelnitsky region);

- Mechanisms of disposal of weapons and military equipment after the full-scale Russian invasion of Ukraine;

- Contamination of aquatic plants in Podillia reservoirs;

- Rationalization of the technological scheme of wastewater treatment at sewage treatment facilities of the village Chemerivites;

- Analysis of organic milk production technology in "Organic milk";

- Ecological and biological significance of the consortium grouping of the Smotrych River and its reservoirs within the Kamianets region;

- Analysis of the technology of production of edible eggs at the "Avis

Кам'янецького Придністров'я;

- методика прокладання екологічних стежок;

- освоєння основних фауністичних та флористичних польових досліджень;

- спостереження за основними характеристиками живих організмів, відображення проведених спостережень у відеопрезентаціях, схемах, таблицях, графіках та описах;

- проблеми охорони тваринного та рослинного світів;

- особливості природно-заповідного фонду регіону та основи ведення Літопису природи.

II. Формування робочої групи (якщо це не індивідуальний проєкт). Студенти повинні сформувати робочі групи по 3-5 осіб.

III. Планування проєкту. Студенти повинні розробити план проєкту, який включає: визначення мети проєкту; визначення завдань проєкту; визначення ресурсів, необхідних для виконання проєкту; визначення термінів виконання проєкту.

Наприклад, цього навчального року студенти 101 Екологія та 091 Біологія досліджували такі проєкти:

- Оцінка екологічних та біологічних наслідків технологій вирощування овочів та коренеплодів у ФГ "Династія" (Хмельницька область);

- Механізми утилізації озброєння та військової техніки після повномасштабного російського вторгнення в Україну;

- Забруднення водних рослин водойм Поділля радіоактивними елементами внаслідок аварії на ЧАЕС;

- Раціоналізація технологічної схеми очищення стічних вод на каналізаційних очисних спорудах смт. Чемерівці;

- Аналіз технології виробництва органічного молока в "Organic milk";

- Екологічне та біологічне значення консорційного угруповання річки Смотрич та її водойм у межах Кам'яниччини;

- Аналіз технології виробництва харчових яєць на філії "Птахофабрика "Авіс" Приватного Акціонерного Товариства "Агрохолдинг Авангард";

- Вивчення інвазійного виду Павловнія повстиста (*Paulownia tomentosa*) як елементу міської еко- та біосистеми у м. Кам'янці-Подільському;

- Еколого-економічна та біологічна

Poultry Farm" branch of the Private Joint Stock Company "Avangard Agroholding";

- Study of the invasive species *Paulownia tomentosa* as an element of the urban eco- and bio system in the city Kamianets-Podilskyi;

- Ecological, economic and biological evaluation of the recreational zone of the Sataniv, National Nature Park "Podilskyi Tovtry";

- Assessment of damages to the nature reserve fund of Ukraine after Russian invasion.

IV. Implementation of the project. Students must complete the project according to the plan.

V. Protection of the project. Students must present the project to different audiences.

VI. Evaluation of the project. The project evaluated by the teacher or other experts. Project evaluation criteria for students developed separately.

Here are some examples of biology projects that implemented in institutions of higher education, in particular, in Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University and Khmelnytsky Humanities Academy:

- Biodiversity study of the NNP "Podilskyi Tovtry": the impact of anthropogenic factors on flora and fauna.

- Assessment of the impact of economic activity on the water ecosystems of the Dniester River.

- Ecological condition of Bakota and its influence on the surrounding territory of Podillia: NNP "Podilskyi Tovtry".

- Changes in the population of rare birds in the region of the Khotynskyi National Nature Park because of anthropogenic influence.

- Impact of climate change on the biodiversity of the "Sovyn Yar" tract in Bakota.

- Condition and protection of the underground world of the NNP "Podilskyi Tovtry".

- The role of microorganisms in the decomposition of organic matter in the soils of the Khotynskyi National Nature Park.

- Analysis of the impact of introduced species on Bakota ecosystems: NNP "Podilskyi Tovtry".

- Study of the vegetation cover and its

оцінка рекреаційної зони Сатанівського Національного природного парку "Подільські Товтри";

- Оцінка збитків, заподіяних ПЗФ України внаслідок російського вторгнення.

IV. Виконання проєкту. Студенти повинні виконати проєкт згідно з планом.

V. Захист проєкту. Студенти повинні представити проєкт різним аудиторіям.

VI. Оцінка проєкту. Проєкт оцінюється викладачем або іншими експертами. Окремо розробляються критерії оцінювання проєктів для студентів.

Ось кілька прикладів проєктів з біології, які можна реалізувати у закладах вищої освіти, зокрема в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії:

- Дослідження біорізноманіття НПП "Подільські товтри": вплив антропогенного чинника на флору та фауну.

- Оцінка впливу господарської діяльності на водні екосистеми річки Дністер.

- Екологічний стан Бакоти та його вплив на оточуючу територію Поділля: НПП "Подільські товтри".

- Зміни в популяції рідкісних птахів у регіоні Національного природного парку "Хотинський" унаслідок антропогенного впливу.

- Вплив кліматичних змін на біорізноманіття урочища "Совин яр" на Бакоті.

- Стан та охорона підземного світу НПП "Подільські товтри".

- Роль мікроорганізмів у розкладі органічної речовини в ґрунтах Національного природного парку "Хотинський".

- Аналіз впливу інтродукованих видів на екосистеми Бакоти: НПП "Подільські товтри".

- Вивчення вегетаційного покриву та його змін у НПП "Подільські товтри".

- Дослідження різноманіття водних жаб і зміни їх абіотичного середовища в регіоні природного заповідника "Хотинський".

Проєктне навчання біології – це ефективний метод навчання, який допомагає студентам дізнатися про

changes in the NNP "Podilskyi Tovtry".

- Study of the diversity of water frogs and changes in their abiotic environment in the region of the Khotynsky nature reserve.

Project-based biology learning is an effective learning method that helps students learn about biology in an interesting and engaging way. Projects can be of any size and complexity, but they always aim to help students learn something new and develop their skills.

The peculiarity of project-based learning is that it allows students to:

- Learn about biology in a real-world context.
- Develop critical thinking, creativity, and problem solving and teamwork skills.
- Express your ideas and thoughts in public.
- Teach others.
- Develop Soft Skills.

In general, project-based learning is an effective approach to teaching biology in institutions of higher education, as it promotes active participation of students, development of creative thinking, communication skills and practical, experimental abilities. The use of project-based learning can improve the quality of education in the field of biology as a natural science and prepare students for the challenges of the modern world, for example, the reconstruction or restoration of the Kakhovsky Reservoir after the victory.

Let us consider the main differences between projects and ordinary essays on biology in institutions of higher education.

1. Structure:

- Abstract: Usually has a standard structure, including an introduction, main body, conclusions and a list of sources used.

- Project: Can have a looser structure depending on the specific topic and purpose of the project. It usually includes an introduction, a description of the project, research methods, results, conclusions, and a list of sources used.

2. Purpose:

- Abstract: Usually aims to reveal a certain topic or problem provide an overview of the literature and express your own position on the topic.

- Project: Can have a variety of goals, including research, development,

біологію цікавим і захоплюючим способом. Проекти можуть бути будь-якого розміру і складності, але вони завжди мають на меті допомогти студентам дізнатися щось нове і розвинути свої навички.

Особливість проектного навчання полягає в тому, що воно дозволяє студентам:

- Дізнатися про біологію в контексті реального світу.
- Розвивати критичне мислення, творчість, навички вирішення проблем і навички роботи в команді.
- Висловлювати свої ідеї та думки в публічній формі.
- Навчати інших.
- Розвивати Soft Skills.

Загалом, проектне навчання є ефективним підходом до викладання біології у закладах вищої освіти, оскільки воно сприяє активній участі студентів, розвитку творчого мислення, комунікативних навичок і практичних, експериментальних здібностей. Використання проектного навчання може покращити якість освіти в галузі біології як природничої науки та підготувати студентів до викликів сучасного світу, наприклад, відбудову чи відновлення Каховського водосховища після перемоги.

Розглянемо основні відмінності проектів від звичайних рефератів з біології у закладах вищої освіти.

1. Структура:

- Реферат: Зазвичай має стандартну структуру, включаючи вступ, основну частину, висновки та список використаних джерел.

- Проект: Може мати більш вільну структуру, що залежить від конкретної теми та мети проекту. Зазвичай включає вступ, опис проекту, методи дослідження, результати, висновки та список використаних джерел.

2. Ціль:

- Реферат: Зазвичай має на меті розкрити певну тему або проблему, надати огляд літератури та висловити власну позицію на цю тему.

- Проект: Може мати різноманітні цілі, включаючи дослідження, розробку, імплементацію або презентацію конкретної ідеї, рішення проблеми або створення продукту.

3. Методи дослідження:

implementation, or presentation of a specific idea, problem solution, or product creation.

3. Research methods:

- Abstract: Usually based on the analysis of scientific literature, the use of already published data and opinions of other authors.

- Project: May require conducting your own research, fieldwork, experiments, or creating specific products or materials.

4. Results:

- Abstract: Usually presented in written form, including the argument, facts and opinions of the author.

- Project: Can take various forms of presentation of results, such as a written report, presentation, product creation, exhibition or video presentation.

5. Evaluation criteria:

- Abstract: It evaluated for the quality of the research, literature analysis, design and presentation of the material.

- Project: Evaluated for integrity and quality of project implementation, creativity, practical value, presentation of results and compliance with set goals.

In general, an essay is usually more theoretical, focusing on research and description, often students use copying skills, while a project can be more practical, experimental, and individual, including the creation or implementation of an idea of a specific topic. However, in the specific context of higher education, the requirements for essays and projects may vary depending on the course, subject, and instructor.

Conclusions and research perspectives. The conclusions of this study confirm the effectiveness of project-based learning as an approach to teaching biology in institutions of higher education.

In particular, for students from the Podillia region, project-based learning can become a valuable tool for studying the biodiversity of the region and solving environmental problems related to the National Natural Parks "Podilskyi Tovtry", "Khotynskyi" and others, tracts "Chaplya", "Sovyn Yar", "Bakota" by others. Project training will allow students to actively research and analyze the impact of anthropogenic factors on the natural ecosystems of these territories,

- Реферат: Зазвичай базується на аналізі наукової літератури, використанні вже опублікованих даних і думок інших авторів.

- Проект: Може вимагати виконання власних досліджень, польових робіт, експериментів або створення конкретних продуктів чи матеріалів.

4. Результати:

- Реферат: Зазвичай презентується в письмовій формі, включаючи аргументацію, факти та думки автора.

- Проект: Може мати різноманітні форми представлення результатів, такі, як письмовий звіт, презентація, створення продукту, виставка або відео презентація.

5. Критерії оцінювання:

- Реферат: Оцінюється за якість дослідження, аналіз літератури, оформлення та викладення матеріалу.

- Проект: Оцінюється за цілісність та якість реалізації проекту, креативність, практичну цінність, презентацію результатів та відповідність поставленим цілям.

Узагальнено, реферат зазвичай є більш теоретичним, фокусуючись на дослідженні та описі, часто студенти використовують навички копіювання, тоді як проект може бути більш практичним, експериментальним, індивідуальним, включаючи створення чи реалізацію ідеї конкретної тематики. Однак, у конкретному контексті вищої школи вимоги до рефератів і проектів можуть відрізнятися залежно від курсу, предмета та викладача.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Висновки з даного дослідження підтверджують ефективність проектного навчання як підходу до викладання біології у закладах вищої освіти.

Зокрема, для студентів з регіону Поділля, проектне навчання може стати цінним інструментом вивчення біорізноманіття регіону та вирішення екологічних проблем, пов'язаних з Національними природними парками "Подільські товтри", "Хотинський" та іншими, урочищами "Чапля", "Совин яр", "Бакота" іншими. Проектне навчання дозволить студентам активно досліджувати та аналізувати вплив антропогенних факторів на природні екосистеми цих територій, сприяючи збереженню та охороні біологічного

contributing to the preservation and protection of the biological diversity of the Podillia region.

Prospects for further exploration include:

- A detailed study of the impact of project-based learning on students' academic results and their motivation to study biology.

- Development and implementation of new projects that take into account the specifics of biological science and the needs of students' personalities.

- Comparing the effectiveness of project-based learning with other methods of teaching biology to determine its advantages and limitations.

- Study of the impact of project-based learning on the development of students' critical thinking and ability to problem solving.

- Research how inclusion and project-based learning can coexist in the same educational space.

- Studying and protecting the nature of Podillia, as well as training competent specialists who will be able to actively contribute to the sustainable development of the Podillia region.

The general goal of further research is to improve the methods of teaching biology in higher education institutions and to improve the quality of education. The use of project-based learning can be one of the key elements of this process, contributing to the active participation of students, the development of their skills and readiness for future challenges in the fields` biology and other natural sciences, such as physics, chemistry, astronomy, geography and others.

Therefore, the use of project-based learning in the teaching of biology has great potential for students from the Podillia region, contributing to their psychological attitude to learning, building relationships and engagement, as well as the development of key skills and preparation for work in the fields' natural sciences.

різноманіття регіону Поділля.

Перспективи подальших розвідок включають:

- Детальне дослідження впливу проєктного навчання на академічні результати студентів і їх мотивацію до вивчення біології.

- Розробка і впровадження нових проєктів, які враховують специфіку біологічної науки та потреби особистості студентів.

- Порівняння ефективності проєктного навчання з іншими методами навчання біології, щоб визначити його переваги та обмеження.

- Дослідження впливу проєктного навчання на розвиток критичного мислення та здатності до проблемного мислення у студентів.

- Дослідження, яким чином інклюзія та проєктне навчання можуть співіснувати в одному освітньому просторі.

- Вивчення та охорона природи Поділля, а також у підготовці компетентних фахівців, які зможуть активно сприяти сталому розвитку регіону Поділля.

Загальною метою подальших досліджень є вдосконалення методів викладання біології у ЗВО та покращення якості освіти. Використання проєктного навчання може бути одним з ключових елементів цього процесу, сприяючи активній участі студентів, розвитку їх навичок та готовності до майбутніх викликів у галузі біології та інших природничих наук, таких як: фізика, хімія, астрономія, географія та інші.

Отже, використання проєктного навчання у викладанні біології має великий потенціал для студентів з регіону Поділля, сприяючи їх психологічній установці на навчання, навіюванні відношень і залученню, а також розвитку ключових навичок та підготовці до роботи в галузі природничих наук.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Arkushyna, H.F., & Naidonova, H.H. (2022). Deiaki osoblyvosti dystantsiinoho navchannia studentiv pry vyvchenni biolohichnykh dystsyplin [Some features of distance learning for students in studying biological disciplines]. *Naukovi zapysky. Seria: Pedagogichni nauky – Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences, (207)*, 75-79. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-75-79> [in Ukrainian].

2. Barko, Z.O. (2021). *Orhanizatsiia proiektnoi diialnosti uchniv na urokakh biolohii u 7 klasi [Organization of Students' Project Activity at the Biology Lessons in the 7-th Form]*. Master's Thesis. Sumy, 59. Retrieved from: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/11835> [in Ukrainian].
3. Viter, I.M. (2021). *Proektnyi metod navchannia pry vyvcheni biolohii [The Project-Based Learning Approach in Biology Education]*. *Suchasni svitovi tendentsii rozvytku nauky, osvity ta tekhnolohii – Contemporary Global Trends in Science, Education, and Technology Development*. Poltava: TsFEND, vol. 2, 63 [in Ukrainian].
4. Hvozdi, S.P. (2020). *Osnovni formy i metody navchannia u protsesi pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii ta zdorovia liudyny [Key Forms and Methods of Teaching in the Preparation of Future Biology and Human Health Teachers]*. *Pryrodnychyj almanakh (biolohichni nauky) – Natural Science Almanac (Biological Sciences)*, (27), 41-58. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2524-0838/2019-27-4> [in Ukrainian].
5. Lebid, Yu.V. (2020). *Innovatsiini pidkhody do vykladannia biolohii [Innovative Approaches to Teaching Biology]*. *Osoblyvosti vykladannia khimii ta biolohii v shkoli: teoriia i praktyka: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Dnipro, Ukraina, 26 travnia 2020 roku) – Features of Teaching Chemistry and Biology in Schools: Theory and Practice: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Dnipro, Ukraine, May 26, 2020)*. Dnipro: Genesisum Center for Progressive Education, 58-60 [in Ukrainian].
6. Morhalich, E.D. (2021). *Formuvannia kompetentnosti maibutnoho vchytelia biolohii do zberezhenia zdorovia uchniv [Formation of competence of the future teacher of biology to preservation of health of pupils]*. Master's Thesis. Herson, 74 [in Ukrainian].
7. *Natsionalnyi pryrodnyi park "Podilski Tovtry [Podilski Tovtry National Park]*. Retrieved from: <https://www.npptovtry.org.ua> [in Ukrainian].
8. Pekhota, O.M. (2004). *Proektna tekhnolohiia [Project-Based Technology]*. *Osvitni tekhnolohii – Educational Technologies*. Kyiv, 148-162 [in Ukrainian].
9. Al-Bahadli, K.H., Al-Obaydi, L.H., & Pikhart, M. (2023). *The Impact of the Online Project-Based Learning on Students' Communication, Engagement, Motivation, and Academic Achievement*. *Psycholinguistics*, 33(2), 217-237. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2023-33-2-217-237> [in English].
10. Helle Laura, Payvi Tynyalya, & Erkki Olkinuora (2006). *Project-Based Learning in Post-Secondary Education – Theory, Practice and Rubber Sling Shots*. *Higher Education* 51(2): 287-314. DOI: 10.1007/s10734-004-6386-5 [in English].
11. Yasien Helmy Elbyaly, Marwa, & Elfeky Mohammed Ibrahim, Abdellah. (2023). *The effectiveness of project-based learning on enhancing the critical thinking skills of optimal investment students*. *Ann. For. Res.* 66(1): 1595-1606. Retrieved from: <https://www.e-afr.org/article/view-2023/pdf/1595.pdf> [in English].

Received: July 27, 2023
Accepted: August 17, 2023

CONTENTS

METHODOLOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY	5
Bainiashova S. P. Content Analysis of the Concept of "Information Literacy"	5
Ishchenko A. A. The Reception of an Interdisciplinary Approach in Scientific Thought.....	16
Krasnov O. V. Formation of Business Education in Independent Ukraine: Conceptual Analysis of the Problem	29
EARLY CHILDHOOD EDUCATION	39
Kosenchuk O. H. Features of the Implementation of the Professional Standard "Head (Director) of Preschool Education Institution": Modern Vector.....	39
TERTIARY EDUCATION	59
Verbovskiy I. A. Peculiarities of Management Digitalisation of Educational Activities of a Higher Education Institution.....	59
Hramatyk N. V. Development of the Ability to Initiate, Implement and Assess Projects of Natural-Environmental Education in the Subsystems "Student-Student", "Teacher-Student", "Future Bachelor of Natural Sciences-Teacher-Practitioner"	75
Konovalov D. O. Methods of Conduct of a Formal Experiment for Studying the State of Formation of the Physical Readiness of Future Officers for Military-Professional Activities	89
Korinska O. O. Information Culture as a Key Aspect of Professional Competence of Future Translators	105
Miroshnychenko O. A., Voznyuk O. V. The Motivation Component of Readiness for Professional Activities in the Applicants for Higher Pedagogical Education	118
Pelekh Yu. V. , Shlikhta G. O. Basic Educational Concepts as the Basis of Professional Training of it Industry Specialists	138
Usatyi A. V., Bashmanivskiy O. L., Yarynovska K. T. Teaching Literature in High Schools: Current Challenges, Platforms and Applications for Teaching, Methods and Techniques	145
COMPARATIVE PEDAGOGY	158
Pantiuk T. I., Dynovych A. V. Modern Learning Technologies in Germany.....	158
MODERN TEACHING TECHNOLOGIES	167
Bosa V. P. Training of Future Philologists Using Modern Information Technologies: Conceptual Fundamentals of the Problem Research	167

- Grygorieva T. Yu., Mykhailova O. S., Harashchuk K. V.** The Use of Video Materials in the Formation of Linguosociocultural Competence of Senior School Learners **176**
- Zymovets O. A., Kulak V. I.** Distance and Blended Learning as Effective Foreign Language Teaching Technologies Under Martial Law **190**
- Kravets O. Ye., Samborska N. M.** The Use of Flipped Classroom Technology in the Process of Professional Training of Future Teachers of English in Primary Schools..... **198**
- Semernia O. M., Kazanishena N. V., Suhovirskyi O. V., Rudnytska Z. O.** Project-Based Learning as an Effective Approach to Teaching Biology in Institutions of Higher Education in Podillia **212**

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ	5
Байняшова С. П. Контент-аналіз поняття "інформаційна грамотність"	5
Іщенко А. А. Осмислення міждисциплінарного підходу в науковій думці.....	16
Краснов О. В. Становлення бізнес-освіти в незалежній Україні: понятійний аналіз проблеми	29
ДОШКІЛЬНА ОСВІТА	39
Косенчук О. Г. Особливості імплементації професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти»: сучасний вектор	39
ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ	59
Вербовський І. А. Особливості цифровізації управління освітньою діяльністю закладу вищої освіти	59
Грамастик Н. В. Розвиток здатності до ініціювання, реалізації та експертизи проєктів природничо-екологічного спрямування у підсистемах «студент-студент», «викладач-студент», «майбутній бакалавр природничих наук-педагог-практик».....	75
Коновалов Д. О. Методика проведення формувального експерименту щодо вивчення стану сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності.....	89
Корінська О. О. Інформаційна культура як ключовий аспект професійної компетентності майбутніх перекладачів.....	105
Мірошниченко О. А., Вознюк О. В. Мотиваційна складова готовності до професійної діяльності у здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей.....	118
Пелех Ю. В., Шліхта Г. О. Базові освітні концепції в основі професійної підготовки фахівців ІТ-галузі.....	138
Усатий А. В., Башманівський О. Л., Яриновська К. Т. Викладання української та зарубіжної літератури у ЗВО: виклики сучасності, платформи та застосунки для навчання, методи й прийоми	145
ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА	158
Пантюк Т. І., Динович А. В. Сучасні технології навчання в Німеччині.....	158
СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ	167
Боса В. П. Підготовка майбутніх філологів засобами сучасних інформаційних технологій: концептуальні засади дослідження проблеми.....	167

Григор'єва Т. Ю., Михайлова О. С., Гаращук К. В. Використання відеоматеріалів при формуванні лінгвосоціокультурної компетентності учнів старшої школи.....	176
Зимовець О. А., Кулак В. І. Дистанційне та змішане навчання як ефективні технології викладання іноземної мови в умовах воєнного стану.....	190
Кравець О. Є., Самборська Н. М. Використання технології перевернутого класу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови початкових закладів освіти	198
Семерня О. М., Казанішена Н. В., Суховірський О. В., Рудницька Ж. О. Проектне навчання як ефективний підхід до викладання біології у закладах вищої освіти: сучасні педагогічні технології для студентів закладів вищої освіти поділля.....	212